DOMINICUS

Zweden

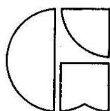
Dominicus Reeks

GottmerReisgidsen

Jo Dominicus

Zweden

Dominicus Reeks

uitgeverij j.h. gottmer-haarlem

omslagfoto: peter van der velde
omslagontwerp: studio gottmer
illustraties: j. dominicus, peter storm
kaarten: g. van omme
lay-out: mieke brandenburg
druk: amicitia bloemendaal

vijfde, geheel herziene druk 1986
Deze editie werd herzien door Peter Storm

CIP-GEGEVENS

Dominicus, J.

Zweden / J. Dominicus, – Haarlem : Gottmer. – Foto's, plgr. – (Dominicus reeks) (Gottmer reisgidsen)
Met reg.
ISBN 90-257-0241-4
SISO eu-zwed 992 UDC 914.85 UGI 610
Trefw.: Zweden ; reisgidsen.

De uitgeefster en de redactie trachten de reisboeken zo goed mogelijk bij te werken met de nieuwste gegevens. De kopij voor deze herdruk werd afgesloten in 1986.
Het kan zijn dat u, deze gids gebruikend, ter plaatse veranderingen aantreft. Wij zijn steeds zeer erkentelijk voor melding van gewijzigde omstandigheden, omdat wij deze dan in een herdruk kunnen verwerken. Graag bericht aan uitgeverij J.H. Gottmer, t.a.v. redactie reisboeken, postbus 160, 2060 AD Bloemendaal.

Inhoud

Inleiding

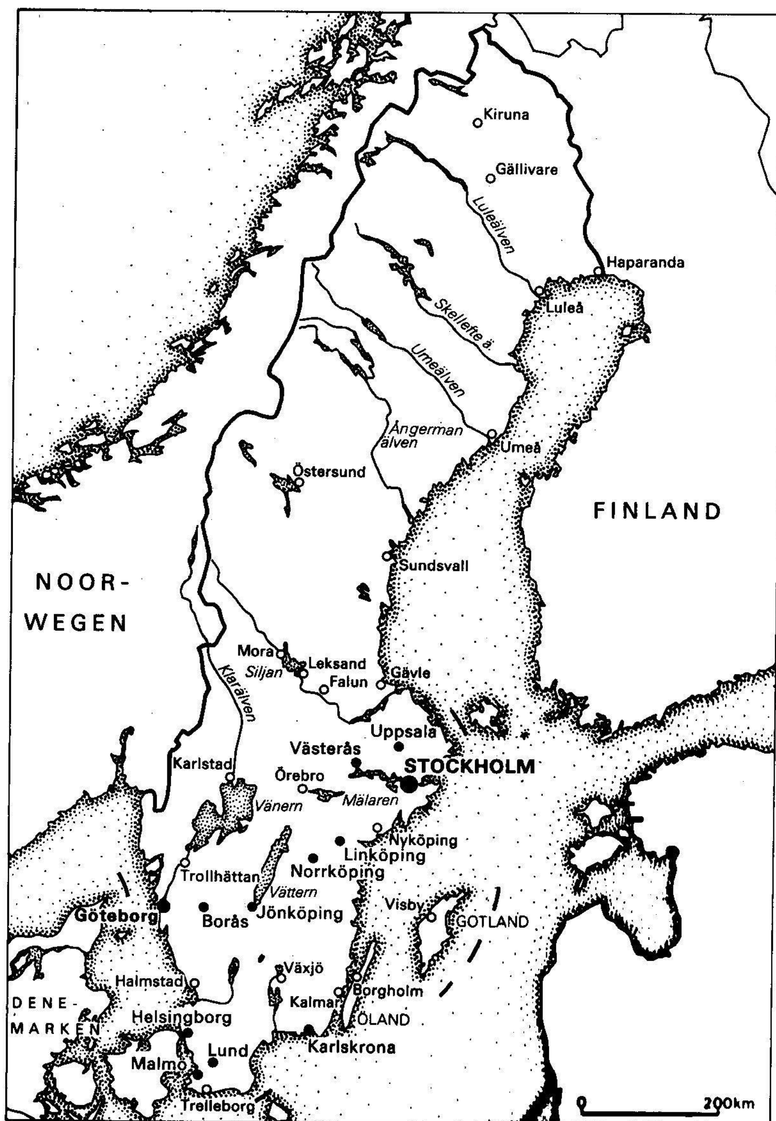
Er is een groeiende trek van vakantiegangers naar het noorden: velen willen eens wat anders dan de overvolle en hete zuidelijke stranden. Steeds meer toeristen prefereren de ruimte en rust van de Zweedse bossen en meren, de ongerepte natuur, het heldere water, de tintelende en zuivere lucht. Het misverstand, dat het noorden koud zou zijn, is langzamerhand wel verdwenen. In de maanden juni, juli en augustus heeft Zweden een aangenaam klimaat met standvastig weer, met minder neerslag en meer zonne-uren dan West-Europa, terwijl de lange avonden en lichte zomernachten er voor een sprookjessfeer zorgen.

Al biedt Zweden minder vertier en heeft het minder stranden dan het zuiden van Europa, het bereidt zijn gasten een exclusieve vakantie: heerlijke rust en onmetelijke ruimte; eeuwig zingende bossen en vriendelijke meren die men in het hele land aantreft, tot zelfs aan de randen van de grote steden; schilderachtige stadjes en moderne steden, statige kastelen en beeldige kerkjes; glooiende heuvels, brede rivieren en kronkelende beekjes; oude rotstekeningen en runenstenen; bloeiende heidevelden, duizenden rotseilandjes van de scherenkust en uitgestrekte mosvelden voor de rendierkudden.

Iedere stad heeft verscheidene parken; de straten, winkels en hotels zijn er brandschoon; vele bloemen vindt men er langs de stadsstraten en landwegen; de moderne architectuur van de steden heeft de frisse natuur zoveel mogelijk onaangetast gelaten; verscheidene streken hebben traditie en folklore in ere gehouden.
In het rustige vakantieland – dertien maal Nederland met slechts ruim acht miljoen inwoners – is er volop gelegenheid voor kamperen, zwemmen en vissen.

De Zweden dragen de rust van het landschap in zich; ze hebben een aangeboren liefde voor de natuur, maar daarnaast ook aanleg voor techniek en rationalisatie. Naast veel natuurschoon wordt Zweden dan ook gekenmerkt door reusachtige industriecomplexen, keurig gebouwde fabrieken aan de randen van de steden en door een ver doorgevoerde sociale wetgeving.

In dit reisboek tekenen we een portret van Zweden door te vertellen over het land en zijn bewoners, de middelen van bestaan, de landschappen, het weer, de taal en de kerken, de vele soorten onderdak, het reizen naar en in het land, de feesten, het eten en drinken, de geschiedenis en de kunst. Daarna beschrijven we een zwerftocht door het land, waarbij we meer aandacht besteden aan het zuiden en midden dan aan het noorden, in

1. Overzichtskaart van Zweden

verband met de voorkeur van de meeste toeristen. De rondreis is zó opgezet, dat alle facetten van land en volk aan de orde komen.

We vangen de reis aan in Göteborg, doorkruisen Zuid-Zweden, bezoeken na Stockholm het midden van het land en daarna het hoge noorden. De tochten en stadsbezoeken gaan vergezeld van routekaartjes, illustraties en plattegronden. Vanzelfsprekend zal de toerist een keus doen uit de beschreven bezienswaardigheden.
Bij het tekenen van dit portret vermijden we zwaarwichtige beschouwingen over economie en politiek. Dit boek wil enkel een nuttig en gezellig vakantieboek zijn, dat men vóór, tijdens en na de reis met genoegen zal lezen. Välkommen till Sverige. Welkom in Zweden.

I. Land en volk van Zweden

I. ALGEMENE GEGEVENS

Het koninkrijk Zweden (Konungariket Sverige) is een constitutionele monarchie, met een parlement (Riksdag) dat uit één kamer van 350 leden bestaat.
Zweden heeft een oppervlakte van 450.000 km^2 – dat is bijna dertien maal Nederland – en een inwonertal van 8.300.000; de bevolkingsdichtheid is dus slechts negentien inwoners per vierkante kilometer. Eén op de vijftien Zweden is buitenlander. Van noord naar zuid is het land 1574 km lang, de grootste breedte is 500 km.

In het westen grenst het land aan Noorwegen, in het noorden aan Finland. De grens met Noorwegen is 1643 km lang, die met Finland 536 km.
In het zuidoosten grenst Zweden aan het Skagerrak en het Kattegat, in het zuiden aan de Oostzee en in het oosten aan de Oostzee en de Botnische Golf. Vóór de oostkust liggen in de Oostzee de eilanden Öland en Gotland. De kustlijn is 2500 km lang, de inhammen niet meegerekend; mét die inhammen 7600 km.

De huidige provincies van Zweden staan aangegeven op kaart 2. Om historische redenen kun je Zweden in drie gebieden verdelen: Zuid-, Midden- en Noord-Zweden.
Zuid-Zweden of Götaland, waar de Goten woonden; dit is het dichtstbevolkte gebied.
Midden-Zweden of Svealand, genoemd naar de Germaanse Svear; dit is het historische hart van het land, met oude steden, kerken, kastelen en runenstenen.
Noord-Zweden of Norrland, het dunstbevolkte gebied, dat een groot deel van de Zweedse oppervlakte beslaat. In het onherbergzame deel ervan wonen de Lappen met hun rendierkudden, maar door de rijkdom aan delfstoffen is het een zeer belangrijk gebied voor de industrie.

2. VERSCHEIDENHEID VAN LANDSCHAPPEN

Door het schuiven van het landijs is in de ijstijd veel grond verloren gegaan; de bodem bestaat heden grotendeels uit graniet en gneis, waarop zich slechts een dunne laag aarde bevindt. Op je tochten door het land kijk je elke dag met verbazing naar de grote steenblokken; ze liggen langs de weg, vlak bij de huizen, midden op de akkers; tussen de bomen van een bos rijzen ze soms verscheidene meters omhoog.

Bergen en heuvels

Het gebergte strekt zich uit langs de grens met Noorwegen. Het is niet hoog, gemiddeld 1200 m; de hoogste top is de 2123 m hoge Kebnekajse – ten westen van Kiruna – hoewel de laatste tijd de eer wordt opgeëist door de Äpartjåkko die 27 m hoger zou zijn.
Typisch voor het land zijn de langgerekte heuvelruggen, waarvan er soms enkele naast elkaar liggen; de meeste zijn met bossen bedekt.
Het gebergte daalt af van de Noors-Zweedse grens naar de Botnische Golf en de Oostzee. In die richting stromen dan ook de meeste rivieren.
Zuid-Zweden is zachtglooiend en bedekt met bossen, weiden en akkers; het glooiende Midden-Zweden heeft bossen en meren, maar minder akkers; het ruige Noord-Zweden heeft bergen, moerassen en uitgestrekte wouden.

Meren en scheren

Het schuivende ijs heeft vroeger grote en kleine, ronde en langgerekte dalen en kuilen gevormd die na het smelten van het ijs met water werden gevuld.
Dat zijn de 96.000 Zweedse meren, die zoveel bijdragen tot de schoonheid van het landschap. Ze zijn door bossen omgeven en in vele meren bevinden zich eilandjes die eveneens zijn bebost. De meest bekende meren zijn het Väner, Vätter- en Mälarmeer.
Verreweg het grootste aantal is niet verontreinigd. De diepte-zichtbaarheid loopt op tot gemiddeld 15 m; dat is de diepte waar een witte schijf nog zichtbaar is.
Over rivieren en meren worden boomstammen uit de bossen vervoerd naar de stad aan de riviermond, waar ze verder worden bewerkt. Het vervoer van de boomstammen over het water neemt echter af en wordt gedeeltelijk overgenomen door vrachtwagens.

Vóór de kust liggen ontelbare rotseilandjes – scheren – die óf begroeid zijn óf geheel kaal. Het scherengebied is een populair vakantieoord: zonnebaden, zwemmen, zeilen en waterskiën. De overwegend vlakke zuidelijke kust heeft op enkele plaatsen zandstranden. Het aantal Zweedse eilandjes wordt geschat op 150.000.

Bossen

De Zweedse bodem is voor 55% bedekt met bos, vooral met dennen, sparren en lariksen. In het zuiden komen ook eiken, beuken en ooftbo-

Een meertje bij Dorothea in Zuid-Lapland

men voor, hier en daar ook linden en iepen. In het hele land groeit de berk, die met zijn witte stam en lichtkleurige bladeren mooi afsteekt tegen het groen van de naaldbomen. Naar het noorden neemt het aantal berken toe.

In het uiterste noorden maken de bomen plaats voor struikgewas en dwergberken. In de zomer tooit het hele land zich met een schat van bloemen.

Zweden heeft negentien nationale parken, gebieden met een beschermde planten- en dierenwereld. De parken in het noorden hebben bergen en bossen, moerassen en watervallen; in het midden vooral naaldbomen; in het zuiden bossen en duinen.

De Zweedse provincies

We besluiten dit hoofdstuk met een korte typering van het landschap in de Zweedse provincies (zie kaart 2), beginnend in het zuiden. Bossen komen in iedere provincie voor.

Skåne heeft een zandige kust, vlakten met heuvelruggen erdoorheen, uitgestrekte graan- en koolzaadvelden, oude grafheuvels en talrijke renaissancekastelen; het lijkt veel op Denemarken.

Blekinge is de ‘tuin van Zweden’, met bossen, vlakten en dalen; het noorden is echter rotsachtig en het zuiden heeft een scherenkunst.

Småland is een golvend land met vele stenen en rotsen, schrale grond, kleine industrieën waarvan de glasblazerijen wereldberoemd zijn, zoals die van Orrefors, Kosta en Strömbergshyttan.

Öland is een lang en smal eiland met vruchtbare akkers en met in het zuiden de Alvaret, een onvruchtbare steppe op een kalksteenplateau, waar zeldzame planten en bloemen groeien.

Gotland was in de middeleeuwen een rijk en machtig eiland, waarvan de hoofdstad Visby nog getuigenis aflegt.

Halland is een langgerekte kuststrook met zandstranden en badplaatsen, en daarachter vlakten en bossen.

Bohuslän wordt gekenmerkt door zijn scherenkust met vissers- en badplaatsjes en oude rotstekeningen.

Västergötland is een vlak land tussen het Väner- en het Vättermeer, met vruchtbare akkers, enkele heuvels en een oude cultuur.

Östergötland is eveneens een vlak en vruchtbaar gebied, met bossen in het noorden. In het oude cultuurgebied liggen grote kastelen en hereboerderijen, belangrijke steden en middeleeuwse kloosters.

Dalsland is de kleinste provincie van Zweden, met lange en smalle meren, het het Dalslandskanaal en veel natuurschoon.

Värmland, ten noorden van het Vänermeer, is een vriendelijk land met mooie rivierdalen en smalle meren, uitgestrekte bossen, grote industrieën, maar ook een huisvlijt die aardige produkten vervaardigt; het is het land van Selma Lagerlöf.

Närke is een groot dal dat door lage bergen is omgeven. Het heeft vruchtbare akkers en heel wat industrie.

Södermanland is een oude cultuurstreek ten zuiden van het Mälarmeer, met rotsen in het oosten en meren en bossen in het westen.

Uppland heeft een scherenkust, zachtglooiende streken met akkers, maar ook bossen en ijzermijnen. Vanhieruit trokken de vikingen naar Rusland.

Västmanland heeft vele dalen, beboste heuvels en een oud mijndistrict (bergslag).

Dalarna is om zijn Siljanmeer, folklore en natuurschoon bij toeristen erg in trek. De ertslagen in het zuiden hebben het aanzien gegeven aan een belangrijke mijnbouw en metaalindustrie; in Falun bevond zich gedurende vele eeuwen de rijkste kopermijn van Europa.

Gästrikland is een kleine provincie met vele bossen en verspreid liggende boerenbedrijven.

Hälsingland is wat bergachtig, heeft uitgestrekte bossen, maar in de dalen en aan de kust landbouwgebieden en industrieën.

Härjedalen ligt met zijn bergen en rivierdalen wat geïsoleerd.

Jämtland is het centrum van de Zweedse wintersport, maar ook in de zomer geliefd om zijn bergen, bossen en meren, zoals de grote Storsjö.

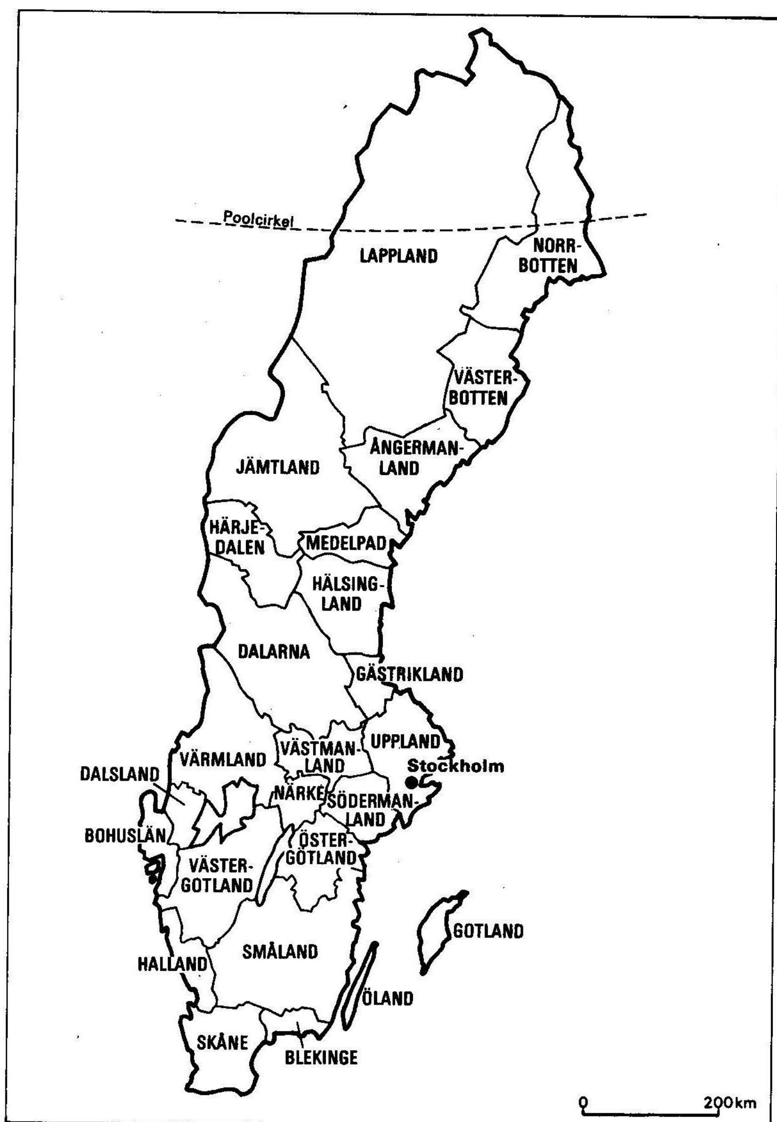
Medelpad ligt tussen de rivieren Ljungan en Indalsälv. De bossen deden er een uitgebreide houtindustrie ontstaan; rond de mooie stad Sundsvall staan verscheidene fabrieken.

Ångermanland – tezamen met Medelpad Västernorrland geheten – heeft een bergplateau, een imposante scherenkust en een prachtige vallei van de Ångermanälv.

Västerbotten heeft dichtbevolkte rivierdalen en uitgestrekte onbewoonde streken; in Boliden bevinden zich rijke ertslagen.

Norrbotten wordt doorsneden door de poolcirkel. De meeste mensen wonen in de rivierdalen waar de grond vruchtbaar is. In het noorden strekken zich eindeloze moerassen uit.

Lapland is zeer dun bevolkt. Langs de Noorse grens bevindt zich een echt bergland met sneeuwtoppen. In de rivieren liggen de stuwdammen voor de waterkrachtcentrales. Stil en verlaten strekken zich aan de voet van de bergen de heidevelden, moerassen en bergweiden uit. Het is het land van de zwervende Lappen, maar ook van de ertslagen, mijnbouw, watervallen, meren en gletsjers.

2. *De Zweedse provincies*

3. HET KLIMAAT

Het grootste deel van Zweden heeft een landklimaat, met koude winters en behaaglijk warme zomers. Er komen echter grote verschillen voor, omdat Zweden zich uitstrekt van 55 tot 69 graden noorderbreedte.

Zuid-Zweden

Het zuidelijke deel van het land heeft een zeeklimaat, met over het algemeen vochtig en zacht weer. Onder invloed van de Warme Golfstroom, die de westkust bespoelt, is het hier warmer dan elders op dezelfde breedtegraad. Vooral in de lente en de herfst is er een flinke regenval – meestal buien, zelden langdurige regenperiodes – maar van mei tot september is er veel zonneschijn, om welke reden dit gebied druk wordt bezocht. De temperatuur aan de kusten daalt er niet vaak onder het vriespunt, de sneeuw smelt er tamelijk gauw en de havens zijn ijsvrij. De zomer is er minstens even warm als in West-Europa en bovendien met standvastiger weer. Dank zij de Warme Golfstroom ligt de gemiddelde zomertemperatuur er vier graden boven die van Nederland.

Midden-Zweden

Midden-Zweden heeft een continentaal klimaat, met koude winters en warme en droge zomers. De havens aan de Botnische Golf vriezen in de strenge winter dicht.
De maanden juni, juli en augustus zijn er behoorlijk warm; Stockholm heeft dan een gemiddelde dagtemperatuur van 18 graden. Van december tot maart is het er koud en er ligt dan veel sneeuw. Toch is de gemiddelde winterdagtemperatuur van de hoofdstad nog maar drie graden onder nul.

Noord-Zweden

Ongeveer een zevende deel van Zweden ligt ten noorden van de poolcirkel; daardoor en wegens het gebergte is de wintertemperatuur er laag. De winter begint reeds eind september; de temperatuur kan dalen tot veertig graden onder nul, maar door de droge lucht en het vaak ontbreken van wind, is de koude wel te dragen.
In de zomer kan de temperatuur flink oplopen; de zon gaat er niet onder, zodat er geen nachtelijke afkoeling is. Een ramp zijn dan echter de muggenplagen.
De winter is er lang en donker; van eind november tot begin januari laat

de zon zich helemaal niet zien. Begrijpelijkerwijs is er de zomer een feest; de middernachtzon zorgt voor twee maanden onafgebroken zon en licht.

Jaargetijden

In het algemeen kan men stellen dat het zuiden vier, het midden drie en het noorden twee zomermaanden heeft. In het zuiden ligt gemiddeld drie maanden sneeuw, in het midden vijf en in het noorden acht.
De winter begint in het hoge noorden eind september, in het midden half november en in het zuiden half december. Rond het einde van het jaar hebben het midden en het zuiden nauwelijks zes uur licht per dag.
Eind maart smelt er de sneeuw – begin mei pas in het noorden – en begin mei begint in het zuiden de lente, in het midden eind mei en in het noorden half juni. Snel wordt dan alles groen en tonen de bloemen hun pracht; enkele weken later begint de zomer al. Dan staat alles in bloei en de dagen worden steeds langer.

Middernachtzon

Het verschijnsel van de middernachtzon wordt veroorzaakt door de scheve stand van de aardas, die een hoek maakt met het vlak waarin de aarde haar baan rond de zon beschrijft. Op 23 juni blijft de zon voor het land ten noorden van de poolcirkel 24 uur lang boven de horizon; bij gunstige weersomstandigheden is er de zon dan 'dag en nacht' zichtbaar. De periode van het niet-ondergaan van de zon is de daaropvolgende tijd langer naarmate men dichter bij de noordpool komt.
Door lichtspreiding en straalbreking laat de middernachtzon ook ten zuiden van de poolcirkel haar invloed gelden. Zo beleefden we in Umeå een juninacht waarin het amper een uur donker werd. Begin juli duren de lichte dagen in Stockholm van 0.30 tot 22.30 uur. Geen wonder dat vele hotelkamers voorzien zijn van jaloezieën en dubbele gordijnen.

Noorderlicht of poollicht

Dit geheimzinnige schouwspel in de lange poolnacht is een indrukwekkend lichtverschijnsel. De door de zon uitgestoten protonen en elektronen worden door het magnetisch krachtveld van de aarde naar de noord- en zuidpool getrokken. In de hoge luchtlagen komen ze in botsing met de aldaar aanwezige atomen, die door de botsing tot lichtuitstraling worden gebracht. De kleurschakeringen ontstaan doordat de atomen van ieder element hun eigen lichtsoort uitzenden in de vorm van stralen, banden,

bogen en draperieën. In het algemeen heeft het poollicht een witte kleur met eromheen een groene of violette waas. Het mooiste is de noorderlichtkroon, die boven de pool schijnt te hangen.

Reistijd

De drie maanden juni, juli en augustus zijn de beste tijd voor een bezoek aan het midden en het zuiden van Zweden, voor het uiterste noorden juni tot half juli, wanneer men er kan genieten van de wonderlijke middernachtzon. Begin september gaan de dagen in het hele land korten.
In de drie genoemde zomermaanden is het weer tamelijk standvastig en de natuur prachtig. De wegen zijn alle berijdbaar, bergtochten zijn mogelijk, aan de west- en zuidkust en in de meren kan gezwommen worden.
Mei is droog en geschikt voor een reis door het zuiden. Juni heeft goed weer, weinig regen, het is dan nog niet zo druk als in juli, wanneer het warmer is en vele Zweden zelf op vakantie gaan.
Augustus heeft wat meer regen en de temperatuur daalt wat; in september korten de dagen, het wordt kouder en zwemmen doen dan alleen de keiharden.
De tijd vóór half mei en na september is alleen geschikt voor de wintersportliefhebbers. Voor hen is het hoogseizoen van begin maart tot begin april; januari en februari zijn erg koud.
Ook voor de zomermaanden zou ik aanraden een warm kledingstuk voor de avond mee te nemen, en ook een regenjas of paraplu.

Muggenplaag

In de zomer komen in het noorden, vooral in moerassige gebieden, veel muggen voor die je venijnige steken kunnen bezorgen. Toen ik er eind juni een tafeltje en stoeltjes klaarzette voor de picknick, had ik direct twaalf brandende steken te pakken: ik had tevoren geen gebruik gemaakt van een afweermiddel.
Muggenolie, antimuggenstift, spuitbus, net of muggensluier zijn in de zomer voor reizigers door het hoge noorden onontbeerlijk. Blote lichaamsdelen moeten zoveel mogelijk beschermd worden, maar de muggen steken ook gerust door sokken en mouwen heen, als er geen bestrijdingsmiddel wordt gebruikt. Half augustus neemt de muggenplaag af. Te koop zijn in Zweden de doeltreffende afweermiddelen Djungelolja en Beckolja.

Langs alle boswegen ligt het hout opgestapeld

4. MIDDELEN VAN BESTAAN

Zweden is een zeer welvarend land met een hoge levensstandaard; de meeste mensen hebben de beschikking over een komfortabel ingericht huis, een auto, een boot en een zomerhuisje. Kenmerkend zijn de degelijke en uitgebreide voeding, de sociale zekerheid, de goede volksgezondheid, veel vrije tijd, de culturele en recreatieve voorzieningen.
De laatste tijd heeft Zweden, evenals de meeste andere westerse landen, te kampen met een groeiende werkloosheid en andere ernstige economische problemen.

Bosbouw

De industrie van Zweden rust op drie pijlers: hout, ertsen en waterkracht.
De bodem is voor 55% bedekt met bos, waarvan 85% uit naaldhout bestaat.
Over rivieren en meren en per vrachtwagens gaat het gekapte hout naar de houtverwerkende industrieën.
In de houtzagerijen worden de boomstammen tot planken en balken verzaagd – voor eigen gebruik en voor de export – of ze dienen als grondstof voor de fabricage van papier, karton, cellulose, lijm, hars, verf, lucifers en meubels.
Het aanplanten, uitdunnen en kappen, het afzagen van de takken en het in stukken zagen van de stammen geschiedt steeds meer machinaal. Door het toepassen van kunstmest neemt de groei van de bossen steeds toe.

In 1981 heeft Zweden een nieuwe methode ontwikkeld om turf te verwerken tot brandstof tegen een kostprijs die kan concurreren met die van stookolie. Een hele turflaag wordt afgegraven, een speciale pers verwijdert een groot deel van het water uit de turf, een molen versnippert de turf

en vervormt hem tot lange repen. Deze repen worden gedroogd en tot korrels verkruimeld. Met deze nieuwe methode kan men ook betrekkelijk kleine veenlagen exploiteren en kan men het gehele jaar doorwerken.

Mijnbouw en industrie

Zweden is een grote leverancier van ijzererts; het heeft vele ijzermijnen – van Midden-Zweden tot in Lapland – onder meer in Kiruna, Gällivare, Grangesberg, Boliden en Dannemora.
Verdere delfstoffen zijn: lood, zink, goud, aluin, uranium, koper en zilver; olie en steenkool komen er weinig voor. De industrie werkt grotendeels met elektriciteit, geleverd door de vele en grote waterkrachtcentrales. Er zijn vele metaalfabrieken: machines, kanonnen, kogellagers; iedereen kent de namen Scania-Vabis, Volvo, Saab en Huskvarna. Verder zijn er grote fabrieken voor de vervaardiging van transportmiddelen, bouwmaterialen, glas, textiel, papier, keramiek, levensmiddelen, chemische produkten en huishoudelijke artikelen.
Het Zweedse staal is erg gezocht, alsook de fijne ijzerwaren; bekend zijn de glasfabrieken van Småland en de scheepswerven van Malmö. Beroemd is de Zweedse vormgeving, vooral wat betreft gebruiksvoorwerpen, woninginrichting en stadsarchitectuur.
De handel zorgt voor de export van de industrieprodukten en delfstoffen, van graniet en straatkeien. Stockholm en Göteborg zijn de grote exporthavens.

Buitenlanders in Zweden

In het verleden heeft Zweden op grote schaal buitenlanders toegelaten als arbeidskrachten; het land voerde bovendien een liberaal beleid bij het opnemen van vluchtelingen uit vele landen. Aanvankelijk betrof het vooral mensen uit de omliggende Scandinavische landen; Scandinavische burgers hadden immers geen verblijfs- en werkvergunning nodig en de hoge welvaart en de hoge lonen werkten als een magneet, vooral op de Finnen. Toen de industrie van Zweden steeds meer arbeidskrachten vroeg, kwamen er ook mensen uit de landen rond de Middellandse Zee, vooral Joegoslaven, Grieken en Tunesiërs. Op het einde van de jaren zestig ging de regering echter maatregelen nemen om de stroom buitenlanders in te dammen, door in mindere mate werk- en verblijfsvergunningen af te geven. Daardoor kwam er in het begin van de jaren zeventig vrijwel een einde aan de intocht van niet-Scandinavische immigranten.

De rechten van de etnische minderheden zijn in Zweden – op papier – goed geregeld: kiesrecht voor de gemeentelijke en provinciale bestuursinstanties; deelname aan volksstemmingen; dezelfde sociale rechten als de Zweden; werknemers en hun familie hebben recht op extra-onderricht in het Zweeds; maandelijkse verschijning van het informatieblad in twaalf talen; radio- en televisieuitzendingen met programma's in diverse talen; bibliotheken met boeken in de talen van de buitenlandse arbeiders.
Toch hoort men over discriminatie van zwarte en van Zuideuropese arbeidskrachten, hun arrestaties door de politie en hun strenge controle aan de grens.

Landbouw en visserij

De landbouw is sterk gemechaniseerd. 10% van de bodem is voor landbouw en veeteelt in gebruik. Het aantal boerderijen – vooral van de kleine bedrijven – neemt af, terwijl het aantal grote boerderijen – boven de 30 ha - iets toeneemt. Vele kleine boerderijen worden als vakantiehuis ingericht.
De visserij, op meren en rivieren, bestaat vooral uit de vangst van zalm, forel, snoek, baars en witvis. Langs de westkust wordt haring, heilbot, schol, tonijn, schelvis, kabeljauw en makreel gevangen.

Welvaartstaat

Sinds de tweede helft van de 19e eeuw had er een snelle ontwikkeling van de industrie plaats. De sociaal-democratische partij – opgericht in 1889 – en de vakverenigingen hebben begrepen dat ze hun doel beter konden bereiken door onderhandelingen met de werkgevers dan door stakingen en klassenstrijd.
Sinds de jaren dertig van de 20e eeuw hebben werkgevers en werknemers een koers gevaren tussen socialisme en kapitalisme. Zweden werd een van de rijkste landen ter wereld. Een groot deel van het nationale inkomen wordt besteed aan gezondheidszorg en sociale voorzieningen. Werknemers hebben een duidelijke medezeggenschap in de ondernemingen via hun vertegenwoordigers in de bestuursorganen. Bovendien is in 1984, ondanks massale protesten van de werkgevers, het veelomstreden werknemersfonds ingevoerd. Bedrijven zijn bij wet verplicht een deel van hun winst te storten in een fonds, dat door de vakbonden wordt beheerd. Van het geld worden aandelen in de bedrijven gekocht ten gunste van de werknemers, die zo mede-eigenaar worden.

Coöperaties

Coöperaties spelen een grote rol; ze namen onder meer het initiatief tot de zeer verbreide zelfbediening en de alomtegenwoordige supermarkten; ze zijn de grootste afnemers van de fabrikanten van gebruiksgoederen. In elke plaats zie je een warenhuis van Domus; langs de wegen zie je de winkels van Konsum, waar de levensmiddelen worden verkocht tegen een lage winstmarge. De coöperaties hebben eigen fabrieken van onder meer brood, olie, schoenen, kleding, lampen en margarine.
Er zijn coöperaties van landbouwers, veetelers, zuivelfabrikanten, bosbouwers, brandewijnstokers, stijfselfabrikanten enz. Er zijn bouwspaarkassen, die huizen bouwen die door afbetaling het eigendom van de spaarders worden. De regering of gemeente geeft subsidie voor het bouwen van een huis, gedeeltelijk rentevrij; voor huurhuizen geldt een lagere huur bij meer dan twee kinderen.

5. DE TAAL

De Zweedse taal telt, volgens de Zweedse Academie van Wetenschappen, 160.000 woorden; in 1889 waren er nog slechts 40.000 woorden, in 1923 100.000.
De meeste toeristen zullen wel geen Zweeds kennen. Geen nood, met Engels en Duits kunnen ze zich behoorlijk redden, in elk hotel, in de meeste restaurants en grote winkels.
Jonge mensen spreken allemaal wat Engels; dat wordt namelijk onderwezen op de lagere school, terwijl velen op de middelbare school ook nog Duits en soms Frans als keuzetaal hebben genomen. Met vele oudere mensen is het moeilijker Engels of Duits te praten, hoewel je soms vlot Engels sprekende mensen ontmoet, op straat, in musea en bij bezienswaardigheden.
Toch is het gemakkelijk een boekje bij je te hebben – Zweeds op reis of Wat en hoe in het Zweeds – waarbij de uitspraak is vermeld; de uitspraak van vele woorden zal anders onverstaanbare moeilijkheden opleveren.

Om enige hulp te verlenen, volgen hier enkele aanwijzingen. De letters å, ä en ö volgen in het Zweeds alfabet na de z; in dit boek plaatsen we ze echter in het register bij de a en o.
å als oo: fågel(vogel) = foogel
ä als ee of è: läkara (arts) = leekare; färsk (vers) = fersk
ö als eu: bröd (brood) = breud
o als oe of ò: ost (kaas) = oest; perrong (perron) = perrong

u als u: rum (kamer) = rum
y als uu: nyckel (sleutel) = nuukel

c vóór e, i of y als s, anders als k: cykel (fiets) = suukel
d vóór j is stom: djur (dier) = juur
g vóór e, i, y, ä en ö en na l en r als j: Göteborg = Jeuteborj, gäst (gast) = jest
h vóór j is stom: hjärta (hart) = jerta
k vóór e, i, y, ä en ö als tsj: kyrka (kerk) = tsjuurka
l vóór j is stom: ljus (licht) = juus
sk vóór e, i, y, ä en ö als sj: skida (ski) = sjieda
v als w: svår (moeilijk) = swóor

6. DE KERKEN

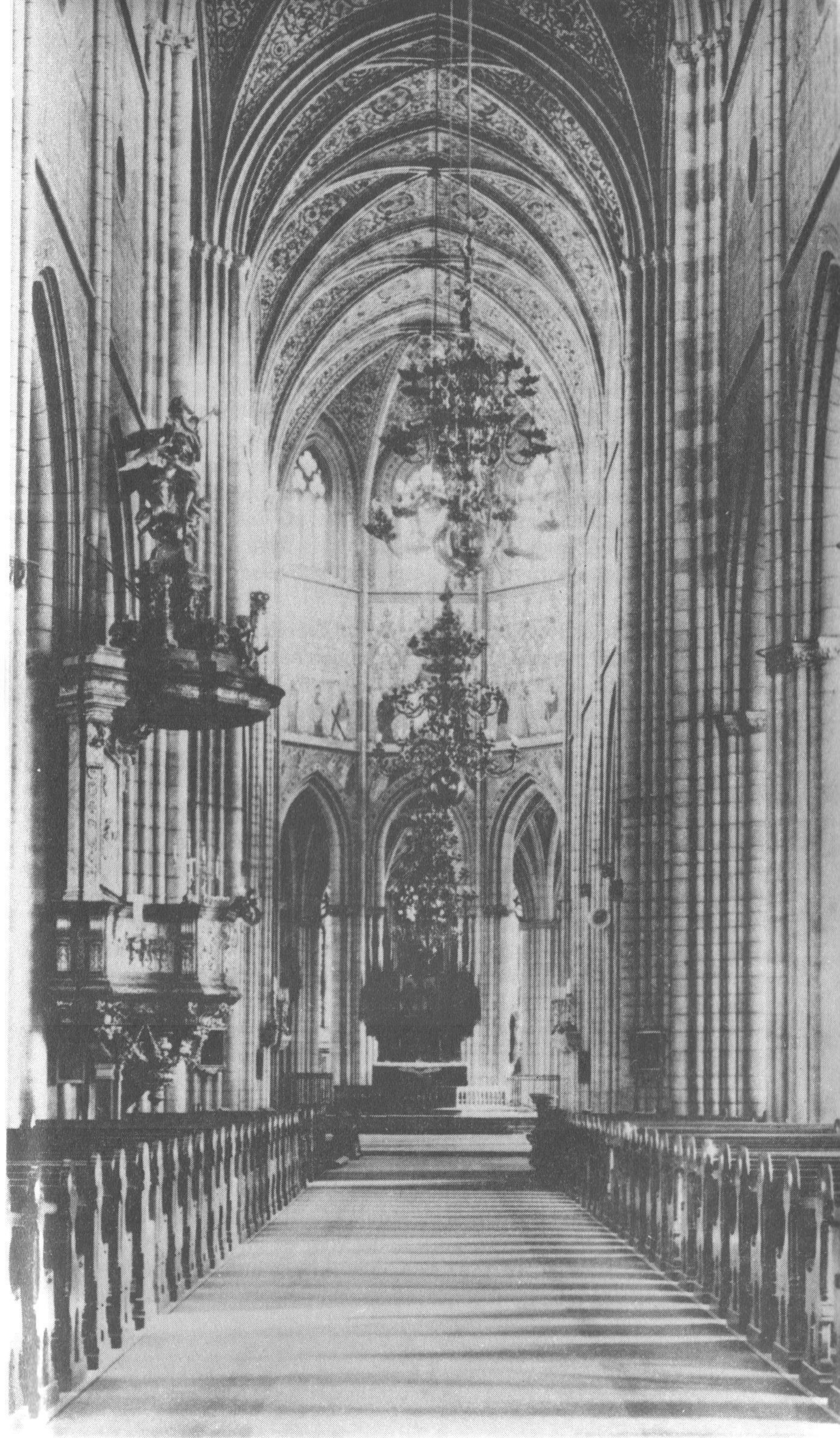
In 829 ging de benedictijnermonnik Ansgar op het eilandje Björkö in het Mälarmeer aan land om in de noordelijke landen het geloof te verkondigen. Later leidde hij als aartsbisschop van Bremen-Hamburg het missiewerk, maar de eerste christengemeenten ondervonden veel tegenstand van het heidendom.

Opbloei van het christendom

Rond het jaar 1000 kwam daar verandering in: in 1008 liet koning Olof zich dopen, en op vele plaatsen werden kerken en kloosters gesticht. In de 12e eeuw had Zweden een normaal bisschoppelijk bestuur, met Uppsala als zetel. Een grote stoot tot intens christelijk leven ging in de 14e eeuw uit van de kloosters, vooral van dat van de heilige Birgitta te Vadstena. In het begin van de 16e eeuw was er een bloeiend kerkelijk leven met honderden kerken en kloosters.

Reformatie

Toen kwam de Hervorming, die in Zweden de lutherse kerk als staatskerk bracht, echter zonder noemenswaardige beeldenstorm en geweld zoals in vele andere landen. Er bestonden geen opvallende misbruiken; daarom was de invoering van de Hervorming geen zuivering van de kerk, maar had een politiek en economisch doel. Koning Gustaf Vasa had namelijk het geld en de goederen van de kerk nodig voor de uitbreiding van zijn macht in Noord-Europa. In 1527 kondigde hij het lutheranisme af als staatsgodsdienst en trok de eigendommen van de kerk aan de staat.

Het Zweedse volk voelde weinig voor de nieuwe leer en hier en daar braken ongeregeldheden uit, als de kerken en kloosters in beslag werden genomen en de priesters en kloosterlingen verdreven. Gustaf Vasa liet twee bisschoppen, die zich tegen zijn plannen verzetten, terechtstellen. Het volk mocht echter niet te veel voor het hoofd worden gestoten en daarom voerde hij geen ingrijpende veranderingen in. De uiterlijke vormen van de katholieke kerk bleven grotendeels gehandhaafd. Zo kent de lutherse kerk nu nog de functies van aartsbisschop, bisschop en pastoor; de liturgie bleef ongeveer hetzelfde: hoogmis, liturgisch jaar, misgewaden, beelden en altaren; alleen het Latijn werd vervangen door het Zweeds.

Grotere verdraagzaamheid

In de loop van de 16e eeuw verdwenen alle priesters uit het land, maar na ruim twee eeuwen kwam er iets meer verdraagzaamheid. In 1783 stond Gustaf III buitenlandse katholieken toe openlijk hun godsdienst uit te oefenen; de uizonderingswetten werden verzacht en een apostolisch vicaris – een soort missiebisschop – werd in Zweden toegelaten.
In 1837 werd de Sint-Eugeniakerk in Stockholm ingewijd, de eerste katholieke kerk na de Reformatie, spoedig gevolgd door een kerkje in Göteborg en in Malmö. In 1873 werden de boeten afgeschaft die Zweedse burgers kregen opgelegd als ze overgingen naar de katholieke kerk.
Tot 1952 moesten sommige staatsfunctionarissen lid zijn van de staatskerk en mocht de katholieke kerk geen onroerende goederen bezitten. Sinds dat jaar golden er echter nagenoeg geen beperkende bepalingen meer en kwam er een algehele godsdienstvrijheid.

De lutherse staatskerk

Behalve met de zielzorg is de lutherse kerk ook belast met het bijhouden van het bevolkingsregister. De ‘pastorsexpedition’ is het kantoor van de predikant, waar hij als ambtenaar van de burgerlijke stand geboorte, huwelijk en overlijden registreert.
Bij de geboorte wordt men ingeschreven als lid van de kerk, maar men heeft later de vrijheid om uit te treden. Men rekent dat 98% tot de evangelisch-lutherse staatskerk behoort, maar de onkerkelijkheid is zeer groot. Velen bezoeken de kerk alleen uit traditie, zoals bijvoorbeeld met Kerstmis. Er zijn echter kerkelijke leiders die vertrouwen hebben in de

◀ *Het stijlvolle interieur van de gotische domkerk van Uppsala*

toekomst, zich vooral baserend op de toenemende belangstelling van de jeugd voor God en de bijbel. Zeer algemeen is het kerkelijke doopsel en huwelijk en de bevestiging op zestienjarige leeftijd. In 1964 kreeg de petitie tot handhaving van het godsdienstonderwijs in de hogere klassen van de middelbare school meer dan twee miljoen handtekeningen.
Er zijn tekenen tot herstel van het kloosterleven in de lutherse kerk. In 1965 traden twee lutherse Zweden in als novicen – zonder katholiek te worden – in het Oostenrijkse benedictijnenklooster van Erlach. Terug in Zweden, stichtten ze op Gotland een luthers klooster volgens de regels van Sint Benedictus. Nadien zijn er nog andere evangelische communiteiten gesticht, met een gemeenschappelijk leven en de geloften van celibaat en armoede.

Samenwerking van lutheranen en katholieken

Van de 70.000 katholieken in Zweden, zijn er ongeveer 10.000 van Zweedse afkomst; de rest is buitenlander, vooral uit Spanje, Italië, Portugal, Polen en Tsjechoslowakije. De laatste decennia is het aantal flink toegenomen, door de immigranten, door het overgaan van lutheranen naar de katholieke kerk en omdat de katholieke Zweden gemiddeld meer kinderen hebben dan de niet-katholieke Zweden. In 1953 werd een katholiek bisdom gevormd; toen in 1962 de Amerikaan John Taylor tot katholiek bisschop van Stockholm werd gewijd, gebeurde dat in het stadhuis van de hoofdstad en de bisschopswijding werd door de televisie uitgezonden.
De verdraagzaamheid groeit, de staatskerk stelt hier en daar een van haar kerken beschikbaar voor de katholieke eredienst. Tussen lutheranen en katholieken bestaat een wederzijdse dooperkenning. De lutherse aartsbisschop Söderblom van Uppsala leidde het oecumenisch werk van de kerken in; er ontstond een kleine renaissance die ook doordrong onder de tot dan toe anti-kerkelijke arbeidersbeweging.

Vrije kerken

Zweden telt nog vele andere kleine kerken en religieuze groeperingen: congregationalisten, orthodoxen, baptisten, methodisten, leger des heils. Veel aanhang heeft de pinksterbeweging – op hun gebouwen staat gewoonlijk Filadelfia – die zich kenmerkt door een groot vertrouwen in de H.Geest en door een bewogen zang, gebed en getuigenis. Ook het Zweedse Missieverbond (Missionsförbund) – Missionskyrka staat er op hun gebouwen – telt vele leden, vooral buiten de steden; het werk van de zending spreekt vooral eenvoudige mensen aan.

Het kerkje van Skegrie, met zadeldak en trapgeveltjes

Een actieve lutherse beweging is de Vereniging van de H.Birgitta (Societas Sanctae Birgittae) met mannelijke en vrouwelijke leden. Eens per jaar houden ze hun kapittel in de nu lutherse kloosterkerk van Vadstena. Bij de eredienst op 23 juli, de sterfdag van Birgitta, worden ook de katholieke birgitinessen van het nabije klooster uitgenodigd.

Beeldige kerkjes

Vooral in het zuiden hebben verscheidene dorpen een mooi Romaans kerkje. Grote Romaanse kerken vind je in Lund en op Gotland, prachtige gotische kerken onder meer in Uppsala, Västerås en Strängnäs.
Met veel genoegen zal de toerist kijken naar de beeldige kerkjes uit latere tijd die hij op zijn reis vele honderden passeert. Vele staan op een hoogte en zijn omgeven door bomen en door het kerkhof dat allerkeurigst wordt onderhouden en vaak op een park lijkt.
Bijzonder interessant zijn de torentjes: zadeldak, trapgeveltjes, spits, ui-vorm, in vele uitvoeringen. Naast stenen kerkjes zijn er ook heel veel houten; of wit geschilderd of in een roodbruine kleur. Naast sommige kerkjes staat een schilderachtige klokketoren of klokkestoel.
In enkele kerken treft men eenvoudige afbeeldingen aan van bijbelse figuren in eigentijdse kleding. Het zijn uitingen van volkskunst uit de 18e en 19e eeuw, bedoeld om de mensen meer vertrouwd te maken met Gods woord.

Het intieme interieur van de 13e-eeuwse Mariakerk in Ystad

7. DE MENSEN

Van oorsprong zijn de Zweden bosbewoners, gewend aan eenzaamheid. Hun karakter is gevormd door een grootse, harde natuur, waarin ze van jongs af geleerd hebben voor zichzelf te zorgen. Misschien dat ze daardoor bij een eerste kennismaking op de bezoeker een enigszins gereserveerde indruk maken. In plaats van koel en afstandelijk blijkt de Zweed echter bij nadere kennismaking juist zeer vriendelijk en gastvrij. Een schijnbare tegenstelling, waarvan men er in het volkskarakter meerdere aantreft.

Tegenstellingen

Na de industriële revolutie in de 19e eeuw hebben de Zweden geleidelijk een moderne welvaartsstaat opgebouwd, die in haar ontwikkeling, mede door het ontbreken van oorlogen, de overige landen van Europa ver vooruit is. Er ontstond een hoogmoderne computergestuurde samenleving met een sterke verstedelijking, en met een zeer onpersoonlijk karakter. Zo hebben de Zweden officieel geen naam, maar een persoonsnummer, waarmee ze in het geheel kunnen functioneren.
De steden kenmerken zich, van het zuidpuntje tot in het hoge noorden, door een strakke, moderne architectuur, die niet altijd beantwoordt aan ons idee van gezelligheid. Opvallend is dat de Zweed naast zijn voorkeur voor deze ultramoderne ontwikkelingen, toch een sterke hang naar het verleden heeft bewaard. De over het gehele land verspreide openluchtmusea, waar de leefstijl en -sfeer van hun voorouders zorgvuldig wordt be-

waard, mogen zich in een grote belangstelling verheugen. En hoe modern en vrij van opvatting hij ook is – men denke aan de ongedwongen omgang der seksen – in zijn optreden hecht hij eveneens aan oude conventionele vormen, en aan folklore en traditie.
Ondanks zijn rationele, realistische inslag is hij in zijn hart romantisch en dromerig. En bovenal is de moderne Zweed ondanks alles een echt natuurmens gebleven. Zodra zich de gelegenheid dan ook voordoet laat hij alles achter zich en trekt zich terug in de eenzaamheid van de natuur.

Liefde voor de natuur

In hun vrije tijd trekken ze graag naar bossen en meren; daar staat hun roodbruin vakantiehuisje, daar genieten ze van de bloemen- en dierenwereld, van het zwemmen, hengelen, wandelen, zonnen en bessen plukken. Franciscus, met zijn grote liefde voor al wat groeit en bloeit, oefent een speciale bekoring op de Zweden uit; het zijn gevoelige mensen, ook al uiten ze zich niet gemakkelijk.
Graag wandelen ze door het openluchtmuseum (Friluftmuseet, Hembygdsgården) – het land telt er honderden – waarin oude gebouwen van de streek voor het nageslacht worden bewaard.
In de bossen kom je vaak families tegen, met regenkleding en wat levensmiddelen in de rugzak en met een verrekijker om vogels te bespieden, waarvoor ze ook graag de uitkijktorens beklimmen.
In de winter maken complete gezinnen, met proviand voor de hele dag, op langlaufski's kilometerslange tochten door het witte landschap. De kinderen volgen de groten op kleine kinderski's, terwijl de allerkleinsten, warm ingepakt, op vaders of moeders rug meetrekken.

Tack för tack

De Zweden houden er niet van dat iemand onaangekondigd op bezoek komt. Een aangekondigde bezoeker is echter een welkome gast. De gastvrouw stelt er prijs op, dat bij de koffie de schaal met koekjes en gebak stevig wordt aangesproken. Een schrale zelfbediening is een belediging voor haar bakkunst. Bovendien verwacht ze, dat haar gasten enkele malen 'tack' (dank) zullen zeggen: Tack för kaffet, tack för bakverk, en dat niemand uit het glas zal drinken vóór de gastheer of gastvrouw de bezoekers een Skål heeft toegewenst.
Tijdens de maaltijd bedank je voor het mooie servies, de vette soep, de lekkere kreeft en het pittige bier. Tack is het meest gebruikte Zweedse woord. Je bedankt nog voor de ontvangst als je de gastheer een dag, een week, een maand later ontmoet, of je stuurt een dankbriefje na het vele bedanken tijdens het bezoek.

Oude huizen in het openluchtmuseum Skansen in Stockholm

Je kunt zo aan de gang blijven, want degenen die bedankt worden, bedanken op hun beurt voor de dank: Tack för tack, dank voor de dank. Als je de ober na het diner zegt dat het goed heeft gesmaakt, zal hij je een 'dank voor het smaken' laten horen.

Lenin woonde tijdens zijn ballingschap een tijd in Stockholm, vanwaar hij aan een vriend schreef: 'Als in Zweden de regering door een revolutie werd afgezet, zou het de eerste daad van de nieuwe revolutionaire regering zijn de afgezette regering een diner aan te bieden en deze zou zich haasten deze daad te beantwoorden met de uitnodiging voor een tegendiner.'

De Zweden spreken hun gasten niet graag aan met u (Ni), ze gebruiken liever de derde persoon met de naam van het beroep: 'Kan de portier mij zeggen hoe laat de voorstelling begint?' en 'Zal ik onze gast nog een biertje inschenken?' en 'Waar gaat de juffrouw naar toe?' en 'Stelt de auteur belang in dit gebouw?'
Men voelt hierin iets van de algemeen Scandinavische afkeer om té persoonlijk te worden. Een trekje dat overal merkbaar is. Bijvoorbeeld in het ver doorgevoerde zelfbedieningssysteem, in de persoonsnummers en in de algehele omgang.

Sweden at home

Bij het plaatselijk toeristenbureau (Turistbyrå) kun je het adres krijgen van een gezin, waarvan iemand hetzelfde beroep uitoefent of dezelfde hobby heeft als de aanvrager. Het bureau bemiddelt dan voor een bezoek

bij de familie, die je uitnodigt voor een praatje en een kopje koffie. Het uitnodigend gezin spreekt enkele talen, maar met Nederlands kan men zelden terecht. Het bezoek leidt vaak tot briefwisseling, tegenbezoek en blijvende vriendschap.
Via het toeristenbureau kan ook een bezoek geregeld worden aan Zweedse industrieën en waterkrachtcentrales.
In begin augustus mogen gedurende enkele dagen in de Zweedse meren kreeften worden gevangen. De gezinnen houden dan kreeftenavondjes, bij voorkeur in de openlucht, desnoods op de balkons van de flatwoningen. De laatste tijd zijn de Zweedse meerkreeften schaars en duur geworden; daarom heeft er een grotere import van kreeften plaats.

Karakter

Ondanks verschillen tussen ouderen en jongeren, tussen stad en land, tussen noord en zuid, kan men zeggen dat het volkskarakter in grote lijn hetzelfde is. Want waar hij ook woont, overal stelt hij zich op als de vormelijke, correcte Zweed, die niet met zijn gevoelens te koop loopt. De Zweden zijn eerlijk; je kunt gerust iets onbeheerd laten staan. Ze zijn behulpzaam zonder ophef, zoals blijkt uit het schenken van geld en goederen bij oorlogen en natuurrampen.
Ondanks deze trekken heeft de Zweed ook gevoel voor humor en romantiek. Dat blijkt uit zijn levensblijheid bij zang en dans, in de vermakelijkheidsparken van de steden – elke stad heeft een Folkspark – en vooral bij de feesten ter gelegenheid van de wisseling der jaargetijden. Uit dit laatste spreekt het feit dat de Zweden eigenlijk geen stedelijk volk zijn; de verstedelijking is immers pas enkele tientallen jaren geleden op grote schaal begonnen. De meeste feesten zijn afkomstig uit de boerencultuur.

Uitbuiten van de zomer

Wegens de lange winter moet het Zweedse huis meer gezelligheid bieden dan in zuidelijke landen: veel groene planten in huis en schilderingen in heldere kleuren.
De zomer is hét grote feest. Dan trekken de mensen naar hun zomerhuisje (sommarstuga) aan het meer of in het bos. Op zaterdag en zondag liggen de steden er verlaten bij. De korte zomer wordt uitgebuit. De hele dag zitten er mensen op de banken in parken en op pleinen zich te koesteren in de zon. Jongelui liggen er in het gras, met ontbloot bovenlijf, een radiotje naast zich. In vele parken worden muziekuitvoeringen gegeven.
In de tuinen bij de huizen staat een tafel, parasol, ligstoelen en een schommelbank. De tuin moet iets romantisch hebben: een vijvertje, mo-

lentje, beschilderd karrewiel, ooievaar, kabouter en bloembakken. Opschriften in winkels en restaurants wensen je een vrolijke zomer; op tafelkleedjes staat een zomerlied afgedrukt: God sommar, goede zomer, of Glad sommar, blije zomer!

Vele vrijheden

Er is veel geschreven over het leven van de Zweden, over grote problemen zoals abortus, echtscheiding, uithuizigheid van de vrouw, verdovende middelen, drankverslaving, seksueel verkeer en jeugdmisdadigheid. Deze problemen bestaan inderdaad, maar niet zo allesbeheersend als vele publicaties vermelden. De toerist zal, buiten enkele wijken van Stockholm, weinig bemerken van een opvallende losbandigheid van de jeugd. Het is vaak een kleine categorie die het betreft. Er zijn jongeren die geen raad weten met de welvaart, de vrijheid en het genot.
Na 1945 vonden in Zweden zeer vrije opvattingen ingang. Men kon alles doen wat men wilde, als men anderen daarmee niet hinderde. Pas later werden andere Europese landen met deze problemen geconfronteerd; Zweden was een koploper en kreeg daardoor veel publiciteit, ook omdat Zweden in het openbaar deed wat elders meer achter gordijnen gebeurde. Bij vele Zweden – jong en oud – is een duidelijke reactie merkbaar op de vele vrijheden die uiteindelijk geen echte bevrediging geven.

Moderne samenleving

In Zweden zijn onderwijs, radio en televisie staatsbedrijven. Het departement verstrekt uitgewerkte instructies aan de leraren betreffende seksuele voorlichting aan de leerlingen.
Op de scholen zijn drank- en druggebruik grote problemen; parken en de metro zijn haarden van criminaliteit. De pers is vrij, maar de kwaliteit is niet hoog; de sociaal-culturele sfeer maakt een armelijke indruk.
De stedenbouw wordt zo effectief mogelijk gepland, met parkeergarages, snelwegen, gescheiden voetgangerswegen met liften en roltrappen. Men gaat uit van de gedachte, dat beide – zo niet gescheiden – echtgenoten werken. Daarom zijn er crèches in de grote flatgebouwen van de voorsteden; kleuterscholen bij de metrostations, zodat een van de ouders de kinderen gemakkelijk kan afleveren en ophalen, op weg naar en van het werk. Het is geen rooskleurige opvoedkundige situatie, als de jeugd opgroeit in een ouderloze omgeving. De school moet taken van het niet-functionerende gezin opvangen: het verstrekken van warme maaltijden; de zorg voor een eigen tandarts, arts en psycholoog, van een verpleegster en sociale werkster.

11. Zweedse varia

1 REIZEN NAAR EN IN ZWEDEN

Wie per auto of trein naar Zweden op vakantie gaat, zal altijd gebruik moeten maken van een kortere of langere overtocht per veerboot; de veerboten nemen ook de auto mee. Reservering is voor de langere overtochten zeer gewenst, soms noodzakelijk.

De belangrijkste veerbootverbindingen

De reis over de weg gaat altijd via Duitsland. Daarvandaan kan men rechtstreeks oversteken of een route kiezen door Denemarken.

Om vanuit Duitsland naar Zweden over te varen, moet men eerst richting Hamburg rijden. Daarna zijn er vele mogelijkheden.
Van Kiel uit vaart de Stena Line in veertien uur naar Göteborg.
Vanuit Travemünde – ten noordoosten van Lübeck – varen de TT-Linie en de Saga-Linjen, vanaf 1981 onder gezamenlijke vlag en onder de naam TT-Saga-Line, in zeven uur naar de Zuidzweedse stad Trelleborg en in negen uur naar de Westzweedse havenstad Malmö.
Vanuit de Oostduitse stad Sassnitz vaart men met een boot van de spoorwegen in vier uur naar Trelleborg.

Vanuit Denemarken zijn er vele mogelijkheden. Via Hamburg kun je naar Denemarken rijden, door Jutland en over Fünen, dan de Grote Belt oversteken, dat is een uurtje varen van Knudshoved naar Halsskov; daarna via Kopenhagen rijdend, kun je vanuit het Deense Helsingör met een boot van de Zweedse en Deense staatsspoorwegen overvaren – een half uurtje – naar het Zweedse Helsingborg.

Je kunt ook vanuit Hamburg verder door Jutland rijden, via Århus naar Grenå en vandaar met de Europafärjan in vier uur overvaren naar Varberg, ten zuiden van Göteborg, of met de DFDS naar Helsingborg.
Of je kunt via Århus en Ålborg door Jutland naar Frederikshavn rijden en vandaar met de Stena Line, zes afvaarten per dag, in drie uur overvaren naar Göteborg.

Een andere weg volgt de Trekvogelroute. Via Bremen, Hamburg en Lübeck naar het Duitse Puttgarden, vandaar per veerboot in een uur naar Rödbyhavn op het Deense eiland Lolland. Dan naar Kopenhagen en in Helsingör overvaren naar Helsingborg.
Via Bremen, Hamburg en Lübeck kun je ook naar Travemünde rijden en

vandaar in drie uur overvaren naar Gedser op de zuidpunt van het Deense eiland Falster. Daarna via Nyköbing naar Kopenhagen rijden en in Helsingör overvaren naar Helsingborg.

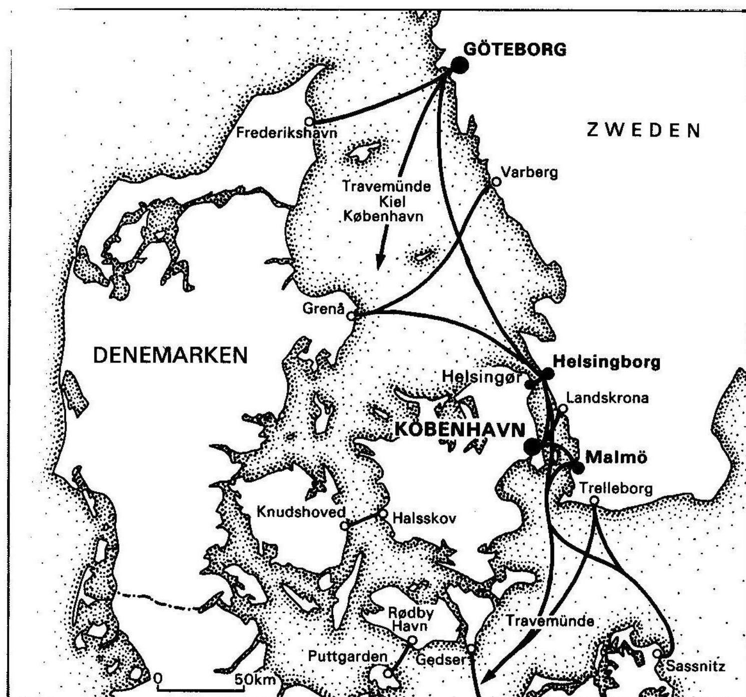
Per vliegtuig

Bijna alle internationale maatschappijen vliegen op Zweden. Zo kun je vanuit Amsterdam naar Stockholm en Göteborg vliegen, soms met een tussenlanding in Kopenhagen.
In het uitgestrekte Zweden wordt veel gevlogen, er zijn een vijfentwintigtal binnenlandse luchthavens. De vliegverbindingen worden verzorgd door de bij de SAS aangesloten Linjeflyg. De moderne luchthaven van Stockholm, voor nationale en internationale vluchten, heet Arlanda en ligt 40 km ten noorden van de hoofdstad.

Per trein

De Holland-Scandinavië Express vertrekt 's morgens en de Nord-West Express 's avonds naar Stockholm; de reisduur van beide treinen is ongeveer een etmaal.
De route is: Hoek van Holland, Hamburg, in Puttgarden op de boot naar Rødby, dan naar Kopenhagen, in Helsingør overvaren en dan door Zweden naar Stockholm. Voor een directe verbinding naar Göteborg staat in Kopenhagen een aansluitende trein.
De Paris-Scandinavië Express rijdt via Brussel en Kopenhagen naar Stockholm.

De treinen in Zweden zijn komfortabel ingericht; vele hebben een restauratie- en slaapwagen, en waterkaraffen met kartonnen bekertjes.
Er is een treinpas die 21 dagen onbeperkt geldig is voor de vier noordelijke landen. Zelfs de binnenlandse veerboten en de meeste zee-overtochten zijn inbegrepen. Voor een enkele grote oversteek is 50% van de normale prijs verschuldigd.
Men kent de stoptrein (lokaltåg) die niet snel rijdt en vaak stopt, de sneltrein (snälltåg) waarvoor men een toeslag betaalt en een plaats kan reserveren, de exprestrein (expresståg) waarvoor men moet reserveren.

3. *Bootverbindingen met Zweden*

Bussen

In de zomermaanden rijden regelmatig bussen van verschillende maatschappijen naar Kopenhagen en Stockholm, soms met een overnachting in Lübeck.

In Midden- en Zuid-Zweden rijden komfortabele snelbussen tussen steden en naar toeristengebieden en ook naar de kuststeden van Noord-Zweden. In het noorden rijden de, eveneens komfortabele, gele postbussen, die de post bezorgen in afgelegen gebieden en ook passagiers meenemen. De Zweedse staatsspoorwegen en particuliere busondernemingen onderhouden in het weekeinde goedkope busdiensten tussen vele steden. Ook heel veel kleine plaatsen worden door de bus aangedaan. Soms wordt een kwartiertje gestopt bij een kiosk of konditori om de reizigers gelegenheid te geven wat te drinken, een hapje te eten en even de benen te strekken.

Vele veerboten varen de haven van Helsingborg in en uit

Huren van auto, fiets en boot

Auto's – soms met caravan – kan men huren op enkele grote spoorwegstations en in steden en op luchthavens bij onder meer Avis, Hertz en Inter Rent. Het huren van een auto is niet goedkoop.
Fietsen zijn te huur op zeer vele plaatsen; het toeristenbureau verstrekt adressen van verhuurinrichtingen en verschaft ook een aantrekkelijke fietsroute. De fiets is een ideaal vervoermiddel op de stille wegen en stelt de fietser in staat volop van de natuur te genieten.
Watersportliefhebbers kunnen een motorboot of zeiljacht huren, bijvoorbeeld in Stockholm, Kalmar, Göteborg, Mariestad en Bengstfors, voor een tocht door het scherengebied van de hoofdstad, op meren en rivieren en langs de westkust met zijn rotsarchipel.

Vakantiereizen

Zweden is een land met vrijwel onbegrensde vakantiemogelijkheden, vooral als men van de natuur houdt. Of men nu in een tentje wil overnachten of in een pension, in een luxe hotel of men een actieve vakantie wil – fiets- en wandeltochten maken, in een kano of op een vlot een rivier wil afzakken – of dat men een geheel verzorgde busreis wil maken, het is allemaal mogelijk.
Bij de vakantievoorbereidingen zullen de echte individualisten hun eigen programma samenstellen en eventueel alleen de noodzakelijke veerboten reserveren. Anderen willen misschien iets meer plannen en voor vertrek ook de overnachtingen of bepaalde tochten reserveren. Terwijl er veel

mensen zijn die, zeker bij een eerste bezoek, de voorkeur geven aan een compleet georganiseerde reis vanuit Nederland. Voor elke categorie zijn er reisorganisaties die de vakantie net zover in kunnen vullen als de reiziger dat wil. Allereerst zijn er een paar in Scandinavië gespecialiseerde bureaus, die een groot aanbod hebben van zomerhuisjes, sportieve vakanties tot rondreizen met eigen auto of touringcar. Zulke organisaties zijn Bureau Zweden en Scandinavian Arctic Sunway, beide uit Amsterdam en Info Scandic, uit Groningen, geleid door een Zweed.
Daarnaast bieden de grote veerbootmaatschappijen Jahre Line en Stena Line in hun kleurige folders niet alleen overvaarten aan, maar eveneens complete vakanties op velerlei terrein. Een aantal touroperators tenslotte heeft in hun uitgebreide programma geheel verzorgde busrondreizen naar het noorden opgenomen. We noemen in dit verband de Oad met o.a. de fietsbus, De Jong Intratours en Holland International.
Voor algemene informatie over de vakantiemogelijkheden in Zweden staat het Zweeds Nationaal Verkeersbureau vriendelijk tot ieders beschikking.

Vakanties in de vrije natuur

Men kan een trim- of conditievakantie houden midden in de natuur, onder medische begeleiding, met wandelen, gymnastiek, zwemmen, vissen, paardrijden en sauna. Men kan de auto thuis laten en tochten maken per bus naar mooie natuurgebieden. Er zijn vakanties voor trekkers, kampeerders en voor mensen die een stuga willen huren.

De wintersport wordt vooral beoefend in Lapland en Jämtland: Hindås is de zuidelijkste plaats om te skiën. Op vele plaatsen kan men tochten per slede of sneeuwscooter maken of skiën achter hondesleeën.
Watersport is mogelijk in de badplaatsen van Skåne, Halland en Bohuslän, op Gotland en Öland. Geliefd bij de zeilers is het scherengebied van Stockholm en Bohuslän. Vele grote hotels hebben een eigen – verwarmd – zwembad. Waterskiën wordt in de zomer druk beoefend aan de kusten en op een aantal meren. Windsurfen wint aan populariteit; voor de liefhebbers zijn er cursussen en verhuurinrichtingen.
Met motorboten en zeiljachten kan men varen op meren en kustwateren, door de scherenarchipel en op het Götakanaal en het Dalslandskanaal. In Midden-Zweden, in Åre en in Lapland bestaat de mogelijkheid om wild water te varen. Ervaren schippers loodsen rubberboten met groepjes toeristen door het kolkende water van zeer snel stromende rivieren, op kortere of langere tochten. Een bijzondere belevenis.
Een bijzondere vakantie-ervaring is ook het 'railsfietsen'. In de provincie

Värmland, waar een niet meer gebruikte spoorlijn ligt, kan men op speciale lorries met zijn tweeën rustig door het landschap fietsen, over het gehele traject van 70 km of een gedeelte ervan.
Fietsvakanties van een paar dagen tot twee weken, al of niet met de overnachtingen inbegrepen, kan men het beste houden in Zuid- of Midden-Zweden, omdat daar de hoogteverschillen niet groot zijn.

Hengelaars komen aan hun trekken in het land van de 96.000 meren, van de honderden rivieren met hun onbedorven water en met een kustlijn van 7600 km. Vanaf de west- en zuidkust worden visexcursies op zee gemaakt. Voor het vissen op meren en rivieren is een vergunning nodig (blz. 236).

Zwemliefhebbers kunnen terecht in de openluchtzwembaden en meren, waar vaak een gedeelte voor zwemmers is afgebakend. Zandstranden vindt men aan de west- en zuidoostkust, op de Oostzee-eilanden Gotland en Öland en aan de Laplandse Rivièra. Zonnebaden is mogelijk op deze stranden, op de rotsen van de scherenkust en op de naturistenstranden.

Voor een kanosafari is Zweden erg geschikt: veel schoon water, weinig stroomversnellingen, een ongerepte natuur, vrij kamperen en een aangenaam zomerklimaat. Värmland en Dalsland bieden vele mogelijkheden voor groeps- en individuele tochten; men kan er een kanocursus volgen, kano's, proviand en kookgerei huren en ook een tent of slaapzak.
Op de Klarälv in Värmland worden ook tochten per vlot gemaakt. Soms moet men onder leiding zelf eerst het vlot bouwen: een oppervlakte van drie bij zes meter, bestaande uit drie lagen boomstammetjes en plaats biedend aan drie tot zeven personen. De snelheid van het vlot bedraagt 2 km per uur. Onderweg kan men op het vlot koken, kijken naar de flora en fauna op de oevers, vissen op vlagzalm en die roosteren boven een houtskoolvuurtje. 's Avonds meert men af op de oever en zet daar zijn tent op voor de nacht.

Wandeltochten worden gehouden door vlakke streken, langs de meren en door de bos- en heuvelgebieden over soms gemarkeerde paden, waarbij men vaak overnacht in een stuga.
Bekende wandelroutes, die men geheel of in gedeelten kan afleggen, zijn: de Sörmlandsleden van 500 km, ten zuiden van Stockholm; in Skåne de Skåneleden van 220 km; bij Göteborg de Wildernisroute van 40 km; de Oostkustroute van 160 km; in Dalsland de Pelgrimsroute langs historische bezienswaardigheden; de Siljansleden van 340 km rond het Siljanmeer in Dalarna; de Kungsleden in Lapland (blz. 231).
Bergtochten maakt men door Värmland, Dalsland en de noordelijke

bergstreken. Men geniet er van de zuivere lucht, de ongerepte natuur, het pure drinkwater uit de wilde bergstromen; men overnacht in een tent of in een hotel, kookt in de buitenlucht en draagt rubberlaarzen vanwege de drassige grond.

2. OP EN LANGS DE WEG

Zweden heeft een uitstekend wegennet, met vele autowegen tussen de grote steden en met keurig onderhouden hoofd- en secundaire wegen. De meeste wegen zijn geasfalteerd, maar in dunbevolkte gebieden komen ook met wat olie bespoten grindwegen voor.
Op 3 september 1967 had de omschakeling plaats naar rechts verkeer (högertrafik). Dat was de tweede keer, want in 1718 bepaalde Karl XII dat postkoetsen rechts moesten houden op de weg, terwijl op bruggen en smalle wegen díé koets voorrang had, waarvan de postiljon het eerst op de hoorn blies. In 1734 voerde echter Frederik I weer links verkeer in.

Verkeersvoorschriften

Verkeer van rechts heeft voorrang, behalve bij het oprijden van een voorrangsweg, die door borden is aangegeven; vóór men een voorrangsweg oprijdt, moet men stoppen. Bij nadering van een verkeersplein moet men altijd voorrang verlenen aan het verkeer óp het plein. Dat moet men ook doen voor een autobus met rood zwaailicht.
Men moet de richting aangeven bij het wegrijden na stilstand en bij het wisselen van rijstrook. Inhalen buiten de bebouwde kom wordt gewoonlijk aangegeven met een licht- of geluidsignaal; degenen die ingehaald worden, gaan vaak op de vluchtstrook rijden die op de wegen is aangegeven door een onderbroken lijn waarvan zich de vakjes dicht op elkaar bevinden.
Parkeren is verboden als een doorlopende streep op het wegdek de rijstroken markeert. In de steden is op grote schaal voor parkeerruimte gezorgd; handig voor fotograferende automobilisten is dat je in vele straten en op pleinen vijf minuten mag stoppen.
In Zweden moet men, ook op zonnige dagen, met dimlicht rijden. De bestuurder van een auto en de persoon naast hem zijn verplicht veiligheidsgordels te dragen; helmen zijn verplicht voor rijders op motoren en bromfietsen. Alcoholgebruik in het verkeer wordt zeer streng gestraft. Het feit dat je buitenlander bent, wordt niet aanvaard als excuus voor het begaan van verkeersovertredingen.

Rustig rijgenot

Zweden is een ideaal land voor automobilisten die tijdens het rijden ook nog van het landschap willen genieten. Op de buitenwegen is het in het ruime land overal rustig, behalve op vrijdag- en zondagavond, als er een lange stoet naar en van de zomerhuisjes rijdt.
Vele wegen hebben geen bermen, maar in plaats daarvan een sloot of greppel voor de afvoer van het water. Wel zijn er ruime parkeer- en picknickplaatsen met tafels en stoelen, toilet en een afvalbak. Je kunt er soms picknicken zonder een auto te zien of te horen passeren.
De meeste Zweden houden zich keurig aan de verkeersregels; niemand zal de witte streep op het midden van de weg overschrijden. De hoofdwegen worden de hele winter berijdbaar gehouden; langs de wegen staan overal kisten met 'Sand'. De afstanden in Zweden zijn erg groot; de benzinetank moet tijdig worden bijgevuld, zeker in het noorden. Er is volop gelegenheid voor het inlassen van een rustpauze: op parkeerplaatsen en bij de kiosken langs de weg.

Langs de weg

De wegkiosken zijn ruim voorzien van hapjes en frisdranken. Ica, Konsum en Domus zijn goede gelegenheden voor het inslaan van levensmiddelen (Livsmedel), Korvgrill voor het nuttigen van een warme worst met ketchup. Benzinepompen hebben twee afdelingen: 'Tanka själv', waar je zelf tankt, wast en pompt, en 'Betjäning', waar je bediend wordt tegen een iets hogere literprijs. Deze bemande stations sluiten gewoonlijk om 18.00 uur.
Benzinestations met het bord 'Nattöppet Automat' hebben biljettenautomaten voor tien en honderd kronen om ook 's nachts te tanken. LPG is in Zweden praktisch niet verkrijgbaar.
Vele benzinestations hebben een werkplaats, een autowasplaats en een restaurant en ze verkopen ook levensmiddelen en auto-onderdelen.
Je kunt hier en daar eens stoppen bij een 'antikshop' of bij een grote toonzaal van 'Möbel', waarvoor een stuk bos is gekapt en waar een immens parkeerterrein is aangelegd voor de bezoekers.
Langs de wegen hangt tegen een paal een rodekruiskastje met verbandmiddelen erin. Er staan borden met '500 m Turistinformation': daar vind je dan een grote plaat met op de plattegrond van de plaats de voornaamste straten, gebouwen en hotels.
Er rijden politiewagens, voorzien van allerlei hulpmiddelen bij ongelukken en met een hond achter gaaswerk. Taxi's hebben vaak aan weerszijden op het dak twee wapperende reclameplaten. Fietsers op de weg

hebben vaak op de bagagedrager een stokje met een rood vlaggetje eraan dat een eindje naàr links uitsteekt.

Aardige huizen

Leuk zijn de houten huizen en gebouwen; ze vormen een aardig contrast met het groen van de bomen, want ze zijn geschilderd in fleurige pasteltinten, maar vooral in een warme donkerrode kleur, met witte hoekbalken en deur- en raamkozijnen. Die donkerrode verf wordt al sinds eeuwen gebruikt; de grondstof is afkomstig uit de afval van de kopermijn van Falun. Geen wonder met al die houten huizen, dat je heel veel winkels ziet die Färg (verf) verkopen.
De meeste houten huizen hebben een stalen ladder op het dak liggen en een vanaf het dak naar de grond, te gebruiken bij brand. Aan de hekken van vele huizen bevindt zich een horizontaal geplaatst rond buisje waar de krant ingestopt wordt; het rijtje brievenbussen op palen bespaart de postbode grote afstanden.

Wegaanduidingen

De bewegcijfering is uitstekend. Je doet er echter goed aan een wegenkaart te gebruiken, want de meeste wegen zijn genummerd. Heb je de aanduiding van het richtingbord gevolgd, maar ga je twijfelen of je wel op de goede weg rijdt, de vele kleine bordjes met de wegnummers langs de weg en op de grote borden geven de oplossing.
Een bord met M erop geeft een uitwijkplaats aan; het bord met het oude vikingteken – een vierhoek met een krul op de hoeken – wijst op een toeristische bezienswaardigheid, waarvan vaak de naam op het bord wordt vermeld.

Pech onderweg

Voor verkeersongevallen kan men het landelijke alarmnummer 90.000 bellen. De meeste garages zijn geopend van 7.00 tot 17.00 uur; op zaterdag en zondag zijn ze gesloten. Langs de wegen staan bij telefoontoestellen borden met 'Larmtjänst' erop, een alarminstallatie van verzekeringsmaatschappijen. Na telefonische mededeling kan men snelle hulp verwachten voor het transport of de reparatie van de auto.

De maximumsnelheid in en buiten de bebouwde kom staat met borden aangegeven: 30, 50, 70, 90 of 110 km per uur. Als verkeersborden waarschuwen voor overstekende dieren, moet men de snelheid aanpassen.

Brievenbussen voor de boerderijen in de omtrek

Op vele wegen vindt men de natuur langs de weg, een camping bij een meer, een houten hotel in een dorp, picknickplaatsen op fraaie punten, openluchtmusea, bezienswaardige kerkjes en kastelen, prehistorische hunebedden, begraafplaatsen, rotstekeningen en runenstenen. Hiernaar wordt vaak verwezen door bordjes met het oude vikingteken erop of door bordjes met het opschrift 'Kulturminne'.

Verkeerstermen in het Zweeds

Enkele woorden die gemakkelijk zijn om te weten: höger (rechts), vänster (links), bil (auto), cyklister (fietsers), infart (inrit), utfart (uitrit), polis (politie), sjukhus of lazarett (ziekenhuis), öppet (open), stängt (gesloten).

Op borden komen vaak de volgende afkortingen voor:

N = Norra (noord)	L = Lilla (klein)
Ö = Östra (oost)	St = Stora (groot)
S = Södra (zuid)	S:t = Sankt (sint)
V = Västra (west)	K:a = Kyrka (kerk)
Stn = Station	G:a = Gamla (oud)

Als slot nog enkele verkeerstermen: Arbetare på vägen (werk in uitvoering), Begränsad hastighet (maximumsnelheid), Dålig väg (slecht wegdek), Enkelriktad gata (eenrichtingsverkeer), Fara för slirning (slipgevaar), Förbud att stanna (stopverbod), Huvudled upphör (voorrangsweg), Kör sakta (langzaam rijden), Kör försiktigt (voorzichtig rijden),

Het oude vikingteken geeft een bezienswaardigheid langs de weg aan

Omkörningsförbud (inhaalverbod), Parkering förbjuden (verboden te parkeren), Stenskott (steenslag), Vägomläggning (wegomlegging).

3. VELE SOORTEN ONDERDAK

Zweden biedt onderdak aan alle soorten vakantiegangers; er zijn dure en mindere dure hotels, goedkopere motels en pensions, maar voor alle verblijven geldt dat de Zweedse levensstandaard hoog is.
Reisbureaus bieden complete arrangementen: reizen op maat, door samenwerking met vlieg-, scheepvaart- en hotelmaatschappijen. Grote hotelconcerns zijn onder meer: Sara Hotels, Esso Scandic Hotels, Sweden Hotels en Inter Scan Hotels. Het zijn moderne hotels in steden en dorpen. Vanuit het ene hotel kan men gratis laten reserveren in een ander hotel. In Nederland en België kan men bij reisbureaus hotelcheques kopen, die aanzienlijke kortingen geven op logies, ontbijt en soms op lunch of diner. In de steden moet weleens een kleine toeslag worden betaald.

Hotels

Elk jaar verschijnt de hotellijst waarin ook de goede restaurants zijn opgenomen. Hij vermeldt de plaatsen in alfabetische volgorde, de openingstijd, de prijs van een- en tweepersoonskamers met of zonder bad. Het ontbijt is gewoonlijk niet in de prijs begrepen, de bediening wel. De meeste hotels munten uit door een goede smaak voor meubilering, betimmering en stoffering. De hotelkamers zijn brandschoon.

In de zomermaanden kan het nuttig zijn te reserveren; dat kan gebeuren vanuit het moederland, maar ook van het ene naar het andere hotel, of via het plaatselijk bureau van de Hotelinformation, Hotellcentrale of Rumsförmedlingen.

Grote keus

De meeste middelgrote steden hebben een *Stadshotell.* Daar zijn moderne hotels bij, maar de meeste zijn gebouwd op het einde van de 19e eeuw en hebben daardoor een ouderwets-degelijk aanzien. Vele hebben echter een geheel gerestaureerd interieur, met alle komfort en met een schitterende eetzaal, zoals onder meer in Karlstad en Växjö.

In de universiteitsstad Lund zijn studentenverblijven beschikbaar als *zomerhotels* met zelfbediening.
Turisthotells zijn vaak gelegen in mooie streken, buiten de steden. Vele hebben een intieme sfeer en een goede keuken; de leiding organiseert soms wandel- en boottochten en volksdansen voor de gasten.

In het berggebied langs de Noorse grens bevinden zich enkele *Fjällhotells* (berghotels), *Turiststations* die voor de automobilist gemakkelijk bereikbaar zijn en goede maaltijden serveren, de wat eenvoudiger *Fjällstations* en de nog eenvoudiger *Fjällstugor* die vooral door trekkers worden bezocht en die er een bed, kookgerei en brandhout aanwezig vinden.

In badplaatsen hebben de hotels vaak de beschikking over een aantal bungalows. Een eenvoudig verblijf biedt het *Pensionat* (pension); een *Hergård* is vaak ondergebracht in een voormalig landhuis.
De eenvoudige *Gästgivargård* komt veel voor in noordelijke streken. Maar ook sommige benzinestations langs de weg noemen zo hun kleine motel, dat beschikt over enkele nette kamers en een keurig eetzaaltje met vriendelijke bediening.
Vaak oud en leuk ingericht is het *Värdshus* (herberg), waar het goed logeren, maar vooral goed eten is.

Logeren bij particulieren biedt een mooie gelegenheid het volk beter te leren kennen. Langs vele wegen zie je aan de huizen het bordje *Rum* (kamer), ten teken dat er een gemeubileerde kamer beschikbaar is. Het is er eenvoudig en voordelig logeren.

Motels

Langs de grote wegen bevinden zich zeer vele motels, gewoonlijk eigendom van een benzinemaatschappij. Vele zijn klein en voldoen niet aan de internationale motelstandaard, maar er zijn ook heel komfortabele motels, waar het prettig logeren is. Bij de meeste is een garagewerkplaats, benzinepomp en winkel, sommige hebben een zwembad, sauna en gymnastieklokaal.
De moderne motels munten uit door een prima kwaliteit en ze zijn voor de toeristen gemakkelijk bereikbaar, gelegen als ze zijn langs buitenwegen of aan de rand van de steden, zoals de Esso Taverna Motels.

Logeren op boerderijen en in bungalowparken

Men kan ook logeren op boerderijen die over heel Zweden zijn verspreid en wel in de boerderij zelf of in een apart gebouwtje op het erf. De boerderijen bieden gewoonlijk logies, ontbijt en een eigen kookruimte. Plattelandshotels liggen in een mooie omgeving; ze hebben iets eigens, een goede keuken en een hoofse traditie.
In de ongeveer tweehonderd bungalowparken kunnen de gasten zich vermaken op dansavonden, met paardrijden, vissen, wandelen en barbecuen, en soms door het huren van een roeiboot, kano of fiets.

Motor Hotels

We logeerden verscheidene malen tot volle tevredenheid in een motorhotel van MHF Tre Hästar (drie paarden), in een OK Motor Hotel en in een Esso Motor Hotel.
Esso heeft een vijftigtal van deze hotels, verspreid over het hele land. Vanuit het ene hotel kun je gratis laten reserveren in een ander. Het Esso Motor Hotel heeft een- en tweepersoonskamers, gezinskamers voor drie en vier personen, zelfs kamers voor gehandicapten. De kamers zijn voorzien van bad en douche, toilet, telefoon, radio, televisie en automatische wekker. In het hotel is een zwembad, sauna (bastu in het Zweeds), bar, restaurant en een zelfbedieningsrestaurant, waar men ook ontbijt. Er is volop parkeergelegenheid; aanwezig zijn altijd een tankstation, garagewerkplaats, autowasgelegenheid en winkel. De hotels zijn geliefd voor het houden van bruiloften en partijen.

Jeugdherbergen (vandrarhem)

Zweden heeft ruim tweehonderd jeugdherbergen en jeugdhotels waarvan de meeste geopend zijn van begin juni tot eind augustus. Ze zijn vooral in het midden en zuiden van het land gelegen en vaak ondergebracht in historische gebouwen, in grote boerderijen of in gerenoveerde arbeidershuizen. Ze verschaffen een goed en goedkoop onderdak, vooral aan trekkers en fietsers. Er zijn ook gezinskamers aanwezig; lakens en slopen moet men meebrengen of huren; er is een kookgelegenheid voor de gasten, soms ook maaltijdenservice.
Het verschil van deze trekkersherbergen met onze jeugdherbergen is dat er geen leeftijdsbeperking geldt, dat ze wat luxueuzer zijn ingericht en over het algemeen twee- tot vierpersoonskamers tellen.

Zomerhuisjes (stugor)

De houten zomerhuisjes (stugor, meervoud van stuga) zijn bij de Zweden erg geliefd; ze zijn er in alle soorten en maten. Ze staan alleen – in bossen, op een heuvel, bij een meer of aan de kust – of in een groep bij elkaar of op een kampeerterrein. De meeste zijn zeer eenvoudig ingericht, maar er zijn er ook die op een echte bungalow lijken.
Een stugby is een stugadorp, waar grote – van twee verdiepingen zelfs – en kleine stugor bij elkaar staan. Daar kun je een stuga huren, zelfs voor één nacht. We logeerden in zo'n stugby in Vilhelmina, een flink dorp in Zuid-Lapland. Onze keurige, brandschone stuga bestond uit een halletje met kapstok; een badkamer met warm en koud water, toilet en douche; een eetkamer met houten meubelen, een fornuis, elektrisch oventje, koelkast, aanrecht en keukenbenodigdheden. De slaapkamer had twee bedden, twee kasten, een tafel en twee stoelen, en dat alles voor een prijs die de helft bedraagt die je voor een goede hotelkamer betaalt.
Vele toeristen brengen graag hun vakantie door in een van de 20.000 beschikbare zomerhuisjes.

Kamperen

Zweden heeft ongeveer vijfhonderdvijftig kampeerterreinen van drie klassen – het Zweeds Nationaal Verkeers Bureau levert campingkaarten met alle erkende kampeerterreinen – zowel aan de kust als aan meren en in bossen van het binnenland. De campings worden regelmatig gecontroleerd door de Zweedse Toeristenorganisatie op zindelijkheid en het functioneren van de faciliteiten. De erkende campings hebben als embleem een witte letter C met een zwart tentsilhouet op een groene ondergrond. Een aantal

Een stuga of zomerhuisje

campings is het hele jaar open, de meeste van half mei tot eind augustus; het Zweedse kampeerboek verschaft alle informatie. Op vele campings zijn ook kampeerhuisjes te huur, die onderdak bieden aan twee tot zes personen.
Volgens het zogenaamde allemansrecht mag men overal zijn tent opslaan en zijn caravan plaatsen, als geen particuliere of algemene belangen worden geschaad. Volgens het allemansrecht (allemansrätt) is de natuur van iedereen; iedereen kan er dus gebruik van maken en ervan genieten. Vrij kamperen is toegestaan op 50 m afstand van een huis; gebruikelijk is om bij langer kamperen dan één nacht, de eigenaar van de grond, zo deze te vinden is, toestemming te vragen.

Door het toenemen van het aantal caravans en wel op plaatsen zonder sanitaire voorzieningen, overweegt men de caravans alleen toe te laten op de campings. De reden hiervoor is dat de natuur wordt verontreinigd door het laten slingeren van afval en door het legen van chemische caravantoiletten in de meren.

4. ETEN EN DRINKEN

De Zweden houden van veel, vaak en goed eten en ze doen dat dikwijls buitenshuis. Deze royale leefwijze is mogelijk, omdat man én vrouw goed verdienen en de gezinnen over het algemeen weinig kinderen tellen.
Op welk uur van de dag je ook een bar, pub, konditori, motel of värdshus bezoekt, Zweden zitten er te genieten van een warme schotel of van koffie met gebak.

Een camping, met een meer en een bos vlakbij

Land van de zelfbediening (självservering)

In een bar drink je geen borrel of een biertje, maar je eet er een broodje of een warme schotel. Net zoals in alle andere zelfbedieningsrestaurants neem je een dienblad en sluit dan aan in de rij van hongerigen en dorstigen. Je pakt een flesje bier of frisdrank of een beker melk uit de koelvitrine of je schenkt jezelf een kopje koffie in die altijd klaar staat. Wil je thee drinken, het kokende water staat gereed, je schenkt een kop vol en hangt er een theezakje in.
Lepels, vorken en messen, suikerklontjes en zakjes met suiker liggen voor het pakken. Aan de kassa betaal je en met je blad vol drank, broodjes, boter en hapjes zoek je een plaats aan een van de tafeltjes. Heb je zin in meer koffie of thee, dan kun je die gratis gaan halen.

Wil je een warme schotel, dan kijk je op de lijst wat voorradig is, je drukt op het knopje achter de prijs en de kok begint in de keuken de schotel snel klaar te maken. Je betaalt, gaat zitten en wacht tot de schotel door de kok wordt afgeroepen, waarna je hem gaat halen. Op een tafel staat voor zelfbediening gereed: een schaal met rauwe groenten, pakjes peper en zout, mosterd en ketchup.
De zelfbedieningsbuffetten hebben verscheidene afdelingen: Smörgåsar (hapjes), Drycker (dranken), Varmrätter (warme schotels), Kaffe, Te en Bakverk (gebak). De kassa ratelt de hele dag door.

Langs de wegen kun je in vele gelegenheden je honger stillen: aan de worsttentjes, in de restaurants van Ica, Domus, Esso, Sara en in de Tre Snäckor (drie – vergulde – schelpen) van Shell. Vele vind je er ook in de steden en dorpen. Ze worden druk bezocht, ook door winkel-, kantoor-

en fabriekspersoneel, door studenten en vrijgezellen. Erg druk is het er rond elf uur, de tijd van het tweede ontbijt.
Bij de warme schotel wordt vaak melk gedronken en brood gegeten, erna dikwijls een kop koffie gedronken. De Zweden houden van zoetigheid: de kok doet jam, suiker of zoete mosterd bij het vlees en hij maakt een zoete soep van bosbessen of rozebottels.

In taverna en konditori

De tavernor (meervoud van taverna) van de motels hebben ook een winkel van sinkel en gokautomaten; deze laatste – inworp één kroon – staan in elke openbare gelegenheid, tot zelfs in het deftigste hotel.
's Avonds komen drommen gemotoriseerde jongelui – jongens en meisjes – naar de taverna. In de meeste dorpen en stadjes is er voor hen niet meer te beleven dan rondjes te rijden door het centrum of bij elkaar te zitten in een of ander etablissement. Ze laten de spelautomaten rinkelen, zitten gezellig bij elkaar te babbelen, of eten en drinken wat, tot het weer tijd is om op te stappen.

Groot is het aantal konditorier (meervoud van konditori). Het zijn eigenlijk banketbakkerszaken met zitplaatsen voor de klanten. In elke eetgelegenheid is een gedeelte of een zaaltje waar 'Rökning förbjuden', roken verboden, is.
Je zoekt aan de toonbank gebak, koek of goedbelegde hapjes uit, bedient jezelf van koffie, thee, melk of frisdrank, betaalt aan de kassa en gaat aan een tafeltje zitten. Het zijn gezellige zaken, die lunchrooms met zelfbediening, waar velen even binnenwippen.

Smörgåsar

Smörgåsar zijn heerlijke hapjes; op een sneetje beboterd brood bevinden zich allerlei lekkernijen: kaas, vis, leverpastei, rendiervlees, ansjovis, ei, worst, met wat sla, tomaat en augurk.
Er is dus alle keus: stekt strömming (gebakken Oostzeeharing), färsrökt lax (versgerookte zalm), rökt ål med äggröra (gerookte paling met roerei), gåsleverpastej (ganzeleverpastei), kyckling med vinbärsgele (kip met aalbessengelei), köttbullar med gurka (vleesballetjes met augurk), ägg och ansjovis (ei en ansjovis), räkor med äggröra (verse garnalen met roerei en wat mayonaise).

Eten in het restaurant

Naast een cafetaria met zelfbediening hebben vele hotels een beter – en duurder – restaurant met bediening; in deze laatste restaurants mag alcoholische drank geschonken worden. De Zweden zoeken in de restaurants meestal geen gezelligheid, maar gaan er alleen heen om te eten. Toch hebben vele restaurants wel sfeer: bloemen en kandelaars op tafel, brandende lichtjes in rode vaasjes, leuke inrichting van de eetzaal. Vaak word je netjes 'Välkommen till restaurang' geheten.
De Zweden eten vroeg: lunch vanaf 11.30 uur, diner van 17.00 tot 20.00 uur, daarna kan men vaak nog à la carte eten of een klein souper nuttigen. De warme lunch is een belangrijker maaltijd dan het diner.
Veel Zweden eten 's middags buitenshuis; restaurants serveren dan de 'specialiteit van de dag', een niet dure, warme maaltijd.
In augustus wordt er rivierkreeft gegeten waarbij wijn wordt gedronken; velen doen dat in de openlucht, met papieren mutsen op en lichtjes in de bomen.

Ontbijt (frukost)

In vele hotels bedient men zichzelf. Het ontbijt is inbegrepen. Op een witgedekte tafel liggen klaar: enkele soorten brood (bröd), pakjes gekoelde boter (smör), een paar soorten kaas (ost) en jam (marmelad), zachtgekookte eieren in een schaal onder een witte doek, dikke havermout die men op het bord met melk aanlengt, hetgeen men ook doet met de cornflakes die er in doosjes op de tafel staan.
Verder is er voorradig: vis, vooral haring, vlees, ham, zoet beleg en een soort yoghurt (filmjölk).
Naar hartelust kun je je bedienen van het vruchtesap (juice), melk (mjölk), kaffe of te. Het platte, brosse knäckebröd wordt veel gegeten; het is een resultaat van lange ervaring en laboratoriumonderzoek; het volkorenbrood bevat vitale voedingsstoffen, heeft een laag vet- en een hoog fluorgehalte.

Smörgåsbord

De lunch bestaat soms uit de smörgåsbord, dé grote culinaire attractie van Zweden, een streling voor oog en tong. Voor een vast bedrag kun je jezelf bedienen naar believen, waarbij vele buitenlandse gasten zich de eerste keer overeten.
Prachtig opgemaakte warme en koude schotels en schalen nodigen je uit: haring, paling, ansjovis, zalm, garnalen, salades, gekookte en gebraden

vleessoorten, ham en worst, leverpastei, allerlei soorten kaas, brood en vruchten, lekkere toetjes.
Het smörgåsbord, de eettafel, is ontstaan uit het Scandinavische gevoel voor gastvrijheid. Op visite bij een familie zal de gastvrouw haar gasten het beste en lekkerste voorzetten dat ze heeft, ook die ene zorgvuldig bewaarde fles wijn wordt uit de kelder gehaald. Samen met het zelfgebakken brood en verschillende zoete lekkernijen wordt alles voor de gast uitgestald, die zelf maar moet pakken zoveel hij wil. Er wordt nooit iets opgedrongen of met name aanbevolen. Maar als de gasten zich ruimschoots te goed hebben gedaan, wordt dat als een compliment beschouwd.
Dit aanbieden van alles wat men in huis heeft is door de restaurants overgenomen. Een systeem dat aan populariteit wint, en in veel andere landen navolging heeft gevonden.

Soep, vis, vlees en dessert

Bij de warme maaltijd wordt vaak soep als voorgerecht (Forrätter) gegeten, vis of vlees als hoofdschotel (Varmrätter) en iets zoets als dessert (Efterrätter). Het vlees kan gebraden (stekt) of gekookt (kokt) zijn; het gebraden vlees kan men blodig, medium en genomstekt (doorgebraden) krijgen.

Soep (soppa) is er in vele soorten, onder meer: löksoppa (uiensoep), hummersoppa (kreeftesoep), kycklingsoppa of hönsbuljong med ägg (kippesoep of kippebouillon met ei), sparrissoppa (aspergesoep), ärter med fläsk (erwtensoep met gekookt spek) en champinjonsoppa.

Haring (sill) wordt geserveerd als sillfat, sillsallad, sillpudding en sillvariation: schaaltjes met vier of vijf soorten haring en daarbij wat aardappelen, brood en boter.

Lekkere visschotels zijn: stekt forell (gebakken forel), sjötunga med ris och currysås (tong met rijst en kerrysaus), rödspätta (schol), röding (Laplandse zalmforel), räkor (garnalen van Groenland of van de westkust), färsk rökt eller kokt lax (versgerookte of gekookte zalm), kokt hälleflundra (gekookte heilbot met botersaus, aardappelen, kruidenboter, tomaat en citroen), speciaal gemarineerde zalm (gravlax).

Goede vleesschotels zijn: Entrecote med aromatsmör (kruidenboter), köttbullar (gehaktballetjes in een pannetje), kalvnoisette med hummer (kalfsoester met kreeft), fläskfile (varkensfilet met champignons in portwijn), kyckling med gräddsås (kip met roomsaus).

Misschien wil je ook eens gekookt rendiervlees (renkött) met roerei eten, of gebraden rendiervlees (renstek), of malse lapjes rendierrug met gestoofde champignons en bessengelei.
Veel gegeten worden: biffstek med lök (biefstuk met uien), pyttipanna (hachee van vlees, uien en aardappelen), kåldolmar (gehakt in koolbladeren gewikkeld), bruna bönor och fläsk (bruine bonen met spek), får i kål (gekookt lamsvlees met witte kool).

Als dessert kan men een kaasplateau (Ostplateau) nemen; we kregen enkele malen een zilveren schaal voorgezet met daarop een groot stuk gorgonzola met twee halve peren, wat paprika en enkele olijven, keurig opgemaakt tussen slablaadjes, verse bloemetjes en een halfgeopend servet.
In de zomer is heerlijk: Färska jordgubbar med vispgrädde (verse aardbeien met ongezoete slagroom), een schaaltje bosbessen of een flinke punt bosbessentaart. En natuurlijk zijn er de ijstaarten en heerlijke luchtige puddingen, die men in verschillende smaken op de eettafels aantreft.

Dranken

Restaurants met een volledige vergunning mogen wijn en alcohol schenken na 12 uur en op zon- en feestdagen na 13 uur. Zelfbedieningsrestaurants – gewoonlijk bar of taverna geheten – schenken alleen niet-alcoholische dranken, maar sommige hebben vergunning voor bier en wijn.
Zijn er dus beperkende bepalingen om een borrel te drinken, hele, maar erg dure flessen, kun je kopen in de Systembolaget, de officiële drankwinkel die er in grotere plaatsen een is; maar op zaterdag en daags voor een feestdag is hij gewoonlijk gesloten.
Deze staatswinkels zijn gevestigd op niet-opvallende plaatsen; ze verkopen geen alcoholische dranken aan personen beneden de twintig jaar.

Vele soorten drank

In een restaurant betaal je een flink bedrag voor een glas port, sherry, vermout, cognac, jenever, whisky en akvavit. Een fles goede wijn is van een redelijke prijs.
In een bar schenk jezelf je koffie of thee in en neemt daar verpakte suiker en melk bij of een puntig zakje kaffegrädde (koffieroom). Er wordt heel veel koffie, melk en bier gedronken; frisdranken zijn er in vele soorten.

Akvavit

Er zijn enkele soorten akvavit, een brandewijn (brännvin) met een alcoholgehalte van 40% of meer: Skåne, Reimersholm, Nyköping, Östgöta, Överste; de rode is wat geuriger dan de blanke.
Akvavit wordt graag gedronken bij de smörgåsbord; de Zweden drinken het glas in een of twee teugen leeg. In een goed restaurant wordt het glas akvavit geserveerd staande in een schaal met ijsblokjes, met een tweede drinkglaasje ernaast.

Bier (öl)

Pripp is het meest gedronken bier, maar daarnaast zijn er nog verscheidene andere merken. Het is verkrijgbaar in flesjes; hier en daar wordt ook uit het vat getapt (fatöl).
Naar de sterkte is het bier verdeeld in drie klassen: Lättöl, het goedkoopste bier met een zeer zwak alcoholpercentage; mellanöl, het gewone Zweedse bier met een alcoholpercentage van 3,6%; starköl, het zwaarste bier, 4,5%, ook wel exportbier genoemd. Tot de leeftijd van achttien jaar mag men alleen lättöl drinken.

5. VOLKSFEESTEN

Op 6 juni viert Zweden de 'Dag van de Zweedse vlag' met een parade in het Stockholmse openluchtmuseum Skansen; op 6 november de 'Gustaf Adolfsdag' – zijn sterfdag in 1632 – met een herdenking op de scholen. Bijzondere feesten worden gevierd bij de wisseling van de seizoenen, vooral ter begroeting van de lente en de zomer.
Elk deel van Zweden heeft zijn eigen oude gebruiken. De traditie is het best bewaard in Dalarna en Värmland, waar bij speciale gelegenheden nog de historische kostuums worden gedragen.

Walpurgisnacht of Valborgsmässoafton

De begroeting van de lente heeft plaats op 30 april; omstreeks die datum verdwijnt de sneeuw en verschijnt het prille groen. Vroeger werd op deze dag het feest van de H. Valborg gevierd, een Angelsaksische koningsdochter uit de 8e eeuw, die kloosterzuster werd en met haar broers naar Duitsland trok, waar ze stierf als abdis van een klooster in Zwaben.
Ook was 30 april een bijzondere dag voor de boeren. Op 1 mei werd namelijk de grote dorpsvergadering gehouden, waarbij de hekken en

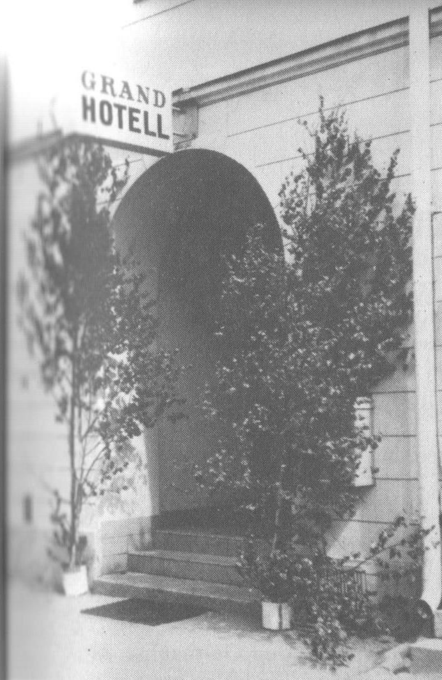
heggen rondom de weiden werden geïnspecteerd, alvorens het vee naar buiten werd gestuurd. Daags tevoren werd alles keurig in orde gebracht; het dode hout leverde het materiaal voor de grote vuren. Dat was weer een herinnering aan het oud-Germaanse lentefeest of Walpurgisnacht.
Op deze dag worden op het platteland nog steeds vreugdevuren ontstoken en oude liederen gezongen. Maar het feest wordt vooral gevierd in de universiteitssteden. Om drie uur zetten de studenten, onder een uitbundig lawaai, tegelijk hun witte petten op die ze sinds oktober niet meer gedragen hebben.
In het begin van de avond zingen mannenkoren liederen ter ere van de lentegodin die de lange donkere winter komt verdrijven, een der notabelen houdt een redevoering, daarna volgen dans en muziek in de restaurants en studentenhuizen.

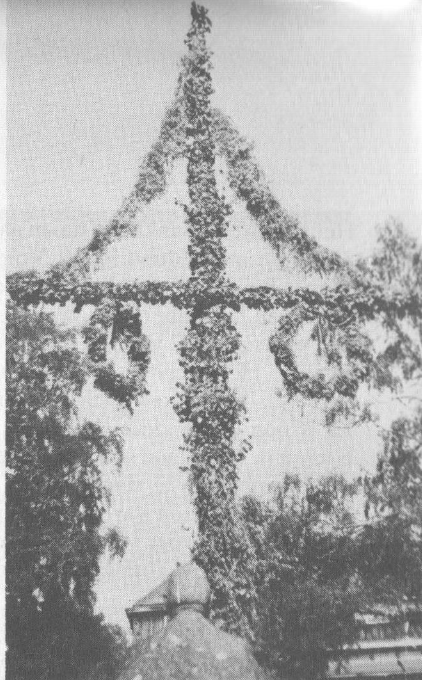
Midzomerfeest (Midsommarfest)

Op de eerste zaterdag na 20 juni, wanneer de natuur op haar mooist is, wordt de komst van de zomer begroet op het midzomerfeest. De oorsprong is het zonnewendefeest uit de heidense tijd, toen men aannam dat rond deze tijd de zon, het water en de kruiden een grote geneeskracht bezaten.
Nog steeds plukken meisjes de avond tevoren zeven verschillende bloemen en leggen die onder het hoofdkussen, hopende dat ze zullen dromen van een jongeman, die dan in het komende jaar haar echtgenoot zal worden. Het plukken van de bloemen moet gebeuren onder een absoluut stilzwijgen of op de kruising van wegen.

Op de dag van het feest zagen we jongelui rondrijden in met berketakken versierde auto's, voorzien van vele flessen bier. Gevels van winkels en huizen zijn getooid met berketakken; berkeboompjes staan naast de ingang van gebouwen en in de kerken aan weerszijden van het altaar. Boerderijen langs de wegen hijsen de Zweedse vlag aan een hoge mast. In de heidense tijd hadden de berketakken als doel bij de hoogste stand van de zon de zegen van de geest van de bomen te vragen.
Lang niet overal wordt het feest gevierd; langs de wegen hangen affiches met Midsommar erop en de plaats waar een meiboom is geplant. Vrijdag is de midzomeravond, zaterdag de midzomerdag.

In het Volkspark of op een weide wordt de meiboom geplant; dat is een hoge mast met de vlag in top, en met een driehoek en ringen eraan die met groen en versierselen zijn omwonden. Op de muziek van trekharmonika en viool wordt rond de meiboom gedanst, gegeten en gedronken. Er

Het midzomerfeest wordt gevierd rondom een meiboom en met berketakken vóór de huizen

worden liederen gezongen over zaaien en oogsten, vrijen en vechten, leven en dood. Het feest – een uiting van vreugde over het wonder van de warme en lichte zomer – duurt voort tot de opkomst van de zon.

Sint-Maartensgans

Het feest op 11 november heeft een christelijke oorsprong, namelijk dat van Sint Maarten. Bij het begin van de herfstslacht en het einde van de arbeid op de akkers aten de boeren de Sint-Maartensgans, al of niet voorafgegaan door een bord bloedsoep. Vooral in Skåne is het een groot feest, waarbij de gans soms onder trompetgeschal wordt binnengedragen.

Luciafeest

Vroeg in de morgen van 13 december, dicht bij de kortste en donkerste dag van het jaar, verschijnt het bruidje van het licht. Het draagt een lange witte jurk met een brede rode sjerp en op het hoofd een kroon met brandende kaarsjes of elektrische lampjes. De jongste dochter van het gezin komt hiervoor het eerst in aanmerking. Ze brengt de gezinsleden, die in bed moeten blijven, koffie met lekkere broodjes.

Het Luciafeest dankt zijn naam aan de H. Lucia die in 304 in Syracuse op Sicilië de marteldood stierf. Volgens de legende zou deze geliefde Italiaanse heilige rond 1200 in de nacht verschenen zijn aan mensen aan de oever van het Vänermeer, waar toen hongersnood heerste. Ze verscheen met een schip vol voedsel dat de mensen zich in de nacht heerlijk lieten smaken. Het Luciafeest van nu zou zijn oorsprong vinden in deze wonderbare verschijning en nachtelijke maaltijd.
Er is nog een andere verklaring. In de middeleeuwen bestond bij de boeren in Värmland aan het Vänermeer het gebruik, in de nachten rond 13 december op te staan om het vee in de stal een extraportie voer te geven. De nachten waren in die tijd van het jaar erg lang, te lang voor het vee om op het voer van de morgen te wachten. De boer en zijn helpers namen een paar koppen koffie met brood vóór ze weer onder de wol doken.
Nóg een andere uitleg. Misschien is het Luciafeest ingevoerd door de eerste geloofsverkondigers, ter vervanging van het oud-Germaanse midwinter- of zonnewendefeest, waaraan een christelijke uitleg werd gegeven: Lucia betekent immers: licht. Het witte kleed en de brandende kroon herinneren aan de vreugde over het naderende einde van de donkere dagen en over de komst van het kerstfeest, maar ook aan de maagd Lucia, wier ogen werden uitgestoken, maar die beloond werd met het hemelse licht.

Het Luciafeest wordt ook gevierd op scholen en kantoren, ateliers en fabrieken en in ziekenhuizen. Ook dagbladen en reclamebureaus hebben zich op het Luciafeest geworpen. Het is dan een soort schoonheidswedstrijd, waarbij het knapste meisje wordt aangewezen als de stedelijke Luciabruid van het jaar.
Op 13 december wordt de stedelijke Lucia met haar hofdames feestelijk ingehaald; in de stoet trekken veel reclamewagens mee. Tot Kerstmis is de Luciabruid de hele dag op stap; ze moet winkels en dansavonden bezoeken en geschenkjes uitreiken aan zieken en bejaarden.

Kerstfeest

In Zweden is Kerstmis het feest van veel, vet en lekker eten, het is een mengsel van christelijke en heidense tradities.
Het begint op 24 december (Julafton, kerstavond), wanneer 's middags om twaalf uur het hele gezin zich rond de tafel schaart voor het boerengerecht 'doppa i grytan', brood dopen in een pan vette bouillon, waarbij aardappelen met rode kool, ham en spek worden geserveerd. Om drie uur

gaat men uitgebreid koffie drinken, met koekjes, zoete broodjes en een stuk roomtaart.
Om vier uur gaan enkele gezinsleden naar de kerk voor een dienst met kerstliederen. Thuisgekomen staat de tafel weer gedekt; vooral de jeugd mag zich dan te goed doen aan 'julnäck', kerstkandij, gemaakt van gemalen amandelen, suiker, stroop, boter en slagroom, dat uit de pan in leuke papieren vormpjes wordt gegoten. Rondom de opgetuigde kerstboom worden enkele dansjes uitgevoerd, goed voor de spijsvertering.
Om negen uur in de avond volgt het grote kerstdiner, waarvan de gerechten door de traditie zijn bepaald: eerst een schaal stokvis, met aardappelen, saus en ham; daarna de rijstebrij waarin een amandel is verstopt; wie deze in zijn portie vindt, valt het komende jaar een groot geluk ten deel. Men geeft elkaar geschenken, zingt liederen, doet spelletjes, luistert naar de radio en kijkt naar de televisie, drinkt enkele koppen koffie met een zoet broodje erbij, en gaat dan welgedaan naar bed voor een korte nachtrust.
Op 25 december (Julottan, kerstdag) moet men vroeg op, want om vier uur in de morgen begint de lutherse kerkdienst, waar iedereen, kerks of niet, heengaat; dat eist de traditie.
Op de banken in de stampvolle kerk staan brandende kaarsen die meehelpen voor de zo geliefde intieme kerststemming te zorgen.
Thuis na de nachtdienst weer koffie met broodjes en dan enkele uren naar bed. Niet te lang echter, want om elf uur zet men zich aan een stevig ontbijt, met brood, pap, worst, ham en spek. Om twee uur weer koffie en om vier uur het kerstdiner: koolsoep, vis, vlees en gevogelte met aardappelen en groente. Op een aparte tafel lokken de witte worsten, leverpastei, kaas en gebraden lever en rosbief. Als dessert volgen ijs en fruit, en koffie met 'mockagodis', een zoete lekkernij in kleurige papiertjes.

III. Historie en kunst

1. DE VROEGSTE TIJDEN

Van het schaars bevolkte Zweden is uit de prehistorie en uit de eerste eeuwen na het begin van onze jaartelling slechts heel weinig bekend. De Lappen zullen wel de oudste bewoners zijn geweest; door de uitvinding vuur te maken, hebben ze de ijstijd doorstaan. De musea herbergen primitieve wapens van been en steen, afkomstig van de oudste jagers en vissers; uit latere tijd stammen aardewerk en huishoudelijke voorwerpen. Uit de bronstijd (1500 tot 500 v.Chr.) zijn mooie sieraden, wapens en helmen gevonden in grafheuvels die werden opgeworpen over de lijkkist of over het schip van de overledene.

Rotstekeningen (hällristningar)

Uit de bronstijd zijn op stenen en rotsen langs de wegen – vooral in Bohuslän – rotstekeningen gevonden. Het zijn primitieve en gestileerde voorstellingen van jagers en boten, boeren en dieren, gereedschappen en wapens, uitgekapt in steen en daarna gekleurd. Voor vele symbolen uit dit oudste prentenboek van het land is nog geen verklaring gevonden.

Het rijk van de Svear

Enkele eeuwen later dreven de bewoners enige handel met het Romeinse rijk en gebieden in Noord-Europa. Ze leerden het gebruik van ijzer kennen. De Romeinse geschiedschrijver Tacitus verhaalde dat de Svear (Zweden) wapens, schepen en offerzangen kenden.
De huidige naam Sverige (spreek uit: Swerje) is afgeleid van Svearike, het rijk van de Svear.
Naast dit rijk kwam het rijk van de Goten op, in Östergötland, Västergötland en op Gotland. De Goten bouwden sterke vestingen om zich tegen indringers te verdedigen. In de 6e eeuw werd het grootste deel van het Gotenland veroverd door de koningen der Svear; zo ontstond het eerste Sverige (Zweden).

Runenstenen

In deze tijd begon men stenen te voorzien van runen, het oud-Germaanse letterschrift, waarvan het volledige alfabet uit vierentwintig tekens bestaat. Er zijn drieduizend runeninscripties bewaard gebleven, waarvan sommige in verhalende versvorm. Lange teksten kwamen ook voor op graf- of bautastenen; ook gespen en drinkhorens werden van runen voorzien. Sommige runenstenen bevatten alleen de naam van de maker of

Rotstekeningen uit de bronstijd in Tanum (Bohuslän)

bezitter of een aankondiging van de koning. De inscripties staan vaak in de figuur van een draak en dikwijls staat er een zonnewiel op de steen. De oudste bedoeling van de runen was magisch, ze bezaten een toverkracht zoals bescherming tegen dieven en tot genezing of vernietiging, vooral als de inscripties met bloed werden geverfd.
Met het doordringen van het christendom verdwenen de runen langzamerhand, hoewel ze hier en daar nog tot in de 15e eeuw voorkwamen. Op onze tochten zullen we diverse runenstenen bekijken.

Vikingen

In de 9e eeuw zwermden vele Svear uit in oostelijke richting. Overbevolking dreef hen ertoe, er was geen eten genoeg in het land van bossen en rotsen. Vooral jongere zoons – die niet erfden – zochten elders een bestaan, maar tevens macht en avontuur.
Met hun lange, smalle schepen – vierkant zeil en twee rijen roeiers – gingen ze op roof en plundering, maar dreven ook handel en stichtten koloniën.
De Zweedse Noormannen bezochten Baltische landen en drongen zelfs diep in Rusland door. Rurik stichtte er een rijk, met Novgorod als centrum, dat later tot Kiev werd uitgebreid. De Slavische stammen zouden hem in 862 als vorst hebben erkend, maar de Noormannenstaat, die al spoedig werd gerussificeerd, kwam in de 12e eeuw tot verval en loste zich toen op in kleinere vorstendommen. Maar Ruriks geslacht regeerde meer dan zeven eeuwen over Rusland.
Rurik was afkomstig uit de weinig vruchtbare kuststrook Roslagen, in het oosten van Uppland. Misschien is het woord Rusland afgeleid van Rosla-

Runensteen op het eiland Fröso bij Östersund

gen (ros = heerschaar) en de naam van de hoofdstad Novgorod van Nygård (= nieuwe nederzetting).

2. DE MIDDELEEUWEN

Zweden raakte verdeeld in een aantal kleine staatjes die door koningen werden geregeerd; dezen erkenden echter het gezag van de Svear-koning. De koningen werden gekozen uit de vrije boeren, waaruit later de adelstand ontstond. Langzamerhand kwam een hechte samenwerking van de staatjes tot stand, zodat in de 11e eeuw de koning der Svear over een aanzienlijke macht beschikte.

Het christendom

Uppsala had zijn plaats als hoofdstad van Svearland moeten afstaan aan het – nu verdwenen – Birka op het eiland Björkö in het Mälarmeer. Op dit

eilandje ging in 829 Ansgar aan land (zie blz. 23) om het geloof te verkondigen.
De 'apostel van het noorden' werd ontvangen door koning Björn.
De monniken die na Ansgar volgden, moesten een taaie strijd voeren tegen het heidendom, maar het eindresultaat was dat velen het christendom aannamen. Olof werd de eerste christenkoning, in 1008. Het heidense Uppsala nam daarna in betekenis af; Birka werd verwoest door een leger uit Estland en toen werd Sigtuna de nieuwe hoofdstad.

Erik IX de Heilige (1150-1160)

Erik IX de Heilige stichtte een kerk te Uppsala, ondernam een kruistocht tegen de Finnen en werd in 1160 door een Deense edelman in Uppsala vermoord. Erik is de schutspatroon van Zweden – hoewel nooit heilig verklaard door de katholieke kerk – en zijn relieken worden bewaard in de dom van Uppsala.

Zijn opvolgers maakten van Zweden een grotere eenheid, stelden orde op zaken in de staat en in de kerk, bevoordeelden de kerk van Uppsala en voerden oorlogen tegen de heidense Finnen.

De broedermoord van Nyköping

In de 13e en 14e eeuw regeerden Jarl Birger en zijn opvolgers, uit het Zweedse geslacht van de Folkunger. Ze veroverden Zuid-Finland, voerden goede wetten in, stichtten Stockholm en verscheidene andere steden, gaven voorrechten aan de adel en de kerk, maar moesten nu en dan ook strijd voeren tegen de steeds machtiger wordende boeren en rijksgroten.
Koning Birger Magnusson had voortdurend ruzie met zijn twee jongere broers, die tenslotte een vergeefse poging deden hem te onttronen. Twee jaar later, in 1317, tijdens een feest op het slot van Nyköping, liet de koning zijn broers Erik en Valdemar in een toren opsluiten. De sleutels van de toren gooide Birger in de slotgracht en de beide broers stierven de hongerdood. Weer twee jaar later werd Magnus, zoon van een der verhongerde broers, tot koning uitgeroepen.

Magnus II (1319-1365)

Magnus II lijfde Finland bij Zweden in. Hij regeerde ook over Skåne, Blekinge en Halland, maar slechts voor korte tijd, want hij moest die zuidelijke gebieden al spoedig aan Denemarken afstaan. Hij zorgde voor

een goede welvaart, die echter door de pestepidemie van de Zwarte Dood teniet ging.
In 1359 riep hij de rijksdag bijeen, een vertegenwoordiging van adel, geestelijkheid en burgerij. Maar enkele jaren later zette de adel hem af; een neef van Magnus, de Duitse vorst Albert van Mecklenburg, werd tot koning uitgeroepen.

Groei van de cultuur

De kerkjes werden verfraaid met muur- en plafondschilderingen waarvan er vele zijn bewaard, omdat Zweden bij de invoering van de Reformatie geen beeldenstorm heeft gekend. De wetten, die tot dan toe mondeling werden overgeleverd, werden door monniken op perkament vastgelegd.
Vele houten gebouwen zijn verdwenen, maar van de stenen kerken en burchten zijn er verscheidene bewaard. De meeste bouwmeesters kwamen uit het buitenland. Ze brachten de in Europa bestaande én de voorbije bouwstijlen naar Zweden, waardoor de gebouwen vaak een combinatie van stijlen vertoonden.
Er ontstonden heldendichten, kronieken en volksliederen; vooral Birgitta gaf met haar 'Openbaringen' een nieuw aspect aan de Zweedse literatuur. In 1477 kreeg Zweden een eigen universiteit in Uppsala.

Unie van Kalmar: drie Scandinavische landen verenigd

De Deense prinses Margareta trouwde in 1363 op tienjarige leeftijd met de Noorse koning Haakon VI. Toen haar vader – de Deense koning Valdemar IV – in 1375 overleed, werd Olaf, het zesjarig zoontje van Margareta, koning van Denemarken onder regentschap van zijn moeder. In 1380 stierf ook Haakon VI; Olaf werd toen ook koning van Noorwegen, weer onder regentschap van Margareta. In 1387 stief Olaf echter en toen werd de bekwame en geëerde Margareta koningin van Denemarken en Noorwegen.
Ondertussen heerste er in Zweden grote ontevredenheid, omdat koning Albert aan Duitse edelen veel gebied en invloed schonk. De leiders van het verzet vroegen hulp aan Denemarken. Margareta gaf er gehoor aan, de Zweedse koning werd gedwongen afstand te doen en de Zweedse rijksraad riep Margareta tot koningin van Zweden uit, zodat de drie Scandinavische landen in een personele unie waren verenigd.
In 1397 werd in de Zweedse stad Kalmar een overeenkomst gesloten, waarin de rijksraden van de drie landen de feitelijke situatie sinds 1387 officieel bestendigden. Dat was de Unie van Kalmar. De unie voerde drie

Beeld van Birgitta in de kloosterkerk van Vadstena

Beeld van Engelbrekt op de Stortorget van Örebro

gouden kronen in haar wapenschild. Al hadden de drie landen één koning, elk land behield zijn eigen wetten en staatsregelingen. Margareta regeerde met krachtige hand, maar haar opvolgers – ze stierf in 1412 – waren niet voor hun taak berekend.

Verzet tegen Denemarken

Langzaam groeide in Zweden het verzet tegen Denemarken, vooral onder de adel en de boeren. Zeer gehaat was de Deense landvoogd in Dalarna. In 1433 kwam de mijneigenaar Engelbrekt tegen hem in opstand; een jaar later sloot een groot deel van Zweden zich bij hem aan. De landvoogd werd verdreven en Engelbrekt trok met een leger van boeren naar Arboga, waar hij tot rijksbestuurder werd uitgeroepen. Arboga werd de vergaderplaats van de Zweedse rijksdag, die de gehoorzaamheid aan de koning opzegde. Toen de vrijheidsheld Engelbrekt op een eilandje in het Hjälmarmeer werd vermoord, ging de strijd tegen Denemarken voort, ondanks vele verwikkelingen, gedurende tientallen jaren.
In 1471 werd Sten Sture de Oude tot Rijksbestuurder van Zweden gekozen. Hij versloeg de Denen, waarna zijn macht steeds groter werd, tot hij stierf in 1503, als kampioen voor de Zweedse onafhankelijkheid. In 1520

De oude Stortorget van Stockholm, waar in 1520 het bloedbad plaatsvond

vond Sten Sture de Jonge, die de macht van de adel en de kerk beknotte, de dood in een oorlog tegen Christian II van Denemarken.

Het bloedbad van Stockholm in 1520

Een zwarte bladzijde in de strijd tussen Zweden en Denemarken is het bloedbad van Stockholm in 1520. De Zweedse edelen en bisschoppen hadden na de oorlog vrede gesloten met Christian II van Denemarken, waarna hij een groot aantal van hen uitnodigde op een hoffeest. Maar op het einde van het feestmaal werden allen gevangengenomen en de volgende morgen liet de koning tweeëntachtig edelen en bisschoppen op de Grote Markt (Stortorget) onthoofden, waarbij hij zelf lachend toekeek. Dit bloedbad ontketende in Zweden een nationaal verzet onder leiding van de edelman Gustaf Vasa. In 1518 was hij, met andere jonge Zweedse edelen, door Christian II in Kopenhagen gevangengezet, maar een jaar later wist hij te ontsnappen naar Lübeck, vanwaar hij in 1520 terugkeerde naar Zweden. Na de dood van zijn vader, bij het Stockholmse bloedbad, trachtte hij vergeefs op Gotland een boerenopstand te doen uitbreken. Meer succes had hij daarna bij de vrijheidslievende boeren van Dalarna (zie onder Mora). Met het boerenleger versloeg hij de Denen; zijn aanhang groeide snel en hij trok op naar Stockholm. Christian II vluchtte en verbleef als balling in de zuidelijke Nederlanden.

DE KONINGEN VAN HET HUIS VASA (1523-1654)

In 1523 riep de rijksdag Gustaf Vasa tot koning uit: Gustaf I Vasa (1523-1560). Dat was het einde van de Unie van Kalmar, Zweden was weer een zelfstandig en onafhankelijk land. Denemarken behield echter de Zuidzweedse provincies Skåne, Blekinge, Halland en Bohuslän.

De Reformatie onder Gustaf I Vasa

Door de vrijheidsoorlog in grote schulden geraakt, riep Gustaf I Vasa in 1527 de rijksdag van de vier standen bijeen: adel, geestelijkheid, burgers en boeren, die op aandrang van de koning het besluit nam de kerkelijke goederen aan de staat te trekken. Daardoor herstelde zich de economie enigszins.
In 1527 voerde de koning de lutherse leer in en verklaarde de lutherse kerk tot staatskerk (blz. 23). De koning werd bij het invoeren van de nieuwe leer gesteund door de uit Örebro afkomstige Olaus Petri, een leerling van Luther. Deze Zweedse reformator vertaalde de bijbel in het Zweeds en schreef een drama en enkele historische werken.

In 1544 verklaarde de Zweedse rijksdag de kroon erfelijk in het geslacht Vasa. De koning bracht rust in het land, verbeterde het bestuur en reorganiseerde het leger. Soms echter braken er opstanden uit tegen zijn harde politiek, maar de koning wist zijn macht te handhaven.
In 1560 nam hij, een oude man met een lange witte baard, ontroerd afscheid van de rijksdag. In hetzelfde jaar stierf hij als de bevrijder van Zweden en de grondlegger van de nieuwe staat.

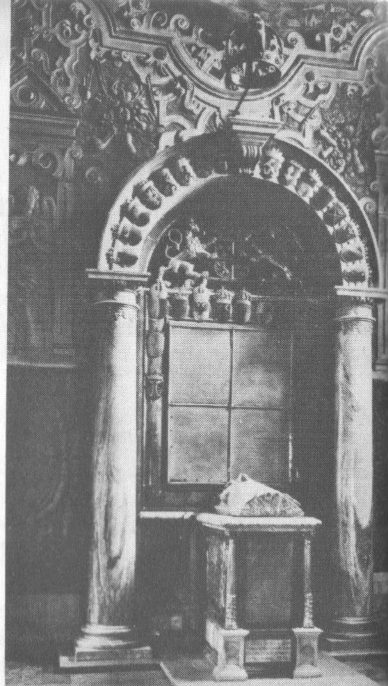
De Zweedse koningen

Tot laat in de 19e eeuw is de geschiedenis van Zweden die van zijn koningen; in het hele land staan hun standbeelden en alle grote gebouwen vermelden in de gevel de naam van een koning. Op het einde van de 19e eeuw gaat het volk de grootste rol spelen; het verloop van de historie wordt dan bepaald door de economische ontwikkeling van het land en het onstaan en de groei van de democratie.

De meeste koningen waren merkwaardige mensen: romantisch aangelegd of keihard, schilders, dichters, wetgevers en legeraanvoerders.
Gustaf I Vasa bijvoorbeeld was een driftig man die, paars van woede, zijn eerste vrouw met een zilveren hamer zou hebben doodgegooid. Met zijn

De reformatoren Olaus en Laurentius Petri in Örebro

Grafmonument van Katarina Jagellonica in de dom van Uppsala

tweede vrouw, Margareta, leefde hij heel gelukkig, maar na haar dood hertrouwde de oude vorst met een piepjong gravinnetje.

Erik XIV (1560-1568) en het marktmeisje

Gustaf I Vasa werd opgevolgd door zijn oudste zoon, Erik XIV, die met vaste hand regeerde en de koningsmacht versterkte. De knappe vorst wilde trouwen met koningin Elisabeth van Engeland, maar toen dat niet doorging, werd hij verliefd op het marktmeisje Karin Måns. Dit huwelijk riep veel weerstand op.

In 1561 kwam Estland aan Zweden, maar de oorlog tegen Polen en Denemarken verliep ongelukkig. Erik XIV, zeer prachtlievend, regeerde steeds meer despotisch; hij was erg wantrouwend en had overal zijn spionnen zitten. De koning kwam overhoop te liggen met zijn broer Johan en toen hij enkele edelen liet vermoorden, werd hij door de rijksdag afgezet en in de gevangenis opgesloten. In 1568 stierf hij – half waanzinnig – in het Örbyhus, ten noorden van Uppsala, waarschijnlijk vergiftigd met erwtensoep.

Johan III (1568-1592), de dichter-koning

Erik XIV werd opgevolgd door zijn broer Johan, de dichterlijk aangelegde 'Johan met de rode baard'. Onder zijn regering werden vele kastelen gebouwd, verbouwd en gerestaureerd.
Johan III was getrouwd met de katholieke Poolse prinses Katarina Jagellonica. Johan werd zelf ook katholiek, hetgeen bij de lutheranen veel weerstand opriep, vooral bij de adel die teruggave van de kerkelijke goederen vreesde.
Johan III wilde een compromis tussen beide kerken tot stand brengen; hij schreef zelf een nieuw liturgieboek. Maar de rijksdag werkte hem tegen. Toen Johan III na een ongelukkige regering stierf, volgde zijn zoon Sigismund hem op.

Sigismund III (1592-1604), de katholieke koning

Sigismund was ook koning van Polen. Hij was katholiek en wilde in Zweden de kerk van Rome herstellen. Dat werd hem noodlottig. Fel was het verzet van de lutheranen en in 1595 werd Karel, de jongste zoon van Gustaf I Vasa, dus de oom van Sigismund, door de rijksdag tot rijksbestuurder aangesteld, in 1598 tot regent en in 1604 tot koning. Ondertussen was het Poolse leger door Karel verslagen en had Sigismund het land verlaten.

Karl IX (1604-1611), steeds maar oorlog

Karl IX onderdrukte bloedig het laatste verzet van de katholieke Zweedse edelen; een oorlog van Zweden tegen Polen was het gevolg. Ook kwam hij in oorlog met Rusland en Denemarken die bevreesd waren voor de groeiende Zweedse macht. Hiermee begon een hele reeks oorlogen die pas in het begin van de 18e eeuw zou eindigen.

Gustaf II Adolf (1611-1632)
De Oostzee een Zweedse binnenzee

Gustaf II Adolf, een groot organisator en staatsman, maakte van Zweden een grote mogendheid en legde de grondslag voor de Zweedse heerschappij in de landen aan de Oostzee, die door zijn opvolgers zou worden bevestigd. De leus was: de Baltische Zee moet een Zweedse binnenzee worden.
Dat Zweedse kustenrijk was echter een onnatuurlijke schepping met een mengelmoes van volken; de eenheid steunde alleen op de militaire macht van Zweden.

Gustaf II Adolf maakte een eind aan de oorlog met Rusland en Denemarken, die onder zijn voorganger was begonnen, en hij dwong Polen tot afstand van een deel van zijn Baltische gebied. Hij hervormde de Zweedse staatsinstellingen, gaf de adel een taak in de regering, bevorderde het onderwijs en schiep een krachtig leger. Hij haalde veel buitenlanders naar Zweden, zoals de Nederlander Lodewijk de Geer, de pionier van de Zweedse ijzerindustrie en de wapenleverancier van het Zweedse leger.
In de Dertigjarige Oorlog (1618-1648) steunde hij de Duitse protestanten tegen de katholieke Habsburgers, om de Reformatie te helpen en de Zweedse macht te vergroten. Hij drong met zijn leger diep in Duitsland door; in 1632 vond hij de dood in de slag van Lützen, getroffen door een kogel.

Kristina (1632-1654), de ongetrouwde koningin

Kristina volgde haar vader op, maar omdat ze minderjarig was, trad graaf Axel Oxenstierna, die als rijkskanselier het volle vertrouwen van de overleden koning had genoten, op als haar regent.
Oxenstierna bevorderde het onderwijs en de nijverheid, de mijnbouw en de scheepvaart. In 1637 stuurde hij twee schepen naar de Delaware-rivier in Noord-Amerika om er een kolonie – Nieuw-Zweden – te stichten, die later door de Hollanders werd veroverd.

In 1644 aanvaardde Kristina zelf de regering, maar Oxenstierna bleef grote invloed behouden. Toch bestond er geregeld wrijving tussen hem en de eigenzinnige koningin, een forse figuur met een gebogen neus en flinke snorharen. Ze gaf veel geld uit en was royaal met het schenken van landerijen aan de adel. Ze liet haar voorliefde voor het katholieke geloof duidelijk blijken en weigerde te trouwen, waardoor het Huis Vasa dreigde uit te sterven.
De intelligente koningin bevorderde kunsten en wetenschappen en nodigde buitenlandse geleerden – Descartes, Hugo de Groot – naar het Zweedse hof; ze stelde Hugo de Groot aan als ambassadeur van Zweden in Frankrijk. Aan het hof werd veel geroddeld, maar er waren ook vurige bewonderaars van Kristina. Toen ze afstand deed, werd haar blauwfluwelen koningsmantel in stukjes geknipt, die door de hovelingen als aandenken aan haar werden bewaard.

In 1654 deed Kristina afstand van de troon, ging daarna over tot de katholieke kerk, maakte grote reizen en vestigde zich later in Rome, waar ze na haar dood in 1689 een praalgraf kreeg in de crypte van de Sint-Pieter, met als opschrift:

Karl X Gustaf op de Stortorget in Malmö

Karl XII in de Kungsträdgården van Stockholm

Koningin van de Goten, Zweden en Vandalen!
Ondertussen had Zweden in 1648, bij de vrede die een einde maakte aan de Dertigjarige Oorlog, een flinke gebiedsuitbreiding aan de Oostzee gekregen, zodanig dat de monden van Oder, Elbe en Weser in Zweedse handen waren.

4. DE REGERING VAN DE DRIE KARLS (1654-1718)

Karl X Gustaf (1654-1660), Zuid-Zweden terug

Met Kristina stierf het Huis Vasa uit. Haar opvolger was haar neef Karl X Gustaf uit het Huis Paltz-Zweibrücken. Hij was even met Kristina verloofd geweest, maar ze maakte het uit met de woorden: 'Een kroon is óók een aardig meisje.'
Karl dwong een aantal edelen tot teruggave van de landerijen die ze van Kristina hadden ontvangen. Hij vormde een groot leger en de zes jaren van zijn regering heeft hij niets anders gedaan dan oorlog gevoerd tegen Rusland, Polen en Denemarken.
Daarmee had hij wel succes. Zo werd Denemarken bij de vrede van Roskilde in 1658 gedwongen tot afstand van de Zuid-Zweedse gebieden

Skåne, Blekinge, Halland en Bohuslän. Dat betekende een gloriepunt in de Zweedse historie.
Na de vrede deed Karl een verrassende aanval op Kopenhagen; maar vele landen liepen te hoop, zodat hij het beleg moest opbreken. Ook de Hollanders verzetten zich tegen Zweden; ze hadden er immers alle belang bij dat de Sont open bleef, met het oog op de handel op de Oostzee. In 1660 stierf Karl X Gustaf en hij werd opgevolgd door zijn vijfjarige zoon.

Karl XI (1660-1697), een rustpauze

Tijdens zijn minderjarigheid werd vrede gesloten met Polen en Denemarken. De rijksdag stelde alle vertrouwen in de koning, zodat hij bijna als een absoluut vorst kon regeren. Wel werd het land in deze tijd afhankelijk van de Franse subsidies die Zweden soms dwongen tot het deelnemen aan de oorlogen van de Franse Zonnekoning.
De oorlogen tegen de Denen en Hollanders hadden de schatkist leeggemaakt; daarom dwong Karl de adel tot teruggave van de kroonlanderijen. Hij werd een verbeten rekenaar die de schatkist weer wist te vullen. Het land kende een lange periode van rust, een rust die een stilte was vóór de storm die onder de regering van zijn zoon zou losbreken. Karl XI liet zijn zoon een gezond rijk na, met een goed georganiseerd leger en een gevulde schatkist.

Karl XII (1697-1718), de Noordse Alexander de Grote

Karl XII volgde als vijftienjarige zijn vader op. Hij liet zich niet kronen, maar zette zichzelf de koningskroon op het hoofd; hij wilde zelf alle macht uitoefenen, luisterde niet naar zijn raadslieden en weigerde een huwelijk te sluiten.
Denemarken, Polen en Rusland meenden nu een mooie kans te hebben de jonge en onervaren koning zijn gebieden aan de Oostzee te ontnemen. Maar in het begin van de Grote Noordse Oorlog (1700-1721) wist Karl zijn vijanden te overrompelen door zijn beweeglijke oorlogvoering en snelle tochten. Hij bleek een geniaal veldheer te zijn, die door zijn soldaten als een afgod werd vereerd, maar hij beschikte over weinig diplomatieke gaven. Zijn al te groot vertrouwen op militaire macht leidde tot de ondergang van Zweden als machtig rijk.

De koning belegerde Kopenhagen, waarna Denemarken vrede sloot, versloeg Polen en dreef de Russen op de vlucht. Maar toen beging hij de grote fout de Russen tot diep in Rusland te achtervolgen. De Russische

taktiek van de verschroeide aarde putte het Zweedse leger uit door gebrek aan levensmiddelen en onderdak.
Karl liet zich door de Kozakken – die hem hulp toezegden – overhalen naar de Oekraïne te trekken. Vreselijk was daar de winter en in 1709 leed Karl een verpletterende nederlaag tegen de Russische tsaar Peter de Grote bij Poltawa. De Zweedse koning vluchtte naar Turkije om samen met de Turken te kunnen optrekken tegen Rusland. Dat ging echter niet door en pas in 1714 – na veertien jaar afwezigheid – keerde Karl naar Zweden terug.
Opnieuw werd hij aangevallen door zijn oude vijanden, tot hij in 1718 in het Noorse Halden door een kogel werd getroffen bij het inspecteren van loopgraven voor de belegering van de sterke vesting Frederikssten. Bij de vrede van Nystadt in 1721 moest Zweden zijn Oostzeelanden afstaan, alleen Finland en het vroegere Deense Zuid-Zweden bleef behouden. Zwedens rol als grote mogendheid was uitgespeeld; de idealen van vrede en vrijheid kwamen de plaats innemen van die van oorlog en verovering.

5. BINNENLANDSE TWISTEN IN DE 18e EEUW

Na de dood van Karl XII in 1718 koos de rijksraad Ulrike Eleonora tot koningin. Maar na twee jaar trad ze af en haar man Frederik I (1720-1751) uit het huis Hessen-Kassel werd koning.
Er ging echter weinig invloed van hem uit, zodat de rijksraad het land bestuurde. De koning verwaarloosde zijn regering en zijn vrouw, verdeed zijn tijd met galante avonturen. De economische toestand werd steeds slechter en er braken twisten uit tussen de koning, de adel en partijgroeperingen.
De vredelievende partij van de Mutsen (Mössorna), die door Rusland werd gesteund, wilde de handel en nijverheid bevorderen door een politiek van beschermende rechten; hun tegenstanders, de Hoeden (Hatter), die door Frankrijk gesteund werden, wilden hardhandiger optreden. Ze kregen de macht in handen, hetgeen leidde tot een oorlog met Rusland, die Zweden in 1743 het verlies van Zuid-Finland kostte.
In dat jaar moest de slappe koning als kroonprins accepteren Adolf Frederik uit het Huis Holstein-Gottorp, die van 1751 tot 1771 als koning over Zweden regeerde, zonder een eind te kunnen maken aan de partijstrijd. Hij overleed na een meer dan overvloedig maal.

Economie en cultuur

In de 18e eeuw kwam langzaam de industrie tot ontwikkeling, vooral door de invoer van Engelse machines en door het oprichten van ambachtsscholen. De Oostindische Compagnie van Göteborg dreef een steeds lucratiever handel.
In de 17e eeuw was Erik Dahlberg (1625-1703) een bekend veldheer, historicus, kunstkenner en bouwmeester. Vele buitenlandse kunstenaars vestigden zich in deze tijd in Zweden: de architect Tessin uit Pommeren, de bouwmeester De la Vallée uit Frankrijk, de schilders Meytens en Vingboons uit Holland, de schilder Klöcker (Ehrenstrahl) uit Hamburg. Ze zorgden bovendien voor de opleiding van eigen Zweedse kunstenaars. Zweden van naam waren Celsius, bekend door zijn thermometer en zijn graadmeting van de aarde; Linnaeus, die een systematische indeling gaf van de planten, dieren en delfstoffen; Swedenborg, de grote filosoof. Johan Tobias Sergel was een groot beeldhouwer en een gunsteling van Gustaf III.

Gustaf III (1771-1792), kunstminnaar en diplomaat

Gustaf III, de zoon van Adolf Frederik, was een volleerd diplomaat; door een staatsgreep beperkte hij de macht van de rijksdag en ontnam de oude adel een aantal privileges; de koning kreeg de vrije beschikking over de ambten en staatsgelden. Aanvankelijk wist hij oorlogen te vermijden en kon hij zich wijden aan binnenlandse hervormingen. Hij schafte de doodstraf en martelingen af, saneerde de financiën en bevorderde de handel. Om de inkomsten van de kroon te vermeerderen, bepaalde de koning dat niemand meer alcohol mocht stoken; dit werd een monopolie van de kroon. De regering richtte vele herbergen op en spoorde aan tot het drinken van staatsalcohol. Het latere gevolg was dat velen tot armoede vervielen en degenereerden.

De prachtlievende, kunstminnende en literair begaafde Gustaf III, die als kroonprins vaak aan het Franse hof verkeerde, bewonderde de Franse filosofen en stichtte de Zweedse Academie; zelf schreef hij toneelstukken en speelde daarin een rol. Op onze tochten door Zweden zien we fraaie gebouwen, theaters en collecties die door hem tot stand zijn gebracht. De boeren steunden de koning – die de landbouw bevorderde – in zijn ongelukkige oorlog tegen Rusland, uitgebroken om het bezit van Finland, en in de oorlog tegen Denemarken, die door Zweden werd gewonnen. De adel kwam echter in verzet tegen de grote macht van de koning. In 1792

werd Gustaf III tijdens een gemaskerd bal in de opera van Stockholm door een adellijke officier gewond; kort daarna stierf hij.

Gustaf IV Adolf (1792-1809), in ballingschap

Zijn zoon, Gustaf IV Adolf, een zwakke jongeman met beperkte vermogens, was een fel tegenstander van de Franse Revolutie en ook van Napoleon die hij als de antichrist beschouwde.
De economie bloeide wat op, omdat Zweden neutraal bleef in de coalitieoorlogen tegen Frankrijk. In 1805 nam Zweden echter deel aan de oorlog tegen Napoleon; het continentaal stelsel van 1806 bezorgde Zweden vele economische moeilijkheden.
In 1807 volgde een oorlog tegen Rusland; het gevolg was dat Zweden in 1809 Finland en een deel van Lapland aan Rusland moest afstaan. Een staatsgreep van de generaals maakte in 1809 een einde aan de regering van Gustaf IV Adolf; hij ging in ballingschap en stierf in 1837 te Sankt Gallen in Zwitserland als kolonel Gustafsson, arm en eenzaam.

Opbloei van de kunst

De romantiek van de 18e eeuw wierp zich op de oude vikingidealen; bisschop Esaias Tegnér schreef verhalen over historische helden. Het daaropvolgende realisme kende Almquist als de dichter van het volksleven; de moderne Zweedse literatuur – omstreeks 1880 begonnen – had als grote schrijvers Viktor Rydberg, August Strindberg en later Gustaf Fröding, Selma Lagerlöf en Pär Lagerkvist. De romantische tendens in de beeldende kunsten – omstreeks 1900 – had tot gevolg de oprichting van het Noords museum en van het openluchtmuseum Skansen in Stockholm. Schilders hielden zich vooral bezig met historische motieven en met taferelen uit het volksleven.

Realistischer waren de schilders die na hen kwamen: Anders Zorn en prins Eugen, de broer van Gustav V, en ook de beeldhouwers Christian Eriksson, Carl Eldh en Carl Milles.

Karl XIII (1809-1818)

In 1809 koos de rijksdag Karl XIII tot koning, een oom van Gustaf IV Adolf. De nieuwe grondwet beperkte de macht van de koning tot een minimum en reeds in 1810 moest de kinderloze koning als kroonprins aanvaarden de pro-Zweedse, Franse maarschalk Jean Baptiste Bernadot-

Selma Lagerlöf in Karlstad

Linné in de Linnéträdgården van Uppsala

te, die de naam Karl Johan aannam en al spoedig grote invloed uitoefende op de zwakke Karl XIII. In 1818 besteeg Karl Johan de Zweedse troon, als eerste koning uit het Huis Bernadotte, dat tot heden over Zweden regeert.

6. DE KONINGEN VAN HET HUIS BERNADOTTE (1818-HEDEN)

Karl XIV Johan (1818-1844), koning Bernadotte

Bernadotte, getrouwd met Napoleons jeugdliefde Désirée Clary, had een grote carrière in het Franse leger achter de rug, toen Zweden hem uitnodigde als opvolger van Karl XIII. Als kroonprins verbrak hij de betrekkingen met Napoleon en sloot zich aan bij de anti-Franse coalitie. In 1813 raakte hij met Napoleon in oorlog, vocht tegen zijn vroegere keizer in Leipzig, versloeg het Deense leger in Holstein.

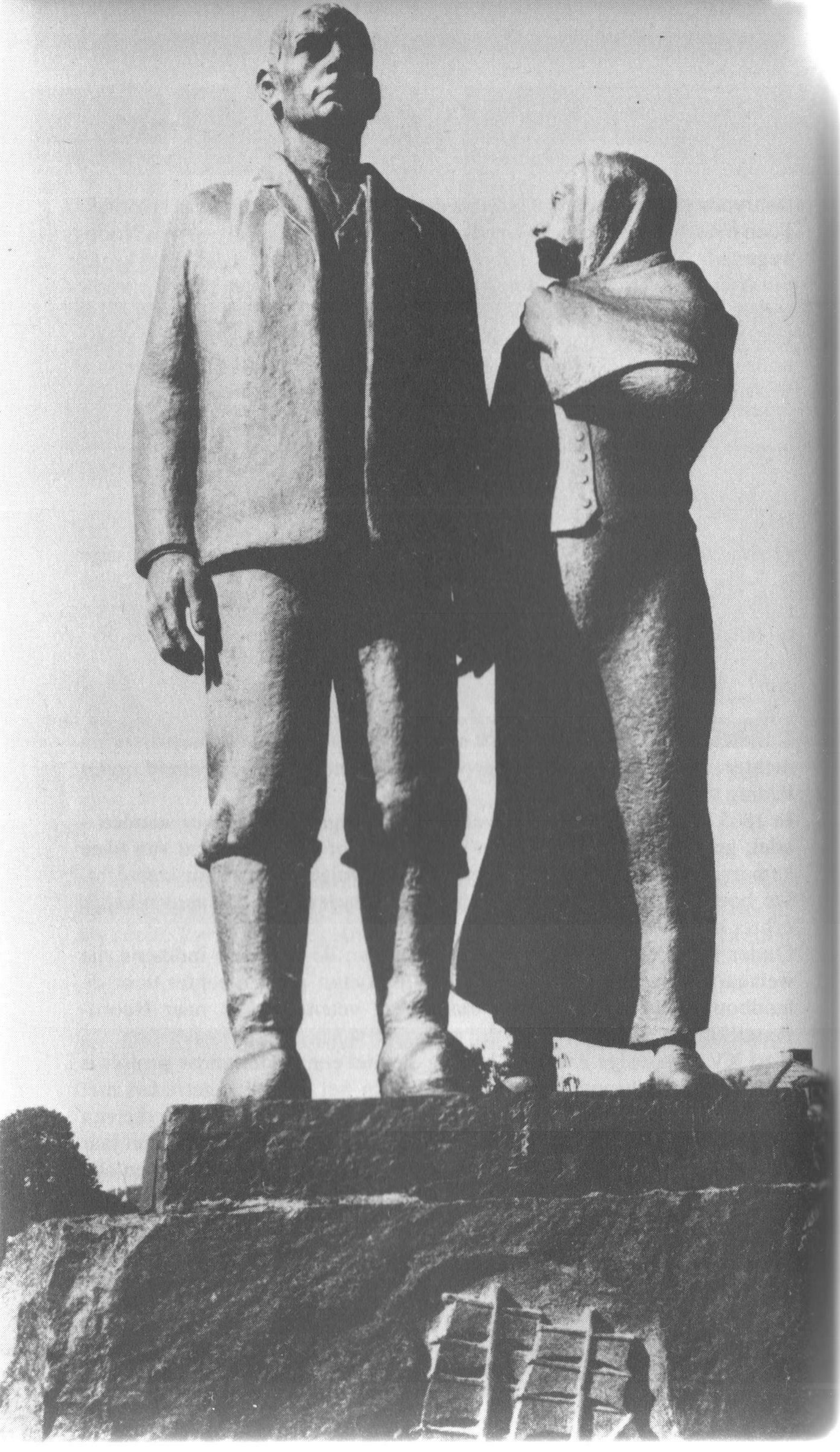
Daarvoor werd Zweden in 1814, na de nederlaag van Napoleon, beloond. Toen moest Denemarken – bondgenoot van Frankrijk – afzien van Noorwegen, dat met Zweden in een personele unie werd verenigd. Voor korte tijd voerde Zweden in 1814 nog een oorlog tegen Noorwegen; dat was de laatste militaire actie van Zweden tot op heden.
In tegenstelling tot haar populaire echtgenoot heeft Desiree zich nooit thuis gevoeld tussen de in haar ogen primitieve noorderlingen. Ze begreep ze niet. Toen echter een groepje boeren tegen haar schreeuwde 'vi vill ha regn' (we willen regen) vond ze dat uiterst charmant. Ze verstond 'vive la reine!', leve de koningin!

Oscar I (1844-1859), rustige tijd

De regering van Oscar I, de enige zoon van Bernadotte, was een rustige tijd. De liberaal denkende koning bleef neutraal in alle Europese oorlogen; de revoluties die in 1848 in vele landen uitbraken, lieten Zweden onaangeroerd, ook al werd de regering na 1848 wat meer reactionair.

Karl XV (1859-1872), meer welvaart

Karl XV, de zoon van Oscar I, was een begaafd schilder, schrijver en dichter, tevens een voorstander van een Scandinavische eenheid onder leiding van Zweden.
In 1865 verving de koning de vertegenwoordiging van de vier standen – adel, geestelijkheid, burgers en boeren – door een parlement van twee kamers, waarvan de leden gekozen werden volgens een censuskiesrecht. De boeren hadden het overwicht in het parlement, dat aanvankelijk echter over weinig macht beschikte.
Onder Karl XV begon de ontwikkeling van de Zweedse industrie die welvaart in het land zou brengen. Vele boeren werden echter door de landbouwcrisis gedwongen te emigreren; velen trokken naar Noord-Amerika.
Karl XV is de enige Zweedse koning die met een Nederlandse prinses is getrouwd. Als kroonprins was hij 1850 in het huwelijk getreden met Louise (Lovisa in het Zweeds), een dochter van prins Frederik, die een broer was van koning Willem II. Koningin Lovisa stierf in 1871, een jaar vóór haar man, hun dochter kon niet opvolgen, omdat Zweden toen nog geen vrouwelijke opvolging kende. Daarom werd Oscar II koning, een broer van Karl XV.

Oscar II (1872-1907), Noorwegen verloren

Oscar II probeerde tevergeefs de eenheid met Noorwegen te bewaren. Noorwegen wilde zich losmaken uit de personele unie van 1814, maar toen Zweden de oorlog aan Noorwegen dreigde te verklaren, wisten de Zweedse socialisten dit te verhinderen. De grote mogendheden stonden achter Zweden, maar ook zij wensten geen oorlog.
Door onderhandelingen kreeg Noorwegen in 1905 zijn onafhankelijkheid, zonder dat er bloed werd vergoten.

Gustaf V (1907-1950), neutraliteit

Gustaf V, de zoon van Oscar II, was in heel Europa bekend als Mr. G met de witte hoed. Hij was de eerste Zweedse koning die niet werd gekroond; een koningskroning werd beschouwd als niet passend voor een modern land. Gustaf V regeerde als een constitutioneel vorst, bevorderde de samenwerking tussen de Scandinavische landen en trachtte met succes zijn land neutraal te houden in de beide wereldoorlogen.
Op grootse wijze werd Finland tijdens de Eerste Wereldoorlog gesteund door het verstrekken van voedsel en het opnemen van Finse kinderen en vluchtelingen, tijdens de Tweede Wereldoorlog verleende Zweden veel steun aan nazi-slachtoffers en zorgde voor voedsel tijdens de Nederlandse hongerwinter.

In 1909 kwam er algemeen kiesrecht voor de mannen, in 1921 ook voor de vrouwen. De industriële ontwikkeling bracht grote welvaart in Zweden, dat een van de rijkste landen van Europa werd.
De sociaal-democratische partij kreeg in 1932 de meerderheid in het parlement en bleef tientallen jaren achtereen aan de regering; de partijleider was tevens minister-president. Het land kreeg een uitstekende sociale wetgeving (blz. 21).

Gustaf VI Adolf (1950-1973)

Gustaf VI Adolf was de zoon van Gustaf V. Op achtenzestigjarige leeftijd werd 'de eeuwige kroonprins' koning: zijn vader bereikte de leeftijd van tweeënnegentig jaar; Gustaf VI Adolf zelf overleed op eenennegentigjarige leeftijd. Als archeoloog gaf de kroonprins de stoot tot Zweedse opgravingen in Griekenland, Italië en China.

◄ *Emigrantenmonument in Karlshamn*

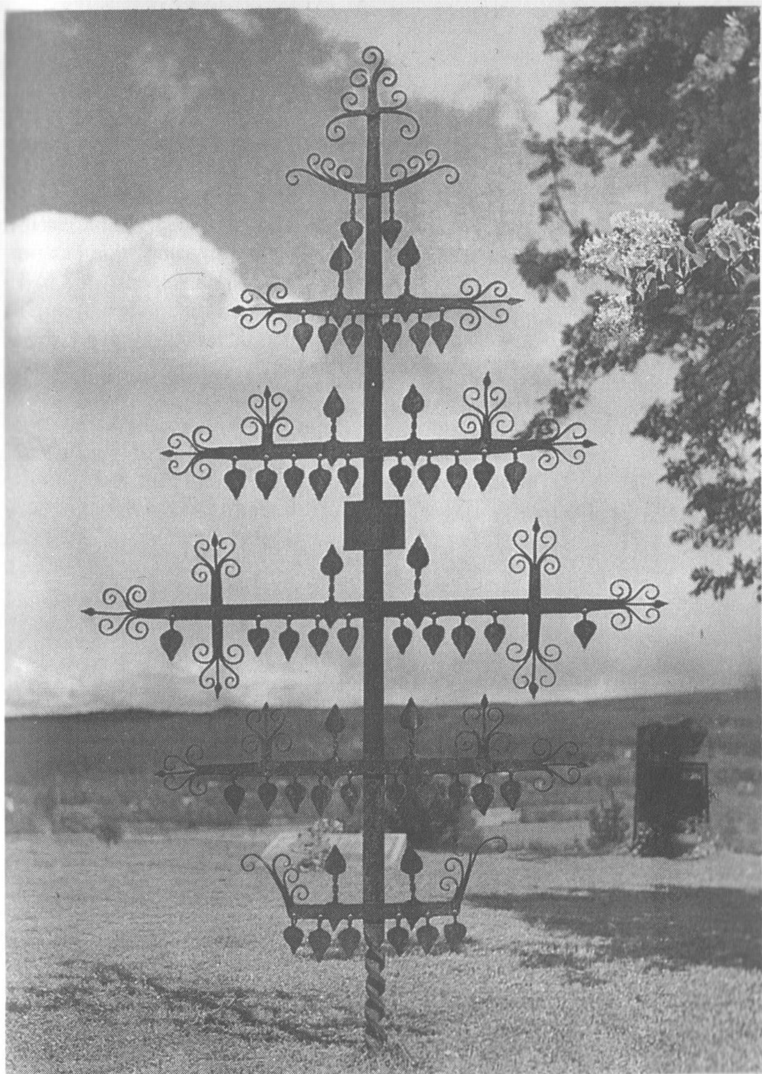
Zweden sloot geen militaire verdragen, maar werd wel lid van de Verenigde Naties. In 1952 werd de Noordse Raad opgericht, bestaande uit leden van de volksvertegenwoordigingen van Noorwegen, Zweden, Denemarken, Finland en IJsland. De vijf landen vormen een eenheid in verscheidenheid: hun vlaggen hebben hetzelfde liggende kruis, maar in verschillende kleuren. In de bijeenkomsten van de Noordse Raad wordt vooral gesproken over culturele en sociaal-economische kwesties van de vijf landen, waarover de Raad aanbevelingen doet aan de nationale regeringen.

In 1966 werd een parlementaire commissie benoemd die moest onderzoeken of – na de dood van Gustaf VI Adolf – Zweden een monarchie moest blijven of een republiek moest worden. De sociaal-democratische partij was in principe vóór een republiek, hoewel niet gekant tegen de populaire 'meest republikeinse koning Gustaf VI Adolf en zijn huis'. Op de munten staat zijn devies: Plikten framför allt, plicht vóór alles.
Sinds 1971 bestaat het parlement slechts uit één kamer, de Riksdag van 350 leden. Om de drie jaar hebben algemene verkiezingen plaats met actief en passief kiesrecht voor alle Zweden boven de negentien jaar. Het parlement benoemt een burgerlijke en een militaire ombudsman.

In 1947 kwam, bij een vliegtuigramp op het vliegveld Kastrup van Kopenhagen, Gustaf Adolf om het leven, de oudste zoon van Gustaf VI Adolf; kroonprins werd toen zijn in 1946 geboren kleinzoon Karl Gustaf, die als vrijgezel zijn grootvader in 1973 opvolgde.
Bij een peiling van het Zweedse instituut voor opinie-onderzoek (SIFO) sprak in 1973 80% van de Zweden zich uit vóór handhaving van de monarchie.

Karl XVI Gustaf (1973-heden)

De troonrede van 1974 in de Riksdag was het debuut van de nieuwe koning, maar tevens zijn zwanezang. De grondwet die in 1975 van kracht werd, besnoeide de reële bevoegdheden van de koning die alleen wordt beschouwd als 'een symbool van de natie'.
De koning spreekt bij de opening van het parlement geen troonrede meer uit; hij is geen opperbevelhebber van de strijdkrachten meer; bij een regeringscrisis stelt niet de koning, maar de voorzitter van het parlement, de premier voor; bij de wekelijkse kabinetsvergaderingen is de koning niet meer aanwezig, maar wel wordt hij geïnformeerd over de belangrijke politieke beslissingen van het kabinet; de koning moet belasting betalen.

Een smeedijzeren grafkruis op het kerkhof van Ekshärad

In 1976 trouwde Karl XVI Gustaf met de tweeëndertigjarige, niet-adellijke Westduitse Silvia Sommerlath, die hij in 1972 had leren kennen als gastvrouw bij de Olympische spelen van München.

Veranderingen tijdens de regering van Karl XVI Gustaf

In 1976, voor het eerst na vierenveertig jaar, verloren de sociaal-democraten de meerderheid bij de parlementsverkiezingen, door onbehagen bij het volk over de belastingdruk en de ambtelijke bevoogding. Toen kwam er een coalitieregering van conservatieven, liberalen en de centrumpartij. In 1980 verlamde een arbeidersstaking 's lands economie; deze langdurigste staking sinds 1909 was gericht tegen de coalitieregering en werd mogelijk gemaakt door de goedgevulde stakingskassen.

Per 1 januari 1980 trad de wet in werking, die door de Rijksdag was aangenomen, waarbij het eerstgeboren kind troonopvolger wordt, ongeacht het feit of het een jongen of een meisje is. Tot dan toe gold de regeling die slechts mannelijke nakomelingen als troonopvolger toeliet.

Winkelstraat in Gothenburg

IV. Göteborg

1. GÖTEBORG IN ZICHT

Als men gekozen heeft voor een binnenkomst in Göteborg over het water, vanuit zee, dan krijgt men bij nadering van de stad een aardige indruk van de typische Zweedse scherenkust. De boot glijdt langs talloze, meest kale rotseilandjes, op sommige waarvan men een verlaten huisje of vuurtoren ziet.
We passeren de *vesting Nya Älvsborg*, die in 1673 op een rotseilandje in de mond van de Göta älv werd gebouwd. Een zware vierkante toren steekt boven de grijze muren omhoog. De vesting is enkele malen door de Denen aangevallen en later als gevangenis gebruikt. Vanuit Göteborg kun je er een excursie heen maken met de Paddan-rondvaartboot; men kan er de vestingwerken bekijken, een bezoek brengen aan de kapel en aan het museum in het oude hospitaal dat nu voorwerpen uit de geschiedenis van de 'Elfsborg' herbergt.

Langs de kilometerslange kaden van de brede Göta älv, waarop een druk scheepsverkeer plaatsvindt, meren de meeste boten af. Na een verkwikkende zeereis rijden velen hun auto van boord, anderen maken gebruik van de gereedstaande bussen naar het centrum. De vakantie in Zweden kan beginnen.

2. WANDELEN EN RIJDEN IN GÖTEBORG

Vanaf de boothaven rijden we door het uitgestrekte haven- en industriegebied – 'Centrum' volgend – naar de stad. In tegenovergestelde richting voert de weg naar het vliegveld Torslanda, op 15 km van het stadscentrum. De *Götaälvbron* brengt ons op de zuidoever van de rivier, waar de bezienswaardigheden van de stad gelegen zijn. Göteborg is een gezellige stad – zeker het oude centrum – voor wandelaars, maar het rigoureuze eenrichtingsverkeer maakt het de buitenlandse automobilisten gedurende de eerste uren van hun verblijf niet gemakkelijk. Een goede plattegrond – gratis verkrijgbaar bij het toeristenbureau – is onmisbaar.
De wegen zijn keurig aangelegd, opstaande randen scheiden de rijwegen, je kunt niet op de verkeerde weg komen.
Langs het centraal station rijdend, komen we in de Östra Hamngatan, waaraan de *Gustav Adolfs Torg* ligt. Midden op het plein staat het standbeeld van Gustaf II Adolf, de stichter van de stad.

De haven van Göteborg

Historie van Göteborg

In het begin van de 17e eeuw wilde Karl IX een havenstad stichten op de plaats waar de Göta älv uitmondt in het Kattegat en waar zich eeuwen tevoren al vier maal achtereen een nederzetting had bevonden. Tot dan toe hadden de Denen zich steeds verzet tegen de aanleg van een havenstad.
Maar nu zag Karl IX de havenstad ontstaan, Hollanders werkten mee bij de aanleg van gebouwen, grachten en vestingwerken, maar vóór dat dit alles was voltooid, verwoestten de Denen de groeiende stad.
Gustaf II Adolf wist in 1613 het gebied van de Denen te kopen, maar tegen zo'n hoge prijs dat hij het koninklijk tafelzilver moest laten omsmelten. De koning begon aan de herbouw van de stad; Hollanders, Duitsers en Engelsen kwamen er zich vestigen en in 1621 verleende de koning stadsrechten aan Göteborg.
Vooral de Hollanders hebben aan Göteborg het cachet gegeven van een stad met grachten – kanalen zeggen de Zweden –, met rechte straten en rechthoekige blokken van gebouwen; in het oude centrum is dat alles nog duidelijk te zien. Vele grachten zijn later gedempt, maar de *Stora Hamnkanalen* – de vroegere haven – is er nog, met verscheidene andere.
Hollanders maakten deel uit van het stadsbestuur en bekleedden andere hoge posten: Jacob van Dijk, Abraham Cabeljau, Pieter de Kemper onder meer.

De Zweedse Oostindische Compagnie dreef een rijke handel op Indië en Azië. In de 19e eeuw zijn de meeste stadsmuren geslecht en op de vrijgekomen plaatsen werden parken aangelegd.

Momenteel is Göteborg een stad van 450.000 inwoners met een indrukwekkende, ijsvrije haven. Maar de grote haven-, industrie- en handelsstad is ook een ruime en groene stad met veel parken en pleinen en brede lanen.
Op vele pleinen wordt markt gehouden. Bij de grote veilinghal (Saluhallen) ligt het Groenteplein (Grönsakstorget); in de Viskerk worden elke dag verse vis, garnalen en schaaldieren verkocht. De stad heeft goede visrestaurants.
Göteborg is ook een prettige stad met leuke winkelstraten, een tiental musea, veel gelegenheid voor sport en cultuur, moderne buitenwijken, vele hotels en restaurants, alle gelegenheid tot vermaak, zoals in het amusementspark Liseberg. De stad buiten de oude grachten is misschien wat té ruim aangelegd om echt gezellig te kunnen zijn.

Gustav Adolfs Torg

Midden op dit grote plein staat het standbeeld van Gustaf II Adolf, omgeven door vier oude lantaarns. De koning draagt een zwierige hoed met pluimen, heeft een cape om de schouders, een degen aan de zijde, sporen aan de laarzen; hij wijst met zijn hand: Hier moet de stad gebouwd worden!

Het *Raadhuis (Rådhus)* beslaat één zijde van het plein. Boven het zuilenportaal bevindt zich een geveldriehoek die door vier zuilen wordt gedragen. Het raadhuis is in 1672 gebouwd door Nicodemus Tessin de Oude en vaak gerestaureerd.
Aan de aangrenzende zijde van het plein bevinden zich de gemeentesecretarie, het Wenngrenska Huset uit 1759, waarin vroeger de hoofdwacht van de stadsverdediging was gevestigd, de stadskanselarij en daarnaast het grijze gebouw van de beurs.

Gebouwd als *Beurs (Börshuset)* in 1849, is er nooit beurshandel in gedreven; het gebouw deed en doet dienst als stedelijke feest- en ontvangstzaal. Zes zuilen dragen het balkon, en op het balkon staan zes Ionische zuilen met beelden erop, uitbeeldend: vrede, zeevaart, handel, handwerk, welvaart en nijverheid.

De derde zijde van het plein is de *Östra Hamngatan* – Oostelijke Havenstraat. Daar ligt de erg gezellige Hunters Pub, die ik van harte kan aanbevelen als je trek hebt in een Zweedse schotel zalm, garnalen of rendiervlees. Op de tafels liggen platen met jachttaferelen, tegen de muren hangen jachttrofeeën.

Langs de vierde zijde van het plein loopt de *Norra Hamngatan*, met daarnaast het brede water van de *Stora Hamnkanalen* – Grote Havengracht –, de reeds vermelde vroegere haven.

Brunnsparken met Johanna

Over de Stora Hamnkanalen voert de *Fonteinbrug (Fontänbron)* naar het winkelcentrum rond de domkerk. Bij genoemde brug ligt *Brunnsparken*, een intiem parkje met op een zuil een lief koperen meisje en daaronder zwanefiguren en een bassin. Het beeldje van 'de zaaiende vrouw' wordt door de mensen 'Johanna' genoemd.
In het parkje luisteren vele Zweden naar een groep Amerikaanse evangelisten en gospelzangers die een 'Jesus Kampanj' voeren om de Zweden te bekeren.

Kristinekerk (Kristine kyrka)

Staande op de Fontänbron zie je aan het brede water langs de Norra Hamngatan, naast het raadhuis, liggen: de Kristinekerk en ernaast, met één huis ertussen, het Oostindisch Huis.
De kerk, met een machtig orgel, is de Duitse kerk, gebouwd voor de Duitsers in Göteborg en wel in de 18e eeuw, nadat de vroegere kerk twee maal was afgebrand.
Langs de waterkant is de kerk geheel met klimop begroeid, hetgeen de steunberen een aardig effect geeft; daarboven steekt het groenkoperen dak omhoog.
Als je vanaf de Gustav Adolfs Torg de Köpmansgatan inwandelt, vind je daar de ingang naar de kerk, op een plein met oude bomen. Tegen de grijze muren staan oude grafzerken, zwaar is de vierkante toren met de tweeënveertig klokken, aardig de groene lantaarn erop met een uurwerk aan de vier zijden.

Oostindisch Huis (Ostindiska Huset)

Dit grote gebouw van geelbruine Hollandse bakstenen – Norra Hamngatan 12 – was in het midden van de 17e eeuw het magazijn van de Zweedse Oostindische Compagnie. Sinds 1861 is het een museum, met voorwerpen in de vitrines langs de straat, en met uitgebreide archeologische, historische en etnografische collecties.
We bekijken er: prehistorische vondsten; cultuur van de westkust, zoals: meubels, kostuums, muziekinstrumenten, geheel ingerichte kamers, poppen en speelgoed; munten, medailles en kerkelijke benodigdheden;

Göteborg. Gezicht vanaf de Fontänbron op het raadhuis, de Kristinekerk en het Oostindisch Huis

gebruiksvoorwerpen van de Lappen, Eskimo's en Indianen; gereedschappen van de hoedenmaker, goudsmid, pottenbakker en touwslager; herinneringen aan Zweedse boeren-emigranten naar Amerika; van de Oostindische Compagnie: portretten, wapenschilden, schilderijen, modellen van schepen en voorwerpen uit verre landen.
In het museumcafé kun je, bij een hapje of drankje, uitrusten op de houten banken en stoelen onder de witte gewelven en onder de ramen in de dikke muren.

Kronhuset

Vlak bij de Gustav Adolfs Torg ligt het Kronhuset, tussen de Postgatan en de Kronhusgatan, gebouwd omstreeks 1650 als arsenaal voor de artillerie van Göteborg. In 1660 vergaderde hier het Zweedse parlement, in tegenwoordigheid van de vijfjarige kroonprins, die de hele vergadering 'met perfect decorum' naast de troon zat. Korte tijd later werd hier deze kroonprins tot koning Karl XI uitgeroepen na de plotselinge dood van zijn vader.
Het hoge bakstenen huis, met metalen luiken voor de ramen en een koperen wapenschild boven de zij-ingang, is in 1959 keurig gerestaureerd en doet nu dienst als feestzaal en tentoonstellingsruimte. De grote benedenzaal met een plafond van hangende balken heeft Brusselse wandtapijten uit 1690 en koperen luchters. Tot 1898 was een gedeelte van deze zaal in gebruik als kapel van het garnizoen.

Een houten trap voert naar de expositieruimte op de bovenverdieping. In dit historisch museum van de stad zien we oudheidkundige vondsten uit

het Göteborg van vóór 1621 en van de vesting Älvsborg, een Hollands wapenschild uit 1609, een borstbeeld van Gustaf II Adolf, de ontwikkeling van de stad in foto's, tekeningen, schilderijen en modellen. Vanuit de vensters kijk je neer op de schepen in de haven.

Kronhus Bodarna, leuke winkeltjes

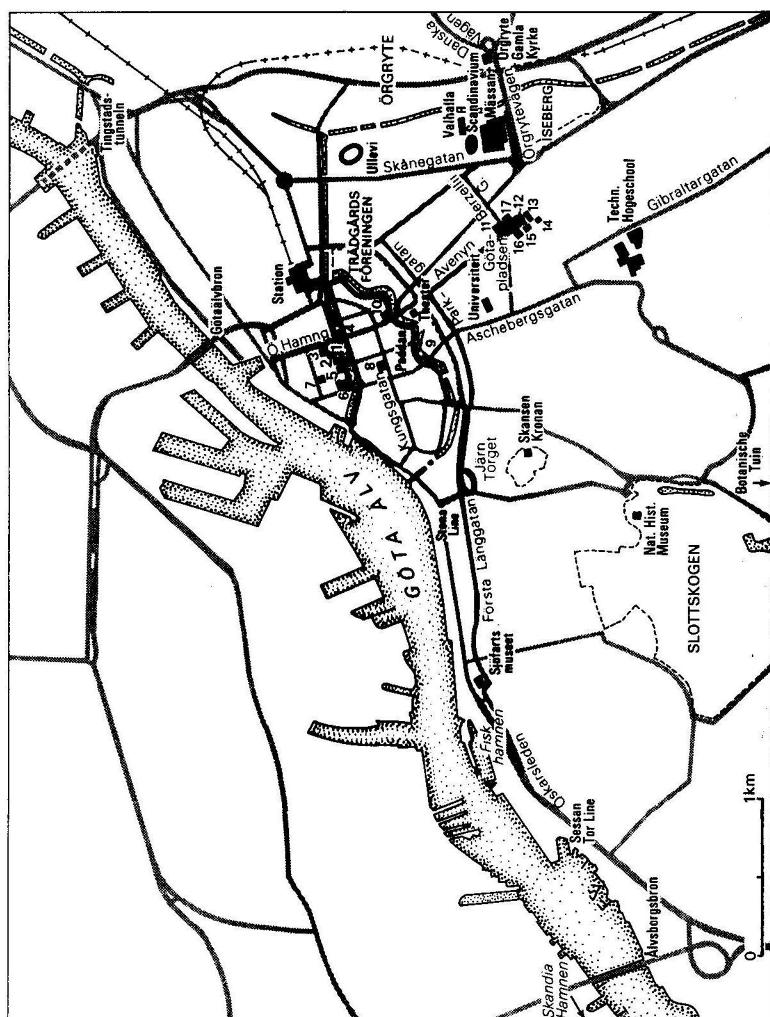
Aan het gedeeltelijk met oude kinderhoofdjes bestrate plein van het Kronhus zijn in de oude werkplaatsen van de stadsartillerie enkele winkeltjes (bodarna) in oude stijl ingericht. Je ziet er de klokkenmaker, de goud- en zilversmid en de koperslager aan het werk. Gezellig is de kaffestuga, waar je onder de witte gewelven geniet van de koffie en koek op zijn 18e-eeuws.
In Stibergs Lanthandel klingelt het belletje bij het openen van de deur; in het kruidenierswinkeltje liggen de kandijklontjes, pepermuntballen, worstjes, snuif, koek, noten, borsteltjes en kruiden voor je klaar.

Winkelstraten rondom de domkerk

Steken we vanaf de Gustav Adolfs Torg de Fontänbron over, dan komen we via de Östra Hamngatan in het oude centrum met zijn gezellige voetgangerswinkelstraten: Kungsgatan, Drottninggatan en Kyrkogatan. Jongelui lopen er rond met spandoeken: Geloof in en hoop op Jesus. Zoek de Heer nu!
De Kungsgatan is dé winkelstraat: breed, mooie winkels, zitbanken, bloembakken en vlaggen.
Vanaf het dakterras van het warenhuis Nordiska Kompaniet in de Östra Hamngatan heb je een fantastisch uitzicht op de stad. Op een pleintje in dezelfde straat staat het ruiterstandbeeld van Karl IX, met op de sokkel: Jehovah solatium meum, God is mijn troost.

Domkerk (Domkyrka)

Aan de Kungsgatan ligt de Gustavi Domkyrka, omgeven door een park, als een oase van rust in het winkelcentrum. De dom werd gebouwd in 1815, nadat de oude kerk uit 1633 door brand was verwoest.
De hoofdingang heeft hoge zuilen met een geveldriehoek erboven; op de vierkante toren staat een groene barokke lantaarn; in de muren van lichtbruine stenen bevinden zich enkele renaissancedeuren. Uiterst verzorgd is het interieur, grijs en wit, zonder pilaren. Het kruis op het vergulde barokke altaar wordt geflankeerd door knielende engelen, machtig is het orgel, hoog de preekstoel.

4. Plattegrond van Göteborg

1. Gustaf Adolfs Torg
2. Raadhuis
3. Beurs
4. Fonteinbrug
5. Kristinekerk
6. Oostindisch Huis
7. Kronhuset
8. Domkerk
9. Kungsparken
10. Toeristenbureau
11. Stadsbibliotheek
12. Poseidonfontein
13. Kunstmuseum
14. Industriemuseum
15. Kunsthal
16. Concertgebouw
17. Stadstheater

Bij het centraal station

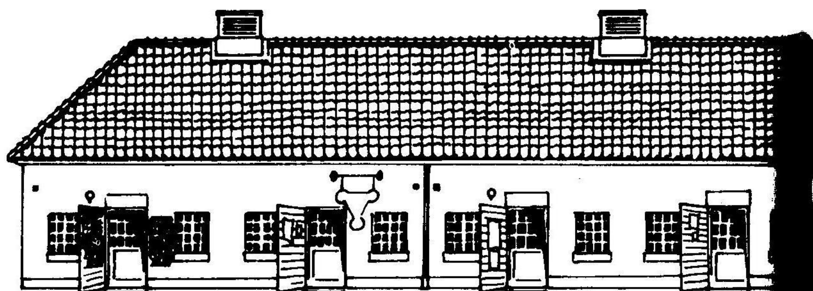
Vanaf de Gustav Adolfs Torg voert de Norra Hamngatan naar het *Koninginneplein (Drottningtorget)*. Daar bevinden zich het centraal station, het hoofdpostkantoor en de hotels Europa en Egger. In het stationsrestaurant is een goede pub om te eten.
In de buurt van het station ligt het grote winkelcentrum Östra Nordstan, met verwarmde straten en met restaurants, banken, een postkantoor en een groot parkeerterrein.

Trädgårdsföreningen, Tuinvereniging

Dicht bij het theater ligt hét park van de stad, de Trädgårdsföreningen. Naast de ingang bevindt zich het fraaie restaurant Trägårn met een pub, café, grill, roulette en een heerlijk openluchtterras met witte stoelen en kleurige parasols.
Het grote park is omstreeks 1840 aangelegd in Engelse stijl; het heeft grasgazons, bloemperken, mooie bomen, veel zitbanken, een fontein tussen de bloemen.
Een geraniumpergola leidt naar het *palmenhuis (Palmhuset)*. Vóór de ingang staat een bronzen beeldje van een panter die een paard bespringt en een meisje dat hem tracht af te houden. Even verder zie je een hoge en grillige boomstronk, een prachtig stuk houtsnijwerk gelijk.
In het hoge glazen palmenhuis groeien vele palmen, varens, anturiums, krotons, bananeplanten, cactussen, mispel- en citroenboompjes en er bevindt zich ook een kooi met papegaaien.

Theater en rondvaart

In het groene *Koningspark (Kungsparken)* staat het grote witgrijze theater (Stora Teatern) uit 1859, waar opera's, operettes, balletten en musicals worden opgevoerd.
In de aangrenzende Parkgatan bevindt zich op nummer 2 het *toeristenbureau (Turistbyrå)*. Ten zuiden van het theater staat de *Universiteit* in het Vasapark. Aan de Kungsportsbron bij het theater liggen de *Paddan-boten* waarmee je een rondvaart kunt maken door de havens en de stadsgrachten.
Je kunt ook langere tochten maken, door het scherengebied of naar de vesting Nya Älvsborg; met de bus of tram kun je ritten maken door de stad; met de bus door de omgeving met zijn bossen en meren, naar de zandstranden van Halland en de rotskust van Bohuslän.

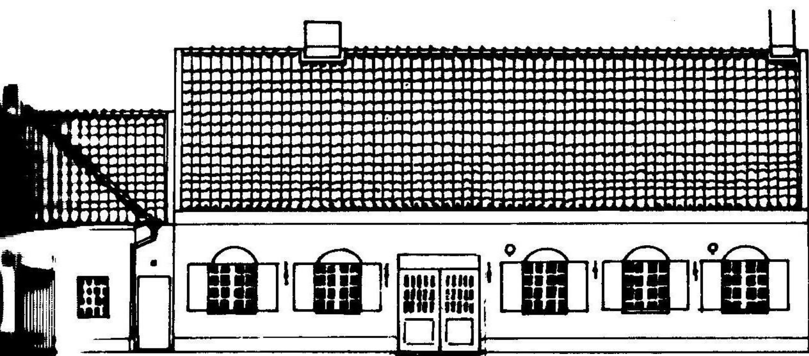
Kronhus Bodarna in Göteborg

Langs de Göta älv

Twee bruggen, de Älvsborgsbron en de Götaälvbron, verbinden de noord- en zuidoever van de rivier. De *Älvsborgsbron* uit 1966 is 1 km lang en heeft zes rijbanen; het is de langste hangbrug van Zweden. In 1968 is de *Tingstadstunneln* aangelegd.
Bij een rit langs de rivier krijg je een goede indruk van de grote haven: levendige kaden, een leger van kranen, allerlei schepen zoals vissersboten, vrachtschepen, walvisvaarders en zeekastelen, en verder scheepswerven, industrieterreinen, dokken, loodsen, raffinaderijen, Volvofabrieken (Volvo = ik rol). Aan de zuidoever liggen de terminals van de Stena Line en de Sessan Tor Line, waarmee je onder meer kunt overvaren naar de Deense stad Frederikshavn.

De *Fiskhamnen* is de grote vissershaven, waar elke morgen om zeven uur de visafslag begint. Aan de weg langs de rivier rijst de hoge *Zeemanstoren (Sjömanstornet)* omhoog, opgericht ter herinnering aan de omgekomen zeelieden in de Eerste Wereldoorlog. Met de lift kun je naar boven om te genieten van het uitzicht op de haven. Op de ronde toren van gele steentjes staat het beeld van een zeemansvrouw uit te turen over de haven en de zee.

Naast de toren staat het grote zeemanshuis en ook het *Zeevaartmuseum (Sjöfartsmuseet)* uit 1932 aan de Stigbergstorget. Vóór de ingang bevinden zich een grote scheepsbel en enkele kanonlopen. Het museum herbergt collecties betreffende de zeevaart, scheepsbouw en visserij en ook het aquarium (Akvariet) met de fauna van de westkust.

Skansen Kronan

Op de *Järntorget* staat een fontein met vijf vrouwenfiguren die de werelddelen voorstellen.
Ten zuiden ervan ligt de *Skanstorget*, een lelijk plein, ondanks de grote ouderwetse herenhuizen en de rij houten huisjes in fleurige tinten.
Het plein wordt beheerst door *Skansen Kronan*, een fort op een granietheuvel die met bomen is begroeid, het *Skansparken*. Het fort is een achthoekig bouwsel met halfronde vensters in de dikke muren. Op het leien dak bevindt zich een groenuitgeslagen koperen kroon met een kruis erop.
Het fort is in 1697 gebouwd door de veldheer-kunstenaar Erik Dahlberg. Met het fort Carolus Rex, aan het einde van de Kungsgatan, is het een onderdeel van de oude vestinggordel. In Skansen Kronan is het *Militärmuseet (legermuseum)* ondergebracht, met oude wapens en uniformen.

Slottskogen

Wat verder naar het zuiden ligt Slottskogen, het grootste park van de stad, met vele wegen erdoorheen, met meren, een hertenkamp en een dierentuin met de Scandinavische fauna. Men kan er parkeren en er heerlijk zitten en wandelen. Het *Naturhistoriska Museet* herbergt geologische en zoölogische collecties, fossielen en een hele walvis.
Naast Slottskogen ligt de *Botanische tuin* (Botaniska Trädgården), een mooi park met rotstuinen, veel orchideeën en met planten uit Scandinavië en uit alle werelddelen.

Kungsports Avenyn

Vanaf de Kungsportsbron bij het theater loopt de lange en brede Kungsports Avenyn – gewoonlijk Avenyn genoemd – naar de Götaplatsen. Deze avenue – met twee rijen lindebomen –, door de Göteborgers wel wat overdreven met de Champs-Élysées vergeleken, was in de vorige eeuw de straat met de prachtige patriciërshuizen die nu vervangen zijn door warenhuizen, hotels en restaurants, bankgebouwen, chique winkels, reisbureaus en 'konditorier'.
Bekend is Hotel Park Avenue, met daarbij het veelbezochte Lorensberg: bar, dancing, nachtclub, restaurant, tearoom en roulette.
Waar de Avenyn op de *Berzelii Gatan* uitkomt, staat links de *Stadsbibliotheek*, waar ook buitenlandse kranten voorradig zijn.

Geslaagde studenten

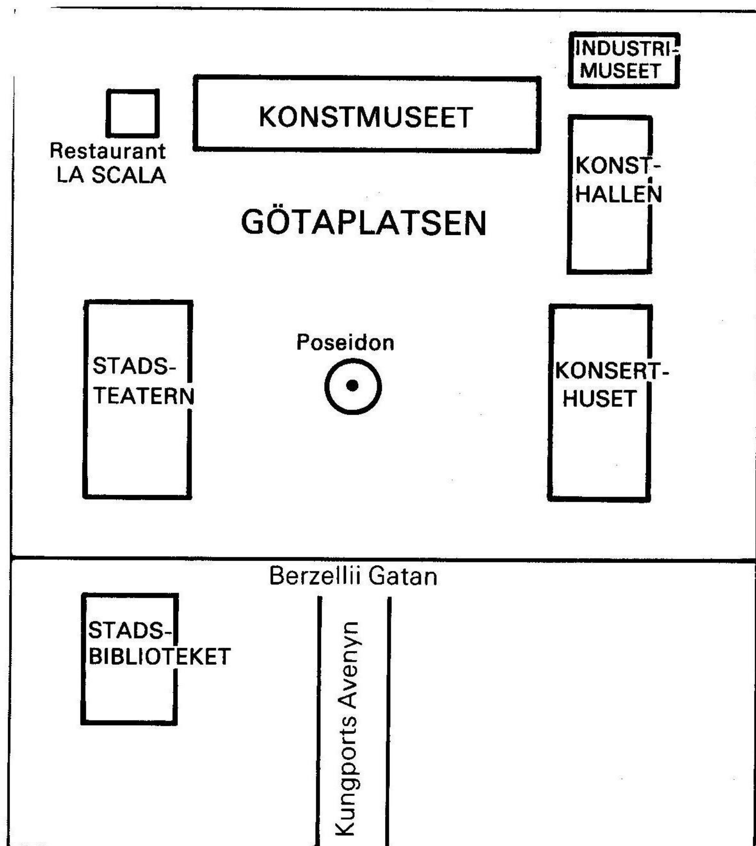
Op de eerste vrijdag van juni troffen we op de Avenyn een gezellige drukte. Na de einduitslag op de middelbare scholen liepen hier vele honderden jongelui, het diploma in de hand, op het hoofd voor het eerst de witte studentenpet met blinkende zwarte klep. Sommige meisjes droegen grote hoeden met linten, met de naam van de school erop.
Met grote groepen gingen de geslaagden taartjes eten in de lunchrooms; in de restaurants werden uitgebreide maaltijden besteld en er werd heel wat bier en koffie gedronken. Maar geen geschreeuw of vernielerij, alleen een leuke drukte. Op de Avenyn reden versierde auto's met geslaagden erin. In Hunters Pub en in La Terraza troffen we 's avonds grote groepen geslaagden aan het gezamenlijk diner.

Götaplatsen, het culturele hart van de stad

Op dit beroemde plein mag je de auto – zoals in vele straten en op pleinen – vijf minuten parkeren; in de Berzelii Gatan, vlak bij het plein, zijn echter twee flinke parkeerterreinen.

Op het Götaplein staat het machtige *beeld van Poseidon*, een schepping van Carl Milles. De zeegod, een symbool van de zeevaart van de stad, kijkt niet erg vrolijk; hij heeft een brede mond en spleetogen. In de ene hand heeft hij een haai en in de andere een schelpdier; hij is omgeven door spuitende vissen en zeemeerminnen.

Achter de rug van Poseidon bevindt zich op een terras het *Kunstmuseum* (Konstmuseet), een groots gebouw, dat net zoals de andere gebouwen

5. *Schematische voorstelling van de Götaplatsen in Göteborg*

van dit cultuurcentrum, is opgetrokken van geelbruine stenen.
De voorkant van het kunstmuseum bestaat uit een hoge zuilengalerij met monumentale trappen en met beelden en bloemperken ervóór. In het museum zijn oude en moderne schilderijen – ook van Rubens, Rembrandt en Frans Hals – te zien, evenals etsen en beeldhouwwerken. Links ervan ligt restaurant La Scala, en rechts het *Industriemuseum* (Industrimuseet) met auto's en machines, en daarvóór de *Kunsthal* (Konsthallen). Het gebouw aan de rechterhand van Poseidon, die natuurlijk naar de haven kijkt, is het *Stadstheater* (Stadsteatern), dat over een ingenieus draaibaar toneel beschikt; aan zijn linkerhand staat het *Concertgebouw* (Konserthuset) met een zeer moderne muziekzaal.

Poseidonfontein op de Götaplatsen in Göteborg

Amusementspark Liseberg

Liseberg is het grote amusementspark van de stad; het werd in 1923 aangelegd en is tijdens de zomermaanden geopend. De hoofdingang is aan de Örgrytevägen: een roze poort met hoge torens en witte zuilen. Door het park voert een brede weg met linde- en berkebomen erlangs en met ernaast grasvelden, bloemperken, fonteinen, beelden, watervalletjes en grote rododendronstruiken. In het park staan kermisvermakelijkheden, eet- en drinktentjes, snoep- en friteskramen, bierschenkerijen, een wafelbakkerij; verder zijn er een casino met gokmachines, vijvers met leuke zitjes, muziekkiosken, dancings, gezellige restaurants, draai- en zweefmolens, verftentjes waar je door een plaat met verf snel te laten draaien een Picasso-schilderijtje kunt maken, een reuzenrad op een granietrots tussen de bomen, lachspiegels, openluchtcafés, een reuzesnelle rutschbaan, op een heuvel het ronde Lisebergtheater.
Voor een geweldige sensatie zorgt de Flume Ride, waarin je vanaf een grote hoogte in een bootje – een uitgeholde boomstam – in snelle vaart door het water heen naar een vijver rijdt.
Iedere avond is Liseberg feeëriek verlicht. Duizenden kinderen lopen van de ene vermakelijkheid naar de andere met een couponboekje in de hand, en daarbij maar stevig eten.

Handel en sport

Tegenover de ingang van Liseberg ligt aan een groot plein: *Valhalla*, het grootste overdekte zwembad van Scandinavië, en daarnaast de gebouwen van de *Svenska Mässan*, de Zweedse jaarbeurs. Dicht hierbij: *Scandinavium*, een grote overdekte hal met 14.000 zitplaatsen, bestemd voor sportwedstrijden, volksdansen, popconcerten, opera-uitvoeringen en tentoonstellingen, Wat noordelijker: *Ullevi*, het voetbal- en ijsstadion met 52.000 plaatsen. Wie hier in de buurt goed en niet duur wil eten: op de hoek van Berzelii Gatan en Sture Gatan ligt de Pub La Terraza.

De buitenwijk Örgryte

Ten noordoosten van Liseberg lig Örgryte, een mooie buitenwijk, wat heuvelachtig, met veel bomen, mooie villa's en houten huizen op een stenen onderbouw. De *Danska Vägen* loopt er dwars doorheen. Op een groene heuvel tussen bomen staat aan deze weg de neogotische Örgryte-kerk.
Op een kleine hoogte staat de *Örgryte gamla kyrka*, de oude kerk uit de 13e eeuw. Op het kerkhof rondom de ronde kerk is het zand op de graven keurig aangeharkt. De kerk heeft een vloer van granietplaten, een laag houten tongewelf met engelen en heiligen erop geschilderd, een portaal met koperen schilden tegen de muur, een vierkante toren – 1748 staat op de muur – met een groene koepel.

Musea van Göteborg

We bezochten reeds de volgende musea:
1. Kunstmuseum, Götaplatsen
2. Industriemuseum, Götaplatsen
3. Oostindisch Huis, Norra Hamngatan
4. Kronhus, Kronhusgatan
5. Zeevaartmuseum, Stigbergstorget
6. Legermuseum, Skansen Kronan
7. Natuurhistorisch museum, Slottskogen

Wie nog meer wil zien:
8. Theatermuseum in de Berzelii Gatan, met portretten van acteurs, toneelrekwisieten, herinneringen aan het theaterleven sinds 1780.
9. Älvsborgmuseum in de vesting Nya Älvsborg, met de geschiedenis van de riviervesting.
10. Röhsska-museum in de Vasagatan, met porselein, keramiek, zilver-, houtsnij- en handsmeedwerk.

V. Tochten door Zuid-Zweden

Zuid-Zweden is een heerlijk vakantiegebied vol afwisseling, buitengewoon geschikt voor toeristen die er maar een dag of tien kunnen uittrekken.

1. VAN GÖTEBORG NAAR HELSINGBORG

We verlaten Göteborg, richting Mölndal, door een gebied met fabrieken en arbeiderswijken, ruim aangelegd met volop parkeerruimte.
Het *Gunnebo-slot* van Mölndal is een wit gebouw in een Engels park, in de 18e eeuw gebouwd door een Engels-Zweedse koopman.
De weg naar *Kungsbacka* is op sommige plaatsen gekapt uit de granietrotsen. Het industriestadje heeft een witte kerk, een modern raadhuis – annex schouwburg en bibliotheek – en aardige parken.

Kasteel Tjolöholm

Het landschap is iets heuvelachtig, met berken, dennen en lariksen; een meertje aan de zeekant wordt als jachthaven gebruikt. Groot zijn de boerderijen en nog groter de schuren.
Op een heuvelrug in *Fjärås* ligt een grafveld uit de bronstijd, met enkele grote stenen. Na Fjärås terug op de hoofdweg, slaan we al spoedig een rechterzijweggetje in om Tjolöholms Slott te bezoeken.
Dit in 1904 voltooide slot in Engelse neo-Tudorstijl ligt op een heuveltje tussen bomen; het heeft hoge schoorstenen, granieten raam- en deuromlijstingen, en een groen dak; een gedeelte is opgetrokken in vakwerkstijl.
Achter het slot ligt de zee, met badgelegenheid tussen de rotseilandjes; tussen slot en zee strekt zich de Engelse tuin uit. De manege is ingericht als kaffestuga; een van de houten gebouwen als rijtuigenmuseum (Vagnmuseet). Het landgoed is een geliefd excursieoord voor wandelaars en waterliefhebbers.

Varberg en zijn vesting

We rijden nu door de provincie *Halland*. Langs de weg: enkele meertjes met zeilboten, zomerhuisjes tegen de hellingen, uitgestrekte akkers en veel eetgelegenheden; hier en daar maakt de rotskust plaats voor een zandstrand.
Varberg – 20.000 inwoners – is een bad- en industriestadje met een leuk centrum. Aan de haven rijst op een hoogte de 13e-eeuwse vesting omhoog – bordje Fästningen volgen – met muren van grijze granietblokken en daarbovenuit de gebouwen waarvan één met een spits rood dak.

Vesting en badpaviljoen van Varberg

Het Varbergmuseum in de vesting bewaart voorwerpen van de boerencultuur en ook vondsten uit de middeleeuwen, zoals de Bockstensmann uit 1350, die met kleren en al in het veen werd gevonden.
Vlak vóór de vesting ligt een geelhouten badpaviljoen met ui-vormige groene hoekkoepeltjes. In Varberg kun je overvaren naar het eiland Getteron – met stranden en een vogelkolonie – en in vier en een half uur naar het Deense stadje Grenå.
Dicht bij de vesting ligt het Sociëteitspark, met daarin het sociëteitsrestaurant uit 1883, een kleurig houten gebouw met witte balustraden, een glazen paviljoen en een witte toren met een groen dak; in het park een fonteintje, een kiosk voor avondconcerten en veel zitbanken.

Het aardige badplaatsje Falkenberg

Ten zuiden van Varberg liggen hele complexen van campings en zomerhuisjes; over de weilanden heen kijk je naar zee; de akkers zijn afgezet met muurtjes van los op elkaar gestapelde stenen.
Falkenberg – 14.000 inwoners – heeft een flink strand. Schilderachtig zijn de keistraatjes en lage huisjes rond de Laurenskerk. Bij de stenen boogbrug, uit 1750, over de Ätran ligt een jachthaventje en even verder de ruïne van het Falkenbergslot. Leuk is de hoge beboste rivieroever met vele wandelpaden en zitbanken. Beroemd is er de zalmvisserij.

Halmstad, de hoofdstad van Halland

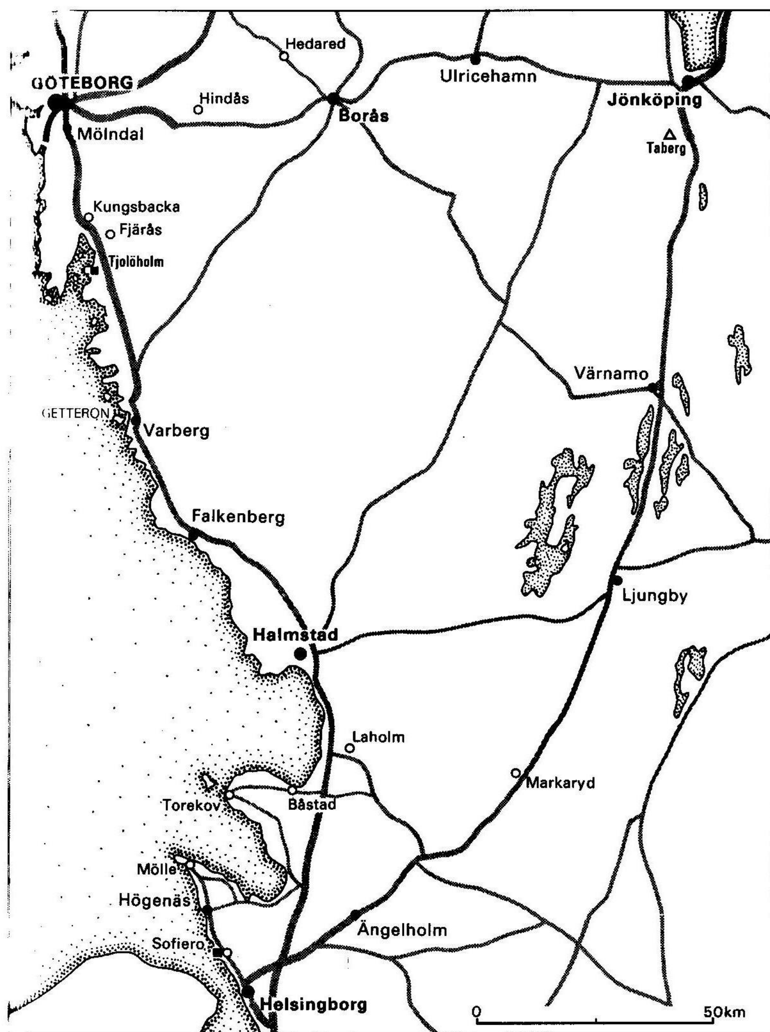
Het landschap is heuvelachtig, met veel akkers en koolzaadvelden. Aan de buitenkant van de wallen van de oude vestingstad – nu 48.000 inwoners – ligt een mooi park, met de kleine en smalle stadspoort uit 1605, de Norre Port.
Langs de poort rijden we naar de Stora Torget, dat met zijn lage – zij het kleurige – huisjes eromheen, te groot is om veel sfeer te hebben. Aan dit plein staan het raadhuis en de kerk, en midden op het plein de fontein 'Europa met de stier' van Carl Milles, met bronzen figuren op de hoeken. Het raadhuis is een modern gebouw van rode stenen, met tegen de gevel een uurwerk met een stenen schip erboven en daaronder een vergulde boot en het klokkenspel. Naast het raadhuis staat het mooie vakwerkhuis 'Drie harten' – nu konditori – en daarnaast de gotische Nikolaikerk uit 1460: een groen dak en een hoge toren met aan elk van de vier zijden een trapgeveltje. Even verder, in de Storgatan, staan aardige renaissancehuizen uit de 16e eeuw, de Deense tijd: Halmstad was tot 1645 een Deense stad.

Dicht bij het marktplein, vlak aan de rivier de Nissan, staat het 17e-eeuwse roodbruine Halmstads Slott, in Hollandse renaissancestijl met een hoge vierkante toren. Nu woont er de landshövding, de gouverneur van de provincie Halland.
Een gewelfde ronde poort – met dikke deuren vol spijkerkoppen – geeft toegang tot het binnenplein waaraan de gebouwen zijn gelegen.
Halmstad heeft een openluchtmuseum op de beboste Galgberget; 9 km van de stad ligt de badplaats *Tylösand* aan het Kattegat. *Miniland* – aan de weg naar Tylösand – is een miniatuurstad in een bos- en waterrijke streek, met bezienswaardige Zweedse gebouwen op kleine schaal, onder meer de dom van Uppsala, het paleis van Stockholm, slot Drottningholm, een vikinggraf en Lappenkamp. Er rijden kleine auto's en treintjes en op meertjes varen bootjes.

We verlaten de in de zomer drukbezochte stad Halmstad en rijden langs weilanden, woeste stukken, graan- en aardappelvelden naar Laholm.

Het kleurige Laholm

Het middeleeuwse Hallandse stadje Laholm – 4000 inwoners – ligt aan de zalmrijke Lagan. De Stortorget is een rechthoekig plein met de Lagafontein tussen twee bomen; witschuimend water spuit naar het niet erg

6. *Tussen Göteborg en Helsingborg*

fraaie beeld van een harpspeler die geflankeerd wordt door een mannen- en een vrouwenfiguur met een schelp en een vis.
Langs het witte raadhuis uit 1794 rijden we naar de witte kerk – 1632 staat op de torenmuur – die op een hoog terras staat; ernaast zie je de vierkante toren met een leuke lantaarn. Hier zijn we in de Gamleby, de schilderach-

tige oude stad met kleine huisjes in de nauwe straatjes. Kijk eens in de Kyrkogatan: hobbelkeitjes, lage huisjes waarvan sommige met bolle vensterruiten, allerlei spullen vóór de ramen en alles brandschoon.
In de ruïne van het 17e-eeuwse Lagaholmskasteel – door Christian IV van Denemarken gebouwd – worden in de zomer openluchtspelen opgevoerd.

Twee heerlijke schiereilanden

Ängelholm ligt aan de baai Skälderviken die twee schiereilanden van elkaar scheidt: het noordelijke *Bjäre* en het zuidelijke *Kullen*.
Bjäre wordt in het noorden begrensd door de baai van Laholm (Laholmsbukten) en Kullen in het zuidwesten door de Sont (Öresund). De baai Skälderviken is bij de vakantiegangers geliefd om het heldere, zoute water. In deze 'Swedens hospitable corner' kan men zonnebaden op de rotsen, op de stranden en in de duinen. Er zijn zwembaden, goedgeoutilleerde campings, badplaatsjes, hotels, pensions en zomerhuisjes, avondvermaak, gelegenheid tot hengelen en golfspelen. De omweg over de beide schiereilanden kan ik iedereen aanbevelen.

De badplaats Båstad

Over een landelijke weg rijden we van Laholm naar Båstad – 2200 inwoners – aan de Laholmbocht. De beboste heuvels van Hallandsås zorgen voor een beschutte ligging; mooi en lang is het zandstrand Malan, zacht het klimaat, de wijndruif rijpt er, er groeien cipressen en moerbeibomen.
Båstad heeft een tennisstadion, golfbaan, jachthaven en camping. Er hebben internationale golf- en tenniswedstrijden plaats – Gustaf V kwam hier vaak tennissen – en men kan er zwemmen in zee en in het zwembad en er mooie zeiltochten maken.
Het toeristenplaatsje heeft een kerkje met zadeldak en een fraai beschilderd interieur; in het atelier van de nu overleden Mårta Måås Fjetterström wordt de weefkunst beoefend. In de Ludvig Nobels Allé, nummer 13, staat de Skånegården, een gebouw van rode stenen met een galerij rond de voortuin. Het werd bewoond door Ir. Ludvig Nobel – neef van de uitvinder – die de stoot gaf tot de bloei van de badplaats; koning Gustaf V logeerde hier vaak. Het huis – vroeger ook hotel – is gebouwd in kloosterstijl, met houten plafonds en bakstenen vloeren, maar stijlvol gemeubeld. In Båstad wonen veel kunstenaars die er ook hun werken exposeren.

Norrvikens Trädgårdar, Norrvikens tuinen

Na Båstad rijden we over de 7 km lange Italiaanse Weg (Italienska vägen), zo genoemd om de mooie uitzichten op zee, bossen en golvende akkers. Rechts van deze weg liggen, 4 km ten westen van Båstad, de tuinen van Norrviken tegen de heuvelhelling die naar zee afdaalt. Hier heeft de tuinarchitect Rudolf Abelin bij zijn villa een aantal tuinen aangelegd uit verschillende tijden en landen, zoals: een middeleeuwse kloostertuin, renaissancetuin, baroktuin, Japanse tuin, Perzische tuin, romantische tuin.

Aan de noordpunt van Bjäre rijzen hoge grillige rotsformaties, Hovs hallar, omhoog. *Torekov* is een kleine vissersplaats aan de rotskust, met lage huizen en smalle straatjes. Bij de lange pier aan de kleine jacht- en vissershaven wordt gerookte paling (rökt ål) verkocht. Je kunt er overvaren naar het rotsige en beboste eiland Hallands Väderö, dat bij wandelaars en zwemmers erg in trek is.
Door golvende groene akkers en bossen rijden we over Bjäre naar het stadje Ängelholm.

De lergök van Ängelholm

Ängelholm in Skåne is een rustig stadje van 14.000 inwoners, met aan de randen grote groepen eenvormige huizen waaraan veel hout is verwerkt. Het stadje aan de Ronneå in 1516 gesticht door de Deense koning Christian II. Op de Stortorget bevinden zich Hotell Continental; het toeristenbureau; een oud pakhuis in vakwerkstijl; de witte stadskerk met vierkante toren en blauwgrijze daken; het oude raadhuis uit 1775, een vakwerkhuis met rood pannendak – nu als museum in gebruik – met erachter een leuke pergola met zitbanken.
Vlak erbij ligt de Tingstorget met het gerechtsgebouw uit 1861; het plein is bestraat met oude steentjes, er staan oude bomen en enkele 18e-eeuwse huizen.

Ängelholm heeft een stadspark met een mooie fontein en ook een openluchtmuseum. Je kunt er goed eten in de restaurants Lergöhen en Paletten.
Het toeristenbureau heeft een uitstalling van de huisvlijtprodukten van Ängelholm, vooral van de 'lergök', het typisch symbool van het stadje. De lergök is een bolle, lichtbruine aardewerkfluit met een opstaande

witte krul. Het is een soort ocarina, een blaasinstrument dat zachte klanken produceert en dat door plaatselijke muziekgezelschappen wordt bespeeld. In vele winkels is het instrument te koop.

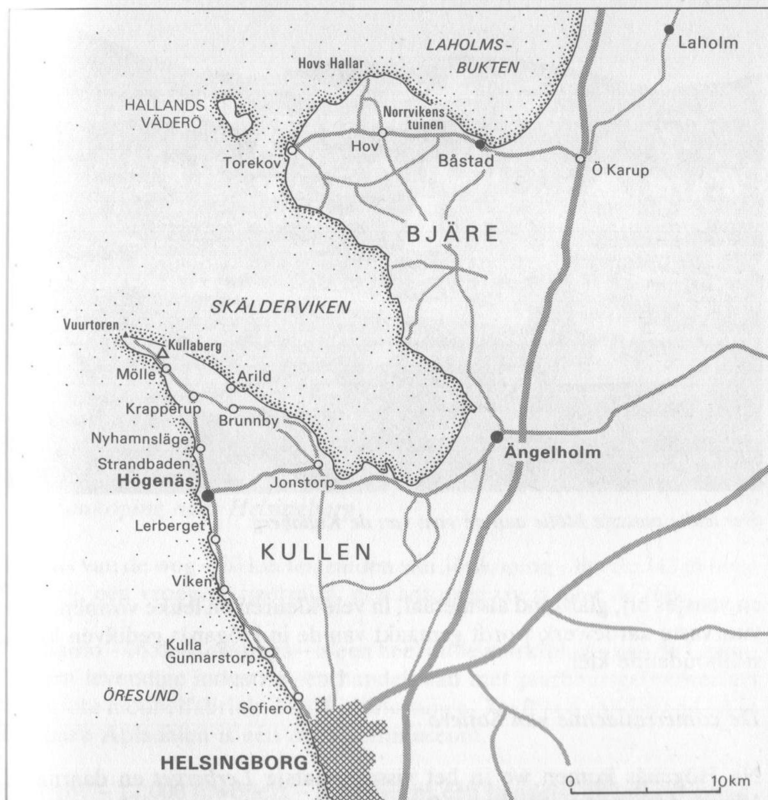
Het schiereiland Kullen

Vanuit Ängelholm rijden we naar Kullen, eerst over een mooie weg door bossen en akkers en dan langs de zee, met zomerhuisjes en campings in de badplaatsjes.
Rond *Jonstorp* bloeien weelderig de seringen en rododendrons. De roodbruine boerderijen zijn omgeven door boomgroepen; de Sint-Olofkerk dateert uit de 12e eeuw.
Het vissersplaatsje *Arild* ligt vlak aan zee; het heeft een leuk paviljoen, aardige hotels en een drukke jachthaven. De weg naar Mölle biedt veel afwisseling: golvende graanvelden, kassen, beukenbossen, koolzaadvelden en bloeiende bomen.

Mölle, een heerlijk plaatsje

Staande aan de haven van Mölle – waar het toeristenbureau ligt en een leuk restaurant en waar 'rökt fisk' wordt verkocht – kijk je met genoegen vanaf de haven en de jachthaven naar de allerkleurigste huizen tegen de groene hellingen van de Kullaberg. Dit beschut gelegen plaatsje van 600 inwoners moet bij liefhebbers van water en bossen wel in de smaak vallen. Aan het water en in de bossen liggen aardige hotels en de restaurants verschaffen een goed maal, Skåne waardig. Je kunt een boottocht maken om de punt van het schiereiland heen en langs de rotsige kusten; je kunt er vissen, tennissen en golfspelen.

Mölle ligt terrasvormig tegen de hellingen van de langgerekte Kullaberg, een gebied met een prachtige natuur. Vanaf de haven rijden we door de hellende straten naar boven en betalen een klein entree voor toegang tot het natuurreservaat van de Kullaberg, dat in 1913 door natuurvrienden werd aangekocht om het voorgebergte met zijn eigen flora en fauna in stand te houden. De Kullaberg bestaat uit gneis, heeft steile rotskusten met vele grotten – zoals de mooie Zilvergrot – die in de prehistorie al waren bewoond, en eigenaardige rotsformaties, zoals de puntige Sockertoppen (suikerhoed). De 187 m hoge roodgrijze Högkulle biedt een mooi uitzicht.
Door het natuurreservaat voert een rijweg – met parkeerplaatsen erlangs – naar het vuurtorentje (Kullens fyr). Verder zijn er vele wandelwegen,

7. *De schiereilanden Bjäre en Kullen*

oude vakwerkboerderijen, uitgestrekte bossen, een golfterrein, de Kullagården waar je kunt overnachten en het Ransvikrestaurant.

Keramiek van Höganäs

Na Mölle rijden we door een prachtige laan naar *Krapperup*, een 16e-eeuws roodstenen slot in een prachtig park. We passeren *Nyhamnsläge*, met een haventje en een zandstrand en werkplaatsen van pottenbakkers. *Strandbaden* is een familiebadplaatsje met een strand van zand en gras. Höganäs – 14.000 inwoners – heeft fabrieken en een handelshaven; als centrum van het kolendistrict heeft de stad ook een mijnmuseum. Langs de weg zie je verscheidene bordjes met 'Keramik'; daar kun je de pottenbakker aan het werk zien. Je kunt er iets kopen van de uitgebreide collectie 'stengods' met de naam van de maker erop. Er zijn mooie potten

Het leuke plaatsje Mölle aan de voet van de Kullaberg

en vaasjes bij, glanzend als metaal, in vele kleuren en leuke vormen. Het vuurvaste aardewerk wordt gemaakt van de in Höganäs gedolven koolstofhoudende klei.

De zomerresidentie van Sofiero

Na Höganäs komen we in het vissersplaatsje *Lerberget* en daarna in *Viken*; deze laatste plaats heeft een jachthaven en een zandstrand, een maritiem museum en vakwerkhuizen in de smalle straatjes.
Even verder ligt, rechts van de weg, het prachtige 16e-eeuwse renaissanceslot *Kulla Gunnarstorp* in een groot park dicht aan de zee. Het roodstenen gebouw van drie verdiepingen met opengewerkte torentjes is omgeven door grote dienstgebouwen. In *Sofiero* staat, rechts van de weg, de zomerresidentie van de koning, een groot gebouw van rode stenen, met groene daken en torentjes en met veel klimop tegen de muren. Het park met de unieke rododendronkwekerij wordt door het publiek druk bezocht; tegenover de ingang is een groot parkeerterrein met een kiosk. Na het bezoek aan het koninklijk park rijden we even later over een mooie boulevard Helsingborg binnen.

Van Göteborg naar Jönköping

Hindås, de wintersportplaats van de Göteborgers, is ook in de zomer erg geliefd om zijn gezonde lucht en heerlijke natuur. Het ligt aan een meer te

midden van bossen; men kan er zwemmen, vissen, wandelen en relaxen; er is een goed Turisthotell.

Borås – 70.000 inwoners – is een flinke textielstad aan de oever van de Viskan; het is ook een goed vakantieoord wegens zijn mooie natuur. De stad heeft een 17e-eeuwse Carolikerk; op het marktplein een raadhuis en een fontein met reliëfs van de stadshistorie; een modern stadhuis voor feestelijke bijeenkomsten; een dierentuin met amusementspark, en in het Ramlaparken een openluchtmuseum.
Aan de weg naar *Alingsås* – 14 km van Borås – staat in *Hedared* de enige stavkerk (echt Noors) van Zweden, een houten kerkje uit de 14e eeuw. *Ulricehamn* is een gezocht kuuroord.

Van Jönköping naar Helsingborg

Rechts van de weg – 20 km ten zuiden van Jönköping – ligt de 343 m hoge Taberg, een vroegere ijzermijn; een autoweg voert naar de top.

Värnamo – 16.000 inwoners – is een heel oude marktplaats aan de Lagan, nu een levendige industrie- en handelsstad met jaarbeursgebouwen en een grote meubelfabriek. Het Vidösternmeer heeft een zandstrand en in het park Apladalen is een openluchtmuseum.

Ljungby – 12.000 inwoners – is eveneens een handels- en industriestad, aan de Lagan en met een bosrijke omgeving. Er zijn ook graven uit de ijzertijd en tevens een streekmuseum. Na Ljungby rijden we via *Markaryd* door een onvruchtbare streek naar Helsingborg.

2. HELSINGBORG, DE PAREL VAN DE SONT

Als we over een mooie boulevard Helsingborg binnenrijden, zien we aan de overkant van de drukbevaren Sont, in Denemarken, het beroemde slot Kronborg liggen. Door brede straten, met hoge deftige gebouwen, rijden we naar de Hamntorget, waar de auto's wachten om over te varen naar het Deense Helsingör en naar verscheidene andere havens. Vanuit de drukke haven kun je enkele malen per uur overvaren naar Denemarken.
Helsingborg is een langgerekte stad langs de Sont; met de voorsteden mee heeft ze 100.000 inwoners. Parken, kantoren, bankgebouwen, rederijen, verzekeringsmaatschappijen, ouderwets-deftige gebouwen en moderne flats rijgen zich aaneen.

Historie van Helsingborg

In de middeleeuwen was Helsingborg een sterke Deense vestingstad, die met Kronborg aan de overkant de Sont beheerste en de schepen dwong tot het betalen van tol.
Zweden heeft vaak oorlog gevoerd tegen Denemarken om Helsingborg in handen te krijgen. Pas in 1710 zijn alle Denen uit Zweden verdreven en wel door de Zweedse generaal Magnus Stenbock. In de 19e eeuw kwam Helsingborg de ellende van oorlogen en stadsbranden te boven en groeide langzaam uit tot de belangrijke en stijlvolle stad van heden.

Hamntorget, Havenplein

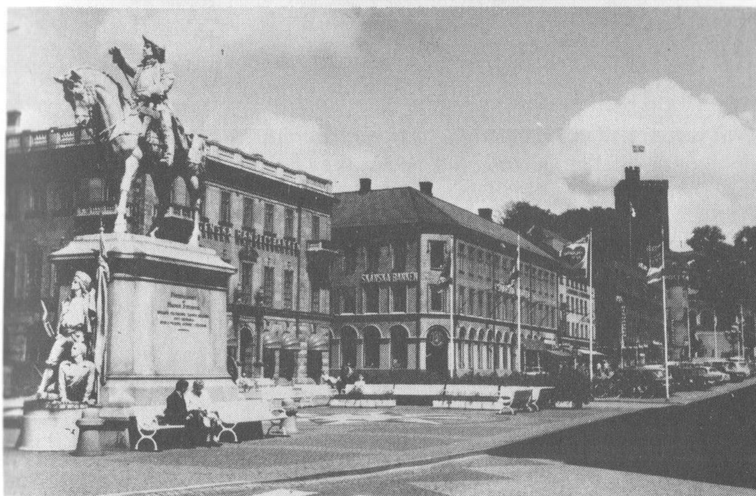
De boten varen hier als het ware de stad binnen, de grote Hamntorget op. Op dit plein vertrekken ook de bussen en treinen; het centraal station ligt naast de Hamntorget.

Vlak bij het water staat op een hoge ronde zuil het Zeevaartmonument van Carl Milles, met bovenop de zuil een gevleugelde bronzen vrouwenfiguur.
Daarnaast staat een monumentje, een zware steen met goudverguldsel: hier werd maarschalk Bernadotte – kroonprins Karl Johan – op 20 oktober 1810 door het Zweedse volk verwelkomd.

Stortorget, het grote plein

De Hamntorget is slechts door de Drottinggatan gescheiden van de Stortorget. Op de hoek ervan staat het neogotische raadhuis uit 1897. Het grote gebouw van rode steen heeft een 60 m hoge vierkante toren en vier ronde hoektorens, leuke dakkapellen en een klokkenspel van bijna tweehonderd klokjes. De glasramen in de hal en raadzaal beelden de geschiedenis van de stad uit. De hoofdingang is een gotische poort van grijze stenen, met erboven een balkon dat door bronzen figuren wordt geflankeerd.

Tussen beide pleinen in staat het machtige ruiterstandbeeld van generaal Magnus Stenbock. Op de sokkel zijn de namen en jaren van gewonnen veldslagen vermeld; aan de voorkant staan twee soldatenfiguren en aan de achterkant ligt een stapel kogels bij een kanon.
Op de langwerpige, gezellige Stortorget staan verscheidene hoge gebouwen: banken en winkels, het postkantoor en enkele hotels (Grand Hotell, Hotell Hälsingborg en Mollbers). Op de hoek van de Kullagatan, met

De Stortorget van Helsingborg, met het standbeeld van Magnus Stenbock en op de achtergrond de toren Kärnan

winkels, zitjes, vlaggen en bloembakken, bevindt zich een leuke konditori.

Kärnan, de stoere toren

Op het einde van de Stortorget voeren monumentale trappen (Terrassen) langs nissen met spuitende fonteinen erin en langs twee ronde bastions omhoog naar de Kärnan, de kern van het Deense kasteel dat met Kronborg de Sont bewaakte. Toen in 1857 de Sonttol werd afgeschaft, werd het kasteel op de heuvel afgebroken, maar de Kärnan liet men staan. Het was de zware, 35 m hoge, verdedigingstoren van het kasteel, met muren van 4 m dikte. De toren van roodbruine stenen heeft enkele uitbouwsels; een houten trap voert naar de hooggelegen ingang. Vanaf de toren heb je een uniek uitzicht op de stad, de Sont en Kronborg.
Vele mensen beklimmen de Kärnan, rusten uit op het grasveld eromheen, of gaan eten in Restaurang Terrassen, binnen of buiten onder de bomen, beide met 'självservering'.

Verdere bezienswaardigheden

Hamntorget en Stortorget bieden de bezoekers het belangrijkste van de stad. Voor wie nog meer wil zien, het volgende. Achter de Kärnan ligt *Slottshagen*, het kasteelpark, met resten van oude vestingmuren en een rozentuin.

Wat verder ligt, bij het station, het *openluchtmuseum*. In het noorden van de stad staat het moderne *concertgebouw* en ook het *Vikingsbergsmuseum* met schilderijen en beeldhouwwerken.
In het zuiden ligt het *Folketspark* met een grote dansvloer, dierentuin, restaurants en veel amusement. Aan de Södra Storgatan staat de *Onze-Lieve-Vrouwekerk* (Vårfrukyrka) en ook het *Stadsmuseum* met schilderijen en klederdrachten en een historische en zoölogische afdeling.

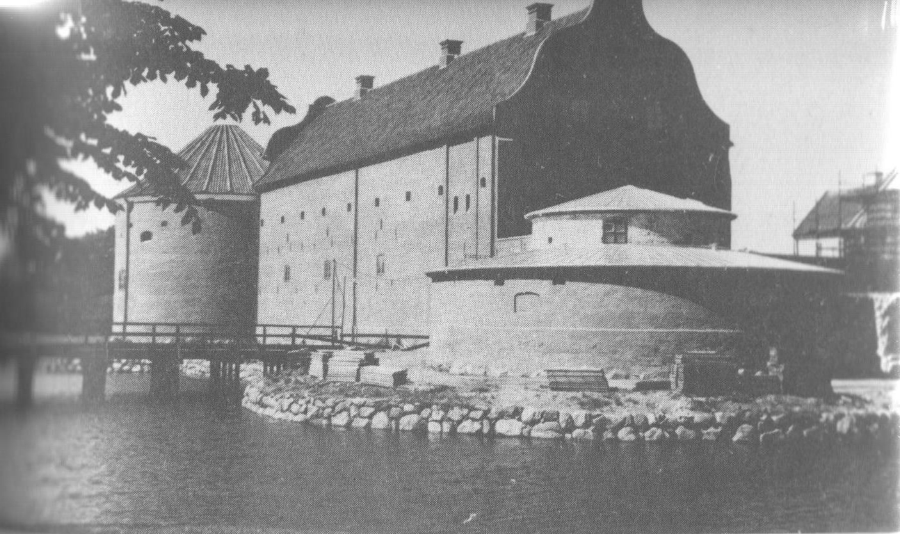
Landskrona, een sfeervolle stad

Na de industriewijken van Helsingborg volgt een uitgestrekt landbouwgebied. Rechts van de weg zien we de vele zeilboten op de Sont.
Daarna rijden we Landskrona binnen, een handels- en industriestad met 35.000 inwoners. In 1413 kreeg het stadsrecht van de Deense koning, maar in de oorlog tussen Zweden en Denemarken werden er veel verwoestingen aangericht. In 1549 werden de citadel en het slot gebouwd. In 1750 begon de afbraak van de oude stad en verrees er een geheel nieuwe.

Heel groot is het park Granet, met vele wegen, zitbanken en waterpartijen. Het centrum van de stad is de *Rådhustorget*, een goedgeproportioneerd vierkant plein, met rijen zitbanken onder de leukgeknipte lindeboompjes. In het midden staat de Västanvind-fontein (westenwind), met een vooruitsnellende man, staande op een paard.
Aan dit plein staan ook het Landskronamuseum; het toeristenbureau; de grote witgrijze Handelsbank met groene torens; het statige neogotische raadhuis uit 1883 met in het midden een forse toren met vier leuke koepeltjes aan de voet van het spitse dak.

Vanaf de Rådhustorget voert de Slottsgatan naar de citadel en het slot. Door een park wandelen we naar de houten brug over de slotgracht. Links vóór de brug staat de moderne *kunstgalerij* (Konsthallen) en vanaf de brug zie je de fraaie *watertoren* (Vattentornet) liggen, een witte kelk op drie zuilen. Naast de watertoren praalt een leeuw op een hoge zuil; kanonlopen steken over de wallen heen. Achter de wallen en grachten ligt de *citadel*; een deel van het citadelterrein wordt ingenomen door een park met lindebomen, een open en een overdekt zwembad, een openluchttheater en een restaurant.

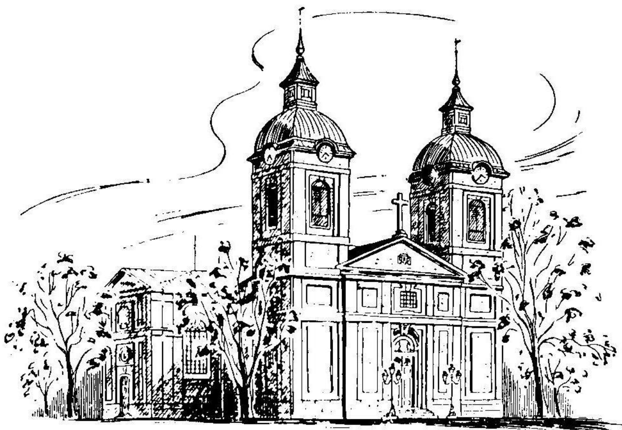
Langs dienstwoningen en wallen wandelen we naar het fraaie *Landskronaslot*, dat omgeven is door een brede, drievoudige, stervormige gracht. Het slot bestaat uit roodstenen gebouwen met sierlijke gevellijnen en met ronde hoekpaviljoens.

Het mooie slot van Landskrona

Door de Kungsgatan – op nummer 13 schreef Selma Lagerlöf haar roman 'Gösta Berling'; ze was toen onderwijzers in Landskrona – wandelen we naar de *Sofia-Albertinakerk* uit 1788, genoemd naar een zuster van Gustaf III. Deze barokke kerk – bij de haven – heeft twee vierkante torens – 37 m hoog – met een koepeldak en daartussen een driehoek met een kruis erop. Schilden en guirlandes sieren de deurboog; vóór de ingang staan twee antieke lantaarns.
De kerk heeft de vorm van een Latijns kruis; in het schip – 53 m lang en 14 m breed – staan geen pilaren; het tongewelf is geheel beschilderd; de glas-in-lood-ramen geven een moderne uitbeelding van de bijbel. Verder heeft de kerk een witgouden preekstoel, een 12e-eeuwse doopvont uit een landelijk kerkje en een orgel van Flentrop uit Nederland.

Tegenover de kerk ligt de diepe, natuurlijke haven. Vandaar kun je overvaren naar Kopenhagen en naar het eiland *Ven*. Op dit eiland bouwde in de 16e eeuw de beroemde Deense astronoom Tycho Brahe twee observatoria; van Uraniborg zijn de fundamenten en van Stjärneborg nog de crypte over. Men kan het kleine Tycho-Brahemuseum bezoeken en het 13e-eeuwse kerkje van Sint Ibb, gelegen tussen de bomen op een hoogte aan zee. Het eiland heeft bovendien restaurants en kunstnijverheidswinkels, een strand en een golfbaan.

De Sofia-Albertinakerk van Landskrona

3. DE MOOIE STEDEN LUND EN MALMÖ

Vanuit Landskrona rijden we door een vlak land met weiden en akkers naar Lund.

LUND, DE STAD VAN DOM EN UNIVERSITEIT

Lund – 53.000 inwoners – noemt zich terecht een moderne stad met een levende historie, een stad waar je op het eerste gezicht verliefd op wordt. We rijden er binnen over de Clementstorget, een prachtig plein met stijlvolle gebouwen, en bereiken door de S.Petri Kyrkogatan – met mooie vakwerkhuizen – het park Lundagård en de majestueuze dom.

Historie van Lund

Lund werd in 1020 gesticht door de Deense koning Knud de Grote en werd in 1060 bisschopszetel. Knud de Heilige bouwde er in 1080 een kerk, maar toen Lund in 1103 de zetel werd van een aartsbisschop, moest er een grotere kerk komen, die door bouwmeester Donatus gedeeltelijk over de vorige werd heengebouwd. In 1145 kon aartsbisschop Eskil de inwijding verrichten; in de 13e eeuw was de kerk geheel voltooid.
Lund was in de middeleeuwen het religieuze en culturele centrum van Zuid-Zweden, met twintig kerken en vele kloosters. Tijdens oorlogen tussen Denen en Zweden werden in de stad vaak verwoestingen aangericht; de Reformatie maakte een einde aan de kerkelijke macht.
De stichting van de universiteit in 1668 bracht nieuwe bloei voor de stad, en in de 19e eeuw ontplooide zich ook het economisch leven.

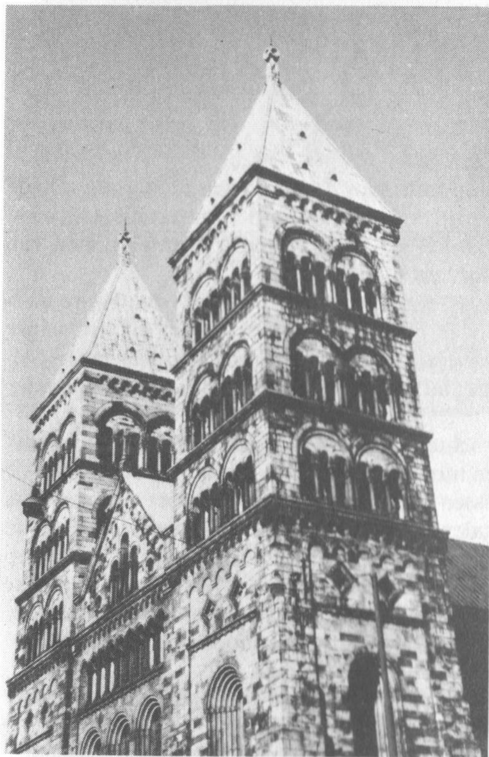
De beroemde dom

De prachtige Romaanse dom leed door de brand van 1234 grote schade aan de gewelven; in de 16e en in de 19e eeuw werd hij gerestaureerd, en in 1963 was de restauratie van het interieur voltooid: nieuwe ramen van antiek glas, een nieuwe vloer en verlichting.
De hoofdingang in het westen wordt geflankeerd door twee zware vierkante torens met piramidedak en met drie rijen zuiltjes en Romaanse bogen. De grijze steenblokken zijn zwart uitgeslagen. De bronzen hoofddeur heeft twee maal twaalf vierkanten met bijbelse voorstellingen erin.

In de kerk, links tegen de achtermuur, bevindt zich het hoge *astronomische uurwerk* – Horologium mirabile Lundense – uit de 14e eeuw, met de Madonna en haar kind tussen twee bazuinblazers en met een vergulde dierenriem om de ronde kalender heen. Het uurwerk geeft de tijd en de datum aan en tevens de loop van zon, maan en planeten. Om 12 (op zondag om 13) en om 15 uur laat het zich horen: Er verschijnen ridders te paard die elkaar een aantal slagen toedienen, trompetters gaan blazen, het orgeltje speelt 'In dulci jubilo', deurtjes gaan open en de drie koningen bieden Maria en haar kind geschenken aan.
Leuk en leerzaam zijn de beeldjes, zoals dat van de ezel die neervalt onder zijn zware last:
Een ezel is wel elke man
Die meer neemt dan hij dragen kan. 1527

In de kerk, met drie schepen, staan prachtige Romaanse grijze pilaren met een halve zuil ertegenaan. Machtig is het orgel; de preekstoel uit 1592 heeft een kuip met reliëfs en een baldakijn met vele engeltjes.
Een brede trap voert naar het *priesterkoor*; daar staan 14e-eeuwse koorbanken met houtsnijwerk; ze waren bestemd voor de monniken van het vroegere Laurentiusklooster. Achter het vleugelaltaar in de apsis bevindt zich een mozaïek uit 1930, voorstellende de wederkomst van Christus op aarde. Laurentius, op een koperen zuil en met een rooster in de hand, kijkt naar het altaar.
Rechts van het koor staan een reusachtig grote zevenarmige kandelaar en links de middeleeuwse doopvont van Gotlandse kalksteen. In een zijbeuk bevinden zich sarcofagen van aartsbisschoppen en ook een reliëf van de beschermheiligen van de kerk: Maria, Laurentius en Knud de Heilige.

In de oude en grote *crypte* bevinden zich vele grafzerken; een vierkante bron uit 1514; sarcofagen van aartsbisschoppen; zuilen met prachtige kapitelen en spiraalvormen.

De machtige torens van de Romaanse dom van Lund

Aan de zuil vóór de noordelijke deur is een stenen man vastgebonden; dat is de reus Finn, waarvan de sage vertelt dat hij gedwongen werd bij de bouw van de kerk de zwaarste stenen te sjouwen. Of is het Samson? Op de zuil vóór de zuidelijke deur is de vrouw van Finn voorgesteld, met haar kind in de armen.

Lundagård, een heerlijk park

Naast de dom ligt de Lundagård, het park dat het centrum is van het studentenleven. De universiteit uit 1668 telt heden ongeveer 18.000 studenten. In het park staan beelden van enkele professoren, onder meer van Tegnér, student in Lund en later professor, wiens huis men kan bezoeken in de Klostergatan.
Verder zien we er het historisch museum, met muntenkabinet, het studentenbureau en studentenclubhuis en voorts enkele universiteitsgebou-

Reus Finn in de crypte van de dom van Lund ▶

wen. Het Kongshuset van rode baksteen was in de 16e eeuw de residentie van de Deense koning; daarna deed het dienst als universiteit tot 1882, toen de nieuwe universiteit gereed kwam, en nu is het nog door de universiteit in gebruik.

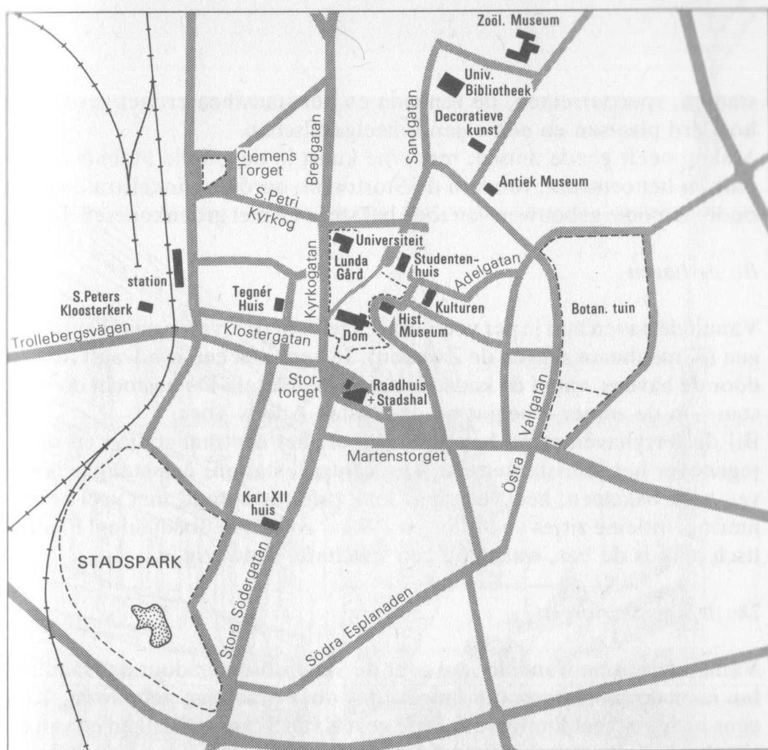
Het cultuurhistorisch museum – gewoonlijk Kulturen genoemd – is een wit gebouw met rode daken. In de voortuin achter de hekken kan men rustig wat drinken. In de voortuin staat ook een borstbeeld van Karl XII – in de Stora Södergatan staat het huis waar hij verbleef – en er staan ook enkele runenstenen met inschriften. Ze zijn afkomstig uit Skåne, stammen uit de vikingtijd en zijn opgericht voor familieleden die met hun namen worden genoemd. Op één steen staat een kruis, op andere een man met een bijl, een dier of gestileerde figuur.
Bij Kulturen komt de *Adelgatan* uit, de mooiste straat van Lund genoemd. Bij Kulturen hoort het openluchtmuseum uit 1882, met oude huizen uit Skåne, een houten Smålandse kerk uit Bosebo en een gezellig restaurant.

Verdere bezienswaardigheden van Lund

Lund, met goede hotels en restaurants, is een aardige verblijfplaats. De meeste bezoekers zullen zich wel tevreden stellen met een bezoek aan de dom, Lundagård, Kulturen en een wandeling door enkele naburige straatjes.
Voor wie méér wil zien: Op het einde van de Sandgatan vind je het zoölogisch museum, de universiteitsbibliotheek, het antiekmuseum en het archief voor decoratieve kunst.
In de Klostergatan, die bij de dom uitkomt, staat het genoemde Tegnérhuis, en bij het station de 14e-eeuwse S.Peters Klosterkyrka, behorende tot de vroegere benedictijnenabdij.
Een eindje achter Kulturen ligt de botanische tuin (Botaniska Trädgården) met zevenduizend planten. Aan de Stortorget vind je het raadhuis en ook de stadshal, dat is een complex van congreszalen en concertzaal. Op de Mårtenstorget, waar vroeg in de morgen een interessante markt wordt gehouden, staat de moderne Konsthallen, een galerie met 'kunst voor alle leeftijden'.

MALMÖ, EEN GEZELLIGE STAD

Malmö – 275.000 inwoners – is de gezellige en rijke hoofdstad van Skåne. In de 12e eeuw was het een vissersplaatsje, in 1353 kreeg het stadsrechten. Het werd een Hanzestad waar zich vele Duitse kooplui vestigden; tot 1658

8. Plattegrond van Lund

behoorde de rijke handelsstad aan Denemarken. In de 18e eeuw kreeg Malmö een grotere haven en er verrezen fabrieken en scheepswerven. Momenteel is het de derde stad van het land, een zeer belangrijke handels- en industriestad, met 10 km lange kaden langs de drukke haven en met het moderne vliegveld Sturup. In de hallen van de Skånemässan wordt in augustus de internationale jaarbeurs gehouden.

Malmö – met vele grachten en parken – is ook een moderne stad; de mensen zijn er vriendelijker dan in het overige Zweden, misschien door de nabijheid van Kopenhagen aan de overkant van de Sont.
De stad heeft vele en goede hotels en restaurants, met en zonder muziek, dans en zelfbediening. Er zijn enkele theaters, vele bioscopen, discotheken en nachtclubs; in de zomer worden in de parken concerten gegeven en biedt het Folketspark veel amusement.
Dit Folketspark ligt in het zuiden van de stad; daar bevinden zich ook het

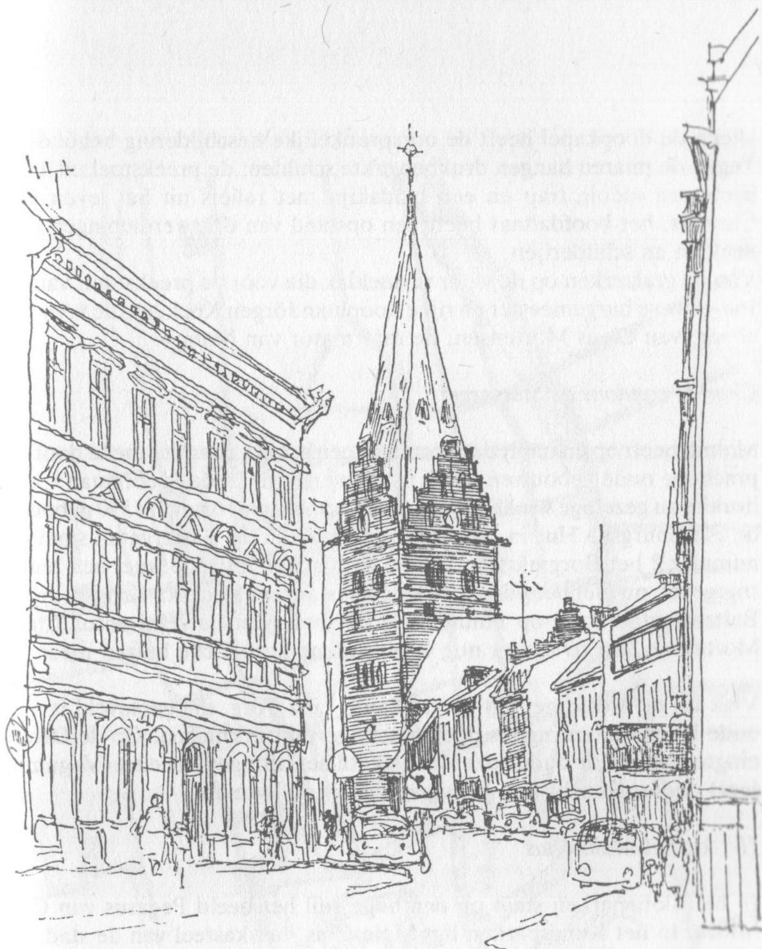
stadion, sportterreinen, de renbaan en het stadstheater met zeventienhonderd plaatsen en een eigen toneelgezelschap.
Malmö heeft goede musea; moderne kunst in de galerie Malmö Konsthall; in het centrum, rondom de Stortorget, aardige winkelstraten; vele oude en mooie gebouwen van rode baksteen en met groenkoperen daken.

Bij de haven

Vanuit de haven kun je per veer- of vleugelboot overvaren naar Kopenhagen (Kopenhamn zeggen de Zweden). Je kunt ook een rondvaart maken door de havens, vanaf de kade bij het Savoy Hotell. De bustocht door de stad – in de zomer – begint op de Gustav Adolfs Torg.
Bij de ferryhaven staan het postkantoor, het centraal station en daartegenover het toeristenbureau. Het centraal station, een statig gebouw van rode baksteen, heeft een heel leuk café-restaurant, met veel betimmering, intieme zitjes en buffetten zowaar zonder zelfbediening! Fantastisch leuk is de bar, waar ook een speeltafel aanwezig is.

De deftige Stortorget

Vanaf het station wandelen we over de Skeppsbron en door de Hamngatan naar de Stortorget, die omgeven is door prachtige gebouwen. Kijk eens naar het beeldhouwwerk in de gevels van Skånska Banken en van de apotheek Lejonet.
Midden op het vierkante plein staat het ruiterstandbeeld van Karl X Gustaf, de koning die in 1658 Skåne op de Denen veroverde.
De moderne, ronde fontein heeft een omheining met bronzen koningen, taferelen en jaartallen, en als centrale figuur een soort harlekijn.
Het raadhuis uit 1546 heeft twee rijen sierlijke ramen; op het dak geveltjes en dakkapellen met golvende lijnen; brede grijze raamomlijstingen in de bruine muren; een weegschaal boven op de middelste toren. De mooie Knudzaal wordt gebruikt als representatiezaal; in de Rådhuskällaren kun je goed eten.
De residentie op de Stortorget dateert uit 1730; het gebouw met de twee lange rijen ramen en drie dakkapellen in Holandse renaissancestijl is de woning van de landshövding, de gouverneur van de provincie. Hier stierf in 1872 Karl XV op thuisreis uit Duitsland; hier vergaderden de koningen van Noorwegen, Zweden en Denemarken in 1914 na het uitbreken van de oorlog.

De gotische Sint-Petruskerk in Malmö

S:t Petri kyrka, Sint-Petruskerk

Vanaf de Stortorget voert de korte Kyrkogatan naar de gotische Petruskerk uit de 14e eeuw. De kerk heeft muren van mooie bruine en gele baksteen; een zware vierkante toren met hoge spits en met trapgeveltjes aan de voet daarvan; een dakruiter op de viering; steunberen en luchtbogen vol klimop.
Het stijlvolle interieur bestaat uit drie schepen, een dwarsschip en een kooromgang. Pilaren en gewelven zijn wit sinds de restauratie van 1850;

alleen de doopkapel heeft de oorspronkelijke beschildering behouden. Tegen de pilaren hangen drukbewerkte schilden; de preekstoel uit 1599 heeft een mooie trap en een baldakijn met reliëfs uit het leven van Christus; het hoofdaltaar heeft een opstand van drie verdiepingen met beelden en schilderijen.
Van de grafzerken op de vloer vermeld ik die vóór de preekstoel: van de 16e-eeuwse burgemeester en rijke koopman Jörgen Kock, en die vóór het altaar: van Claus Mortensen, de reformator van Malmö.

Charme rondom de Stortorget

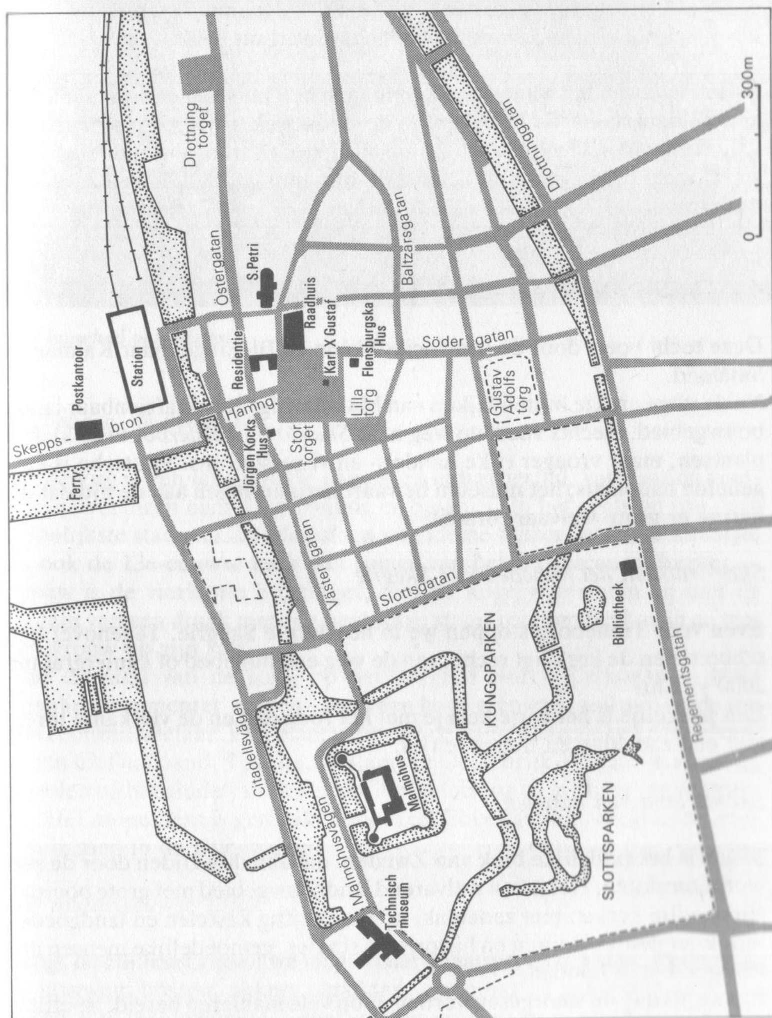
Malmö heeft op en nabij de Stortorget een zekere charme, mede door de prachtige oude gebouwen, vaak in vakwerkstijl. In de Södergatan – een drukke en gezellige winkelstraat – staat op nummer 6 het in 1590 gebouwde Flensburgska Hus in laatrenaissancestijl. In de Västergatan staat op nummer 2 het Borgmästere Jörgen Kocks Hus uit 1525, met een leuke trapgevel, nu met het populaire kelderrestaurant Kockska Krogen. In de Baltzarsgatan staat op nummer 24 het huis van de reformator Claus Mortensen. En zo zijn er nog verscheidene historische huizen meer.

Vlak bij de Stortorget ligt de vierkante Lilla Torg, die geplaveid is met oude keien en omringd is door prachtige vakwerkhuizen. Op de Drottningtorget is in de oude huzarenrijschool het rijtuigenmuseum (Vagnmuseet) ondergebracht met rijtuigen, zadels en livreien.

Het kasteel Malmöhus

In het Slottsparken staat op een hoge zuil het beeld Pegasus van Carl Milles. In het Kungsparken ligt Malmöhus, het kasteel van de stad; de Malmöhusvägen voert erheen.
Malmöhus werd in 1434 door koning Erik van Pommeren als vesting gebouwd en na een verwoesting tijdens een oorlog, in 1542 door Christian III van Denemarken opgebouwd en uitgebreid. Later deed het dienst als gevangenis; zo zat er omstreeks 1570 graaf Bothwell gevangen, de man van de Schotse koningin Mary Stuart. In 1926 werd het een museum, nadat er verscheidene gebouwen aan waren toegevoegd.
Het Malmöhus is omgeven door wallen en een brede gracht; het heeft ramen met heel kleine ruitjes en een dak met trapgeveltjes; een groot binnenplein; aan de uiteinden brede, ronde bastions met schietgaten.

Het museum bevat: archeologische, geologische, kunst- en natuurhistorische collecties, munten, vogels van Skåne, een aquarium met Zweedse en

9. Plattegrond van Malmö

tropische vissen, een Russische kunstcollectie, landschapsschilderijen van Carl Hill, glas, aardewerk, zilver en kostuums. Interessant is het klaslokaaltje uit 1892 en de kruidenierswinkel uit 1870.

In de buurt van het Malmöhus kan men in het 'huis van de commandant' een militaire collectie bekijken; in de stadskwekerij een typische molen van Skåne; in het technisch museum machines en transportmiddelen 'van spierkracht tot elektriciteit'. Naast dit museum ligt de U3, een Zweedse onderzeeër.

4. TUSSEN MALMÖ EN KALMAR

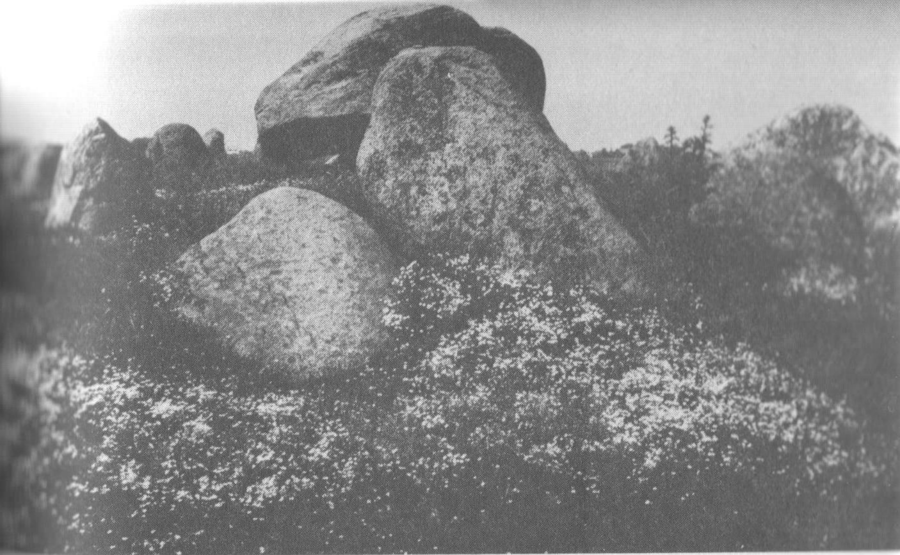
Deze tocht voert door de provincies Skåne en Blekinge, naar Kalmar in Småland.
Na de uitgestrekte buitenwijken van Malmö volgt een onafzienbaar landbouwgebied. Rechts voert de weg naar *Skanör* en *Falsterbo*, twee kleine plaatsen, maar vroeger rijke handels- en vissershavens. Falsterbo is een geliefde badplaats; het museum bewaart herinneringen aan de tijd dat de haring er grote welvaart bracht.

Skegriedösen, het hunebed van Skegrie

Even vóór Trelleborg stoppen we in het dorpje Skegrie. Tegenover het schooltje en de kerk ligt rechts van de weg een hunebed of kamergraf uit 2000 v. Chr.
Een juweeltje is het witte kerkje met het rode dak en de vierkante toren met een zadeldak en trapgeveltjes.

Skåne, land van kastelen

Skåne is het zuidelijke blok van Zweden, dat aan drie zijden door de zee wordt omsloten. Het is een welvarend landbouwgebied met grote boerderijen, witte kerken met zadeldak, honderdvijftig kastelen en landgoederen, vriendelijke dorpen en historische stadjes, gemoedelijke mensen die van goed eten houden.
Paling, haring en smörgåsar worden er op vele manieren bereid; 'spettkaka' is het hoge en brosse eier- en suikergebak. In de oude herbergen serveert men prima schotels en een lekkere akvavit.
Skåne, met zijn glooiende heuvels, is de graanschuur van Zweden. De kust bestaat uit rotsen en zandstranden en uit diverse vissersdorpjes. Skånes Djurpark is de eigen dierentuin van Skåne.

Het hunebed van Skegrie

Trelleborg, de veerhaven

Trelleborg is een langgerekte haven- en industriestad, vanwaar de veerboten overvaren naar Travemünde en Sassnitz. In het centrum van deze zuidelijkste stad van Zweden staan nog kleine huizen in smalle straatjes en ook de 13e-eeuwse kerk met ruïnes van het franciscanenklooster.
Nieuw is de vierkante Stortorget, met de hoge watertoren en met de fontein van een draak met een heel lange staart rondom het bassin en met een vrouw op zijn rug.
Aan de rand van de stad, op het kerkhof Norra Kyrkogård – bord 'Invalidmonumentet' volgen – staat een hoge granieten zuil met op de top een bronzen adelaar. Een plaat vermeldt de namen van zieke krijgsgevangenen uit Duitsland, Turkije, Rusland en Oostenrijk-Hongarije voor wie Zweden op het einde van de Eerste Wereldoorlog de uitwisseling verzorgde. Het monument is gemaakt door Axel Ebbe; andere werken van hem zijn te zien in de Ebbehallen.

Het middeleeuwse Ystad

Langs de zuidkust rijden we langs vissersplaatsjes naar Ystad. Prachtig is de kustweg: bossen, akkers, stranden, campings en zomerhuisjes.
Ystad – 14.000 inwoners – doet nog op vele plaatsen middeleeuws aan door zijn schilderachtige vakwerkhuizen (korsvirke). Op de S:t Knuts Torg staat een fontein vóór het gebouw waarin het toeristenbureau, het kunstmuseum en de stadsbibliotheek zijn gevestigd.
De fontein voor het oude raadhuis op de Stortorget heeft de vorm van een

paard met wapperende manen; twee hummels tuimelen van de paarderug af. Op het vredige plein kun je eten en drinken in de 15e-eeuwse Rådhuskällaren; je kunt ook een lot trekken uit een draaitrommel; zo iets zie je in vele steden; de opbrengst is voor een goed doel.
De 13e-eeuwse Romaans-gotische Mariakerk op het plein heeft een groen dak en een vierkante toren. Het interieur heeft een bakstenen vloer, grafzerken met reliëfs, veel houtsnijwerk, drukbewerkte epitafen tegen de witte muren, koorstoelen aan weerszijden van het barokke altaar, een gewelfde kooromgang, een zijaltaar met een opstand van tientallen beeldjes, een zangkoor met aan de voorzijde schilderingen van bijbelse taferelen.

Ystad heeft verder nog een Sint-Petruskerk uit 1260, een oudheidkundig museum in het franciscanenklooster uit 1267, een handwerkmuseum, het Charlotte-Berlinsmuseum met de inrichting van een 19e-eeuws herenhuis, een lang zandstrand aan zee, een jachthaven, een haven vanwaar je kunt overvaren naar Polen en naar het Deense eiland Bornholm.

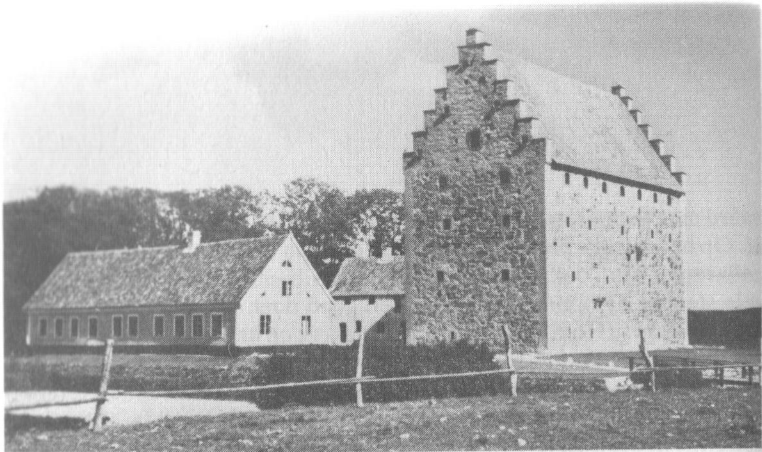
Het graf van Kåseberga

Na Ystad blijft de route prachtig. Na 12 km slaan we rechtsaf naar het vissersdorp Kåseberga. Op een heuvel ligt een graf uit de ijzertijd: achtenvijftig meer dan manshoge stenen in de vorm van een schip, 70 bij 20 m groot.

De burcht Glimmingehus

Dwars door de akkers zoeken we Glimmingehus op, een burcht uit 1499 die in zijn oorspronkelijke staat is bewaard. De burcht – meer vesting dan woning – is omgeven door een gracht. Het 26 m hoge gebouw van grote geelbruine steenblokken, een zachtrood pannendak en aan twee zijden een trapgevel heeft kleine vensters en vele schietgaten waarin nu de kraaien huizen.
Een halfronde stenen trap voert naar de ingang. Het interieur van vier verdiepingen doet met zijn gangen, vertrekken en kelders van dikke grijze muren somber aan.
Het Borgmuseum, in een van de bijgebouwen op de grote binnenplaats, herbergt aardewerk, schilderijen, kogels en gebruiksvoorwerpen. Liefhebbers kunnen genieten van de 'kaffe med hembaktbröd'.

◀ *Een aardig hoekje in het middeleeuwse Ystad*

De burcht Glimmingehus uit 1499

De leuke straatjes van Simrishamn

Vanuit Hotel Svea aan de Strandvägen kijken we over een wei – met bootjes, ankers en drogende netten – uit op de Oostzee. In de 15e en 16e eeuw was Simrishamn een rijke handelsstad, maar daarna verdween de welvaart; nu telt het stadje, dat leeft van visserij, fruitteelt en leerbewerking, nog 8600 inwoners.
Achter het hotel ligt de Stora Norregatan, met aan weerszijden lage huisjes in pasteltinten en met een bloempot tegen het trapje naar de deur. Bij de dwarsstraat Ågatan staat een pompje; daarachter ligt een groot park. Die leuke huisjes staan ook in de Östergatan – evenwijdig met de Stora Norregatan – en in de Hamngatan bij de haven. Daar – in de Skansgatan – staat de zeer grote leerfabriek 'Ehrnbergs läder', met een klein leermuseum.
De Nikolaikerk uit 1160 heeft oude muurschilderingen; tegen de gevel van het raadhuis op de Stortorget bevindt zich het stadswapen met een bootje en een vis.

Het koningsgraf van Kivik

Langs uitgestrekte boomgaarden rijden we van Simrishamn naar Kivik, een vissers- en badplaatsje met ook veel fruitteelt. Bij Kiviks Värdshus volgen we de Kungsvägen naar het 'Kungagraven', het koningsgraf.
Het is een heuvel van grote grijze stenen, met een doorsnee van 75 m; een lange gang voert naar de grafkamer. Het graf, dat door bomen is omgeven, dateert uit de bronstijd – omstreeks 1000 v. Chr. – en werd in 1748 ontdekt. De restauratie in 1931 had plaats naar 18e-eeuwse tekeningen.
In de langwerpige grafkamer bevindt zich het eigenlijke graf van rechtopstaande, platte stenen met figuren aan de binnenzijde: geometrische decoraties, bijlen, mannen met zwaarden, wielen, een schip en een paard,

een wagen met bestuurder, vissen, lurenblazers, trommelslagers en offerscènes.

Kristianstad, een renaissancestad

De weg naar Kristianstad is zeer afwisselend: boomgaarden, zomerhuisjes, akkers, bossen, koeien op de hellingen. In het vakantiedorp *Degeberga* is 'hemslöjd' te koop.
Je kunt ook de weg nemen over *Åhus*, een geliefd oord met zandstranden waar de palingnetten drogen, goede hotels, tabaksteelt en palingrokerijen. De bloeiende middeleeuwse handelsstad moest in de 17e eeuw buigen voor de concurrentie van Kristianstad, maar in het centrum herinneren het koningshuis, de Mariakerk, de Sint-Annakapel, het raadhuis en het kasteel nog aan de glorietijd.

Kristianstad – 43.000 inwoners – is in 1614 gesticht door de Deense koning Christian IV als grensverdediging tegen Zweden. De vestingwallen zijn nu veranderd in boulevards, het arsenaal is nu museum, alleen de noordelijke en zuidelijke stadspoort staan er nog.
Het is een gezellige stad met vele hotels en mooie gebouwen in renaissancestijl. In het Tivolipark staat het prachtige theater; vanaf de fraaie watertoren kijk je uit over de stad en haar omgeving.

Aan de Stortorget liggen de bezienswaardigste gebouwen. De *Ikarusfontein* is een verzameling ijzeren stokken die door water worden bespoten. Eén zijde van het vierkante plein wordt ingenomen door het statige *Frimurarehotellet*; in vele steden is zo'n vrijmetselaarshotel.
Aan de tegenoverliggende zijde staat *Kronohuset*, een witgrijs gebouw met op de dakrand een wapenschild en tegen de gevel het stichtingsjaar 1841 – tijdens de regering van Karl XIV Johan – en de spreuk 'Legibus et armis'. Kronohuset is nu het militaire administratiegebouw van de garnizoensstad.
Naast het toeristenbureau staat het *raadhuis* uit 1890 met 'Pax vobis' boven de deur. Het gebouw van rode baksteen heeft witgrijze raamomlijstingen en twee groene koepels.
Het pronkjuweel aan de Stortorget is de *Drievuldigheidskerk* (Trefaldighetskyrka) uit 1628. Deze renaissancekerk heeft een vierkante toren met groene lantaarn, zijgevels met ronde vensters en golvende lijnen. Tegenover de kerk ligt het station en aan het kerkplein staan verscheidene kleine hotels.
In het rijke interieur met zijn witte muren en gewelven bekijken we: het mooie orgelfront met beeldjes en veel verguldsel, de zwarte preekstoel

met witte beelden, de banken met beeldhouwwerk op de hoge zijstukken, het zwarte altaar met zuiltjes van roze marmer en witte barokbeelden, de epitafen tegen de muren, de grafzerken op de vloer en tegen de wanden – sommige voorzien van koperen ringen –, achter in de kerk een ijzeren kist met drie offerblokken.

Sölvesborg, de oudste stad van Blekinge

Na een rit door het vlakke akkerland en het beukenbos van Valje rijden we het eenvoudige stadje Sölvesborg – 6800 inwoners – binnen. We zijn nu in Blekinge, een kleine maar mooie provincie, de 'tuin van Zweden'. De stad werd gesticht in de 8e eeuw; toen werd ook de burcht gebouwd. We bekijken het Tivolipark, de burchtruïne en de schilderachtige straten. Op de Stortorget staan de beelden van Ask en Embla, volgens de Noordse mythologie de eerste mensen.
De Nikolaikerk uit de 14e eeuw is toegewijd aan de schutspatroon van de zeevarenden; in die tijd waren zeevaart en visserij de hoofdbronnen van bestaan. De roodbruine kerk staat in een parkje, met een runensteen vóór het hoofdportaal en een andere in het zijportaal.
De witte muren van het zijportaal en de gotische gewelven van de kerk zijn geheel beschilderd met heiligenfiguren en bijbelse taferelen, waarschijnlijk het werk van de karmelieten die in 1480 naast de kerk een klooster bouwden, waarvan de fundamenten nog te zien zijn.
De preekstoel is versierd met primitieve beeldjes, veel verguldsel en Latijnse opschriften. Het altaar uit 1622 heeft een hoge opstand met bijbelse schilderingen, Latijnse teksten in goud op blauw, zuiltjes en bloemen, een rij van vijf vrouwen met naakt bovenlijf.
Vanuit Sölvesborg kan men naar het eilandje *Hanö* varen, waar zich een Engels marinekerkhof bevindt uit de tijd van Nelson en Napoleon.

Mörrumsån, dé zalmrivier

Op weg naar Karlshamn passeren we in Norje een motel met bar, pub, camping, jachthaventje en zomerhuisjes.
Vanaf de brug over de Mörrumsån, dé zalmrivier van Zweden, kijken we neer op de vissers die tussen de stenen en watervalletjes staan. Sportvissers uit vele landen komen hier van mei tot september hun geluk beproeven.

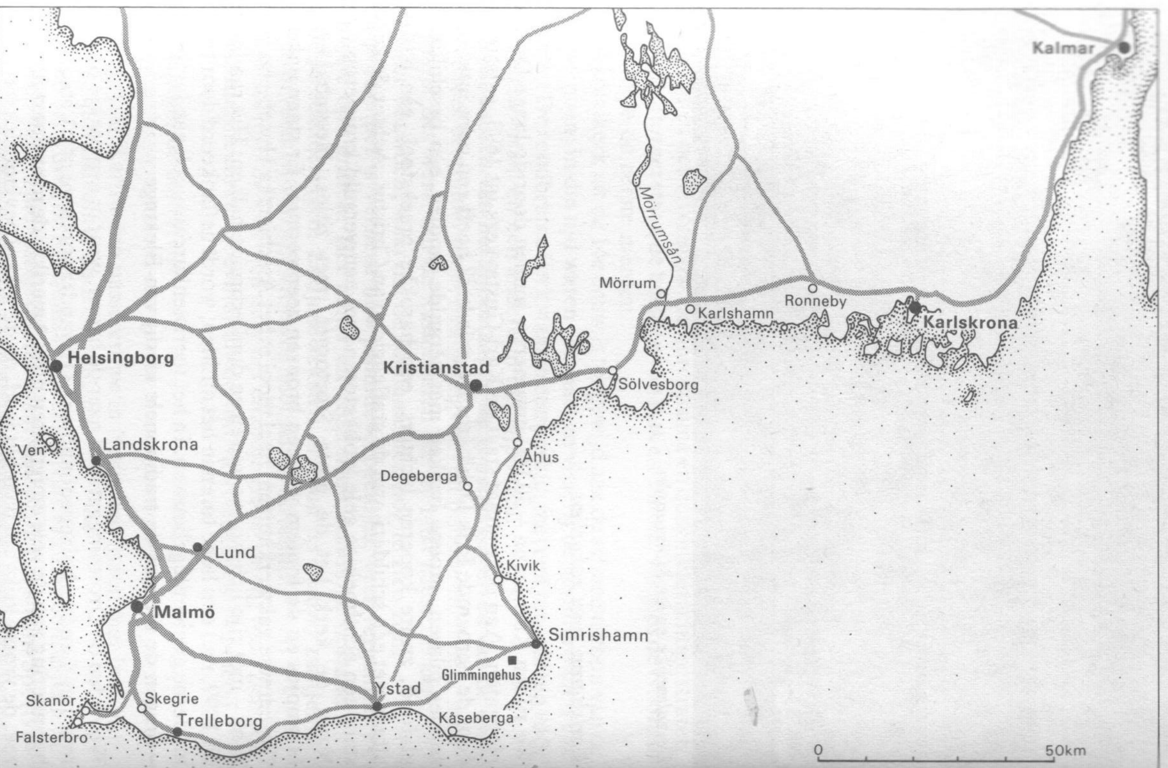

De zalmrijke rivier Mörrumsån

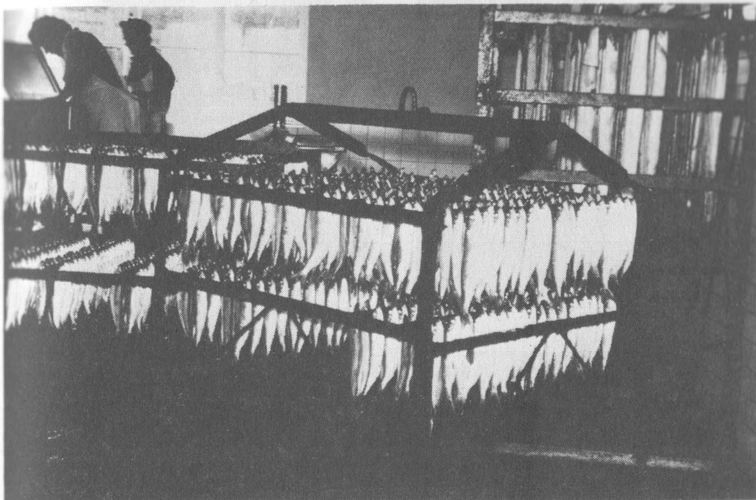
Karlshamn, met rokerijen

We rijden Karlshamn – 30.000 inwoners – binnen door de lange Drottninggatan. Aan deze straat staat de Karl-Gustavkerk uit 1693, gebouwd door de beroemde Erik Dahlberg. De gele kerk heeft een ruim interieur zonder pilaren, groene banken met vergulde randjes, een beschilderd plafond, zware koperen luchters, een barokke preekstoel, een barok altaar met een schilderij van de graflegging van Christus. Achter de kerk staat een achthoekige gele klokketoren met een verguld kruis erop.
Naast de kerk ligt de grote Stortorget, met zitjes, bloembakken, boompjes en de fontein van een bronzen zeemeermin. Er staan enkele 18e-eeuwse vakwerkhuizen; heel mooi is het Asschierska Huset – nu een bank – met zijn lichtbruine muren en donkerbruine balken. Het raadhuis uit 1899, met een hoge toren in het midden, wordt geflankeerd door twee moderne gemeentegebouwen. In het toeristenbureau – ook aan het plein – dragen de meisjes de traditionele kledij van Blekinge.

We rijden de Drottninggatan af naar de haven, waar in een parkje op een rots het Landverhuizersmonument (Utvandrarmonumentet) staat, ter herinnering aan de vele emigranten naar Amerika: de man staart naar de zee, de vrouw kijkt om naar het land, op de sokkel bevindt zich het reliëf van een zeilschip. Vlak vóór de ingang van de haven ligt op een eilandje de ruïne van het 15e-eeuwse kasteel.
Vanaf het monument rijden we door het bos naar de Vägga Fiskhamnen; we passeren Villa Utsikten met een zomercafé, het Väggapark met een verwarmd zwembad en daarna sportterreinen, een zeebad en een Turisthotell.

10. Tussen Malmö en Kalmar

Een visrokerij in Karlshamn

Dan bereiken we de vissershaven. In een rokerij (rökeri) zien we het roken van paling en haring; in de winkel kun je 'ny rökt ål och sill' kopen.

Ronneby, met vestingkerk

Na een golvend landschap met akkers en bossen rijden we door een industriewijk Ronneby – 30.000 inwoners – binnen. Op een hoogte ligt de vestingkerk – Helig Kors kyrka – uit de 12e eeuw, met dikke muren, zware steunberen, een vierkante toren met kleine vensters, enkele dichtgemetselde deuren, de hoofdingang met een houten deur vol spijkerkoppen. De kerk is omgeven door een grasveld met bomen en grafzerken en daaromheen staan fleurige houten huisjes.
In 1564, tijdens een Zweeds-Deense oorlog, kreeg de bloeiende havenstad een gevoelige klap; vele burgers werden – in de kerk – gedood. Ronneby is nu een kuuroord met mineraalbronnen; Ronneby Brunn is een hotelcomplex met gelegenheid tot vele soorten sport.

Karlskrona, hoofdstad van Blekinge

Heel mooi blijft de route tot Karlskrona. Op de rotsen aan de rand van de garnizoensstad staan bunkers; in het water aan de kade ligt de driemaster Jarramas, een opleidingsschip dat nu als café dienst doet.
Karlskrona – 37.000 inwoners – gebouwd op een dertigtal eilanden, is een stad met hellende straten; ze is in de 17e-eeuw gesticht door Karl XI als vlootbasis; nu nog is ze de belangrijkste oorlogshaven van Zweden. Vanaf

Gubben Rosenbom in Karlskrona *Een leuke fontein in Vetlanda*

de Stortorget rijden we naar de Amiralitets Torget, waar bij een bastion een houten klokkestoel staat met een uurwerk op de vier hoeken. Even verder staat het scheepvaartmuseum; het herbergt een aardige collectie modellen van galjoenen en brengt de geschiedenis van de Zweedse scheepsbouw in beeld.
Door de Vallgatan wandelen we langs de marinegebouwen omlaag naar de oorlogshaven; daar staat bij het fort een monument van Erik Dahlberg.

Aan de Vallgatan staat ook de *Admiraliteitskerk* uit 1680, een groot gebouw van rood hout – de grootste houten kerk van Zweden – met op het groene koepeldak een scheepje en een kroon.
Rechts van de brede trap naar de ingang staat de kleurige houten *Gubben Rosenbom*, die in 1793 bij de marine werkte en er als arme man rondging om geld en voedsel op te halen voor zijn vrouw en vele kinderen. In de hand houdt hij een bijbeltekst. Je stapt op het trapje naast het beeld, licht de grote hoed op en laat een geldstuk door de gleuf in zijn kale schedel glijden. Gubben heeft een grijze baard, draagt een bruine jas, witte kousen en zwarte schoenen met gele gespen, op de rug een zak en de rechterhand is uitgestoken voor een aalmoes.

Op de reusachtig grote, maar niet erg fraaie, Stortorget staat het *standbeeld van Karl XI*, met op de achtergrond het geelbruine *raadhuis* uit 1795, met een portaal van zes Ionische zuilen. Op het plein staan twee kerken, beide ontworpen door Tessin de Jongere.
De *Fredrikskyrka* uit 1744 – genoemd naar koning Frederik I – heeft een barok front met twee hoektorens, platte zuilen, lege nissen en dichtgemetselde ramen. Het klokkenspel laat zich drie maal per dag horen. Het witte interieur heeft Romaanse bogen en platte pilaren met Ionische kapitelen. Orgel, preekstoel en altaar blinken van het verguldsel. Heel veel moois vind ik het niet.
Voor de *Drievuldigheidskerk* uit 1709 heeft het Pantheon van Rome als model gediend; de kerk heeft een portaal van zes hoge Ionische zuilen en een ronde koepel. Binnen staan de grijze banken in vier kwadranten onder de hoge koepel; het altaar heeft enkel een groot kruis met een geplooide doek eromheen. De wat naargeestige kerk was tot 1846 de kerk van de Duitse kolonie in Karlskrona.

Kalmar, de sleutel van Zweden

Door een dunbevolkte streek rijden we langs de oostkust van Blekinge naar de Smålandse stad Kalmar – 39.000 inwoners – aan de Kalmar Sund tegenover Öland.
Daar Zuid-Zweden lange tijd tot Denemarken behoorde, was Kalmar behalve handelscentrum ook een belangrijke grensvesting. In 1658 officieel Zweeds geworden, verloor de stad veel van haar strategische betekenis. Vele vestingwerken werden in plantsoenen veranderd, maar bewaard zijn gebleven de Kavalierspoort en de Västerpoort.
Kalmar is heden nog een flinke havenstad en een bestuurscentrum; er zijn heel wat fabrieken, scholen en gelegenheden voor cultuur en sport, vele parken – de pleinen vallen me tegen –, aardige patriciërshuizen en 18e-eeuwse houten huizen. De stad, een centrum van Smålandse kunstnijverheid, heeft aardige winkels.

Vanaf het centraal station heb je, over het water heen, het mooiste gezicht op het beroemde slot, *Kalmar Slottet*. We rijden erheen door een prachtige laan, waaraan het kunstmuseum is gelegen. In het stadspark vóór het slot staat een borstbeeld van Gustaf Vasa onder een hoog baldakijn.
Het slot is een machtig bouwwerk met dikke en hoge muren, groene wallen met kanonnen erop, mooie torens en ronde bastions. Het is gebouwd in de 12e eeuw, uitgebreid en verfraaid in de 16e en 17e eeuw. In 1397 werd er de Unie van Kalmar gesloten (blz. 62); hoog op de middentoren blinkt een grote kroon met drie kleinere eronder.

Vele koningen hebben er geresideerd. Gustaf Vasa vergrootte het slot en verbouwde het in renaissancestijl. Zijn beide zoons-opvolgers verfraaiden het interieur, zoals de huidige, nog te bezoeken, Erikszaal. In 1620 vierde Gustaf II Adolf hier zijn bruiloftsfeest. In de slotkapel wordt tegenwoordig nóg graag getrouwd. In het slot is nu het streekmuseum (Länsmuseum) gevestigd.

We gaan de gewelfde poort van het slot door, passeren de brug over de brede slotgracht, een tweede poort met tongewelf en boven de ingang twee leeuwen met het koningswapen, vervolgens een derde poort met twee zuilen en een Grieks fries en de toegang tot de slotstaverne. De binnenplaats is met keitjes bestraat; de gebouwen eromheen hebben vijf poorten, Ionische en Dorische zuilen, friezen en wapenschilden. In het midden staat een hoge renaissancefontein met een stenen vis op de top.

Op de *Larmtorget*, vlak bij het centraal station, staan het theater en het vrijmetselaarshotel. En ook de *Vasafontein* ter ere van de 'liberator patriae', de bevrijder van het vaderland. Gustaf Vasa landde hier in Kalmar op terugkeer uit zijn gevangenschap in Denemarken. Op het bronzen bassin staan reliëfs van die landing op 31 mei 1520; een engel beschermt het schip. Bovenop de versierde zuil staat Gustaf Vasa met getrokken zwaard en een dode aan zijn voeten.

Van de Larmtorget loopt de Storgatan naar de *Stortorget*. Op dit niet erg fraaie plein staan enkele houten gebouwen, het stadshotel, het raadhuis en de dom.
Het *raadhuis* uit 1690 is niet veel moois: afgebladderde muren en een gevel met drie rijen simpele ramen, in het midden het wapenschild van Karl XI en daarboven de geveldriehoek met een rond venster.
De grote barokke *domkerk*, gebouwd door Tessin de Oudere op het einde van de 17e eeuw, is evenmin erg fraai. Ze heeft vier koepels, een front met vele ramen en platte pilaren, lege nissen, krullen en vazen. Het witgrijze interieur heeft rijkbewerkte epitafen tegen de muren. Het altaar heeft zware zuilen met daartussen de 'Afneming van het kruis' en daarboven vergulde engeltjes en een stralende zon. De doopvont heeft de vorm van een schip met vergulde zeilen; de preekstoel heeft een kuip met vergulde bijbeltaferelen en een baldakijn met vergulde heiligen rond de verrezen Christus. Terugkerend van Öland heb je, over het water heen, een goed gezicht op de grote dom.

Het slot van Kalmar

5. DE EILANDEN ÖLAND EN GOTLAND

Öland, vakantie-eiland in de Oostzee

Öland – 140 km lang en een grootste breedte van 16 km – heeft 21.000 bewoners, één stad – Borgholm met 7000 inwoners – en 33 dorpsgemeenten. Linné noemde het 'geheel anders dan de overige Zweedse provincies' en Selma Lagerlöf vergelijkt het met 'het lijf van een grote, in zee gevallen en verkalkte vlinder'.
We rijden erheen over de 6070 m lange brug uit 1972 die met honderdvierenvijftig overspanningen op pijlers en een rijbaan van 15 m breedte vanuit Kalmar over de Kalmar Sund naar het eiland voert; de doorvaarthoogte is 36 m. Bij de brug bevindt zich een dierentuin: Ölands Djurpark.
Het 'eiland van zon en wind' biedt zijn gasten een dertigtal campings en verscheidene hotels, pensions, vakantiehuisjes en gästgivargårds. Typisch zijn de houten windmolens – vierkante vorm met zadeldak en houten poten – de runenstenen, de grafheuvels uit de bronstijd, de ruïnes van de vluchtburchten, de vierduizend jaar oude ganggraven, de vikinggraven met stenen in de vorm van een schip, de middeleeuwse dorpskerkjes.
Öland is een overwegend vlak, langgerekt blok kalksteen, dat de toeristen gelegenheid biedt tot tennis- en golfspel, tot paardrijden en fietsen en tot zonnen op de stranden. Bij Byxelkrok in het noorden bestaat de kust uit grillige rotsen (raukar); in het midden vind je loof- en naaldbomen met in de bossen wilde aardbeitjes. In het zuiden strekt zich de Stora Alvaret uit,

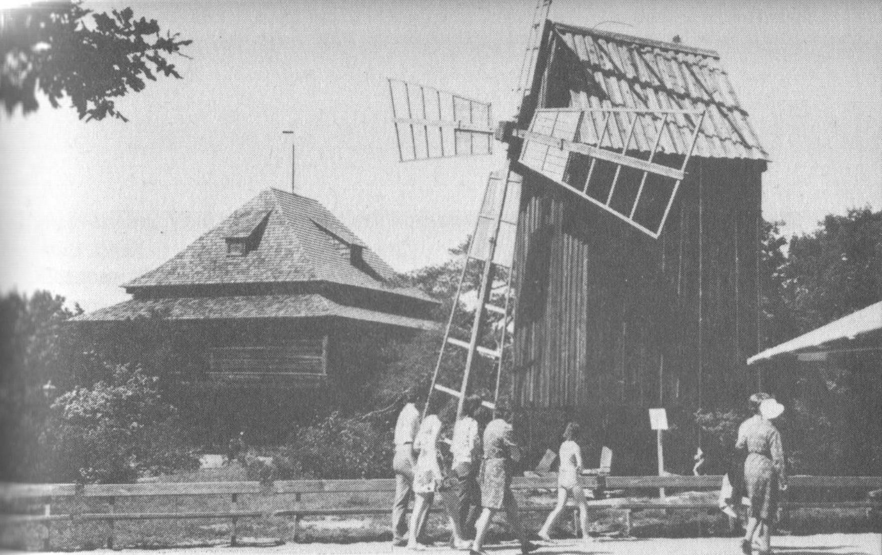
een steppegebied met een geheel eigen flora, met kruiden en zeldzame planten en vogels. Op de zuidpunt van het eiland – een trekvogelstation – rijst de vuurtoren Långe Jan omhoog, die indertijd door Nederlanders is gebouwd.

Borgholm is een bad- en toeristenplaats, met een automuseum en bij de haven uitstekende restaurants. Op een heuvel ligt de schilderachtige ruïne van het 12e-eeuwse kasteel dat in de 16e eeuw een renaissance-uiterlijk kreeg, maar in 1806 door brand werd verwoest.
Ten zuiden van de stad ligt de zomerresidentie *Solliden* uit 1906, een paleis in Italiaanse stijl, in een park aan zee, waar het koningspaar Karl XVI Gustaf en Silvia met hun kinderen graag verblijven.

Gotland, een zonnig eiland

Dit grootste eiland van Zweden – 125 bij 55 km – is in vier uur bereikbaar met de boot uit Nynäshamn, Västerik en Oskarshamn, en in drie kwartier per vliegtuig vanuit het nationale vliegveld Bromma bij Stockholm.
Het zonnige eiland is een kalksteenplateau met grillig geërodeerde rotsen (raukar), zandstranden, veel bossen, moerassen met een aparte flora, ruïnes van vluchtburchten uit de 5e eeuw, vierennegentig middeleeuwse kerkjes, vissersdorpen en visrokerijen, druipsteengrotten bij Lummelunda en halfwilde pony's bij Lojstra.

De ommuurde hoofdstad Visby is dé toeristenplaats, de stad van rozen en ruïnes. Ze ligt op een kalksteenterras aan zee, heeft stadsmuren van 3,5 km lengte met twee poorten en zevenendertig verdedigingstorens. Visby beleefde als handelscentrum haar grote bloei als Hanzestad in de 13e eeuw; ze telde toen zestien kerken. Maar de 14e eeuw bracht de achteruitgang door plunderingen van de Denen, gevolgd door die van Lübeck in de 16e eeuw. Als arm eiland kwam Gotland in 1656 aan Zweden.
Maar er is nog heel wat interessants bewaard uit de gouden tijd: deftige koopmanshuizen, mooie gebouwen in de Strandgatan, kerkruïnes, de dom uit 1225, de stenen galgen op de Galgberget. Verder heeft Visby goede hotels en restaurants, veel avondvermaak, een historisch museum en een botanische tuin, carnaval, eind juli het rozenfeest, opvoeringen van de opera 'Petrus de Dacia' in de Nikolaikerk.

Een molen van Öland in het openluchtmuseum Skansen van Stockholm

6. DOOR SMÅLAND: VAN KALMAR NAAR JÖNKÖPING

Vanuit Kalmar rijden we via Växjö en Vetlanda, dwars door Småland, naar Jönköping aan het Vättermeer.

Ontstaan van Småland

Selma Lagerlöf vertelt in 'Nils Holgerssons Reis' dat Onze-Lieve-Heer druk bezig was met Skåne te scheppen en er een mooi en vruchtbaar gebied van te maken. Petrus vroeg toen of hij Småland mocht maken; hij bracht er echter weinig van terecht: een mager land met heel veel stenen. Onze-Lieve-Heer schrok ervan en besloot daarom zelf de Smålanders te maken. Hij maakte er bijzondere mensen van: met weinig tevreden, vlijtig en vindingrijk. Zo was het leven voor hen toch nog draaglijk in het onvruchtbare land.
Småland heeft dus veel stenen en rotsblokken. Het is net of de grond grote grijzen stenen uitzweet. Ze liggen overal: midden op de akkers, in de bossen, langs de wegen, bij de huizen, in de meren. Småland heeft de naam, maar in het hele land komen die stenen voor.
Voor de toeristen heeft Småland bossen en meren, diverse hotels, bungalowparken, campings, trekkersherbergen en stugor. Het maakt ook reclame om sportvissers te trekken naar de lange kust en de drieduizend meertjes.

Beroemde glasblazerijen

Wegens de schrale grond hebben de Smålanders hun toevlucht moeten zoeken in allerlei ambachten, zoals het vervaardigen van meubels, papier en houtsnijwerk, maar vooral de glasblazerijen hebben grote bekendheid verworven. De grote bedrijven van nu zijn alle begonnen met een hytta, een kleine glasblazerij.
Gustaf Vasa haalde glasblazers uit Italië naar Småland om er de mensen het vak te leren. Hout voor de ovens was er genoeg voorradig.
Beroemd zijn de glasblazerijen van Orrefors, Kosta, Boda, Lindshammar, Hovmantorp, Lessebo en Strömbergshyttan. Je kunt ze op reis bezoeken om te kijken naar het maken van de kunstzinnige schalen, glazen, vazen en gegraveerde panelen.
In de verkoopruimten van de fabrieken wordt op glaswerk met kleine schoonheidsfoutjes een flinke korting gegeven.

Dwars door Småland

Vanuit Kalmar rijden we over een mooie bosweg door een golvend landschap naar het kleine Nybro, waar je heerlijke smörgåsar kunt eten in het Värdshus Stora Hotellet.
Op weg naar Växjö passeren we enkele glastentoonstellingen; op verscheidene plaatsen nodigen bordjes met 'Glasbruk' je uit de glashut te komen bekijken. Lessebo heeft een grote glasfabriek en vele lampenwinkels. Ook het iets verder gelegen Hovmantorp.

Växjö, de hoofdstad van het koninkrijk van het glas

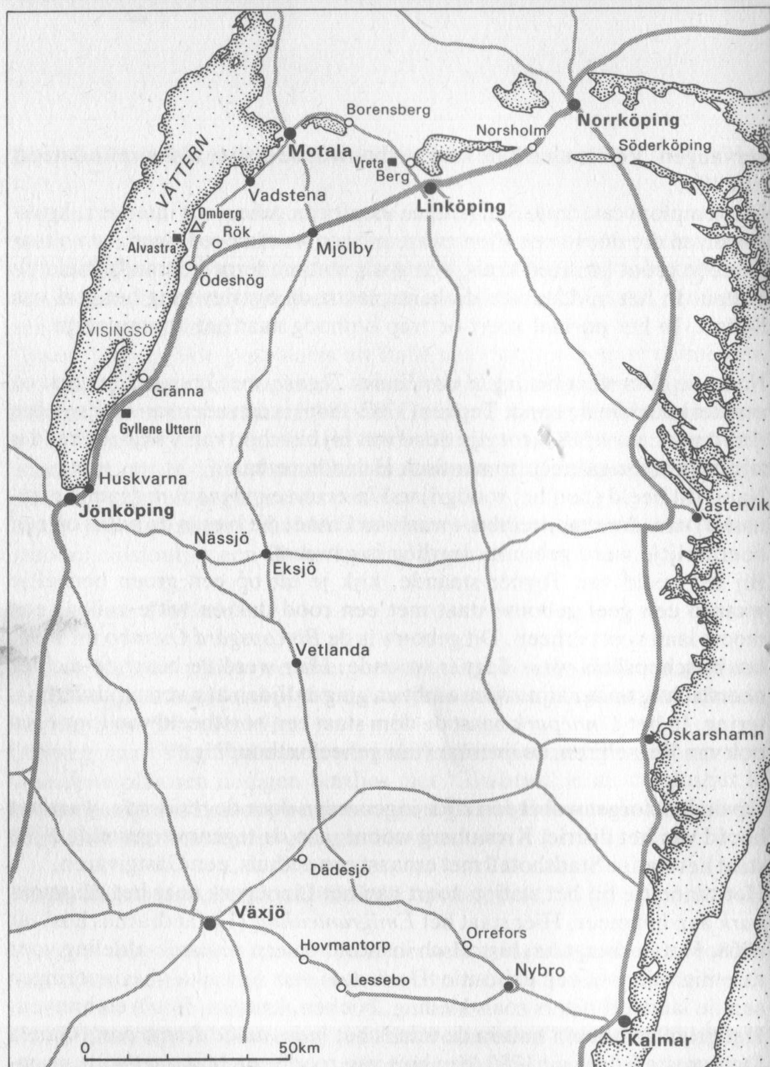
Växjö is een drukke stad wegens de vele congressen die er worden gehouden; daardoor zijn de hotels vaak volgeboekt, ook het grote Stadshotellet en de motorhotels van OK en Esso.
Växjö heeft 35.000 inwoners, met de 'voorsteden' mee 60.000; de gemeente omvat zevenentwintig parochies. De zeer oude bisschopsstad, met rechte straten en uitgestrekte buitenwijken, aan de noordoever van het Växjösjön, is het cultuurcentrum van Småland en de hoofdstad van de district Kronoberg.

Aan de Linnégatan staat de *domkerk*, met de twee slanke zwarte torens die iets op schoorstenen lijken. De lange kerk heeft zware steunberen; de buitenmuren zijn ruw bepleisterd en rood geschilderd.
Sigfrid, de vereerde heilige van Småland, bouwde hier, volgens de legende, in de 11e eeuw een houten kerk die in 1160 door een stenen werd

vervangen. Vele malen is de kerk verbouwd; de laatste restauratie dateert van 1960.
De 'templum catedrale Smalandiae' heeft een geheel wit interieur, kruisgewelven die door twee rijen zware pilaren worden gedragen, een altaar met een groot bronzen kruis, een apsis met moderne gebrandschilderde ramen. In het midden van de kerk plaatst de overlevering het graf van Sigfrid. In het portaal voert de trap omhoog naar het dommuseum.

Naast de dom staat het *beeld van Esaias Tegnér*, met kruis op de borst en een kerkboek in de hand. Tegnér (1782-1846) is de vader van de Zweedse dichtkunst; vanaf 1824 tot zijn dood was hij bisschop van Växjö; bekend is zijn 'Frithiofsaga', een romantisch IJslands verhaal.
Naast dit beeld staat het roodgrijze 17e-eeuwse *gymnasium* (gamla gymnasiet) – nu domkapittelhuis – waarvan Linné, die hier in de buurt op een boerderijtje werd geboren, leerling is geweest.
Bij het beeld van Tegnér staande, kijk je uit op een groen heuveltje waarop een geel gebouw staat met een rood dak en witte zuilen; een mooie laan voert erheen. Dit gebouw is de *Biskopsgård Östrabo* uit 1795, het bisschopshuis waar Tegnér woonde. Hier werd de bisschop-dichter neerslachtig onder zijn zware ambt en ging er lijden aan verstandsverbijstering. In het *Linnépark* naast de dom staat een borstbeeld van Linné, en ook van Wieselgren, de ijveraar voor geheelonthouding.

Op de Stortorget wordt één zijde ingenomen door de *residentie*, waar het hoofd van het district Kronoberg woont; aan de tegenovergestelde zijde staat het statige Stadshotell met ernaast een eethuis, een Gästgivaren.
Het tunneltje bij het station voert van het Linnépark naar het *Museumpark* aan het meer. Hier staat het *Emigrantenhuis* (Utvandrarnas hus) uit 1968. Het herbergt het historisch instituut en een research-afdeling voor de emigratie met een expositie 'De droom van Amerika': herinneringen aan de landverhuizers zoals kleding, boeken, kaarten, foto's en brieven.
Het grootste houten huis in de tuin is het *huis van de domproost* (Gamla Domprostgården) uit 1750, een huis van roodbruin hout met witte raam- en deuromlijstingen. Hier woonde de domproost, later was het spoorwegrestaurant, in 1891 werd er de Nobelprijswinnaar Pär Lagerkvist geboren.
Op een groene heuvel staat het roodgele *Smålands museum* uit 1868; het herbergt etnologische en archeologische collecties en munten; annex is een glas- en bosbouwmuseum.

11. Tussen Oostzee en Vättermeer

Van Växjö naar Jönköping

Kort na Växjö zien we, links in de Helgasjö, de ruïne van *slot Kronoberg* liggen; het zou in de 11e eeuw door Sigfrid zijn gebouwd en het werd door Gustaf Vasa verbouwd tot vesting tegen de Denen.

Rechts van de weg ligt het 13e-eeuwse *kerkje van Dädesjö* met zijn merkwaardige plafondschilderingen. Even vóór Vetlanda bezoeken we *Glasbruk Lindshammar*. In het park is een glasmuseum, in de 'hyttan' wordt druk gewerkt, in de 'bruksboden' staan lange rekken met glazen voorwerpen voor de verkoop.
Het aardige stadje *Vetlanda* – 11.000 inwoners – ligt tussen bossen en meren. Op de Stortorget staat het grote Stadshotell en ook een leuke fontein: een vrouw met een kalfje en een haan op een plateautje dat rust op de hoofden van bronzen mensjes. De witte kerk aan de rand van de stad heeft vergulde pinakels op de toren. Rechts van de ingang staat een hoge grijze runensteen, in het portaal zien we een liggende runensteen en een hangende klok.

Over een golvende bosweg rijden we naar de garnizoensplaats *Eksjö*, een aardig stadje van 10.000 inwoners. Op de Stortorget staan het Stadshotell en daartegenover de witte stadskerk uit 1784. Op het plein verheft zich het huzarenstandbeeld, ter herinnering aan het Smålandse huzarenregiment. Vóór het raadhuis, in de straat achter de kerk, staat de leuke fontein van twee jongens die de bek van een grote vis opentrekken.
Door bossen rijden we naar *Nässjö* – 20.000 inwoners – dat op een flinke hoogte ligt. Op de Stortorget staan het grote raadhuis en het hoge Höghotell; aardig is het stadspark aan het meer.

Jönköping aan het Vättermeer

Bij het afdalen naar het Vättermeer zien we de handels- en industriestad Jönköping – 55.000 inwoners – vóór ons liggen. De huidige hoofdstad van Småland is in de 13e eeuw ontstaan rondom een franciscanenklooster; Gustaf II Adolf vestigde er de industrie van wapens en gereedschappen. De stad had veel te lijden van de Denen, van branden en de pest. Jönköping geniet grote bekendheid door zijn papier- en lucifersfabrieken; hier begon in 1845 de vervaardiging van de 'säkerhetständstickor'. In de stad liggen twee meren: Rocksjö en Munksjö; op vele plaatsen staan nog oude houten huizen.

We rijden en wandelen door de heel lange Östra en Västra Storgatan, waaraan de bezienswaardigheden zijn gelegen. Eerst bezoeken we in de Östra Storgatan de *Kristinekerk* uit 1649; aan de andere zijde loopt de Norra Strandgatan langs het meer. De kerk heeft een prachtige toren, een portaal met wapenschilden, gotische ramen en stevige steunberen. Heel ruim is het witte interieur: koperen lampen tegen de zuilen, een preekstoel met verguldsel en een draperie, het altaar met een schilderij van de H. Familie.

Schuin tegenover de kerk is de Hövrattstorget met het *gerechtshof* (Hövratt) uit 1654) en met het *oude raadhuis* uit 1699, nu museum; hoog boven de ingang bevindt zich het stadswapen. Op het plein staat een moderne fontein, met drie trompettertjes op de rand en met leuke taferelen op de zijkanten. In de Smedjegatan achter het oude raadhuis staan nog 18e-eeuwse houten huizen; hier woonden vroeger de smeden.

Bij het korte verbindingskanaal tussen het Vättermeer en de Munksjö begint de Västergatan. Hier ligt het Hamnparken – met het centraal station – en daartegenover het Rådhuspark. Hier stond vroeger het franciscanenklooster dat door Gustaf Vasa werd omgebouwd tot vesting tegen de Denen. Het statige *raadhuis* – uit 1867 – dat eerst als gymnasium dienst deed, is een grijs gebouw van drie verdiepingen. Vóór het raadhuis ligt een mooi park met onder meer een borstbeeld van de dichter-schrijver Viktor Rydberg; ernaast staat het paleis van de landshövding. Achter het raadhuis staat een pompeus scholencomplex uit 1912: Högre Allmänt Läroverk.

Een eindje verder, links in de Västra Storgatan, staan aan een plein enkele roodhouten gebouwen. Het grijze gebouw uit 1570 is het vroegere *Johan III-hospitaal*, waarvan nu een gedeelte is ingericht als *Rydbergmuseum*. *Jünabäck* is het monument van een koning met een groep mensen om hem heen. Aan de beek Jünabäck - ze gaf haar naam aan de stad - stond een herberg waar de koningen op hun tochten graag verbleven. Hier in de buurt bevindt zich het *lucifersmuseum* in de oude fabriek van Johan Edvard Lundström, de pionier van de lucifersindustrie.

Op het einde van de Västra Storgatan ligt het uitgestrekte *Stadspark*. Vanaf de rots heb je een prachtig uitzicht op de stad. Het park heeft vele wegen, sportterreinen, een stadion en dierentuin, openluchtmuseum en theater; het vogelmuseum (Fågelmuseet) bij het Värdshus heeft '1405 opgezette vogels van 345 soorten en vele vogeleieren'.
Op een heuvel staat de 15e-eeuwse Bäckabykerk, een houten kerk van donkerrode plankjes en met een spitse toren. Even verder staat de 18e-eeuwse klokkestoel op schuine palen die met grijze plankjes zijn bekleed. Ook hier heb je een mooi uitzicht op de stad en het meer.

Het kasteelachtige hotel Gyllene Uttern aan het Vättermeer

7. LANGS HET VÄTTERMEER

Vanuit Jönköping volgen we de mooie weg langs de oostoever van het Vättermeer. Eerst passeren we *Huskvarna* – 19.000 inwoners – een aardig tuinstadje met wapen- en naaimachinefabrieken.

Gyllene Uttern (Gouden Otter)

Hotel Gyllene Uttern – nu een Esso Motor Hotel – lijkt veel op een kasteel; het heeft dikke muren van grote steenblokken. Vanaf het terras heb je een heerlijk uitzicht op het meer. Gezellig is de Kaffestuga, warm de inrichting van het Värdshus. In de gang daalt een trap af naar de kleine kapel, met een laag gewelf, oude beelden, een klein altaar, roodstenen plavuizen en een modern orgeltje; het is een intieme ruimte, erg geliefd voor huwelijkssluitingen.
Even verder staat op een rots langs de weg het zwartbronzen beeld van twee hardlopers (Löparna) van Carl Eldh uit 1950.

De zuurstokken van Gränna

Dwars door het leuke stadje Gränna – 3300 inwoners – loopt de lange en gezellige Brahegatan. Gränna werd in 1652 gesticht door Per Brahe de Jonge. In de straat staan veel kleurige houten huizen en een witte kerk. Het lange gebouw op de grasheuvel is het Andréemuseum; ertegenover ligt de geelhouten Andréegården, waar S.A. Andrée in 1854 werd gebo-

ren; nu is het een keramiekwinkel. Het museum herbergt herinneringen aan de poolreiziger Andrée die in 1897 de dood vond in het ijs aan de noordpool.
De luchtschipper, Salomom A. Andrée uit Gränna, zoon van de plaatselijke drogist, ondernam in 1897 met twee andere Zweden een vlucht met de ballon 'Eagle' vanuit Spitsbergen over de noordpool. De ballonvaarders zonden een postduif uit en enkele berichten; verder hoorde men niets meer van hen.
In 1930 vond de bemanning van een Noorse vissersboot in het hoge noorden de lichamen van de drie Zweden, met hun uitrusting en hun dagboek, ook de drieëndertig jaar oude film. Na ontwikkeling ervan bleek dat de ballon was geland op 83 graden noorderbreedte.
Op 11 juli viert Gränna de Andréedag; Scandinavische ballons stijgen dan op van het stadsplein.
Gränna is ook bekend om zijn roodwit- of blauwgeelgestreepte zuurstokken (polkagrisar) en om zijn lekkere peren: Eva verleidde Adam niet met een appel, maar met een Grännapeer!
Wat de zuurstokken betreft: in 1859 begon de vijfentwintigjarige weduwe Amalia Ericsson deze zuurstokken met een pepermuntsmaak te maken; nu zijn ze te koop in vele smaken en kleurtjes.

Visingsö in het Vättermeer

Vanuit Gränna kun je overvaren naar het eiland Visingsö, een lange donkere streep van 14 bij 1,5 km in het Vättermeer. Volgens een legende is het geschapen door de reus Vist en wel als een overstapsteen voor zijn zware vrouw, die het meer niet met één stap kon oversteken. Vist nam daarom een hap aarde uit de oostkust en gooide die in het meer.

In de 16e eeuw, onder de machtige en rijke gravenfamilie Brahe, de eigenares van het eiland, genoot Visingsö grote welvaart. Per Brahe de Oude begon er in 1562 met de bouw van het *Visingsborgpaleis*, dat door zijn kleinzoon, de in 1602 geboren Per Brahe de Jonge, werd vergroot en versterkt. Bij de huidige paleisruïnes wordt elke derde zondag van juli door amateurs in kostuums van drie eeuwen geleden, het spel opgevoerd van de aankomst van Per Brahe op het eiland.
Per Brahe plantte er perebomen uit Frankrijk en richtte in 1633 bij de oude kerk van Kumlaby een school en een drukkerij op voor de opleiding van de boerenzoons van het eiland en naast de kerk een gerechtsgebouw, waarin nu de volkshogeschool is gevestigd. In 1718 werd het Visingsborgpaleis vernietigd door een brand, die waarschijnlijk werd aangestoken door krijgsgevangenen.

Karl XII bracht in het prille begin van de 18e eeuw 1500 krijgsgevangenen – uit Rusland, Duitsland, Denemarken en Nederland – over naar Visingsö. Ze moesten er hard werken, woonden in ellendige verblijven en stierven met honderden aan ondervoeding en epidemieën.

Verdere bezienswaardigheden op Visingsö

Het *kasteel Näs* uit de 12e eeuw, gelegen op de zuidpunt van het eiland, brandde in 1319 grotendeels af. De ruïne is nog te bezoeken. Verder zijn er op Visingsö vondsten gedaan uit de prehistorie en de vikingtijd.
Gustaf II Adolf verbrak zijn verloving met Ebba Brahe, maar haar bruidskroon wordt nog steeds gedragen door meisjes die in de 17e-eeuwse Brahekerk trouwen.

Uit de 18e eeuw dateert het grote eikenbos op het vlakke eiland. In de 19e eeuw maakte een koude winter voorgoed een einde aan de zijderupsenteelt. In de 20e eeuw had de teelt van aardbeien en zwarte bessen meer succes. Elke zomer komt een honderdtal Finse meisjes naar het eiland, voor de pluk en om Zweeds te leren op de volkshogeschool.
De tempel in Griekse stijl dateert uit 1914; hij werd in dat jaar gebouwd door de Zweedse Theosofische Vereniging, die toen een congres op Visingsö hield. Op de noordpunt van het eiland vindt men nu een badplaatsje en een vliegveldje; bij de haven een kruidentuin en een museum, Visingsö Naturum.
Bij de haven vind je verder enkele winkeltjes en snackbars en een jeugdherberg. Je kunt er een fiets huren, een taxi of minibus nemen of je laten rondrijden in een remmalag, dat is een open paardewagen, waarin de passagiers rug aan rug zijn gezeten.

Vättermeer (Vättern)

Het Vättermeer is 128 km lang en de grootste breedte is 30 km; het is het mooiste van de drie grote meren, vooral enkele stukken langs de oostoever. Het heeft hoge oevers die op vele plaatsen zijn bebost. De gemiddelde diepte bedraagt 40 m, bij Visingsö 128 m. Tot 14 m diepte kun je in het heldere water kijken; de helderheid wordt toegeschreven aan de onderaardse bronnen.
Plotseling kan het spiegelgladde oppervlak veranderen in schuimend water door onverwacht optredende stormvlagen. Dat komt, volgens de legende, omdat het meer in verbinding staat met de Bodensee en daardoor de invloed van Zwitserse stormen ondervindt.

Door Östergötland

Voorbij Gränna ligt op een begroeide heuvel, rechts van de weg, de ruïne van het kasteel Brahehus uit 1644, een vierkant blok met muren en ramen. Het werd door graaf Brahe, gouverneur van Finland, gebouwd als een zomerpaleis voor het verblijf van hoge gasten die op weg waren naar Stockholm. In 1708 maakte een brand een einde aan dit verblijf.
Even verder verwisselen we Småland voor Östergötland. Wat eentonig is de weg naar Ödeshög: bossen, akkers met stenen erin, weinig huizen; op sommige plaatsen is de weg uit de rotswanden gekapt. Links kijk je uit over het blauwgroene meer.

Van Ödeshög kun je via Mjölby naar Linköping rijden. Bij de kerk van Rök zie je dan de 3 m hoge Röksten uit de 9e eeuw, Zwedens beroemdste runensteen, die met zijn achthonderd runentekens de langste runeninscriptie ter wereld is. Wij volgen echter de mooie route via Vadstena naar Linköping.

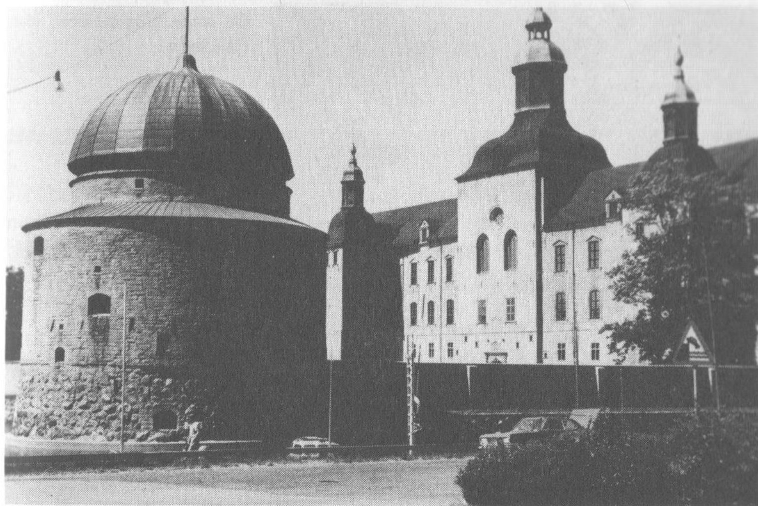
Aan de voet van de brede, beboste, 263 m hoge Omberg strekken zich akkers uit. In een grot woonde vroeger de reuzenkoningin Omma. De Omberg – met de auto kun je naar boven – is de heilige berg van de Östergötlanders; de berg heeft een rijke flora. Ten oosten ervan ligt het ondiepe *Täkernmeer*, een natuurreservaat voor vele vogels.

De ruïnes van Alvastra

Aan de voet van de Omberg liggen de ruïnes van het cisterciënzerklooster uit 1143 in een vredig landschap; het klooster is gesticht door koning Sverker. Over een wei wandelen we erheen, langs grote stenen met handtekeningen van bezoekende koningen erop, zoals van Oscar en Gustaf.
De grijze muren geven nog een goed idee van de vroegere kloosterruimten. Een eindje verder liggen de resten van de Sverkerhoeve en van de kapel waar Sverker in 1156 werd vermoord. Bij de kloosterruïne is een Kaffestuga, maar leuker kun je koffie drinken op het terras van het wat hoger gelegen ouderwetse, maar aardige, Turisthotell.

Het charmante stadje Vadstena

Klooster en slot zijn de twee grote trekpleisters van Vadstena – 7000 inwoners – dat een oud handelscentrum is, maar vooral betekenis kreeg als pelgrimsoord van Birgitta en een nieuwe opbloei beleefde door de

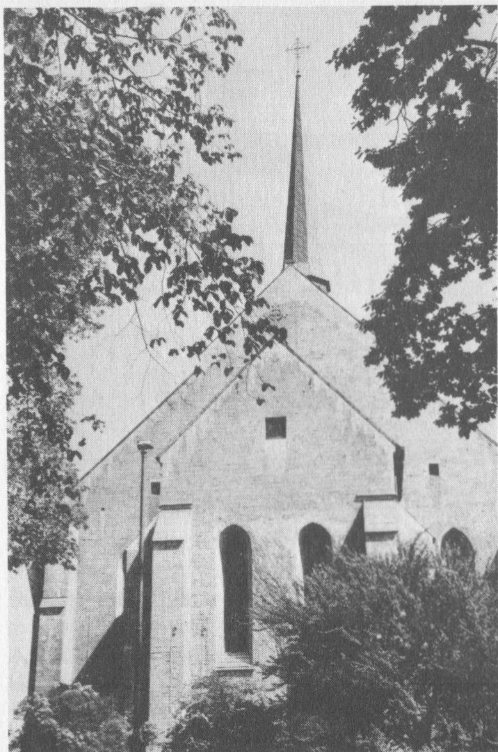

Het machtige renaissanceslot in Vadstena

aanleg van het Götakanaal. Tussen slot en klooster strekt zich langs het Vättermeer een groot park uit.

Vadstena Slot of Vättersborg

Bij het binnenrijden valt direct het slot op, een machtig gebouw in renaissancestijl, dat tussen 1545 en 1620 werd opgericht. Het trotse kasteel heeft vier ronde hoekbastions, een sierlijke toren in het midden, lange rijen vensters in de dikke muren, een brede gracht – nu met een jachthaventje – en een stenen brug naar de ingang.
Het gewelfde poortgebouw heeft een wapenschild dat door twee leeuwen wordt vastgehouden. Het gat eronder was bestemd voor de ketting van de ophaalbrug; door de vierkante opening in het gewelf konden stenen en brandende olie op aanvallers worden losgelaten. Het binnenplein heeft enkele renaissancepoorten. Interessant zijn de bruiloftszaal en de gotische slotkapel. Het slot werd gebouwd door Gustaf Vasa en verfraaid door zijn zoon Magnus. In de 17e eeuw kwam het tot verval en deed achtereenvolgens dienst als korenschuur, weverij en opslagplaats van de staatsbrandewijn. In de 19e eeuw werd het gerestaureerd; nu is het in gebruik als landsarchief.
De gids vertelt, dat graaf Jan van Oost-Friesland er langs een touwladder omhoogklom voor een bezoek aan de dochter van Gustaf Vasa. De Poolse prinses Katarina Jagellonica bad er vaak in de slotkapel. De gekke Magnus sprong uit een raam van de derde verdieping en kwam ongedeerd in de slotgracht terecht. Karl XII stormde er naar binnen om, na zijn terugkeer uit Rusland en Turkije, zijn zuster Ulrike te begroeten.

De oude kloosterkerk van Vadstena

Sint Birgitta (1303-1373), patrones van Zweden

De adellijke Birgitta was getrouwd met landvoogd Ulf van Östergötland, van wie ze acht kinderen had. Na terugkeer van een bedevaart naar Santiago de Compostela stierf Ulf; Birgitta trok zich terug in een klooster, stichtte in 1345 een contemplatieve kloosterorde van monniken en nonnen en stelde haar 'Openbaringen' te boek.
Birgitta deed goed werk voor zieken en armen, kerken en kloosters. Na een bedevaart naar Jeruzalem stierf ze in Rome; haar lichaam werd overgebracht naar Vadstena en zestien jaar na haar dood werd ze heilig verklaard.
Haar dochter Katarina zette als abdis het werk voort. Vadstena groeide uit tot een cultuurcentrum en tot een pelgrimsoord: in de kloosterkerk werden en worden de relieken van Birgitta bewaard.

Het klooster van Birgitta

Rechts van de kloosterkerk staat het mannenklooster en links het nonnenklooster, waarvan het oudste deel oorspronkelijk een koninklijk verblijf was dat aan Birgitta werd geschonken. Birgitta ontwierp zelf de bouwplannen. Na de Reformatie kwamen de kloosters leeg te staan; eerst vertrokken de monniken en in 1595 ook de nonnen.
Het niet-gerestaureerde monnikenklooster is nu nog gesloten, maar de eet- en slaapzaal van het nonnenklooster zijn omgebouwd tot een Gästhem, een abdijhotel met keurige kamers en met zalen voor feesten en conferenties. Mooi is de kapittelzaal van de birgittinessen; naast het klooster staat een volkshogeschool.

Een houten bruggetje tussen de beide kloosters voert naar de kloosterkerk met de spitse toren en zware steunberen, de blauwe kerk (Blåkyrka), zo genoemd als tegenstelling tot de vroegere rode parochiekerk van Sint Per en ook naar de blauwe kalksteen van de Omberg die voor de bouw werd gebruikt. In 1430 werd de gotische kloosterkerk ingewijd. Ze is nu keurig gerestaureerd en bevat een verzameling middeleeuwse kunstwerken. De grote kerk heeft drie schepen, binnenmuren van grove grijze stenen, en gewelfribben van rode baksteen.
Links van de ingang hangt een 15e-eeuws triptiek met Birgitta in het midden; tegen een pilaar staat haar beeld. In het middenschip zie je het praalgraf van Magnus, de krankzinnige zoon van Gustaf Vasa. De kerkvloer is bedekt met vele grafzerken.
Achter het hoofdaltaar staat de kleine schrijn met de relieken van Birgitta onder glas, gedeeltelijk bedekt met fluweel dat met gouden ornamenten is bezet.

Het klooster van de katholieke birgittinessen

Schuin tegenover de oude kloosterkerk staat vlak bij het meer het klooster van de katholieke birgittinessen, dat in 1973 werd ingewijd door drie lutherse bisschoppen, de katholieke Zweedse bisschop Taylor en bisschop Bluyssen van Den Bosch. In de muren zijn stenen gemetseld, afkomstig van oude birgittinessenkloosters in Europa.
De meeste nonnen zijn afkomstig uit het Nederlandse birgittinessenklooster Marie Refugie in Uden; sinds 1963 zijn ze in Vadstena werkzaam. Een plaat op de muur vermeldt: Systrarnan kloster och gästhem. De nonnen dragen een grijs habijt, een witte sluier, en op het hoofd een zwart kapje met witte bandjes en rode knopen.
Met de Beverwijkse priorin wandelen we door het klooster dat voor

twintig nonnen is gebouwd. We bekijken de kloostergang met kruiswegstaties; een van de keurige kloostercellen; de kapel met een grote lichtkroon, een houten koepel en witte wanden. Het altaar is een geschenk van de lutherse parochie van Vadstena, de kandelaars van de lutherse Congregatie van Sint Birgitta.
De zusters geven informatie over het kloosterleven aan de talloze bezoekers en stellen kamers beschikbaar voor mensen die zoeken naar rust, meditatie en oecumenische gesprekken.

Wandeling door de oude stad Vadstena

Op het Raadhuisplein staat het bekoorlijke kleine raadhuis uit 1450, een geel gebouw met een dubbele trap en een blauwe koepel; in het raadhuis is het toeristenbureau gevestigd.
In de middeleeuwse straatjes van de oude stadskern wordt hier en daar het kantklossen beoefend, een erfenis van de kloosterzusters.
Achter de kloosterkerk staat het Mårten Skinnare Hus uit 1520 van de rijke pelshandelaar en de weldoener van het klooster; hij stichtte een zieken- en een pelgrimshuis.
De Rödtornet (Rode toren) aan de Storgatan was vroeger een deel van de Sint-Perkerk, die in 1828 werd afgebroken. De toren bleef staan en maakt nu deel uit van de oude school ernaast.

8. VAN MOTALA NAAR NORRKÖPING

Van Vadstena rijden we langs het Vättermeer naar Motala – 29.000 inwoners – een handels- en industriestadje aan het Götakanaal. De schepper van het kanaal, Baltzar von Platen, ligt er langs het kanaal begraven.
We volgen de noordoever van het Borenmeer en kijken vanaf de brug in Borensberg recht in het smalle kanaal en op het Göta Hotell.

De ruïnes van Vreta Kloster

Even verder liggen de ruïnes van Vreta Kloster, het cisterciënzernonnenklooster uit 1110; in de middeleeuwen stuurden de voorname families hun dochters hierheen. De betekenis van het rijke klooster ging achteruit door de opkomst van Vadstena en ging te gronde door de Reformatie. Van het klooster staan er nog brokken muren, poorten en fundamenten. De kloosterkerk – nu parochiekerk – is in 1917 gerestaureerd. In de mooie, smalle kerk met de grijze pilaren proef je de strenge bouwstijl van

de cisterciënzerorde. Groot is het priesterkoor met de koorbanken; de slaapzaal van het klooster is nu museum en sacristie. De kerk heeft grafzerken van edelen, en sarcofagen van leden van de vroegere koninklijke families Sverker, Stenkil en Inge.

In Berg bekijken we de 'Bergs slussar', de vijftien sluizen van het Götakanaal. Even later zien we, over de akkers heen, de hoge torenspits van de kerk van Linköping oprijzen.

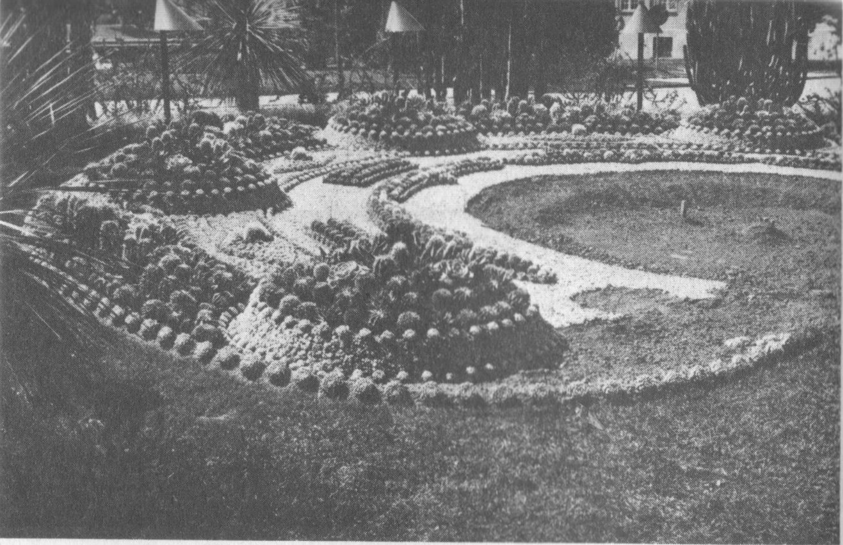
Linköping, hoofdstad van Östergötland

Linköping – 80.000 inwoners – is een stad met vele fabrieken. Gamla Linköping is een verzameling van kleurige houten huizen; Tinnerbäcksbadet is een groot verwarmd openluchtzwembad; Trädgårdföreningen is een wandel- en amusementspark; Lilla Torget is een modern winkelcentrum.

Op een rustig plein staat de *domkerk* met de 107 m hoge toren waarop vergulde pinakels schitteren. De 110 m lange, Romaans-gotische kerk is een imposant gebouw; begonnen in 1125, werd het in 1516 voltooid.
Bij het betreden van de kerk valt direct het altaar op: een groot kruis aan het gewelf en op het altaar een kleurige schildering van Christus – in 1934 gemaakt door de Noor Henrik Sörensen – geflankeerd door twee kleurige tableaus. De gobelins achter het altaar beelden de schepping uit.
De dom heeft drie schepen, zware pilaren, mooie kruisgewelven, vele vloergrafzerken, zijkapellen met wapenschilden, een bronzen doopvont met reliëfs, een verguld pronkstuk van een preekstoel, enkele hoge grafmonumenten. De grote triptiek van Christus' lijden – rechts van het hoofdaltaar – is gemaakt door Maarten van Heemskerk.

Naast de dom ligt de tuin met de *Biskopsgård*, een geel gebouw met twee poorten. Vroeger woonde de bisschop schuin tegenover de dom, in het 13e-eeuwse *Slot*, een groot gebouw met een zware toren; na de Reformatie werd dit een koninklijk paleis, nu is het de zetel van de landshövding.
Naast de dom – op de hoek van de Storgatan – staat het *Stadshus* uit 1864, met rond de ingang van het gele gebouw de spreuk: Initium sapientiae timor Domini, De vreze des Heren is het begin van alle wijsheid.

We volgen de Storgatan, een winkelstraat, naar de Stortorget, waar de monumentale *Folkungabrunnen* van Carl Milles staat. Een oude man – Folke Filbyter, de legendarische stamvader van de Folkunger – zit te paard tussen twee waterbassins. Op de bronzen zijkanten van de fontein

Cactusmozaïeken in het Karl-Johanspark van Norrköping

staan vele reliëfs: de speurtocht van Folke Filbyter naar zijn ontvoerde kleinzoon, de handel met Lübeck en de reis van Birgitta naar Rome.
Verder de Storgatan afwandelend, komen we bij de *Sint-Larskerk* uit de 12e eeuw: een vierkante grijze toren met zwarte lantaarn, een oude doopvont en crypte, een modern altaar van steenblokken tussen twee schilderijen.

Norrköping, de stad van Lodewijk de Geer

Na het verlaten van Linköping passeren we bij *Norsholm* het Götakanaal en rijden dan door bossen naar Norrköping. Aan de rand van de stad ligt het grote park Himmelstalund, met sportvelden, een zwembad en vele rotstekeningen uit 1000 v. Chr. Over de prachtige Norra Promenaden rijden we naar het centraal station; daar zijn we vlak bij de meeste bezienswaardigheden.

Historie van Norrköping

De uitgegroeide vissersplaats kreeg in 1384 stadsrechten, de handel werd bevorderd door Gustaf Vasa, maar in 1567 werd de stad door de Denen verwoest. In 1613 werd het kasteel Johannisborg gebouwd; ten oosten van het station liggen nog de resten van muren en poorten ervan.
De pest van 1623 bracht de bevolking terug tot de helft. Pas in de 17e eeuw kwam Norrköping tot bloei, toen de rijke Amsterdamse bankier-zakenman Lodewijk de Geer er zich vestigde. Hij gaf de stoot tot de industriële ontwikkeling door het oprichten van wapensmederijen, hoogovens, ijzergieterijen, papier- en textielfabrieken, waarvoor hij Hollandse en Waalse

De Dommarringen in Norrköping

vakmensen liet overkomen. Hij leverde de koning wapens en uniformen, leende hem geld voor zijn oorlogen, bouwde een vloot om de Deense blokkade van de Sont te doorbreken.
In 1719 werd de stad door de Russen verwoest. Maar na stadsbranden en pestepidemieën leefde de stad toch weer op en groeide uit tot de belangrijke haven- en industriestad van heden, met 120.000 inwoners.

Karl Johanspark

In dit park bij het station staat het *standbeeld van Bernadotte,* Karl XIV Johan. Het is een aardig park, met geraniumboompjes en een cactusmozaïek in halfronde vorm.
In het gele *stadhuis* uit 1802 worden stadsfeesten gehouden (stadhuis is een feesthuis, raadhuis een bestuurshuis). Achter het stadhuis staat het grootse *stadstheater* uit 1907. Bij het park komt de Saltängsgatan uit. Op nummer 19 staat het *Stenhuset*, gebouwd in 1784 op de plaats van de woning van Lodewijk de Geer

Raadhuis en Hedwigkerk aan het Raadhuisplein

Vanaf het station loopt de lange *Drottninggatan* kaarsrecht door de stad; ze passeert bij het Karl Johanspark de brug over de *Motalaström*, een brede rivier die door de stad kronkelt en waaraan de meeste fabrieken gelegen zijn. Bij de brug liggen de rondvaartboten.

Even voorbij de brug ligt, links aan de Drottninggatan, de Rådhustorget, ook Tyska Torget, Duits plein genoemd. Het monumentale *raadhuis* uit

1910 heeft een hoge vierkante toren, met het beeld van Sint Olof op een zetel.
Tegenover het raadhuis staat de *Hedvigskyrka* of Duitse kerk, in 1673 gebouwd voor de Duitse kolonie in Norrköping, met steun van koningin Hedvig Eleonora. In 1719 zwaar beschadigd door de Russische kanonnen, werd de kerk spoedig weer opgebouwd. Ze heeft een leuk zwart torentje met verguldsel. Het grote en toch intieme interieur heeft een geheel beschilderd plafond, een juweel van een preekstoel uit 1727 met de naam van de Duitse schenker erop, een zandstenen doopvont uit 1600, achter in de kerk oude koperen pauken. Het altaarstuk uit 1791 – Christus toont zijn wonde aan Thomas – is gevat tussen twee Ionische zuilen; de gebrandschilderde ramen aan de zijkanten stellen Johannes en Paulus voor.

Aan de lange Drottninggatan

Even verder in de straat staat de mooie *Olaikerk* uit 1767 met het altaarschilderij van het Laatste Avondmaal.
Aan de andere kant van de straat, aan de rustige Gamla Torget staat het *standbeeld van Lodewijk de Geer* – van Carl Milles – ineengedoken in zijn mantel; op het voetstuk staat: Vader van de Zweedse industrie, 1587-1652, en de afbeelding van een van zijn fabrieken. Lodewijk kijkt naar de Holmens Bruk, een fabriek waar hij begon met een wapensmederij.

De Drottninggatan loopt uit op het Vasapark. Daar bevinden zich de *stadsbibliotheek* – met onder meer alle boeken van De Geer – en het moderne gebouw van het *museum* (oude en nieuwe kunst en stadshistorie).
Ten westen van het Vasapark, op de hoek van de Albrektsvägen en Klingsbergsgatan aan de rand van de stad, ligt onder de bomen van een grasheuvel de *Dommarringen*: achttien oude stenen in de vorm van een driekwartcirkel. Hier werden in oude tijden rechtszittingen en godsdienstige bijeenkomsten gehouden.

De Geer begon in Finspång

Aan de weg Norrköping-Örebro ligt de industriestad *Finspång* – 18.000 inwoners – waar Lodewijk de Geer in 1618 met zijn eerste ijzerfabriek begon. Zijn zoon bouwde in 1668 een slot – met mooie slotkapel – op een eilandje in de rivier. Het slot – nu een metaalmuseum – behoorde tot 1837 aan de familie De Geer; als een familielid het slot bezocht, werden de kanonnen in het mooie park afgeschoten.

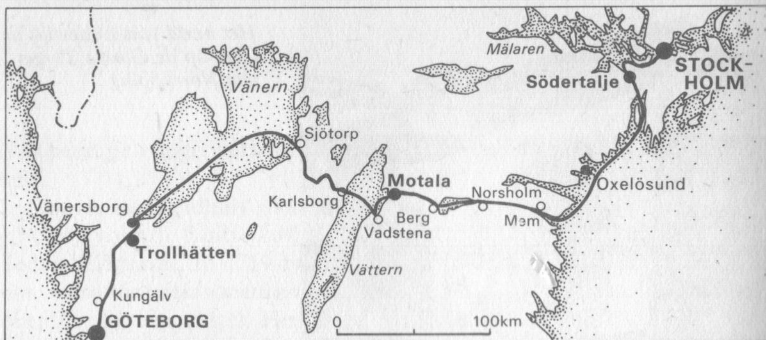

Het beeld van Lodewijk de Geer op de Gamla Torget van Norrköping

De Nederlandse ambassade, Götgatan 16a te Stockholm, is nu gevestigd in het 17e-eeuwse huis van Lodewijk de Geer en is sfeervol ingericht met Hollandse meesters uit 's lands schatkamers.

9. HET GÖTAKANAAL

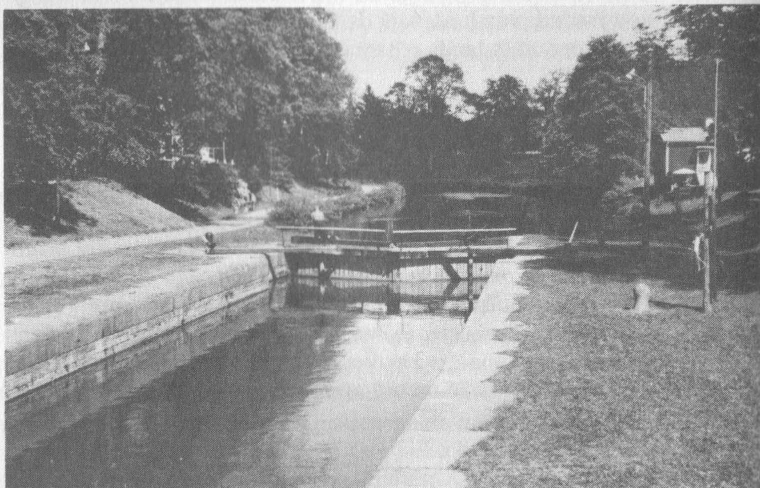
Het Götakanaal werd in 1833 geopend, vier jaar na de dood van zijn bouwer, baron Baltzar von Platen. Het verbindt Göteborg met Stockholm. Het kanaal is 560 km lang; men vaart 90 km over de Göta älv, 90 km door kanalen, 235 km over meren en 145 km over zee; de boot wordt geschut in vijfenzestig sluizen. De tocht gaat over de grote meren Vänern en Vättern en door de provincies Bohuslän, Västergötland, Östergötland en Södermanland. Het kanaal is 3 m diep, heeft een bodembreedte van 14 m en een bovenbreedte van 26 meter; op sommige plaatsen raakt de boot de takken van de bomen.

12. Het Götakanaal

De tocht duurt achtenvijftig uur, drie dagen en twee nachten. In de zomermaanden varen er tien maal per maand drie niet grote, maar komfortabele boten van de Götakanaal Rederij door het kanaal. De boten hebben een goede keuken, ruime dekken, een aardige eetzaal en hutten voor een tot drie personen. De maaltijden zijn bij de passageprijs inbegrepen. Omdat de tocht erg populair is, is bespreking gewenst. Auto's kunnen door de rederij in de plaats van vertrek worden opgehaald; ze worden op een trailer vervoerd naar de plaats van aankomst.
Onderweg kunnen in Trollhättan, Vadstena en Berg-Vreta excursies worden gemaakt. Het kanaal is het blauwe lint door het groene Zweden.

Het Götakanaal bij Borensberg

Tijdens het schutten in Berg kan een uitstapje worden gemaakt naar de resten van het 12e-eeuwse Cisterciënzernonnenklooster Vreta

Vanuit je stoel op het dek zie je tijdens de tocht een mooi stuk van het land.

Vanuit Göteborg vaart de boot door de Göta älv langs het oude kasteel van Bohus in Kungälv naar Trollhättan – 42.000 inwoners – met auto-, vliegtuig- en locomotieffabrieken. Een serie sluizen in het Trollhättankanaal brengt de boot omhoog; tijdens het schutten is er gelegenheid te gaan kijken naar de grote elektrische centrale die de beroemde watervallen van vroeger aan het oog onttrekt.

Onder de grote hangbrug door vaart de boot naar de handels- en industriestad Vänersborg – 20.000 inwoners – aan het Vänermeer, het grootste meer van Zweden, 140 bij 70 km. Bij de acht uur durende tocht over dit meer zien we in de verte het kasteel Läckö liggen op een hoogte aan de oever, en daarachter de 306 m hoge Kinnekulle, met grotten en een weelderige vegetatie.
Bij Sjötorp vaart de boot het eigenlijke Götakanaal in, dat in de rotsen is uitgehouwen; negen sluizen brengen hem 19 m omhoog; het kanaal maakt later even plaats voor de meertjes Vicken en Botten.

Bij het garnizoensstadje Karlsborg bereikt de boot het Vättermeer; in ruim vier uur vaart hij naar Vadstena, waar de passagiers het kasteel en de kloosterkerk kunnen bezoeken. Dan gaat de tocht verder naar Motala, waar langs het kanaal de schepper ervan, Baltzar von Platen, begraven is.

Vijf sluizen brengen de boot 15 m omhoog naar het Borenmeer; daarna volgt de sluis van Borensberg en dan komen de vijftien sluizen van Berg die de boot 40 m omlaagbrengen naar het mooie Roxenmeer; ondertussen kan Vreta bezocht worden.

Na het Roxenmeer wordt bij Norsholm weer het kanaal bereikt en daarna gaat de tocht over het Åsplangenmeer met de steile oevers. Na de kleine, oude stad Söderköping volgt in Men het einde van het kanaal. Aan de oever van de baai Slätbaken ligt de kasteelruïne Stegeborg.

Dan begint de Oostzee met de scherenarchipel, daarna langs de havenstad Oxelösund en door de Järnafjord en het Södertäljekanaal naar Södertälje. De laatste tocht gaat tussen de eilandjes van het Mälarmeer door naar Stockholm, waar wordt afgemeerd aan de Riddarholmkade bij het stadhuis.

VI. Tochten door Midden-Zweden

1. VAN NORRKÖPING NAAR STOCKHOLM

Ongeveer 15 km ten oosten van Norrköping ligt aan de Bråviken de grote toeristenattractie van het *Djurpark Kolmården.* Behalve het dierenpark (djurpark) van 125 ha vind je er een enorm parkeerterrein, kermisvermakelijkheden, een safaripark, een dolfinarium, een terrarium met krokodillen en slangen, een kinderdierentuin, een restaurant en het Getå Turisthotell.
In het safaripark – met een autoweg erdoorheen – bevinden zich onder meer tijgers, olifanten, giraffen, leeuwen, elanden, herten, beren, zebra's en struisvogels. In het dierenpark, met een steppe en savanne, kun je ijsberen, chimpansees en gorilla's zien; het dolfinarium biedt de bezoekers een fantastische show.
Je kunt er rondwandelen of een duur tochtje van 2300 m met de gondelbaan maken boven het park, waarbij je wel veel van de natuur ziet, maar vaak weinig van de dieren.

Op de hoofdweg, moet je echt even stoppen bij de Turistgård en Värdshus van *Stafsjö*, een cafetaria met een uniek en gezellig interieur van beelden, koperen potten, geweien en gedroogde vruchten. Het restaurant wordt opgeluisterd door wapens en harnassen, schilderijen en Griekse friezen; het doet voor een paleiszaal niet onder. Feestelijk is er de smörgåsbord, zeldzaam overdadig. Ook een kopje koffie op het hoge terras, met uitzicht op het meer, is een genot.

Nyköping, de hoofdstad van Södermanland

Op weg naar Nyköping passeren we verscheidene kleine motels. Bij het binnenrijden van Nyköping – 32.000 inwoners – zoeken we eerst het slot Nyköpingshus – een rood gebouw met een grijze toren – omgeven door brede wallen en dikke muren. Hier had in 1317 de broedermoord plaats (blz. 61).
De haven- en industriestad heeft in haar centrum iets charmants. Op de langwerpige *Stortorget* staat een fontein met twee bronzen vissen. Eén lange zijde wordt ingenomen door de residentie van de landshövding; ertegenover staat het 17e-eeuwse raadhuis, een wit gebouw met gele bogen en een rood dak. Het moderne raadhuis ernaast heeft muren van grote witte stenen en paviljoens van mooi hout.

In een hoek van het plein staat de 13e-eeuwse, lange en grijze *Nikolaikerk* met de vierkante toren van rode baksteen. De twee renaissanceportalen zijn voorzien van beelden en vergulde opschriften. Het prachtige inte-

rieur heeft witte gewelven, een weelderige preekstoel, een middeleeuwse altaarwand met Maria tussen twee bisschoppen, een prachtig koorhek, koorstoelen met veel verguldsel, het hoofdaltaar met een schilderij van het laatste avondmaal. Op korte afstand van de kerk staat een vierkante roodbruine klokkestoel op een roze granietrots. Vanaf de brug in de Östra Storgatan kijken we naar de *Svalorna,* het beeld van een zwaluw, midden in het riviertje.

Rust in Trosa, autofabrieken in Södertälje

Een rechterzijweg van 7 km voert naar het idyllische stadje *Trosa* – 2000 inwoners – met houten huizen, het paleis Tureholm, pottenbakkers en veel rust. *Södertälje* – 55.000 inwoners – is een niet al te fraaie industrie- en havenstad, maar ook een kuuroord. De Ragnhildskerk heeft een barokke gevel en een vierkante toren met een groene spits.

2. ROND HET MÄLARMEER

Vanuit Stockholm maken we een tocht rond het Mälarmeer, door Södermanland op de zuid- en Västmanland en Uppland op de noordoever. Het Mälarmeer (Mälaren) – 117 km lang – heeft grillige oevers en vele eilandjes. Aan de zuidoever liggen verscheidene kastelen en enkele historische stadjes. Het landschap rondom het meer is echter niets bijzonders, het meer krijg je nauwelijks te zien; onderweg zijn weinig motels en taverna's.

Het machtige kasteel Gripsholm

Vanuit Stockholm rijden we via Södertälje naar Mariefred. Een oprijlaan – met rechts de gebouwen van de volkshogeschool (folkhögskola) en links twee runenstenen – voert naar de houten brug, met zware ijzeren bollen aan de rode balken. De kasteelpoort heeft een beschilderd gewelf en enkele nissen.
Op de binnenhof staat de machtige Gripstoren, met ervóór twee mooi bewerkte kanonnen die in 1581 in Rusland werden buitgemaakt.
Het indrukwekkende kasteel is in de 14e eeuw gebouwd door landvoogd Bo Jonsson Grip; Gustaf Vasa maakte er een koninklijke residentie van. Het kasteel heeft 4 m dikke muren, vier ronde torens, een klein theater van Gustaf III uit 1781 in de Theatertoren, een gracht en een park eromheen.
Nu is het een historisch museum: koninklijke vertrekken, de grote rijks-

Het idyllische stadje Mariefred aan het Mälarmeer

zaal, meubelen, kunstvoorwerpen, een uitgebreide portrettengalerij, waarvan een gedeelte in de volkshogeschool is ondergebracht.

Vanuit het kasteelpark kijk je, over het water heen, naar het idyllische stadje *Mariefred* – 2000 inwoners – zo genoemd naar het kartuizerklooster Pax Mariae (Mariavrede) uit 1493. Boven de rode daken en groene bomen steekt de zware torenspits van de witte kerk omhoog.

Vanuit Stockholm kun je over het Mälarmeer een boottocht maken naar Mariefred. In de buurt van dit stadje rijdt een stoomtrein uit de oude doos over een afstand van 4 km van de Östra Södermanslandsspoorweg.

De beroemde dom van Strängnäs

Hoog boven het rustige stadje Strängnäs – 10.000 inwoners – steekt de toren van de domkerk omhoog. De dom ligt op een groene heuvel, aan het einde van de Gyllenhjelmsgatan, die vanaf het stadsplein omhoogloopt. De kerk is gebouwd door bisschop Rogge, nadat de vorige was afgebrand. Olaus Petri preekte hier de hervormingsleer en stichtte er een opleidingsschool voor predikanten.
De dom heeft een 75 m hoge toren, beschilderde gewelfribben, drie Vlaamse vleugelaltaren, oude fresco's tegen de pilaren, een barokke preekstoel, een groot priesterkoor met beschilderd gewelf, een interessante zilverkamer, achter in de kerk de bibliotheek met middeleeuwse handschriften.

De grafmonumenten zijn iets aparts. Rechts van het altaar het praalgraf van Sten Sture de Oude (blz. 63); links dat van Karl IX en zijn twee vrouwen: een houten ruiter te paard met de vergulde uitrusting van de koning; daarnaast een sarcofaagje met een lief beeldje erop van Isabella, dochter van Johan III.
Opvallend is het grafmonument met de twee knielende gestalten van Karl Gyllenhjelm – halfbroer van Gustaf II Adolf en rijksadmiraal – en zijn vrouw; de reliëfs beelden zeeslagen uit; met de kettingen was hij twaalf jaar lang vastgeklonken in een Poolse gevangenis.

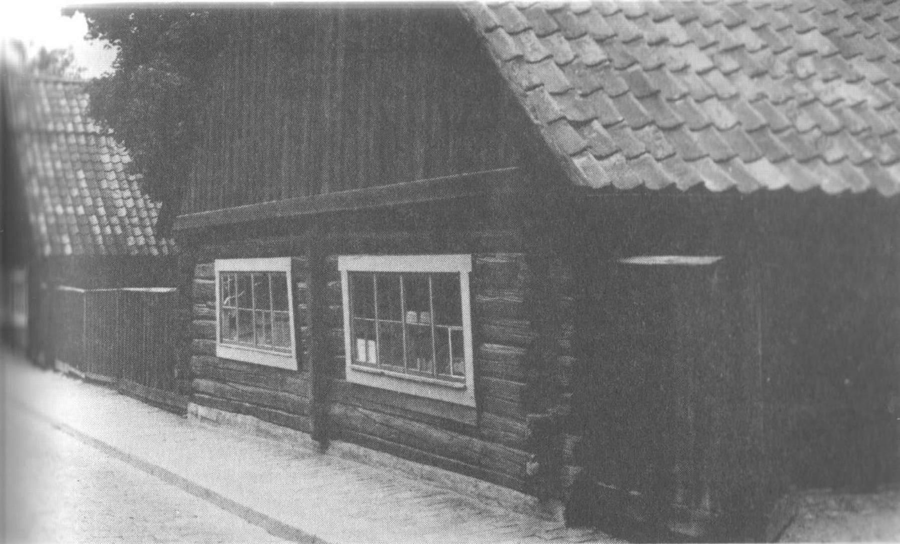
Achter de kerk kijk je uit op het meer; rondom de kerk staan oude houten gebouwen, ook het vroegere bisschopshuis. Links naast de kerkpoort staat de Roggeborg, het 15e-eeuwse huis van bisschop Rogge, waar in 1523 Gustaf Vasa tot koning werd uitgeroepen. Gustaf II Adolf stichtte er een gymnasium; nu is het een museum.

De oude smederij van Eskilstuna

Een bord langs de weg wijst naar een 'gravfält': begroeide heuvels met grote stenen en een heel hoge runensteen met rode figuren.
We rijden Eskilstuna – 67.000 inwoners – binnen langs het Stadspark; aan het water staat het beeld 'Gods hand' van Carl Milles. Een bezoek waard is de dierentuin, met kermisvermaak en een flamingovallei.
De stad heette vroeger Tuna, maar toen in 1080 de Engelse missionaris Eskil te Strängnäs werd vermoord, werd ze Eskilstuna genoemd. De stad is beroemd om zijn geweren, fijne staalprodukten en medische instrumenten. In de 17e eeuw vestigde Reinhold Rademacher uit Lijfland er een messenmakerij. In de Rademachergatan staat een rij lage bruinhouten huisjes, met ook de oude smederij van Rademacher. Het is er interessant: huizen onder de bomen, een kopersmid aan het werk, verkoop van handwerkprodukten, een openluchtherberg, een zomertheater, en een tentoonstelling van gereedschappen.

Kungsör en de beren

Op een groene hoogte staat de barokke Koning-Karelkerk uit 1691 en in het park ernaast het beeld van een beer. Op een landtong staan de resten van de Kungsgård, van waaruit verscheidene koningen op berejacht trokken. Gustaf Vasa had er een wijnkelder; Karl XII doodde er een beer toen hij '11 jaar, 7 maanden en 19 dagen' oud was.

De oude smederij in de Rademachergatan van Eskilstuna

Arboga, een historisch stadje

In het industriestadje Arboga – 12.000 inwoners – staan langs de rivier schilderachtige huizen. In het oude stadje werden vroeger vaak kerkvergaderingen en rijksdagen gehouden (blz. 63); in 1434 werd Engelbrekt er tot rijksbestuurder uitgeroepen. Vóór de Drievuldigheidskerk staat zijn standbeeld; deze kerk hoorde vroeger tot een franciscanenklooster. Op een van de muurschilderingen preekt Franciscus voor rendieren en wilde zwijnen.
Ook de Nikolaikerk is bezienswaardig; het 15e-eeuwse raadhuis deed vroeger dienst als gasthuis. Het huis waar de rijksdag vergaderde is nu een museum.

Köping en zijn apotheker

In Köping – 21.000 inwoners – roken de fabrieksschoorstenen. Het stadje heeft een ertshaven, een kerk met een prachtig Duits altaar en een openluchtmuseum.
In het Scheelepark staat het standbeeld van Karl Scheele, de beroemde chemicus die verscheidene elementen ontdekte en die op het einde van de 18e eeuw apotheker in Köping was.

Västerås, hoofdstad van Västmanland

We rijden de grote industriestad – 110.000 inwoners – binnen langs het openluchtmuseum Vallby en rijden dan door naar de domkerk. Daar

laten we de auto staan: Stortorget is vlakbij en vandaar voert een winkelstraat naar het raadhuis en het slot aan de Fiskastorget.
Västerås is een oude stad. In 1527 verklaarde hier de rijksdag de lutherse kerk tot staatskerk en in 1544 maakte hij er de kroon erfelijk in het geslacht Vasa.

De 13e-eeuwse dom is een grote kerk van rode baksteen met een hoge toren. Weelderig aangekleed is de doopkapel, achter in de kerk. Naast het vergulde vleugelaltaar – Antwerpen 1516 – staat de sarcofaag van Erik XIV; de korenschoof (= vasa) op het voetstuk is het symbool van de Vasa-dynastie. Rechts achter in de kerk is het graf van Rudbeckius – bisschop van Västerås, 1619-1646 – met eveneens grafzerken van zijn familieleden.
Het beeld van de bisschop – van Carl Milles – staat links van de kerkingang, een forse figuur, een kerkboek in de hand, en een engeltje op de schouder. Rudbeckius maakte van Västerås een cultuurcentrum. Links van de kerk staat het door hem in 1623 gestichte gymnasium – het eerste in Zweden –, nu het domkapittelhuis. Tegenover de kerkingang staat het bisschopshuis.

De Stortorget is gezellig: warenhuizen, Stadshotell, twee kleurige houten gebouwen: de Apotekgården uit 1668 en de jongere Casinogården.
Naast het oude raadhuis – nu kunstmuseum – op de Fiskastorget staat het moderne raadhuis van grijs marmer en veel glas en met een hoge vierkante toren; ervóór twee moderne beeldhouwwerken: een soort schip en op een hoge zuil een verguld dier. De brug over de Svartån voert naar het 14e-eeuwse slot, een groot rood gebouw met een groen dak, nu de residentie van de landshövding.

Van Västerås naar Uppsala

Op weg van Västerås naar Uppsala bezoeken we Enköping, Sigtuna en Skokloster.
Het industriestadje *Enköping* – 18.000 inwoners – heeft een 15e-eeuwse Lievevrouwekerk en ruïnes van een 13e-eeuws franciscanenklooster.

Het schilderachtige *Sigtuna* – 4000 inwoners – was in de middeleeuwen enige tijd hoofdstad van het oude Zweden en tevens bisschopszetel; het museum bewaart herinneringen aan die tijd. Nu is Sigtuna een leuk stadje met nauwe straatjes, veel groen, runenstenen en kerkruïnes, een 18e-eeuws houten raadhuisje en enkele goede onderwijsinstellingen.

Het slot Skokloster

Skokloster is een 13e-eeuwse nonnenklooster dat omstreeks 1650 werd omgebouwd tot een machtig slot voor de veldheer-admiraal Wrangel. Het slot – met zijn schilderijen, meubels, gobelins, wapens en kunstvoorwerpen – en de 13e-eeuwse kloosterkerk trekken veel bezoekers. Er is ook een camping en een automuseum.

3. UPPSALA, CENTRUM VAN GODSDIENST EN CULTUUR

In Gamla Uppsala – 6 km ten noorden van Uppsala – bouwde Erik de Heilige een kerk, de oude dom, die in 1154 een bisschop en in 1164 een aartsbisschop kreeg.

Historie van Uppsala

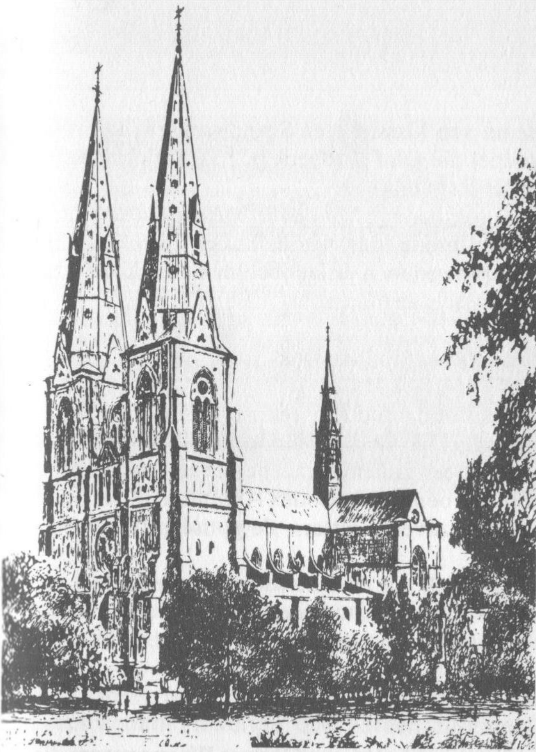
In 1270 begon de bouw van de nieuwe dom in Uppsala, op een hoogte aan de Fyriså, die dwars door de stad stroomt. Rondom de dom verrezen kerkelijke gebouwen en aan de andere oever ontwikkelde zich een handelsstad.
In 1477 stichtte aartsbisschop Jakob Ulfsson de universiteit. Gustaf Vasa bouwde er een slot, aartsbisschop Laurentius Petri voerde er de reformatie door. Gustaf II Adolf bevorderde de ontwikkeling van de universiteit door grote schenkingen. Dat deed ook Kristina, die vaak op het slot resideerde, waar ze zich omgaf met geleerden en diplomaten.
In de 18e eeuw was Uppsala, met een aantal grote geleerden, een centrum van wetenschap. In de volgende eeuw begon de ontwikkeling van handel en industrie. Uppsala telt nu 150.000 inwoners.

13. Tussen Norrköping en Gävle

De beroemde dom

Aan de gotische domkerk is gebouwd van 1270 tot 1435. De twee torens van 118 m hoogte zijn het symbool van de stad; ze verheffen zich boven het west- of Erikportaal – de hoofdingang – met een beeld van Sint Erik tegen de middenzuil. In het zuiden bevindt zich het prachtig gebeeldhouwde Larsportaal (Lars = Laurentius), in het noorden het Olofportaal; aan de noordzijde staan vier runenstenen.
De 118 m lange kerk heeft een stijlvol interieur met beschilderde muren en gewelven. Rijkbewerkt zijn de kapellen met de graven van koningen, hun familieleden, hoogwaardigheidsbekleders, aartsbisschoppen en geleerden. Om er enkele te noemen: de Gustafkapel achter het altaar met de graven van Gustaf Vasa en zijn drie vrouwen; links van het priesterkoor: van Johan III en zijn Poolse vrouw Katarina Jagellonica; achter het hoogaltaar de verguldzilveren schrijn van Erik de Heilige; vóór het priesterkoor de grafsteen van Laurentius Petri, de eerste lutherse aartsbis-

De gotische domkerk van Uppsala

schop van Uppsala, en van aartsbisschop Nathan Söderblom – overleden in 1931 – de voorvechter van de oecumenische gedachte.
Kijk ook eens rechts in de kerk, naar de smeedijzeren 'boom der verzoening' uit 1968. Links ligt de grafsteen van *Carl von Linné*, met in de kapel ertegenover een monument, in 1748 geschonken 'aan de vorst der botanici door zijn vrienden en leerlingen'. Bij het noordportaal is de schatkamer van de dom.

Aan het domplein

Aan het domplein staat het *huis van de aartsbisschop*; ook een *obelisk*, ter ere van Gustaf II Adolf twee eeuwen na zijn dood opgericht door koning Karl XIV Johan en het Zweedse volk. De smalle en hoge 14e-eeuwse *Drievuldigheidskerk* heeft bakstenen pilaren, een beschilderd gewelf en witte muren.
Tegenover de dom staat het *Gustavianum*, de oude universiteit – nu

cultuurhistorisch museum van klassieke en Scandinavische kunst – met een bol op de hoge koepel die Olof Rudbeck in 1663 inrichtte voor het onderwijs aan de medische studenten.
In het park achter het Gustavianum staat de nieuwe *universiteit* uit 1887, een statig gebouw met een brede trap, wandelhal en grote aula. In het park staan verscheidene runenstenen en het beeld van Erik Geyer, met aan zijn voeten een vrouw met een harp.

Carolina Rediviva, de universiteitsbibliotheek

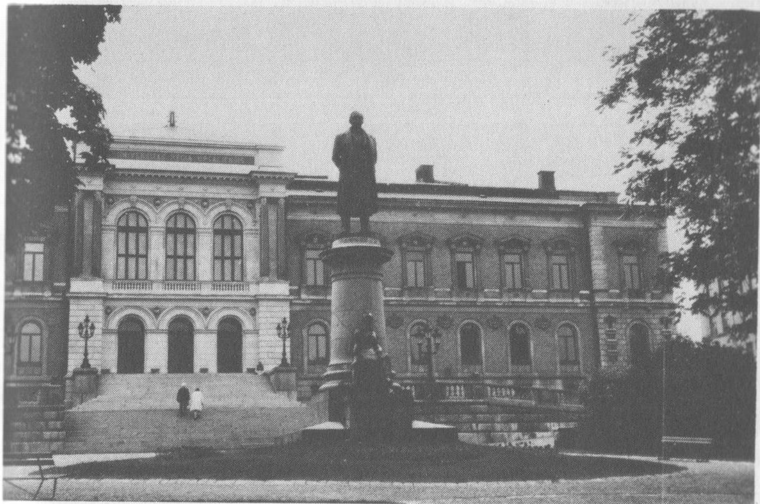
Door het mooie park Odinslund wandelen we naar de universiteitsbibliotheek die op een hoogte is gelegen aan het einde van de Drottninggatan. Het geelbruine gebouw met een zuilenportaal bezit twee miljoen boeken en 28.000 handschriften. Beroemd is de Codex Argenteus uit de 6e eeuw, het perkamenten boek met zilveren letters, de gotische bijbelvertaling van bisschop Ulfila.
Ten zuiden van de bibliotheek ligt de *botanische tuin*, een deel van de vroegere slottuin. Aan de andere kant, in de Skolgatan, staat het *biologisch museum.*

Het slot op de heuvel

Vanaf de bibliotheek, langs het beeld van Gonnar Wennerstrom die het studentenleven bezong, wandelen we omhoog naar het slot. Rechts op het immense voorplein staat op een bastion de Gunilla-klokkestoel. Op het plein, met kanonnetjes langs de rand, bevinden zich een fontein en het borstbeeld van Gustaf Vasa.
Het roodgeschilderde slot van vier verdiepingen met ronde hoektorens werd door Gustaf Vasa gebouwd en later uitgebreid. Erik XIV liet er zijn rivalen van het geslacht Sture vermoorden. In de rijkszaal werden grote feesten gehouden, Gustaf II Adolf werd er gekroond en Kristina deed er in 1654 afstand van de troon.
Het slot is nu provinciaal archief en de zetel van de landshövding van Uppland. In de rijkszaal (rikssalen) – die in de zomer te bezoeken is – worden nu en dan stadsfeesten gehouden.

Linnéträdgården (Linnaeustuin)

Op nummer 27 van de Linnégatan, een zijstraat van de Kungsgatan, geeft een fraai poortje toegang tot de tuin van Carl von Linné (Linnaeus) – 1707-1778 – met rechts het Linnémuseum en links een leuk beeld van de jonge natuurvorser, met een bloem in de hand en een lief meisje aan zijn

De universiteit van Uppsala

voeten. In de tuin staan de namen van planten en bloemen op een bordje aangegeven; het leuke gebouw op de achtergrond is de orangerie.

Circa 12 km ten noorden van de stad staat het landhuis Hammarby, waar Linnaeus woonde en werkte; nu is het een museum.

Carl von Linné (Carolus Linnaeus)

Carl werd in 1707 geboren in de provincie Småland, als zoon van een dominee die een grote belangstelling voor kruiden had. Hij studeerde in Växjö, Lund en Uppsala en promoveerde in 1735 in de medicijnen, vijf dagen na zijn aankomst, aan de universiteit van Harderwijk, 'het stadje van negotie, waar men bokking en blauwbessen koopt en bullen van promotie'.
Hij maakte in Holland kennis met onder meer Herman Boerhaave en met de rijke bankier George Clifford, die hem diens buiten 'De Hartekamp' tussen Haarlem en Leiden (nu de Linnaeushof) gedurende drie jaar, van 1735 tot 1738, botanisch op orde liet brengen. In zijn 'Systema Naturae' deelde hij planten, dieren en gesteenten in volgens een nieuwe methode, die nog steeds in de wetenschap wordt gebruikt. Na zijn Hollandse tijd werd Linnaeus een gevierde professor in Uppsala.

De Linnéträdgården in Uppsala

Gamla Uppsala, het oude Uppsala

Circa 6 km ten noorden van Uppsala ligt het idyllische oord Gamla Uppsala; de Vattholmavägen voert erheen. In dit oude politieke en religieuze centrum stond vroeger een heidense tempel waarin mensenoffers werden gebracht. De tempel is verdwenen, maar wel liggen er nog de grafheuvels (Kungshögarna) uit de 6e eeuw, waar de Svearkoningen zijn begraven. Op de grootste grafheuvel (Tingshögen) werd toen recht gesproken.

In 1154 bouwde koning Erik, na een hevige strijd tegen de heidense cultus, hier een kerk die er nog staat. In deze kerk werd Erik begraven; later werd zijn lichaam overgebracht naar de dom van Uppsala. Naast de kerk staat een roodzwarte houten klokkestoel.

De muren van de oude kerk bestaan uit onregelmatige steenblokken, de ramen bevinden zich in diepe nissen. In het beschilderde portaal staat een boomstam met ijzerbeslag als offerblok. Het stemmige interieur heeft een altaar met een triptiek van zestien heiligenbeelden aan weerszijden van het kruis; rechts in het priesterkoor staat de brede bisschopsstoel die later als bruidsbank dienst deed. Op het stenen verhoog in de middengang wordt de reliekschrijn van Erik neergezet, nadat deze op 18 mei door de velden is rondgedragen om een goede oogst af te smeken.

Vredig is de natuur in en rond Gamla Uppsala: groene akkers, veel bomen, roodbruine huizen, heerlijke wandelwegen, het openluchtmuseum Disagården.

De koningsgrafheuvels van Gamla Uppsala

Enorm leuk is een eet- of drinkpauze in Odinsborg, naast de kerk. Het is een zwarthouten gebouw met unieke inrichting: glimmende vloeren, beschilderde muren en balken, leuke balkonnetjes, aardig buitenterras, een vitrine met bijlen en bronzen voorwerpen, oude kasten en klokken, harnassen en wapens, kruithorens, geweien en ronde kachels.
In een vitrine liggen koehorens met koninklijke handtekeningen op de zilveren plaatjes. Daaruit kun je het oude vikingbier – mjöd – drinken, dat er volgens een 14e-eeuws recept met hop en honing wordt gebrouwen.

4. VAN UPPSALA OVER FALUN NAAR GÄVLE

Deze tocht voert achtereenvolgens door de provincies Uppland, Västmanland, Dalarna en Gästrikland. Vanuit Uppsala rijden we door bossen en akkers en langs meren met vele watervogels naar Sala. In Åland staat naast de kerk een leuke houten klokkestoel.

Sala, de zilverstad

De moderne industriestad Sala – 12.000 inwoners – komt steeds meer in trek als toeristenoord. Aan de rand van de stad ligt de beroemde zilvermijn die alleen al in de 16e eeuw 200.000 kg zilver leverde voor de oorlogen van de koningen. In 1908 werd de produktie gestopt; wel wordt er nog lood en zink gedolven. Je kunt de mijn in de zomer bezoeken; de hoofdschacht is 318 m diep en de lengte van de mijngangen bedraagt 20 km.

De vierkante Stortorget is een aardig plein met grijze hobbelkeien. Het 18e-eeuwse raadhuis is een grijs gebouw met een rood dak. Eén van de zijden wordt ingenomen door het warenhuis Domus, met tegen de gevel plaatijzeren tableaus van riddertaferelen; je zit er gezellig op het terras van het Gilletrestaurant of even verder in de Taverne Silverbaren.
Vanaf het plein zie je de Kristinekerk uit 1635 liggen; ze bewaart als bijzonderheid de paradedegen van Wilhelm von Schwerin, de zoon van de pastor, die in 1808 in Finland sneuvelde. De Sala-sockenskerk heeft middeleeuwse beschilderingen en een Brusselse altaarwand. Het Aguéli-museum heeft werken van de in 1869 in Sala geboren schilder Aguéli.

De wisenten van Avesta

Even voorbij Sala gaat een linkerzijweg naar het mooie Långforsmeer; je vindt hier bossen, wandelwegen en het restaurant Måns Ols. De bosrand van de hoofdweg is begroeid met varens en felgele rolklaver. Even vóór Avesta begint het district Kopparberg, een deel van Dalarna.
Avesta – 29.000 inwoners – ligt in het dal van de Dalälv en heeft grote staalfabrieken. De stad heeft een fraaie 16e-eeuwse kerk en in het park Stubbsveden leeft een grote kudde wisenten.

Het charmante Hedemora

Bij het binnenrijden van Hedemora – 18.000 inwoners – vallen ons de houten huisjes en de lage stenen flats op. In de winkelstraat van het leuke oude stadje slaan we rechtsaf naar de Stortorget, een rustig plein met een keurig geelwit Stadshotell; het raadhuis uit 1797, een geelgrijs gebouw met een zwart dak; op de hoek de vierkante bruinhouten apotheek Gustaf Vasa.
Tegenover de apotheek staat, rechts in de Gussarvsgatan, het kleine houten theater (Gamla teater) van dikke rode balken en met blauwe deuren.
Het 15e-eeuwse stadskerkje heeft aardige muurschilderingen; de Gammelgård is een museum dat ondergebracht is in oude gebouwen. Na het verlaten van Hedemora, de oudste stad van Dalarna, rijden we langs het Folkspark, dat midden in de bossen is gelegen; langs de rivier staan kleine zomerhuisjes.

Säter – 5000 inwoners – is een aardig stadje; in het diepe rivierdal bevinden zich beekjes, bomen en een openluchttheater.
Borlänge – 30.000 inwoners – heeft grote ijzer- en papierfabrieken, maar

ook moderne gebouwen, zoals hoge flats, raadhuis en Korskerk. Het is, net als Hedemora, een goed uitgangspunt voor excursies.

De koperstad Falun

Falun – 35.000 inwoners – ligt aan de oever van de Faluå en tussen twee meren. Het is een rijke stad, een cultuur- en bestuurscentrum, met alle gelegenheden voor sport, ook wintersport. Natuurlijk heeft de stad een Falunmuseum en een Kopparbergkerk. Wie in het centrum wil logeren: het Stadshotell is ouderwets, wat vergane glorie; hypermodern is het Grand Hotell.
Het centrum is de Stora Torget, een hellend plein met hobbelkeien en veel parkeermeters. Hier staat het lelijke grijze raadhuis en ook de 17e-eeuwse Kristinekerk van rode baksteen met een mooie bronzen deur, een machtige toren en een rijk interieur. Vóór de kerk staat het standbeeld van Engelbrekt, een zwaard in de hand en naast hem twee mannen die met koorden zijn vastgebonden. Het heel grote hoekgebouw is het hoofdkantoor van Stora Kopparbergs Bergslags Aktiebolag, de eigenares van de kopermijn.

De kopermijn (koppargruva) van Falun

Al vanaf de 9e eeuw wordt de mijn ontgonnen. Volgens de legende zou het kopererts ontdekt zijn door de bok Kåre die zich de horens rood krabde aan een rotsblok. In de 17e eeuw speelde de kopermijn een grote rol in de welvaart van Dalarna en voorzag ze de koningen van geld voor hun veldtochten. Leverde de mijn eeuwen lang koper en wat goud en zilver, nu wordt er meer zwavel, lood, zink en pyriet gedolven.
Stora Kopparberg NV is een machtig concern met filialen in vele landen; behalve mijnen exploiteert ze ook waterkrachtcentrales, banken, bossen, staal-, papier-, hout- en pulpfabrieken.

De oude mijn is in de zomermaanden te bezichtigen; ze ligt 2 km ten zuiden van de stad. We rijden erheen door de Gruvgatan en zien vanaf het grote plein de groeven; de grootste – 100 m diep en 350 m breed – is in 1687 door instorting ontstaan.
Tegenover het Stora Kopparbergmuseum – het 18e-eeuwse mijnhuis Stora Gruvstuga – ligt de ingang naar de mijn: een houten gebouwtje met afbeeldingen erop van de gedolven ertsen. We gaan met de lift een 50 m omlaag – in grijze cape en met rode helm op – en wandelen dan door galerijen en kamers, langs de heel hoge houten wand uit 1833, naar de

De ingang naar de kopermijn van Falun

Vredeskamer waarvan het dak door een houten stellage wordt gestut. We zien het koperstof dat de koperverf leverde en waarmee eeuwen lang de houten gebouwen van Zweden roodbruin werden geschilderd.

Aan weerszijden van de buitentrap van het museum ligt een groot brok kopererts. Een vitrine in de hal toont een pronkstuk van blinkende ertsen: een geschenk voor een jubilerende directeur.
In de zalen bekijken we: vele soorten ertsen, gereedschappen en werkkleding, oude werktuigen, modellen van installaties, voorstellingen over de huidige gang van zaken, een muntenkabinet met tegen de wanden langwerpige en vierkante munten uit de 17e en 18e eeuw van wel een halve meter lengte en een gewicht van 20 kg, hoge witblauwe kachels, een koperen koffer met ingewikkelde sloten. In de vergaderzaal zien we een lange tafel, een collectezakje, en een vitrine met een miskelk. De geweren, kanonnetjes, vlaggen en uniformen zijn van het eigen Stora Kopparbergregiment dat tot 1788 heeft bestaan.

Van Falun naar Gävle

Na de buitenwijken van Falun volgen bossen, meren en zomerhuisjes. Een enkele keer laat zich op de stille weg een hert zien. We passeren *Hofors* met zijn ijzerfabrieken en *Sandviken*, waar 'Sandvikens Järnverk' het beroemde harde staal maakt. Aardig is het centrum, met de rode daken van de witte huizen tussen het groen.

Gävle, hoofdstad van Gästrikland

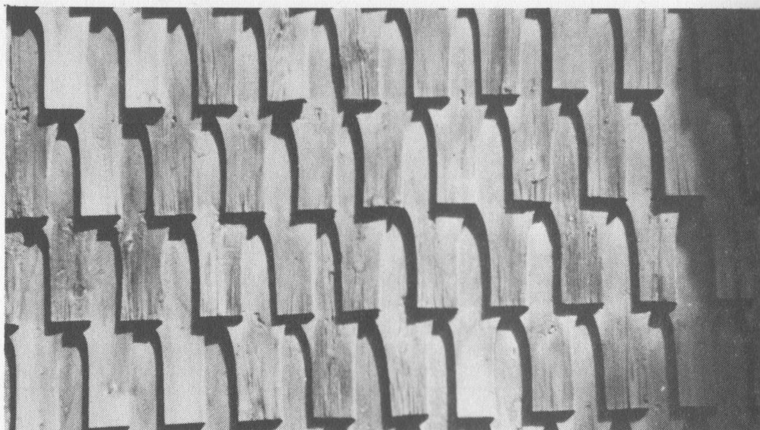
We rijden Gävle – 75.000 inwoners – binnen langs het grote park *Boulognerskogen*, genoemd naar het Bois de Boulogne; vóór de ingang staat het beeld van Gustaf Vasa, met een vaandel in de hand.
We zoeken de *Rådhusesplanaden* op, een heel brede laan met een hoge fontein, veel zitjes en bloembedden. Aan de ene zijde staat het gele *theater* met een harp erbovenop en in de nissen beelden van Molière, Mozart en Shakespeare. Aan de andere zijde verrijst het *raadhuis* uit 1780, met een leuk torentje op het dak en ervóór de fontein met een liggende man van roze steen.
Aan de overkant van het station ligt aan het water het *Gävlemuseum* dat Noordzweedse collecties herbergt; de brug achter het stadhuis voert naar het park met het *slot Gävleborg*, dat nu de zetel is van de landshövding.
Gävle is een ruimaangelegde stad met vele fabrieken en een grote haven. De Gävlerivier stroomt door de stad naar de Botnische Golf. In het zuiden ligt langs de rivier de oude stadswijk 'Gamla Gefle'. Verder heeft Gävle een 17e-eeuwse Drievuldigheidskerk, een spoorweg- en bosbouwmuseum, het Furuvik-amusementspark en een goedgeoutilleerd Folkets Hus.

5. VAN FALUN NAAR ÖREBRO

Deze tocht gaat door *Bergslagen*, het uitgestrekte mijndistrict van Midden-Zweden, waar sinds de middeleeuwen de mijnen worden geëxploiteerd. Er waren en zijn voorradig: rijke ertslagen, bossen voor het leveren van stookmateriaal en waterwegen voor het transport. Op deze route zie je honderden malen het opschrift 'Bergslag'.

Ludvika, een moderne industriestad

Van Falun rijden we via *Borlänge*, eerst door een landbouwgebied en dan door bossen, naar Ludvika. Deze industriestad – 22.000 inwoners – van Dalarna heeft een eeuwenoude ijzerindustrie. We bekijken er de kerk – uit 1752 – van kleine witte plankjes, de bruinhouten klokketoren op het kerkhof, waar hoge granietzuilen op de graven staan. Langs houtzagerijen en skiliften rijden we naar *Grängesberg*, eveneens gelegen in een rijk ijzergebied.

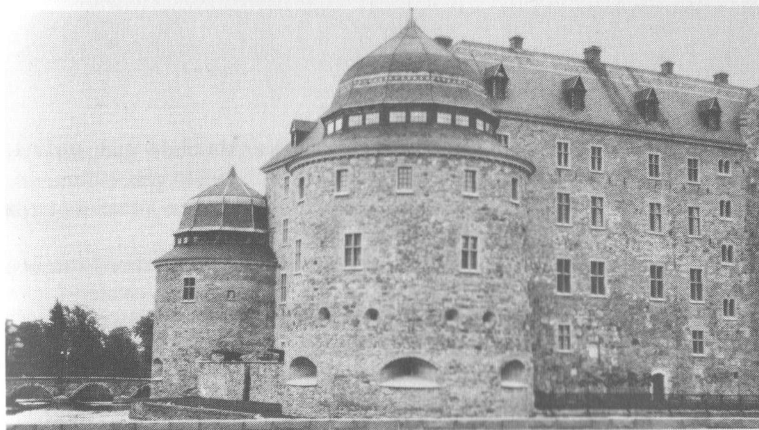
De leuk uitgesneden en overnaads gespijkerde plankjes van de kerk van Kopparberg lijken op een schubbenhuid

De roodhouten kerk van Kopparberg

Aan de hoofdweg staat een interessante kerk uit 1678, van rode plankjes en met geelhouten portalen en een 40 m hoge zwarte toren met een hoge spits. De kerk is een prachtig voorbeeld van houten kerkbouw in de 17e eeuw, geheel met overnaads gespijkerde plankjes.
De Ljusnarsbergskerk (Kopparberg behoort tot de gemeente Ljusnarsberg) heeft een warm interieur: bruin hout, koperen luchters, een plafond met bloemetjes beschilderd, banken en galerijen met leuke zuiltjes, een houten preekstoel met vergulde beeldjes, een halfronde communiebank, een spekstenen doopvont waarvan een monnik de schaal boven het hoofd draagt.

De oude mijnplaats Kopparberg – waar vroeger koper en nu ijzer wordt gedolven – heeft nog meer interessante gebouwen: de bruinhouten klokkestoel naast de kerk; achter de kerk het museum van rode balken; daarnaast het toeristenbureau in het oude Tingshus van rode plankjes, gebeeldhouwde zwarte balken en een grappig torentje met vergulde bollen.
In het centrum van Kopparberg – 8500 inwoners – staat het beeldje van een mijnwerker.

De streek tot Örebro is een ideaal gebied voor steenzoekers, sportvissers en amateurgeologen. Via *Lindesberg* – 7000 inwoners –, waar de bekende skifabriek staat, rijden we naar Örebro.

Het slot van Örebro

Örebro, de hoofdstad van Närke

Örebro – 90.000 inwoners – is dé schoenenstad van Zweden; boven in de *Svampen* (paddestoel), de 58 m hoge kelkvormige watertoren, tonen de fabrieken hun modellen. Dwars door de stad met de vele parken stroomt de Svartå-rivier; de Stor- en Drottninggatan zijn de winkelstraten.

Het 12e-eeuwse *slot* – midden in de stad gelegen – werd in de 17e eeuw in renaissancestijl herbouwd. Het machtige gebouw van geelbruine steenblokken heeft vier ronde hoektorens en is omgeven door een gracht. Boven de hoofdingang prijken twee stenen leeuwen en daaronder vier koppen van besnorde mannen. De poort voert naar de kleine binnenplaats, vanwaar aardige poortjes toegang geven tot het gebouw, dat nu de zetel is van de landshövding van de provincie Närke. In het slot werd in 1810 Bernadotte tot troonopvolger gekozen. Vanaf de Storbro (grote brug) heb je een mooi gezicht op het hele slot. Daar staat aan de gracht het beeld van Karl XIV Johan op een hoge zuil.

Tegenover de ingang van het slot ligt het *Slottspark*, met aan de rand de *Konsthall*; iets naar het oosten het *Stadspark*, met een openluchttheater en een kinderspeeltuin en met de oude houten huizen van het openluchtmuseum *Wadköping*.
Langs de slotgracht, op de hoek Skolgatan-Olaigatan, staat het statige en beroemde *oude lyceum* Karolinska Läroverket. De *obelisk* ertegenover herinnert aan Olaus en Laurentius Petri die het eerst de leer van Luther preekten.

Aan het einde van de Storgatan, aan de rand van de oude stad, staat de grijze neogotische *Olaus-Petrikerk* uit 1912. Ze heeft gebeeldhouwde portalen en in het wat somber interieur een eikehouten altaar met een voorstelling van de verrijzenis van Christus.
Vóór de kerk staat het beeld van de reformatoren Petri, zoons van een smid in Örebro: Olaus prekend en Laurentius de bijbel vertalend.
Tussen deze kerk en de Storgatan staat aan de Järnvägsgatan het katholieke *Eskilkerkje*, in 1934 gebouwd door een Nederlandse pastoor.

Op de langwerpige Stortorget staat het grijze neogotische *raadhuis* uit 1863 en ook het *beeld van Engelbrekt*, met sporen aan de laarzen en een bijltje in de hand.
De vrijheidsheld kijkt naar de *Nikolaikerk*, de 13e-eeuwse kerk met de spitse toren, waar hij in een kapel begraven ligt.

6. VAN ÖREBRO NAAR KARLSTAD

Deze tocht gaat eerst door Närke en dan door Värmland, door bossen en een landbouwgebied en langs mooie meren.

Karlskoga, de kanonnenstad

We rijden Karlskoga binnen door het stadsdeel *Bofors*, waarvan de grote wapenfabrieken – in 1646 begonnen – door Alfred Nobel werden opgekocht. Heel leuk zijn de arbeiderswoningen; de sociale instellingen zijn een voorbeeld voor vele bedrijven.
Karlskoga – 40.000 inwoners – is een moderne en gezellige industriestad aan het Möckelnmeer, met aardige parken tegen de beboste heuvelrug Rävasen, die dwars door de stad loopt. Het Folkspark heeft een groot openluchttheater.
In het Tinghuspark, midden in de stad, staat een gedenkteken van de stadsbeschermer Karl IX, opgericht in 1911, drie eeuwen na zijn dood.
Tegen de groene heuvel staat de Konsthall – annex toeristenbureau – met naast de ingang het beeld van een metaalarbeider en tegen de muur een reliëf van het werk in de Boforsfabrieken, bij het driehonderdjarig bestaan in 1946 geschonken.

Tegenover het Tinghuspark ligt de roodhouten stadskerk uit 1586 – in de huidige vorm van 1706 – met een spitse toren en een dak van zwarte plankjes. De kerk is omgeven door een park-kerkhof. In het portaal hangen schilderijen van de apostelen; het stemmige houten interieur met

het koepelgewelf heeft een altaar met kleurige beeldjes en aan weerszijden ervan gebrandschilderde ramen; de drie galerijen zijn afgezet met fijne zuiltjes.

Kristinehamn aan het Vänermeer

De Värmlandse stad Kristinehamn – 22.000 inwoners – is een haven- en industriestad. In het centrum liggen enkele parken met beelden en fonteinen, de winkelstraat Kungsgatan en het stads- en streekmuseum.
Aan de stadsrand verheft zich de heel grote neogotische bakstenen kerk uit 1858; ze heeft twee zware torens, een vloer van rode stenen, witte muren en pilaren met rode gewelfribben, een barokke preekstoel en een altaar met een schilderij van de kruisiging.

Vlak langs het Vänermeer – met veel riet, boten, zomerhuisjes en een jachthaven – rijden we naar *Vålösund*, waar aan het water, op rotsen tussen dennen, de Picasso Skulpturen staat: een hoge zuil met een grijswit geval van een soort kop met uitsteeksel, een geschenk van Picasso aan de stad.
Het Vänermeer (Vänern) is het grootste meer van Zweden: 170 bij 70 km. De noordelijke oever is bebost, in het zuiden en westen is hij vlak en eentonig.

Karlstad, de hoofdstad van Värmland

Vlak vóór Karlstad, bij *Alster*, staat langs de weg de Frödingsteen, waarop de beeldhouwer Christian Eriksson motieven heeft afgebeeld uit het werk van de Värmlandse dichter Gustaf Fröding (1860-1911).

Karlstad – 54.000 inwoners – is een leuke en rustige stad aan de Klarälven en het Vänermeer, een aardige toeristenstad, het cultuur- en bestuurscentrum van Värmland. Ze kreeg in 1584 stadsrechten van hertog Karl, de latere Karl IX, en is na de stadsbrand van 1865 evenwichtig herbouwd met rechte straten en ruime pleinen.
De granieten *Östrabron* (Oosterbrug) met zijn twaalf bogen over de Klarälven dateert uit 1770. In het zuiden van de stad ligt *Mariabergskogen*, een natuurreservaat met bossen, een dierentuin en een theater, met amusement en een openluchtmuseum.

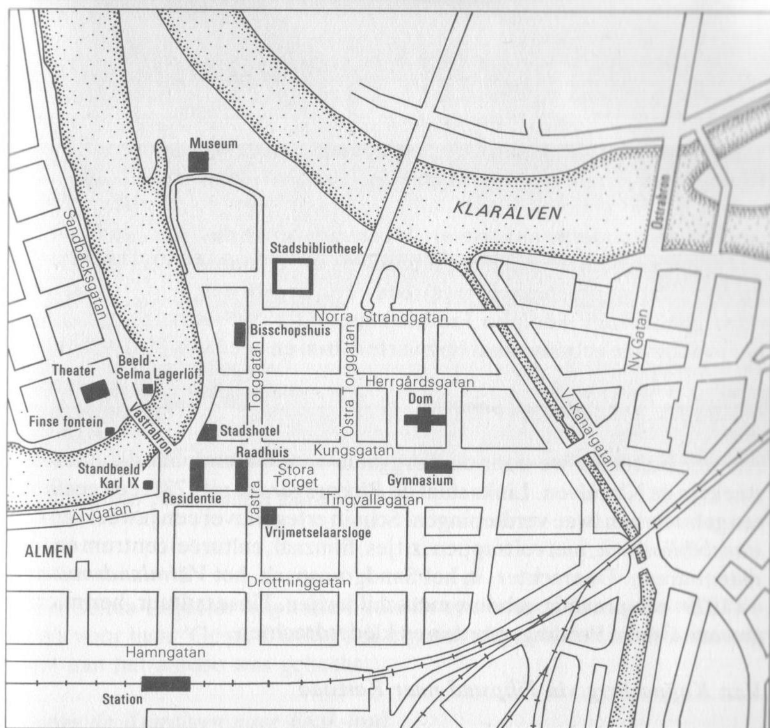

Picasso Skulpturen in Kristinehamn

Aan weerszijden van de Västrabron

Beginnen we onze wandeling bij de Västrabron (Westerbrug) over de Klarälven. Aan de zuidzijde zien we aan de Residenstorget de *residentie*, de zetel van de landshövding, en daarvóór het *standbeeld van Karl IX*, de stichter van de stad. Op de hoek van de Kungsgatan staat het luxueuze *Stadshotell* met heerlijke terrassen en fantastische eetzalen.
Gaan we de Västrabron over, dan komen we bij het grijze gebouw van het *theater*, dat in 1893 werd geopend met een proloog, geschreven door Fröding.
Naast de rivier bekijken we de *Finse fontein* (Vindarnas boning) van een soort metalen takken, door Finland in 1967 geschonken uit dankbaarheid voor het opnemen van de vele Finse landverhuizers in Värmland. Aan de overkant van de weg: het zittende beeld van een lieve vrouw, *Selma Lagerlöf*, die aan het vertellen is.

Alle bezienswaardigheden liggen dicht bij elkaar. Gaan we terug over de Västrabron, dan vinden we, rechts afslaande, in de Alvgatan aan het water het stadsdeel *Almen* met 18e-eeuwse houten huizen, waarvan er een als stedelijke ontvangstzaal dienst doet. Op het grasveld, dat omgeven is door kleurige houten huizen, zien we het beeldje van een zittende moeder die haar kindje de borst geeft: 'Mater' van Liss Eriksson.
Vanaf de Residenstorget wandelen we door de Kungsgatan of door de Tingvallagatan naar de *Stortorget*, het hart van de stad. Eén zijde ervan wordt ingenomen door het *raadhuis* uit 1865, met twee bronzen arenden op het dak.
Het *vredesmonument* ervóór is het beeld van een vrouw, met in de handen

14. Het centrum van Karlstad

1. Residentie
2. Standbeeld Karl IX
3. Stadshotell
4. Finse fontein
5. Beeld Selma Lagerlöf
6. Raadhuis
7. Bisschopshuis

een gebroken zwaard en met de linkervoet op een soldatenhelm. Het werd in 1955 door de koning onthuld, ter herinnering aan de vredige ontbinding van de unie Zweden-Noorwegen in 1905 (blz. 77). De Zweeds-Noorse onderhandelingen hadden toen plaats in de ertegenover staande *vrijmetselaarsloge*, zoals een plaquette naast de deur vermeldt. De benedenverdieping van de loge wordt ingenomen door winkels en het restaurant Freden Bar; platte zuilen en Andreaskruisen sieren de gevel van de Värmlandse provinciaalloge uit 1869.

Domkerk en gymnasium

Schuin tegenover de Stora Torget staat de witgele dom uit 1730. In het portaal herinnert een gedenktafel aan de bouw van de kerk onder de regering van FR: Fredericus Rex, koning Frederik I. Boven de deur zien

we een mozaïek 'Christus in de geschiedenis van de mensen': een gouden Christusmonogram met eromheen symbolen van verscheidene tijden en culturen. Het tamelijk kleine, witte interieur heeft een barokke preekstoel en een moderne altaartafel; de bruine steen in de bovenste altaartrede is een geschenk van een negerparochie in Johannesburg, voor wie het bisdom Karlstad een kerk hielp bouwen. Tegenover de dom staat het oude gymnasium Adolpho Fredricianum uit 1759, nu domkapittelhuis; het roodbruine gebouw staat op zwarte rotsen en heeft een groene koepel.

Juweel van een cultureel centrum

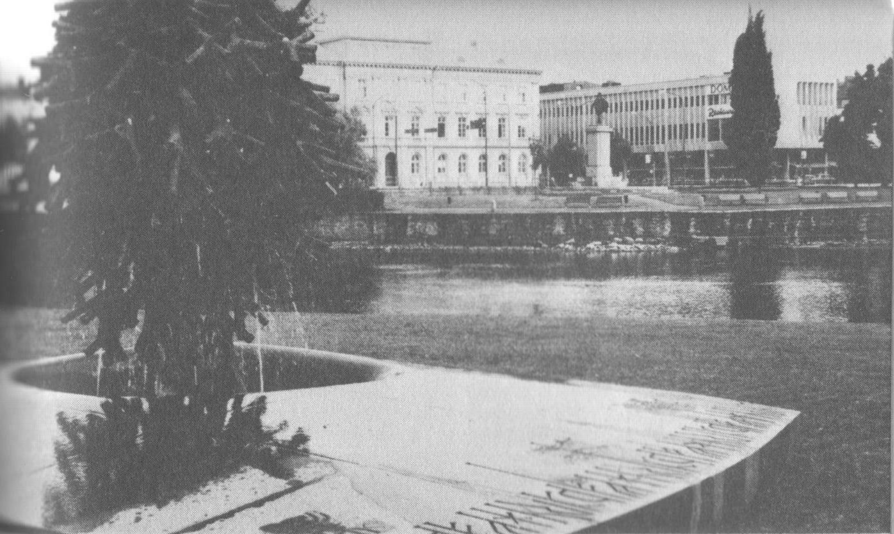
Als slot wandelen we door de Torggatan naar de landpunt die omhoogsteekt in de Klarälven. Links staat de *Biskopsgården* uit 1780, een geelhouten gebouw van twee verdiepingen. Schuin ertegenover een juweel van een *stadsbibliotheek*, met roltrappen, zitjes, filmzaal, cultureel centrum en toeristenbureau. Daarachter, in het Sandgrunspark, het *Värmlandsmuseum* uit 1929, een prachtig gebouw met schilderijen, Finse cultuur, herinneringen aan Gustaf Fröding, munten en klederdrachten.

Van Kopparberg via Filipstad naar Karlstad

Wie de – mooie – omweg via Örebro wil vermijden, kan vanuit Kopparberg over Filipstad naar Karlstad rijden.
Filipstad – 8000 inwoners – ligt aan de oever van het Daglösenmeer, waar ook de kerk uit 1785 staat. Het is dé stad van het knäckebröd. Ten oosten van het meer staan op Kanonudden twee kanonnen, een geschenk van de Zweedse uitvinder Eriksson (1803-1889) die Amerikaan werd. Op de heuvel is zijn mausoleum.
Als veertienjarige had John al vierhonderd arbeiders onder zich. Hij deed vele uitvindingen die verbeteringen opleverden voor scheepsschroeven, kleine oorlogsschepen en voor de brandspuit.

7. VÄRMLAND, HET LAND VAN SELMA LAGERLÖF

Värmland is bij de toeristen geliefd om zijn natuur: de beboste oevers van de Klarälven; het langgerekte Frykenmeer – 80 km lang – dat door twee insnoeringen is verdeeld in het Boven-, Midden- en Benedenmeer; groene bossen en dalen; beken en heuvelruggen; aardige dorpen en roestbruine boerderijen; stugor voor gezinsvakanties en gelegenheid voor hengelen en boottochten.
Er wonen mensen met humor en weemoed; het is een land van dichters,

Karlstad, met Finse fontein en residentie

waar Selma Lagerlöf inspiratie opdeed voor haar romantische verhalen, zoals voor haar 'Gösta Berling', de eigenaardige plattelandsdominee die zeer aan het aardse was gehecht.

Langs de Klarälven naar Ekshärad

Water en berkebomen, een eilandje en een rustiek bruggetje geven het Esso Motor Hotel van Karlstad iets charmants. Van daaruit beginnen we onze tocht door het dal van de Klarälven naar het noorden. Over de brede rivier, die bij Karlstad uitmondt in het Vänermeer, wordt hout vervoerd naar de zagerijen en pulpfabrieken. Mooi is de weg, met uitzichten op de rivier die omzoomd wordt door bossen en akkers en weiden; langs de weg groeien varens, lupinen en kattestaarten. We passeren de plaatsen Forshaga, Ransäter en Munkfors; *Uddeholm* is de hoofdzetel van de staalfabrieken van Hagfors.
Na een tocht van 105 km bereiken we *Ekshärad*, een eenvoudig plaatsje en koopcentrum van de omgeving. De kerk uit 1688, met wanden van roodbruine plankjes, heeft een grappige lantaarn van bolletjes en sterretjes. Het interieur is één grote ruimte met witte wanden en balken: een drieluik met Maria tussen musicerende engelen, een houten sacramentshuisje met ijzerbeslag, portretten van koningen en bisschoppen tegen de voorzijde van het zangkoor, prachtig avondmaalzilver, een preekstoel met houtsnijwerk, een barok altaar met een reliëf van Christus aan het kruis.
Uitgestrekt is het kerkhof rondom de kerk. Typisch zijn de smeedijzeren kruisen die in de vorige eeuw zijn gemaakt door smeden uit de naburige

Rottneros, het Ekeby uit de 'Gösta Berling'

ijzerfabrieken. De horizontale balkjes zijn behangen met ijzeren blaadjes en krullen die zachtjes ritselen in de wind.

Torsby aan de noordpunt van het Frykenmeer

Een mooie, golvende weg van 38 km, met bossen, heuvels, meren, akkers en vele bermbloemen, voert van Ekshärad naar Torsby, een bekend toeristencentrum van 9000 inwoners. Aan de rand van het dorp staat een neogotische kerk van rode stenen en met een groen dak. Aan het hoofdplein staan houten hotels en oude roodbruine huizen; de Finse huisjes in het openluchtmuseum stammen uit de 17e en 18e eeuw, toen vele Finnen hier kwamen werken in de houtbedrijven en ijzersmelterijen.

Van Torsby naar Sunne

Langs de oostoever van het Boven-Frykenmeer voert een weg van 40 km naar Sunne, maar in Lysvik krijg je het meer pas echt te zien.
Het toeristenplaatsje *Sunne* – 11.000 inwoners – ligt tussen het Boven- en het Midden-Frykenmeer. Even buiten het centrum ligt het stijlvolle laagbouwhotel Selma Lagerlöf, zo Zweeds en zozeer de geest ademend van de vermaarde schrijfster.
Op een groene heuvel rijst de grijze kerk omhoog; tegen de achterkant ervan staat een aantal zwartijzeren kruisen à la Ekshärad. Bij het borstbeeld van Anders Fryxell – met een flinke baard en een kalotje op het hoofd – geniet je van een schitterend uitzicht op het meer; dit uitzicht inspireerde genoemde schrijver tot een ballade over Värmland.
Eveneens mooi is de aanblik van het meer vanaf de 342 m hoge Tosse-

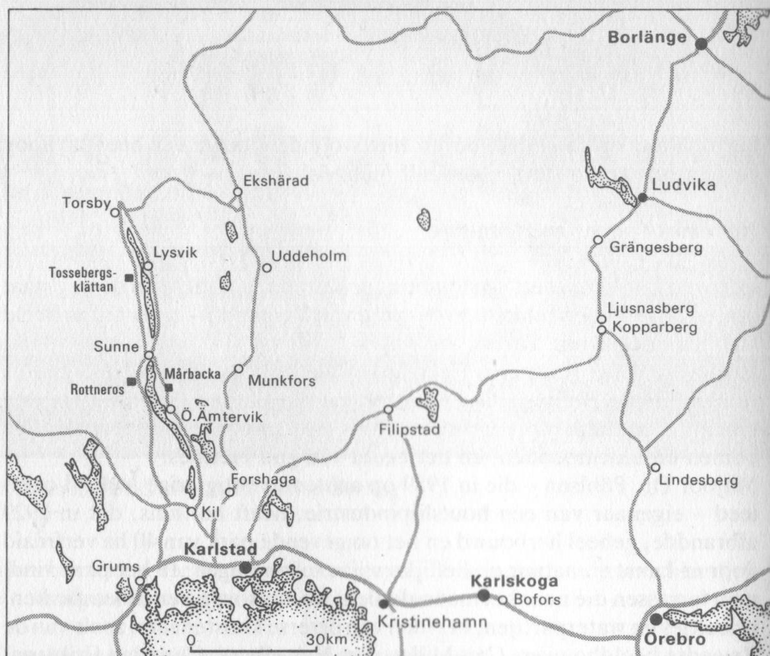
bergsklättan op de andere oever; hier woonde vroeger een beer 'zo hoog als een rots en zo sterk als twaalf mannen'.

Het unieke park van Rottneros

Een weg van 4 km voert van Sunne naar Rottneros. Links van de weg staat op een hoge stenen sokkel – in de vorm van Värmland – het bronzen beeld van een adelaar uit Värmlands wapen.
Even verder ligt Rottneros Herrgården, het 'Ekeby' uit Selma Lagerlöfs roman 'Gösta Berling' die het gezelschapsleven van de 'kavaliers' beschrijft. Vorstelijk is het grote herenhuis, met ervóór een vijver, prachtige bomen en bloembedden, en het beeld van god Hermes.
Majoor Dr. Pählson – die in 1959 op achtenzeventigjarige leeftijd overleed – eigenaar van een houtslijpindustrie, heeft het huis, dat in 1929 afbrandde, geheel herbouwd en het omgevende park van 40 ha verfraaid door er kunst en natuur op lieflijke wijze te verenigen. In het park vindt men terrassen die naar het meer afdalen, boomgroepen en bloemperken, prieeltjes en waterpartijen, beelden van diverse kunstenaars, zoals van de Zweedse beeldhouwers Carl Milles, Per Hasselberg, Christian Eriksson, vooral van Carl Eldh, maar ook van kunstenaars uit de andere Scandinavische landen. Het is een genot om door het park te wandelen en te kijken naar de beelden van Diana met het hert, de boogschutter, de Orpheusfontein, Venus, de gevleugelde Nike, borstbeelden van Gustaf Fröding en Selma Lagerlöf en naar vele andere schattige beeldjes.

Beelden van Carl Eldh in het park Rottneros

15. Värmland

Mårbacka, geboortehuis van Selma Lagerlöf

Drommen mensen bezoeken het geboorte- en sterfhuis van de beroemde Zweedse vertelster die in 1909 met de Nobelprijs voor letterkunde werd onderscheiden.

Selma werd hier in 1858 geboren en bracht er haar jeugd door. Wegens schulden van haar aan de drank verslaafde vader moest het huis worden verkocht, maar in 1907 kocht Selma het terug en liet het in 1921 verbouwen; de ongetrouwde schrijfster stierf er in 1940. Het grote, deftige huis staat aan de oostoever van het Midden-Frykenmeer, 9 km ten zuiden van Sunne.

Bij de foto van Selma, in het portaal, staan gegevens over haar leven en haar boeken; de opgezette gans is een geschenk van schooljongens uit Skåne. In de salon bekijken we de meubels en familieportretten, de betegelde kachel, haar boeken op de ovale tafel, vele reissouvenirs; in de eetkamer: de Chinese serviezen, kasten met zilver en porselein; in de keuken: de koperen aanrecht en pannen, de stangen waaraan de worsten moesten hangen.

In de gangen van de bovenverdieping staan kasten vol boeken; in de slaapkamer hangt boven het bed het portret van haar moeder; in de

bibliotheek ernaast bevinden zich de originele tekeningen uit de 'Gösta Berling' en ook Selma's kleine handen in gips; Nils Holgersson zit er op een vergulde gans. Op de werktafel liggen haar stok en het diploma van de Nobelprijs.

Het kerkhof van Östra Ämtervik

Dwars door de akkers rijden we naar *Östra Ämtervik* – 6 km verder – een paradijsje aan het meer. Vanaf het kerkje – op een groene heuvel – wandelen we tussen twee roodhouten gebouwen door naar het kerkhof. Daar bevindt zich onder een boom het graf van Selma Lagerlöf, met ernaast dat van haar huishoudster Ellen Lundgren en van enkele familieleden.
Fantastisch mooi is de terugweg via *Kil* naar Karlstad, door bossen en akkers, met uitzichten op de Frykenmeer.

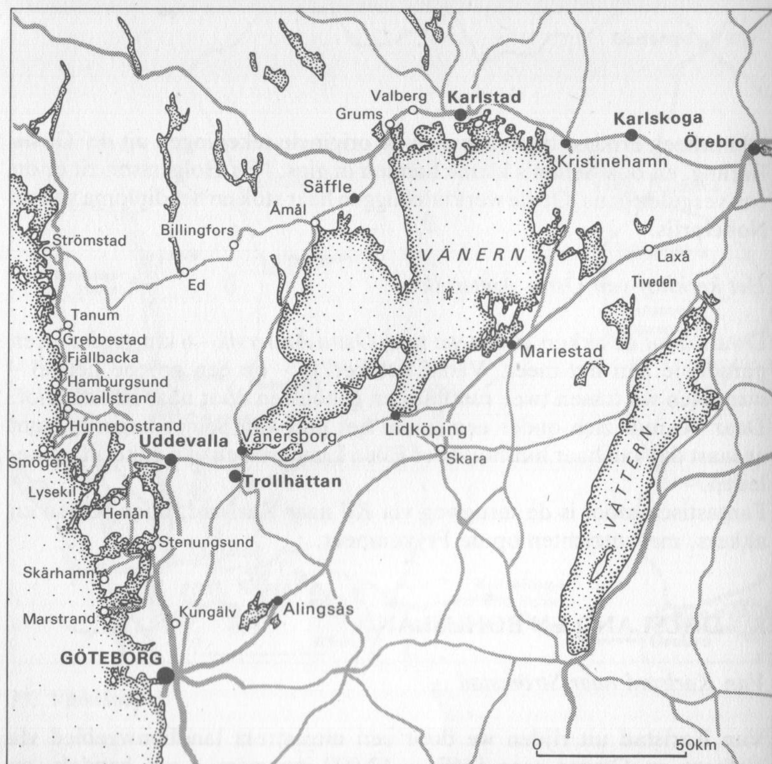
8. DALSLAND EN BOHUSLÄN

Van Karlstad naar Strömstad

Van Karlstad uit rijden we door een uitgestrekt landbouwgebied via Valberg en Grums naar *Säffle* – 13.000 inwoners – een handels- en industriestadje met de bekende Billerud-papierfabrieken. Even verder verruilen we Värmland voor de kleine provincie Dalsland, met *Åmål* – 9500 inwoners – als de enige stad. Ze ligt aan de westoever van het Vänermeer, heeft aardige buitenwijken, een groot park in het centrum met een deftig Stadshotell, verder een Grand Hotell en een Konsthal, een openluchtmuseum, een goede camping, een witte kerk tussen het groen en een jachthaven. Aan de nieuwe markt grenst de oude markt Plantaget, met houten huizen in frisse kleuren, met bomen en een fonteintje.

Het Dalslandskanaal

De weg van Åmål naar Ed voert door bossen en langs meren, terwijl de granietrotsen allerlei kleuren vertonen. In Billingsfors – met een papierfabriek en een Friluftteater – passeren we het Dalslandskanaal, dat 254 km lang is en zevenentwintig sluizen heeft. Het is omstreeks 1870 aangelegd door meren en rivieren heen; bij Håverud vaart de boot door een stalen goot op hoge pijlers; het gegraven kanaal is slechts 8 km lang.
In het openluchtmuseum Gammelgården van *Bengstfors* – bij Billingsfors – kan men zien hoe de bevolking van Dalsland in het verleden woonde en werkte.

16. Dalsland en Bohuslän

Ed, tussen twee meren

Het vakantieoord Ed is een centrumplaats, met banken, winkels, een bibliotheek en veel natuurschoon. Het ligt tussen twee meren, Stora Le en Lilla Le; het terras van de hooggelegen Konditori Terrassen biedt uitzicht op beide meren.
Ed heeft enkele aardige hotels. Dwars door het stadje loopt de lange Storgatan. Hieraan ligt het kleine museum van roodbruine balken, gebouwd op de plaats van het huis waar Karl XII in 1718 verbleef tijdens zijn laatste veldtocht tegen de Noren; het herbergt vondsten van Dalsland en herinneringen aan de soldaten van Karl XII. Ed biedt de liefhebbers van vissen en kanovaren vele mogelijkheden.

Het drukbezochte Strömstad

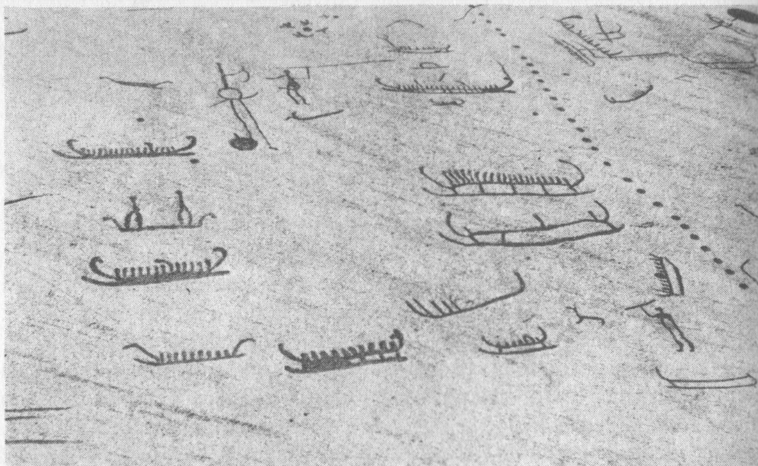
Akkers, weiden, bossen, meren en rotspartijen, dat zien we in het eenzame gebied tussen Ed en Strömstad. Maar in Strömstad – 4000 inwoners – is het erg druk met toeristen. Groot is de jachthaven; in de door kale rotsen omgeven vissershaven liggen vele boten; excursieboten maken onder meer tochten naar de Noorse steden Halden en Fredrikstad. Strömstad heeft vijftien campings, het vakantiebungalowdorp Vette, geneeskrachtige bronnen, visconservenfabrieken, steenhouwerijen en scheepswerven. Groot en leuk is de withouten Skagerack Bar uit 1877 aan het water. Tegen de avond brengen de garnalenboten kistjes met lekkere, grote, rozerode garnalen aan de wal; iedere dag vers. Levendig is dan ook de garnalenveiling.
In de buurt, bij *Blomsholm,* bevindt zich de grote 'skeppssätning' van 42 bij 9 m, stenen in de vorm van een schip, uit de tijd van de Volksverhuizing.

Bohuslän, de westelijke kustprovincie

De baaien dringen hier diep het land binnen; vóór de kust liggen vele eilandjes, waarvan Orust en Tjörn de grootste zijn. Er zijn vele vissershaventjes en badplaatsjes, vele gepolijste rotsen en enkele zandstrandjes. Men kan er kamperen, zeilen, zwemmen, hengelen en bruinen op de rotsen. Er is veel zon, het klimaat is mild; een oud liedje zingt: 'De lente komt uit het westen, ieder jaar.' In de zomer is het in Bohuslän, het scherengebied ten noorden van Göteborg, overdruk met Zweden en met buitenlandse toeristen.

De rotstekeningen van Tanum

In de omgeving van Tanum komen vele rotstekeningen voor, daterend uit de bronstijd (1500-500 v. Chr.). Bordjes met 'Hällristningar, Rock carvings, Felsbilder' geven de weg erheen aan.
Bij de witte dorpskerk van Tanum – ervóór staat een brede runensteen met inscripties – volgen we de bordjes naar *Vitlycke.* Daar bevinden zich op een iets hellende, gladde rotswand ter grootte van 200 m^2 ingekraste roodkleurige figuren: mensen, dieren, schepen en jachttaferelen, die een religieus-magische betekenis hebben. Bij een wandeling over de heuvels vind je op stenen tussen de bomen op vele plaatsen weer andere tekeningen. In het tentje bij de ingang kan men behalve kaarten ook vikingbier (mjöd) krijgen.

Rotstekeningen van Vitlycke (Tanum)

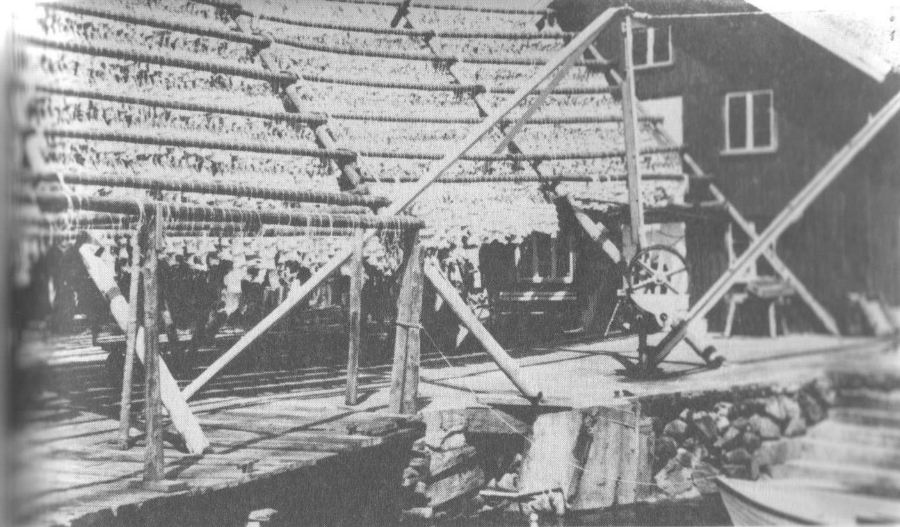
Op weg naar de vissers- en badplaats *Grebbestad* bezoeken we het Greby Gravfält – vanaf de grote weg voert een voetpad van 250 m erheen – een van de meest merkwaardige begraafplaatsen van Bohuslän: in de heide staan ongeveer tweehonderd grillige stenen uit de jaren 200 tot 600.

Een rij van badplaatsen

Na Grebbestad bezoeken we de scherenkust met verscheidene vissers- en badplaatsen die bijna alle ook een camping en een visconservenfabriek hebben. Erg leuk ligt *Fjällbacka* met zijn rode huisjes, grijze rotsen, veel bootjes, twee baaien en een strandje.
Dan volgen Hamburgsund, Bovallstrand, Hunnebostrand en Smögen. *Lysekil* – 14.000 inwoners – is de grootste badplaats, met rotsen en zandstranden, maar ook met steenhouwerijen en visconservenfabrieken; er zijn geregelde bootdiensten naar Smögen, Kungshamn en Fiskebäckskil. De toerist vindt er allerlei vermaak.

Uddevalla, de hoofdstad van Boshuslän

Bij het binnenrijden van Uddevalla – 37.000 inwoners – vallen de grote scheepswerven op. We logeerden er in Bohusgården, hoog boven het water gelegen; dit complex van de Noordse Vereniging heeft keurige kamers, een park en een zwembad, en leuke terrassen op de rotsen.
Het centrum van de stad is de *Kungstorget*; daar staat het gele raadhuis, en midden op het plein het ruiterstandbeeld van Karl X Gustaf met naast

In Skärhamn op Tjörn hangt de kabeljauw te drogen.

hem zijn raadsheer Erik Dalhberg. Achter het plein staat de neoklassieke Uddkyrka uit 1811, met een zuilenportiek, een sierlijke klok en een gracieus doopvontje; op een hoge rots rijst de vierkante klokketoren omhoog. Aan de voet ervan ligt het Hasselbackspark, met de stadsgracht erdoorheen, een leuk park in het hart van de stad.
Aan de rand van Uddevalla ligt het grote Folketspark; in de stad, achter rotsen, de camping Skeppsviken; verder zijn er nog andere campings en zeebaden. Leuk is *Gustavsberg*, dat je welkom heet in 'Zwedens oudste badplaats' uit 1774, met houten hotels, kleurige huizen, een mooi park en een jachthaven. Het is vanouds bekend om zijn zeewierbaden in het houten badhuis.
Ten oosten van de stad, bij Bräcke en Kuröd, liggen de 15 m dikke schaalgruisbanken, honderd eeuwen oud en ontstaan door het verstenen van zeedieren.

De eilanden Orust en Tjörn

Vanuit Uddevalla rijden we naar het eiland Orust, over een hoge brug, door een tunnel en weer over een brug. Er wordt druk gekampeerd en de watersport beoefend. *Henån* heeft een grote jachthaven, een Värdshus, een bar en een grill.
Langs inhammen en beboste heuvels rijden we over Orust naar Tjörn; ook daar weer watersport bij de hoge brug tussen beide eilanden en vele rotsen met groen ertussen.

Skärhamn is een schilderachtige vissersplaats, met kleurige houten huizen aan de haven die door hoge rotsen is omgeven. Op vele plaatsen hangt de kabeljauw (lutfisk, länga) te drogen aan palen en driehoekrekken, in vele rijen naast en onder elkaar, opgehangen aan de staart. Het lijken wel vleermuizen, een leuk gezicht!
Van Skärhamn op weg naar *Stenungsund*, rijden we over de prachtige boogbrug – eigenlijk twee bruggen haaks op elkaar – van Tjörn naar het vasteland. Bij deze brug, een wonder van techniek, bevinden zich een groot parkeerterrein, een camping, een jachthaven en picknickplaatsen met molenstenen als tafelbladen.

Marstrand, op een eilandje

Leuk is een boottocht vanuit Göteborg naar Marstrand. Wie met de auto gaat, moet er met een pontje heenvaren; auto's zijn er taboe. Het vissers- en badplaatsje Marstrand is een echt watersportcentrum; het ligt aan de voet van de zeevesting Carlsten uit 1658, heeft smalle straatjes met hobbelkeien, een houten raadhuis en een 14e-eeuws kerkje.

Kungälv en Vaders hoed

Kungälv ligt aan de grote weg naar Göteborg, waar de Göta älv zich splitst in twee takken. In een park van het oude vestingstadje ligt de vesting Bohus uit 1308, met dikke muren, zware bastions en torens van grijze en roze steenblokken; het kasteel weerstond veertien belegeringen. In 1440 werden er aan het kasteel twee torens toegevoegd die, naar hun dak, de naam kregen van Fars Hatt (Vaders hoed) en Mors Mössa (Moeders kapje).
Bij de ingang van het park bevindt zich een klein museum, met prehistorische vondsten, een oud weefgetouw, een geheel ingerichte kamer en keuken uit vroegere tijd.
Het stadje – 11.000 inwoners – heeft moderne gebouwen, maar ook nog vele oude houten huizen. Op het leuke pleintje naast het kasteel staan houten huizen en een withouten kerkje met een rood dak en een groene torenspits. En verder het gerenommeerde Hotel Fars Hatt. Opgericht in 1684, kreeg het al gauw het recht om zonder belasting wijn in te voeren uit Bourgondië, Rijnland en Spanje. Het heeft prachtige salons, een wapenkamer, een magnifieke eetzaal, zitjes aan de rivier en een grote tuin met orkest en dansvloer.

De vesting Bohus met 'Vaders hoed' in Kungälv

Van Göteborg naar Örebro

Wie vanuit Göteborg snel naar het noorden wil, kan door Västergötland reizen, tussen het Väner- en Vättermeer, via Alingsås, Skara, Mariestad en Laxå.
Västergötland is een van de oudst bewoonde gebieden van Zweden. Van de grote rolstenen, achtergelaten door de gletsjers, hebben de vroegste bewoners hunnebedden gebouwd. Vele oude kerkjes zijn geheel beschilderd met bijbelse voorstellingen.

Het industriestadje *Alingsås* – 20.000 inwoners – ligt in een bosrijke streek aan het Mjörnmeer. Al vroeg ontwikkelde zich hier de textielindustrie. Nu vind je aan de Lilla Torget het *textielmuseum* in het oude manufacturenbedrijfje van Jonas Alströmer, die bovendien de aardappel in Zweden invoerde en wiens borstbeeld op het plein staat.
In een fraai park aan het Mjörnmeer staat het slot Nolhaga uit 1881 met een kleine dierentuin. In de buurt van Alingsås loopt een smalspoor van 11 km van de Anten-Gräfsnässpoorlijn, waarvan de wagons verlicht zijn met gaslampen en de machinist en de conducteur gekleed zijn in 19e-eeuwse uniformen.

Skara is een zeer oude stad, die rondom de 12e-eeuwse gotische domkerk nog de sfeer van vroeger ademt. Skara heeft bovendien een botanische tuin, het Västergötlandmuseum en een openluchtmuseum.

Het landgoed *Tunarp* bij het dorp Sandhem is een bekend paardensportcentrum, waar pony's en halfbloedpaarden klaar staan voor de vakantiegangers; op het landgoed kan men een stuga huren.

Het industriestadje *Mariestad* aan het Vänermeer heeft mooie straten en parken. In het slot Marieholm, op een eilandje in de rivier, is het cultuurhistorisch museum ondergebracht.

Bij Laxå ligt het dichte woud *Tiveden*, een natuurlandschap dat langzaam afdaalt naar het Vättermeer; men vindt er een unieke flora, wandelwegen en grote steenblokken.

Via een omweg kan men *Lidköping* aandoen, een haven- en industriestad met een bekende porseleinfabriek en met het typische, 17e-eeuwse – vroegere – houten raadhuis.

De kraanvogels van het Hornborgameer

In het gedeeltelijk drooggelegde Hornborgameer, ten zuidoosten van Skara, strijken elk jaar op 5 of 6 april duizenden kraanvogels neer. Ze blijven er tot 25 april om te paren; daarna vertrekken ze naar het noorden om er te broeden en er jongen voort te brengen. Kort voor zonsondergang dalen de vogels in grote zwermen naar het meer en na zonsopgang voeren ze er hun paringsdans uit, begeleid door een trompetterend geluid, een soort huwelijksritueel vóór het vertrek naar hun broedplaatsen.
Waarom juist hier? De kraanvogels zijn echte aardappeleters en in de aardappelvelden bij het meer vinden ze aardappelen in grote hoeveelheden. Het vogelreservaat wordt echter bedreigd door de oprukkende huizenbouw en landbouwakkers. Daarom worden er actiegroepen gevormd, stoppen veldbiologen duizenden kilo's aardappelen voor de vogels in de grond en laten de boeren bij het rooien wat extra aardappelen zitten.

VII. Stockholm, hoofdstad van Zweden

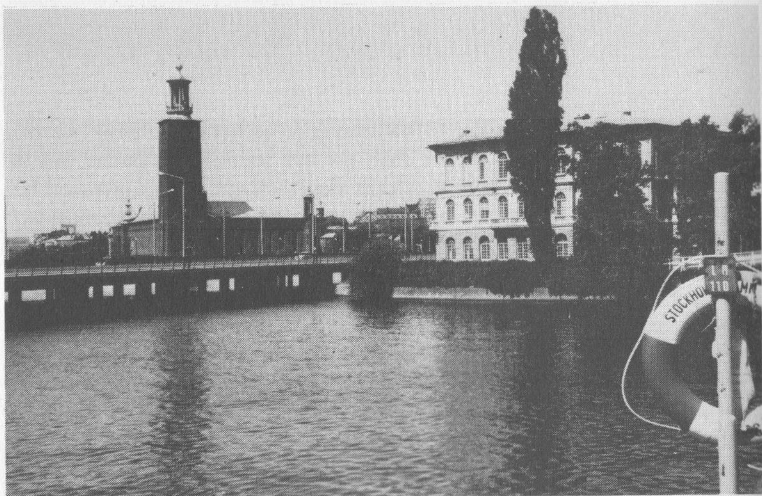
Het 'Venetië van het noorden' of 'de koningin van het Mälarmeer' werd in 1252 gesticht door graaf Birger Jarl, uit het roemrijk geslacht van de Folkunger, op een door hem versterkt visserseiland, gelegen tussen het Mälarmeer en de Oostzee; het bleek een strategisch en economisch gunstige plaats te zijn. De stad breidde zich uit over de naburige eilanden, werd in 1634 officieel hoofdstad van het land, beleefde in de tweede helft van de 17e eeuw een grote bloei, waardoor telkens uitbreiding – met lange, rechte straten – noodzakelijk bleek.
Vooral in de 20e eeuw groeide de stad naar buiten. De satellietsteden Vällingby, Farsta, Botkyrka, Järvafältet, Hässelby en Skärholmen zijn voorbeelden van moderne stedenbouw, met winkelcentra, mooie flats, veel groen, waterpartijen, parkeerplaatsen, sociale en culturele instellingen. De bewoners genieten buiten alle gemakken van de stad; metro en autoweg zorgen voor een snelle verbinding met Stockholm. Met de voorsteden mee telt de hoofdstad 1.400.000 inwoners.

Een aantrekkelijke stad

De 'stad op het water' heeft een aparte bekoring: fraaie bruggen verbinden de eilanden waarop de hoofdstad is gebouwd, de vele parken zijn groene oasen tussen de huizenblokken, hypermodern is het centrum van Hötorget en Sergels Torg. Stockholm telt imposante gebouwen: het is de residentie, de zetel van de regering, van vele banken en ondernemingen; het heeft zeer vele instellingen van wetenschap en kunst, een vijftigtal musea, een bloeiend muziek- en theaterleven, prachtige winkels en warenhuizen, vele festiviteiten, velerlei soorten amusement, prima hotels en restaurants, gezellige eethuisjes en zelfbedieningszaken, dancings en snackbars, zonnige zomerterrassen die een iets zuidelijk beeld oproepen, zomerconcerten in de openlucht en vele sportgelegenheden.
In de zomer trekken de hoofdstedelingen naar de scherenarchipel met zijn 24.000 eilandjes om er te zonnen, te zwemmen, te vissen, te zeilen en te waterskiën; geregelde bootdiensten onderhouden de verbinding met het stadscentrum. In de zomer worden met de bus stadstochten gemaakt, die beginnen op de Sergels Torg. Bussen, busboten en de metro zorgen voor een vlot verkeer.
Toeristenbureaus verstrekken gratis het handige boekje 'This week in Stockholm' met vele gegevens over gebouwen en gebeurtenissen.

Musea van Stockholm

Op onze tochten door de hoofdstad bezoeken we achtereenvolgens de volgende musea: stadsmuseum, Kulturhuset, nationaal museum, Oost-

Het raadhuis van Stockholm

aziatisch museum, museum voor architectuur, historisch museum, Noords-museum, biologisch museum, Liljevalchs kunsthal, Prins Eugens Waldemarsudde, slot Rosendal, tabaksmuseum, marinemuseum, technisch museum en etnografisch museum.

Wie nog meer wil zien, kan een bezoek brengen aan:

- Berzeliusmuseum: instrumenten, huisraad
- Brouwerijmuseum Pripporama: geschiedenis, sierpullen
- Dansmuseum: kostuums, modellen van theaters, films en foto's van dansen uit de hele wereld
- Eldh's museum: werken van Carl Eldh
- Gustavsberg's museum: aardewerk van deze fabriek vanaf 1825, huishoudelijke voorwerpen, oude instrumenten
- Hallwylmuseum: schilderijen, kunstvoorwerpen
- Legermuseum: vuurwapens, zwaarden, uniformen
- Medisch museum: geschiedenis van de geneeskunde
- Muziekmuseum: muziekinstrumenten, herinneringen aan Jenny Lind
- Natuurhistorisch museum: botanische, zoölogische, mineralogische en oudheidkundige collecties
- Persmuseum: ontwikkeling van nieuwsmededelingen
- Postmuseum: ontwikkeling van de posterijen, postzegelcollecties, 19e-eeuwse postkoets
- Strindbergmuseum: woonhuis, werken, brieven
- Sturchov Manor: 18e-eeuws landhuis aan het Mälarmeer
- Telecommunicatiemuseum
- Thiel kunstgalerie: Scandinavische en Franse kunst vanaf 1900

- Trammuseum: ontwikkeling van het tramvervoer
- Wijnmuseum: geschiedenis van de handel in wijn en gedistilleerd

1. VAN HET STADHUIS NAAR DE RIDDARHOLMSKERK

Het beroemde stadhuis (Stadshuset)

Het stadhuis – op Kungsholmen – uit 1923 valt direct op door zijn bruine baksteen en zijn 106 m hoge toren met de drie vergulde kronen erop. Tegen de toren bevindt zich het praalgraf van Birger Jarl, een verguld liggend beeld tussen vier zuiltjes onder een baldakijn. Beelden en fonteinen sieren de tuin langs het water; mooi is de bogengalerij met het cassettenplafond.
Via de *blauwe ontvangsthal* – van rode baksteen: men wou ze blauw schilderen, maar zag er vanaf – wandelen we naar boven, door gangen met beelden en schilderijen, naar de *raadzaal*, met haar drie rijen zetels, voorzittersloge, hoge publieke tribune, beschilderd plafond en kristallen luchters.
We passeren vele zalen en gangen – met onder meer muurschilderingen van prins Eugen – op weg naar het pronkjuweel van de *gouden zaal*. Je staat perplex als de deuren opengaan: een hele wand met het goudmozaïek van de 'koningin van het Mälarmeer', ramen in nissen met allerlei figuren van goudmozaïek, balken met decoraties. Deze feestzaal van de stad heeft een marmeren vloer in zachte kleuren en een hypermoderne keuken.

Het Huis van de Ridders (Riddarhuset)

De Vasabrug voert naar het Riddarhuset, een architectonisch meesterwerk van de 17e eeuw in Hollandse barokstijl. In de ridderzaal, waar tot 1866 de Zweedse edelen bijeenkwamen, hangen hun wapenschilden. Vóór het gebouw, met beelden en vergulde decoraties op het groene dak, staat het beeld van Gustaf Vasa, in de tuin aan de achterzijde dat van Axel Oxenstierna.
Het *Bondeska-paleis* uit 1660, naast het ridderhuis, was de woning van rijksschatbewaarder Bonde; later deed het dienst als raadhuis.

De Riddarholmskerk, het Zweedse pantheon

Aan de grote Birger Jarls Torg – met een standbeeld van Birger Jarl – staan op het eiland Riddarholmen enkele oude regeringsgebouwen, na-

melijk de voormalige paleizen van rijksadmiraal Wrangel, van kanselier Oxenstierna en van veldheer Stenbock.
Maar ons trekt vooral de Riddarholmskerk met de opengewerkte ijzeren torenspits en de naar buiten springende barokke grafkapellen. Deze kerk behoorde tot het in 1270 gestichte, nu verdwenen, franciscanenklooster; de laatste eeuwen zijn koningen en edelen in de kerk begraven.
De kapel links van de ingang ligt volgestapeld met lijkkisten; de vloer van de kerk is bedekt met grafzerken; de muren zijn behangen met wapenschilden waarop gegevens staan over de gestorvenen. Vóór het altaar staan twee sarcofagen met daarop de liggende figuren van de koningen Magnus Ladulås en Karl Knuttson.
Aan de linkerzijde zijn de grafkapellen van enkele adellijke families; links van het altaar de Karl-kapel met de sarcofagen van Karl XII en Ulrike Eleonora; de graven van Karl X en Karl XI bevinden zich in de crypte. Rechts van het altaar, in de Gustaf-kapel, staat de marmeren sarcofaag van Gustaf II Adolf; ook andere Gustaf-koningen zijn hier begraven. Ernaast, in de Bernadotte-kapel, zien we de sarcofagen van Karl XIV Johan en van zijn vrouw Desideria (Désirée) en van andere koningen en koninginnen van dit huis. De laatste hier begraven koning is Gustaf V, in 1950; Gustaf VI Adolf is in 1973 begraven in het Hagapark in het noorden van Stockholm.

2. DE OUDE STAD (GAMLA STAN)

De oude stad of de stad tussen de bruggen (Staden mellan broarna) heeft haar oude sfeer bewaard: hoge huizen, smalle straten, uithangborden, poortjes en pleintjes, eethuisjes en cafés, mooie gevels en aardige boetiekjes. Het is de wijk tussen de Storkyrkan en het Riddarhuset, met de Västerlånggatan als leuke winkelstraat, waar soms straatmuzikanten voor de vrolijke noot zorgen. In deze straat steekt de 92 m hoge spitse toren omhoog van de laatgotische Tyska kyrkan, de Duitse kerk van Sint Gertrud uit 1642, met een barok interieur.

De stille Stortorget (Grote Markt)

Bij het drinken van een kopje koffie op een van de terrassen van dit vredige plein denken we aan het bloedbad van 1520 dat koning Christian II hier liet aanrichten (blz. 64).
Hoog zijn de kleurige huizen met de interessante gevels, machtig de fontein met waterstralen uit forse dieremonden. Eén zijde van het plein wordt ingenomen door de statige Beurs uit 1776, met zuilen en een

Het koninklijk paleis in Stockholm

driehoek tegen de gevel en een leuke lantaarn op het dak. Beneden huist de effectenbeurs en boven de Zweedse Academie die de Nobelprijzen toekent.

Storkyrkan (Grote kerk), de lutherse kathedraal

Valkbij de Stortorget staat de 13e-eeuwse gotische Storkyrkan. De deftige kerk heeft een smal middenschip met bakstenen pilaren, galerijen met veel verguldsel, een rijkbewerkte preekstoel, twee koningsloges, een altaar van zilver en ebbehout.
Opvallend is het kolossale houten beeld van Sint Joris met de draak uit 1489; Sint Joris zit te paard op een hoog voetstuk en bevecht met zijn zwaard de draak. Het is een geschenk van de rijksbestuurder Sten Sture ter herinnering aan zijn overwinning op de Denen in 1471 (blz. 63).
Aan het plein Slottsbacken, naast de kerk, staat het paleis; tegen de kerk het beeld van de reformator Olaus Petri. De obelisk herinnert aan de Zweeds-Russische oorlog van 1790.

Koninklijk paleis (Kungliga Slottet)

Het imposante paleis – 200 bij 100 bij 45 m – is gebouwd tussen 1690 en 1754; elementen van renaissance, barok en classicisme mengen zich dooreen. De gevel van drie verdiepingen heeft zuilen, nissen met beelden en oorlogsattributen. Het paleis telt zeshonderd zalen en kamers, met vele kunstcollecties en gobelins en prachtig porselein.
We bezoeken de feestzaal, het slotmuseum, het wapenmuseum, het

antiekmuseum van Gustaf III, de Bernadottezalen, de schatkamer en de gastenverdieping. In de poort die naar de grote binnenhof voert, ligt de toegang tot de slotkapel en de rijkszaal.

De muren en het plafond van de slotkapel zijn één schittering van verguldsel, kleurig marmer en stucwerk; de preekstoel is een rococojuweel, het altaar heeft een beeldengroep van Christus in de hof van olijven. Op zondag kan men er om elf uur de dienst bijwonen. Het koninklijk paleis is een van de weinige Europese paleizen dat door de koninklijke familie wordt bewoond én voor bezoekers is opengesteld.

De rijkszaal, tegenover de kapel, heeft een rococoplafond, blauwe banken voor de leden van de rijksdag bij de opening van het zittingsjaar die hier plaats heeft, marmeren zuilen tegen de wanden met beeldengroepen erboven, een zilveren koningszetel, grote beelden van Gustaf II Adolf en Karl XIV Johan.

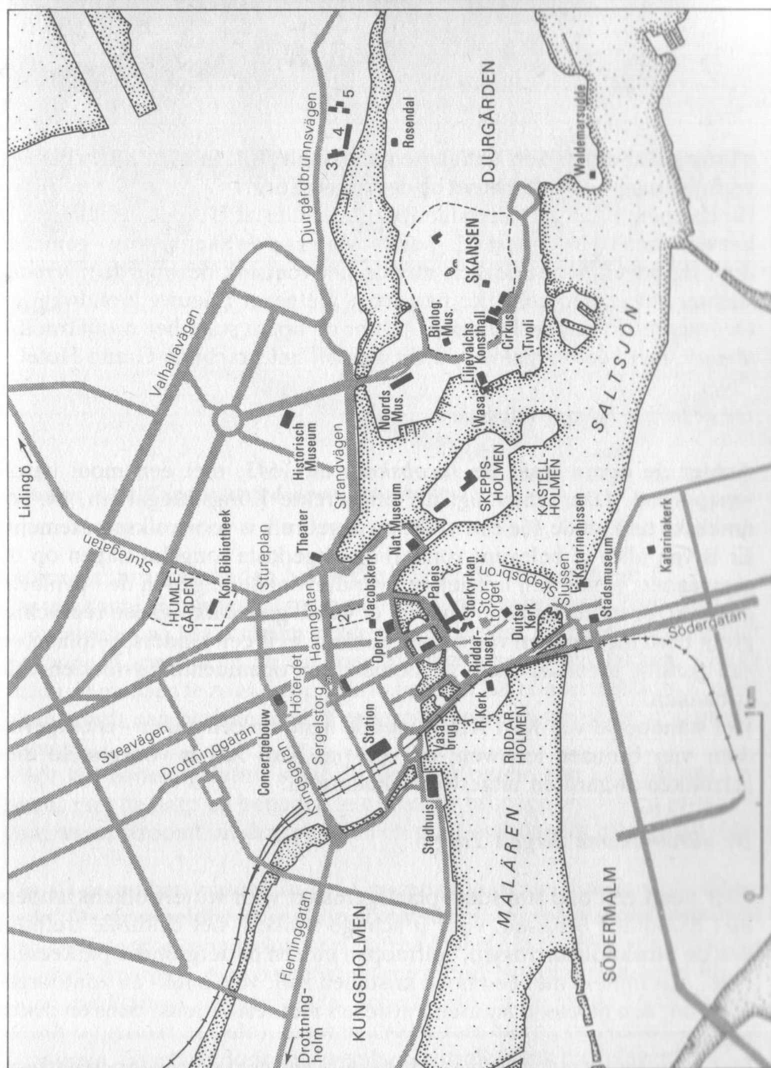
Op de buitenhof (Borggården) maken we om 12.00 uur de aflossing van de wacht mee van soldaten in grijs uniform met witte helm, riem, handschoenen en slobkousen. Een aardig schouwspel, zeker als in de zomer het muziekcorps te paard erbij optreedt.

Het verkeersplein Slussen

Tussen de oude stad en Södermalm ligt Slussen, het ingenieus aangelegde verkeersplein uit de jaren dertig, genoemd naar de vroegere sluis tussen het zoete water van het Mälarmeer en het zoute water van de Saltsjön en de Oostzee.
Bij het plein staat een standbeeld van Karl XIV Johan. Het *stadsmuseum* toont de ontwikkeling van de hoofdstad.
De *Katarinahissen* (lift) brengt je snel 38 m omhoog; boven op de brug bevindt zich het restaurant Gondolen, waar je een schitterend uitzicht hebt op Slussen, de oude stad, het stadhuis, vele kerktorens en schepen, op het water en de eilanden. Iets ten zuiden van Slussen staat de *Katarinakerk*, een koepelkerk uit 1671 in Italiaanse renaissancestijl.

3. VAN DE OUDE NAAR DE NIEUWE STAD

Vanaf het paleis voert de Norrbro naar de *opera*, een bruingrijs barokgebouw. Op Helgeandsholmen staat het vroegere *rijksdaggebouw*, een

17. Het centrum van Stockholm

1. *Oude rijksdaggebouw*
2. *Kungsträdgården*
3. *Marinemuseum*
4. *Technisch museum*
5. *Etnografisch museum*

plomp geval uit 1905 in Italiaanse renaissancestijl. In 1971 is de rijksdag verhuisd naar het Kulturhuset op de Sergels Torg.
Bij de opera staat het ruiterstandbeeld van Gustaf II Adolf. Heel mooi is het standbeeld van Gustaf III – aan het water op de Skeppsbron – gemaakt door de beeldhouwer Sergel, met op het voetstuk de woorden: Vredestichter (tussen de politieke partijen), Wetgever (nieuwe grondwet) en Overwinnaar (van de Russen). Achter de opera staat het witmarmeren *theater*, met veel verguldsel; dicht daarbij het prachtige Grand Hotel.

De gezellige Kungsträdgården

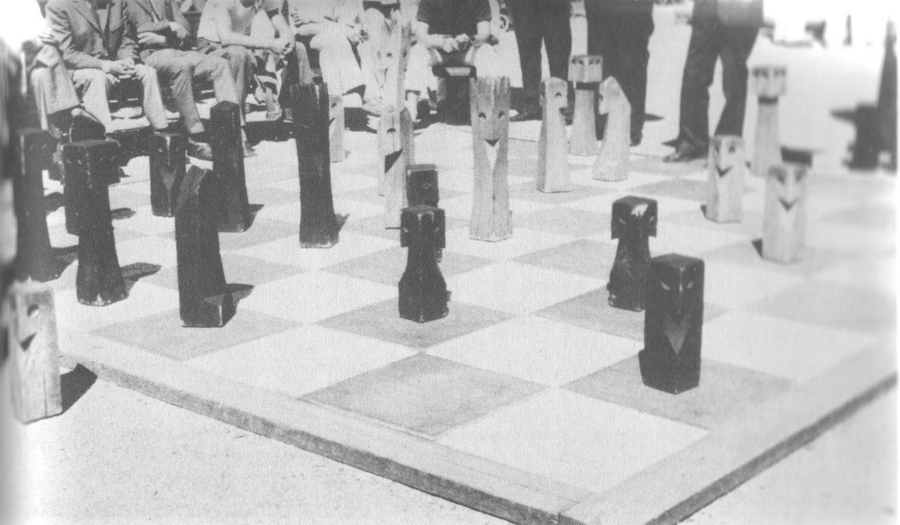
Achter de opera staat de *Jacobskerk* uit 1643, met een mooi barok westportaal. Daarachter ligt de langgerekte Kungsträdgården, de koninklijke tuin uit de 16e eeuw, die nu in gebruik is voor volksamusement. Er is van alles te beleven: zonderling uitgedoste jongelui slapen op de grasgazons, er worden muziek- en variétévoorstellingen in de openlucht gegeven, er spuit een hoge fontein, er wordt geschaakt op een reusachtig groot bord met knapen van schaakstukken, er is een kinderspeelplaats en een gezellig theehuis onder de bomen, een openluchtdansvloer en vele zitbanken.
Het standbeeld van Karl XIII – met de hand op een anker – is omgeven door vier bronzen leeuwen; de vechtjas Karl XII is voorgesteld met getrokken zwaard en uitgestoken linkerarm.

De ultramoderne Sergels Torg

Hier heeft een oud stadsdeel plaatsgemaakt voor witte wolkenkrabbers met daktuinen ertussen, voor prachtige winkels, het culturele trefpunt van de Stockholmterrassen, roltrappen en een ondergrondse parkeergarage, een fontein met een hoge kristallen zuil, vele bank- en kantoorgebouwen, een bloeiend amusementsleven met restaurants, pubs en discobars.
Het *Kulturhuset* met de blinkende gevel is een echt ontmoetingscentrum: men kan er onder meer praten, lezen, televisie kijken en parlementsleden bezoeken. De ministers hebben er een kamer, de rijksdag vergadert er, er is een theater, bioscoop, concertzaal, café, bibliotheek en tentoonstellingsruimte.

Concertgebouw (Konserthuset) op de Hötorget

De fantastisch mooi aangelegde Sergelsgatan – een voetgangerswinkelstraat met zitjes en bloembakken – voert van de Sergels Torg naar de

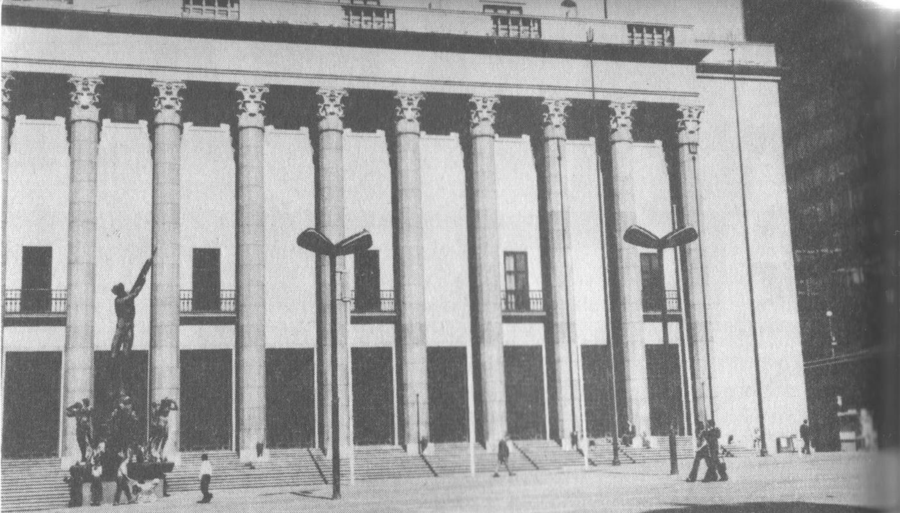

Schaken in de Kungsträdgården van Stockholm

Hötorget; bruggen leiden het verkeer over de winkels heen.
De vierkante Hötorget is omgeven door winkelgebouwen. Hier staat het concertgebouw, het centrum van het muziekleven. Het voorfront bestaat uit hoge Korinthische zuilen met blauwgroene tussenvlakken. Graag zitten de mensen te zonnen op de trappen van het concertgebouw. Op het plein wordt een bloemenmarkt gehouden en soms spelen er straatmuzikanten.
Vóór het concertgebouw staat de Orpheusfontein van Carl Milles: Orpheus met de harp en beneden hem naakte bronzen nimfen en jongelingen; water stroomt uit drakemuilen en spuit omhoog uit bloembladeren.

Op 10 december worden in het Concertgebouw de *Nobelprijzen* uitgereikt. De grote geldbedragen zijn afkomstig uit de rente van het vermogen van de Zweedse grootindustrieel Alfred Nobel (1833-1896), de uitvinder van het dynamiet. Aanvankelijk waren er vijf Nobelprijzen: voor literatuur, medicijnen, natuurkunde, scheikunde en de vrede (deze laatste wordt uitgereikt in Oslo), maar in 1969 kwam hierbij de Nobelprijs voor economie, ingesteld door de Zweedse Centrale Bank ter gelegenheid van haar driehonderdjarig bestaan.

Bij het concertgebouw liggen de mooie winkelstraten Kungsgatan en Drottninggatan. Aan het einde van de Sveavägen staat het grote gebouw van het *Werner-Gren Center*, genoemd naar de geleerde die in 1956 honderd miljoen kronen schonk voor de bouw van dit centrum van wetenschappelijk onderzoek.
Even verder ligt het *Hagapark* met het prachtige paviljoen van Gustaf III uit 1790. In dit park is Gustaf VI Adolf begraven.

Het concertgebouw van Stockholm met de Orpheusfontein

4. NAAR SKEPPSHOLMEN EN KASTELLHOLMEN

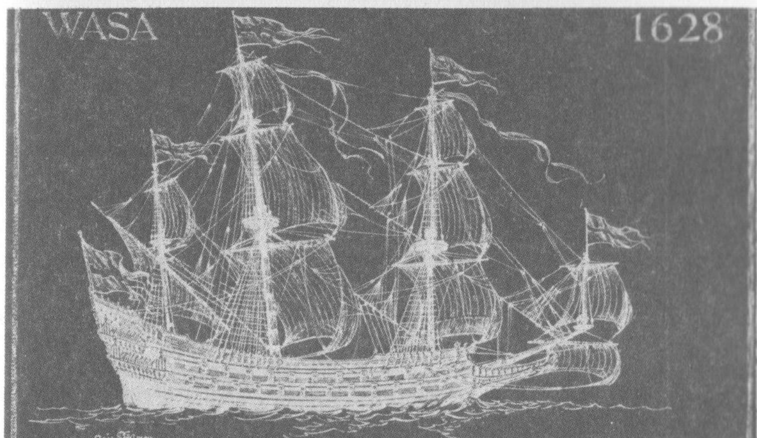
Bij de burg naar Skeppsholmen staat het *nationaal museum*, een statig gebouw met zuilen, brede trappen en nissen met beelden. Het herbergt schilderijen, beelden en tekeningen van Zweedse en buitenlandse kunstenaars, meubels en middeleeuwse handschriften met miniaturen. Rembrandt is er vertegenwoordigd met tekeningen en schilderijen, onder meer met de 'Samenzwering van de Bataven'.

De Skeppsholmbrug voert naar de vroegere marinebasis Skeppsholmen. Op dit eiland staan de ronde *Skeppsholmkerk*; het *moderne museum* met collecties schilder- en beeldhouwkunst uit de 20e eeuw; het *Oostaziatisch museum* met collecties aardewerk, brons, beelden en schilderijen, voornamelijk uit China; het *museum voor architectuur* met tekeningen van Zweedse architecten. Het oude oefenschip 'Ap Chapman' doet nu dienst als jeugdherberg.

Een brug verbindt Skeppsholmen met Kastellholmen, waarop het fort gelegen is.

5. VELE BEZIENSWAARDIGHEDEN OP DJURGÅRDEN

De mooie Djurgårdsbrug – met beelden erop – verbindt Djurgården met het vasteland. Ten noorden van de brug staat het *historisch museum*, met wapens en gereedschappen vanaf de prehistorie; schatten van de vikingen

Het oorlogsschip Wasa

uit de 9e en 10e eeuw; bankpapier en medailles; gouden en zilveren voorwerpen. Het muntenkabinet bevat ruim honderdduizend oude munten, uit Zweden en uit diverse landen, waarbij de bijna 20 kg wegende Zweedse 'tien-daler'.

De genoemde brug over, staan we voor het grote gebouw van het *Nordiska Museet* (Noords museum), met twee torens en een rij dakkapellen, in 1897 gebouwd in imitatie-renaissancestijl. Tussen twee obelisken staat het ruiterstandbeeld van Karl X Gustaf, met op de sokkel de jaartallen van zijn veldslagen. In de hal bevindt zich het grote zittende beeld van Gustaf Vasa, gesneden uit eikehout en beschilderd. Het museum herbergt kostuums, meubels en een cultuurhistorische verzameling van het dagelijkse leven; de wapenkamer (Livrustkammaren) herbergt wapens, uitrustingen, vlaggen, versleten uniformen, karossen en het opgezette paard van Gustaf II Adolf.

Even verder, bij het ruiterstandbeeld van Karl XV, staat het *biologisch museum*, een zwarthouten gebouw, met collecties van de Scandinavische flora en fauna.

Het oorlogsschip Wasa

Bij Liljevalchs Kunsthal – voor exposities – staat op een hoge zuil Milles' beeld van de boogschutter. Vlak erbij ligt de Wasavarvet (Wasawerf) met het oorlogsschip Wasa, dat in 1628 zonk op zijn maidentrip en dat in 1961 uit de Stockholmse haven werd te voorschijn gehaald, vanuit een diepte van 33 m.

Het schip is een grote toeristische attractie; het is 62 m lang en 12 m breed en heeft een diepgang van 4 m; het had vierenzestig kanonnen aan boord, de achterspiegel was 20 m hoog.
De Wasa ligt nu in een houten hangar, waar pompen het houtwerk vochtig houden. Bij een wandeling rondom het schip zien we de dierekoppen op de patrijspoorten, de vergulde achterspiegel met wapenschild, het galjoenbeeld van de vergulde leeuw die gereed is voor de sprong, gedeelten van de oorspronkelijke zevenhonderd stuks houtsnijwerk, de dikke balken en grote nagelkoppen.
Op het voorplein zien we vervolgens kanonnen en een anker, een souvenir- en eettentje, foto's van het lichten van het schip, vitrines met voorstellingen van het leven aan boord. In de filmzaal worden films vertoond over de berging en het beeldhouwwerk van de Wasa en over de voorwerpen die in het schip werden gevonden.

Rondrit over Djurgården

Iets ten zuiden van de Wasa ligt het amusementspark *Gröna Lunds Tivoli*, dat ook een theater, dancings en restaurants heeft.

In het zuiden van Djurgården ligt in een groot park *Prins Eugens Waldemarsudde*, de voormalige residentie van de schilderende prins Eugen. De wandeling erheen is prachtig: een mooie laan, grasvelden, prachtige bomen, granietrotsen en een leuk zitje voor koffie en wafels (Kaffestuga och Wäffelbruk). Het eenvoudige slot – met schilderijen van Eugen en andere Zweedse schilders – ligt op een heuvel tussen het groen; ervóór staat het beeld van Herakles als boogschutter; daarachter kijk je uit over het water van de Saltsjön.

In het noorden ligt het *slot Rosendal*, de kleine, geelgrijze zomerresidentie van Karl XIV Johan uit 1827, nu een museum met Franse interieurs. Op *Blockhusudde*, een kaap in het zuidoosten, bevindt zich de Thielska Galleriet, met Scandinavische en Franse kunst van de 20e eeuw.

Het openluchtmuseum Skansen

Naast het restaurant Hasselbacken, met een groot terras onder de bomen, staat het geelrode koepelgebouw van het *Cirkus* met een bronzen vierspan aan het voorfront.
Daarnaast is de hoofdingang van Skansen (schans = een vroeger verdedigingswerk) dat op heuvels is gelegen; het vermaarde openluchtmuseum werd in 1891 geopend.

Een oude boerderij in het openluchtmuseum Skansen

Het hek door, zien we het *pantomimetheater* en een houten gebouw met het interessante *tabaksmuseum*, ondergebracht in de oude herberg Gubbhyllan. Per roltrap gaan we omhoog en dan begint de wandeling over het uitgestrekte terrein met zijn honderdvijftig gebouwen uit heel Zweden: huizen, boerderijen en windmolens. Er zijn werkplaatsen van een pottenbakker, glasblazer, bakker, smid, boekbinder, textieldrukker, kaasmaker, blikslager en drukker.
Het interieur van sommige huizen is interessant: een gebloemd hemelbed, stoelen met uitgesneden harten, en muurschilderingen van bijbelse taferelen.
Verder telt Skansen: een dierenpark, een openluchttheater en een Lappenkamp, dansvloeren voor volksdansen, een kinderspeelplaats, een kinderdoolhof (een cromlech van Visby), een ponybaan, weiden met vee, een plantentuintje, een lilliputterstreintje, de uitzichttoren Bredablick, een oude kaffestuga geheel in stijl en het houten Seglorakerkje.

Op zomeravonden worden er concerten gegeven en volksdansen uitgevoerd.
Je kunt uitrusten in het grote restaurant Solliden – annex Vikingsbierpub – en uitkijken over de stad, vanaf het pleintje waar een muziekkiosk en zes kanonnen uit 1785 staan. Mét vele Zweden kun je in Skansen dromen over het romantische verleden.

Op 6 juni, de Dag van de Zweedse Vlag, reikt de koning Zweedse vlaggen uit aan diverse organisaties, meestal in het openluchtmuseum Skansen,

ter herdenking van de inwerkingtreding van de nieuwe Zweedse grondwet in 1809.

De hoge Käknastoren

De Strandvägen en de Djurgårdsbrunnsvägen voeren naar de 155 m hoge Käknastelevisietoren.
Aan de laatste weg liggen naast elkaar: het *marinemuseum* met collecties over de Zweedse scheepsbouw, marine en scheepvaart; het *technisch museum* met modellen van machines; het *etnografisch museum* met collecties uit alle werelddelen.
En nu de toren. Liften brengen je snel naar boven, naar het uitzichtterras en het zelfbedieningsrestaurant op 128 m hoogte, waar het uitzicht op Stockholm magnifiek is.

6. NAAR DROTTNINGHOLM EN LIDINGÖ

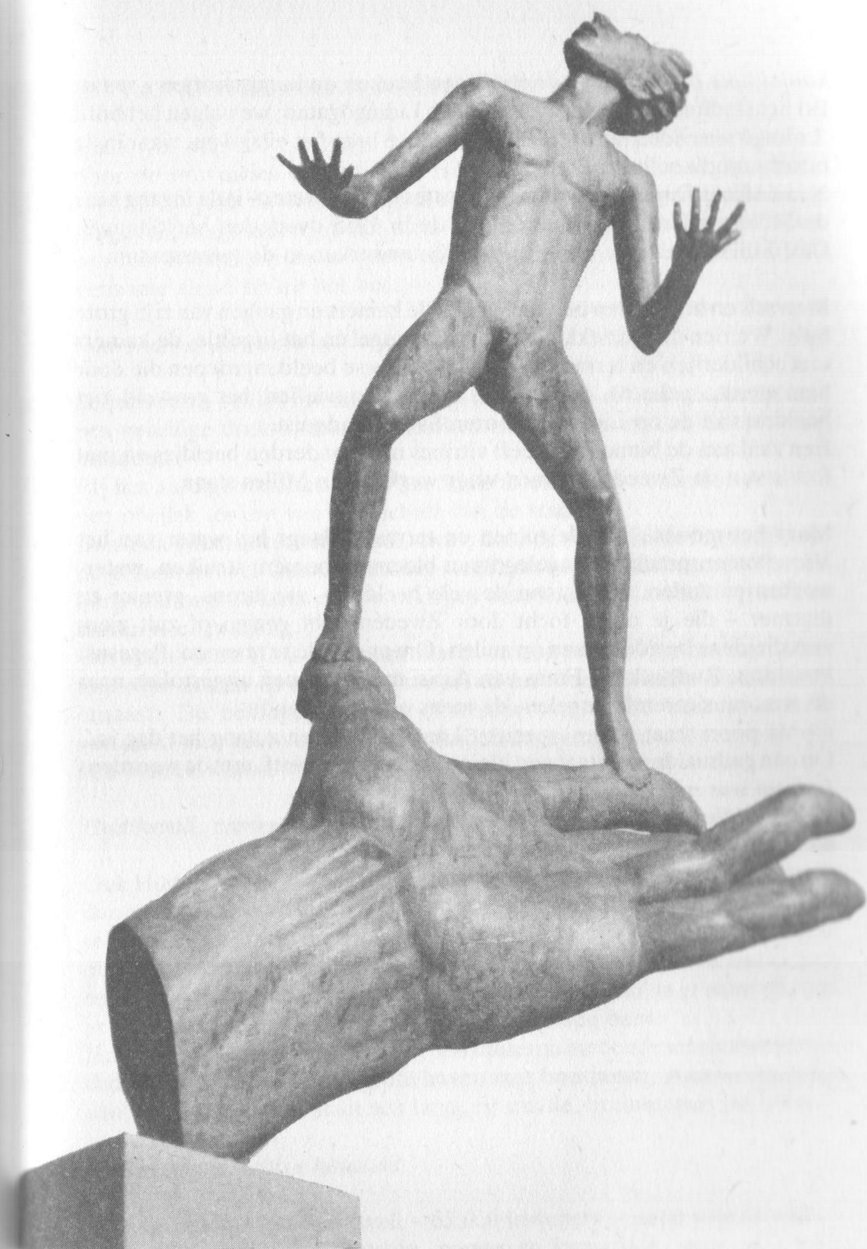
Drottningholm, het Zweedse Versailles

Je kunt Drottningholm bereiken met de boot die bij het raadhuis vertrekt, of met de auto over de Drottningholmsvägen in westelijke richting.
Drottningholm, op het eiland Lovön in het Mälarmeer gelegen, werd op het einde van de 17e eeuw gebouwd als koninklijk zomerverblijf in Franse stijl. Het paleis ligt in een magnifiek park met spuitende fonteinen. In het park staat het *Kina Slott*, een paviljoen uit 1769, een fraai voorbeeld van de voorliefde voor 18e-eeuwse Chinese kunst; het herbergt collecties Chinees porselein, kunstvoorwerpen en het Chinese poppentheater van Gustaf III.
Het paleis heeft fraaie wandtapijten en een *slottheater* uit 1776, waar op zomeravonden uitvoeringen worden gegeven van 18e-eeuwse toneelspelen en kameropera's met gebruikmaking van de originele kostuums en toneelapparatuur. Het theatermuseum bewaart kostuums, decors en de toneelmachinerie.

Millesgården op Lidingö

Op het drukke verkeersplein Sture Plan, op het einde van de Kungsgatan, nemen we de Sturegatan en rijden langs de Humlegården, waar de

Het beeld 'Gods hand' in de Millesgården op Lidingö ▶

koninklijke bibliotheek – drie miljoen boeken en handschriften – staat. Bij het stadion gaat de straat over in de Lidingögatan; we volgen het bord 'Lidingö' en rijden tenslotte over een lange brug het eiland op, waar in de bossen mooie villa's zijn gelegen.
Naast Hotel Foresta – met heerlijke zitjes aan het water – is de ingang naar de Millesgården, het landgoed van de in 1955 overleden beeldhouwer Carl Milles, met vele van zijn beeldhouwwerken in de terrassentuin.

Meubels en honderden beelden vullen de kamers en gangen van zijn grote huis. We zien de muziekkamer met de vleugel en het orgeltje, de kamers met schilderijen en terracotta's, middeleeuwse beeldengroepen die door hem werden gekocht, de zaal met witte gipsmodellen, het grasveld met beelden van de op Lidingö geboren Sven Lundquist.
Een zaal aan de binnenhof heeft vitrines met honderden beeldjes en met foto's van de Zweedse pleinen waar werken van Milles staan.

Maar het mooiste zijn de tuinen en terrassen langs het water van het Värtanmeer, prachtig aangelegd met bloemen, bomen, struiken, waterwerken en zuilen. Hier staan de vele beelden – van brons, graniet en marmer – die je op je tocht door Zweden hebt gezien of zult zien; verscheidene beelden staan op zuilen. Om er enkele te noemen: Pegasus, Poseidon, Rudbeckius, Frans van Assisi met de armen uitgestoken naar de zon, musicerende engelen, de mens op Gods hand.
Op de poort staat Milles' spreuk: 'Laat mij werken zolang het dag is.'
Op een gedraaide zuil staat een kleine Najade, een nimf, met de woorden:
In leem was mijn jeugd.
Onder Milles' handen ben ik geworden wat ik ben;
nu sta ik hier om u te helpen
de triestheid van het leven te vergeten.

VIII. Tussen Dalarna en Jämtland

1. VAN GÄVLE NAAR SUNDSVALL

Deze weg van 220 km langs de Botnische Golf voert achtereenvolgens door de provincies Gästrikland, Hälsingland en Medelpad. Na Gävle (blz. 173) gaat de route langs huizen die door seringenstruiken zijn omgeven, langs meertjes met picknickplaatsen aan de oevers, door bossen met houtzagerijen en grote steenblokken. Nu en dan duikt er een eenzame eland op uit het bos.

Söderhamn, de hoofdstad van Hälsingland

Söderhamn – 14.000 inwoners – is een fris handels- en industriestadje met een gezellige drukte, met veel parken en bloemen en een heemkundig museum.
Bij het aardige raadhuis staan het Stadshotellet, het Central Hotellet en een obelisk ter ere van de stichter van de stad.
Een leuk effect geeft het kanaal, dwars door de stad naar de haven. Boven de groene heuvel Östra Stadsberg steekt de witte uitzichtstoren Oscarsborg omhoog. Je kunt er te voet of per auto heen; het uitzicht op kust en meren is er prachtig.
Iets aparts is de Ulrike-Eleonorakerk – in een park achter het raadhuis – met rode muren en een leuke koepel en met een vierkante klokketoren ernaast. De hellingen van het heuveltje waarop de kerk staat, zijn verfraaid met heel veel bloemen, linden en treurwilgen. De moeite van een bezoek waard!

Hudiksvall, zomerse gezelligheid

Ook Hudiksvall – 17.000 inwoners – is een aardig stadje. Bij het binnenrijden zien we de kerk uit 1672 met een mooie baroktoren. Aan de lange en rechte Storgatan staan vele houten huizen met mooie winkels; vóór het ouderwetsdeftige Stadshotellet ligt een leuk parkje met enkele beelden en een kinderzwembad. Bij al die zomerse vrolijkheid die je er aantreft, kun je soms niet geloven dat je in het hoge noorden bent.
Hudiksvall heeft aardige parken, een museum met oude en nieuwe kunst, een jachthaventje en een grote haven met houtboten. Aan weerszijden van een brede gracht staat een lange rij smalle, bruinhouten pakhuizen.

Sundsvall, de deftige houtstad

Aan de randen van Sundsvall – 65.000 inwoners – staan vele fabrieken voor hout, cellulose, houtslijp, papier en kunstzijde, maar ook voor

De Ulrike-Eleonorakerk in Söderhamn

metaal en chemische produkten. Miljoenen bomen drijven over de rivier naar de fabrieken. Ze worden door de vlotters gesorteerd en gebundeld, maar ook moderne transportmiddelen worden voor het houtvervoer gebruikt.
De stad ligt langgerekt tegen de groene hellingen van een zee-inham; er zijn een tiental zwemgelegenheden. De diepe haven is geschikt voor de grootste schepen; het lage eiland Alnö dient als golfbreker. Op de Norra Stadsberg bevinden zich een openlucht- en een biologisch museum.

De mooie Storgatan voert naar het ruime centrum – Stortorget – dat omgeven is door statige hoge huizen met fraaie gevels. De prachtige laan Esplanaden kruist de Stortorget. Het grauwe raadhuis – met twee beeldengroepen op het dak – valt in deze deftige omgeving wat uit de toon. Achter het standbeeld van Gustaf II Adolf, de stichter van de stad in 1621, – hij houdt de stadsbrief in de hand – verheft zich het prachtige woongebouw, het Hirscka Huset – met toren, balkons en zuilen – gebouwd na de grote stadsbrand van 1888. 'Het mooiste gebouw van de stad,' zegt het meisje van het toeristenbureau.
Een heerlijk hoekje op het plein vind je rond de fontein, die bestaat uit twee schalen en uit bronzen figuren, terwijl vissen in het bassin waterstralen omhoogspuiten. Het is aangenaam toeven hier, want je vindt er zitbanken, bloemen, treurwilgen, juwelen van lantaarns, een kiosk en kinderspeelplaats, het terras van restaurant Vängåvan, de Sundsvalls Bank met marmeren zuilen en een vergulde beeldengroep op het dak. Boven de huizen uit steekt de spits van de neogotische stadskerk omhoog,

De Stortorget van Sundsvall met het standbeeld van Gustaf II Adolf en het Hirscka-huis

een kerk van rode baksteen met een groene toren. Sundsvall is een stad om lief te hebben.

2. VAN SUNDSVALL NAAR ÖSTERSUND

Deze weg – 190 km – maakte deel uit van de handelsroute naar de Noorse stad Trondheim; hij voert langs rivieren, langgerekte meren, oude dorpen en dichte bossen.
Het eerste deel volgt het dal van de Ljungan. In *Stöde*, de geboorteplaats van de filmster Ingrid Bergmann, verbreedt de rivier zich tot een meer. *Torpshammar* heeft wat industrie; in *Fränsta* staat een heel oude kerk: *Borgsjö* ligt aan een mooi meer en heeft een kerk uit 1768 met een klokkestoel. Hier verlaten we het Ljungandal. Vanaf *Bräcke* rijden we langs een heel lang meer naar *Gällö*, dat vroeger een sterke vesting was. *Brunflo* heeft een kerk met een 12e-eeuwse verdedigingstoren. Nog 17 km en we rijden Östersund binnen.

Jämtland, erg in trek

Het uitgestrekte en dunbevolkte Jämtland is een gebied met bergen langs de Noorse grens, met bossen, meren en watervallen. Het is voor de Zweden in zomer en winter een geliefd oord voor berg-, water- en wintersport, vooral de plaatsen langs de route Östersund-Trondheim, onder meer Åre, Duved, Ånn, Enafors en Storlien; het dorp Kall trekt

nogal wat Nederlanders. Er worden vliegtochten gemaakt naar de vismeren, viskampen georganiseerd en botaniseertochten gehouden.

Östersund in Jämtland

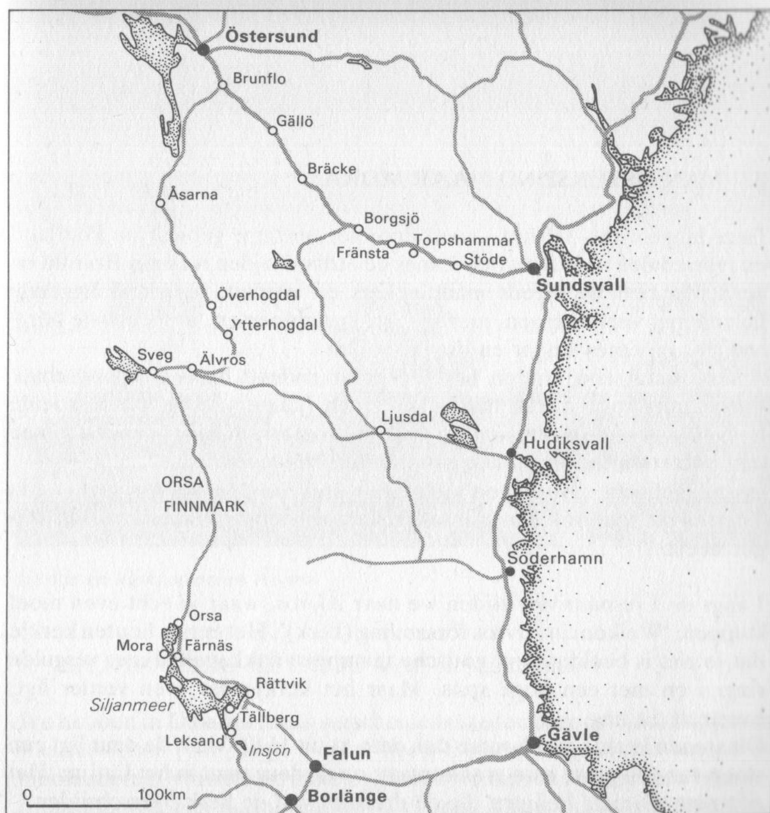
Östersund – 27.000 inwoners – ligt op een hoogte van 300 m aan het grote meer Storsjö. Je krijgt een goede indruk van deze stad, als je de zeer lange Rådhusgatan afwandelt en een bezoek brengt aan het eiland Frösö.
We beginnen onze wandeling – of autotocht – bij het *Esso Motor Hotel*, waarnaast in een bos een grote camping ligt met stugor, een zwembad en een renbaan.

De roodbakstenen *kerk* (Östersunds församling) heeft een toren met een hoge lantaarn, en een portaal met reliëfs over de kerstening van Jämtland. Het interieur is één grote ruimte met vier ronde zuilen, vergulde luchters, een wandkleed met de voorstelling van het laatste avondmaal. Opvallend is het grote fresco achter het altaar, met afbeeldingen van de parabels van de zaaier, de barmhartige samaritaan en de wijze en dwaze maagden.
Het *theater* is een lang gebouw met witte raamomlijstingen in de roze muren. Vandaar loopt de Artillerigatan naar de kazerne, een groot geel gebouw met een zwarte koepel.

Monumentaal is het *raadhuis* uit 1912, met zijn renaissancepoort en zijn groene koepel op het rode dak. Schuin ertegenover staat het *stadsmuseum* met een leuk uithangbord. In een parkje daarnaast staat de *oude kerk* uit 1846; toen telde Östersund nog maar 450 inwoners.
De zijstraten van de Rådhusgatan zijn omzoomd door berkebomen en dalen af naar het meer. Op het einde van onze straat ligt het *stadion Hofvallen* en daarachter het openluchtmuseum *Fornbyn Jämtli*, een park met oude huizen van dikke balken, een houten restaurant, een ouderwetse kruidenierswinkel en een dito telefooncel. Ernaast bevindt zich *Jämtlands Läns Museum* met kunstcollecties van Noord-Zweden.

Op het eiland Frösö

Frösö is een groot eiland in de Storsjö, door een lange brug met Östersund verbonden; er zijn vele stugor, kampeerterreinen, bossen, zwemgelegenheden en een dierentuin.
Op een heuveltje tegenover de brug, op een grasveld vóór de bakstenen Landstinget en bij het raadhuis en het nieuwe kerkje, staat de *Frösöstenen*, een 11e-eeuwse runensteen van roodgrijs graniet met figuren, lettertekens en een kruis erop. De tekst op deze meest noordelijke runensteen

18. Tussen Dalarna en Jämtland

van Zweden handelt over de bekering van Jämtland tot het christendom in de 11e eeuw.

Het is een flinke klim naar de 468 m hoge *Östberget*, maar het uitzicht op de stad, het meer, de bossen en de bergen loont de moeite. Het 12e-eeuwse *Frösökerkje* – 5 km van de brug verwijderd – is zorgvuldig gerestaureerd: een houten portaal, een dak van grote zwarte leien, ramen in de dikke muren, een barokke preekstoel en een barok altaar. Naast het hooggelegen kerkje staat een prachtige houten klokkestoel van fijne plankjes en zuiltjes en voorzien van een hoge spits. Op het kerkhof, dicht bij de kerkingang, is het graf – met portretkop – van de componist Wilhelm Peterson-Berger (1867-1942). Zijn vikingopera Arnljot wordt elke zomer opgevoerd in het openluchttheater; op een korte afstand van het kerkje staat zijn huis Sommarhagen.

3. VAN ÖSTERSUND NAAR MORA

Deze lange weg – 330 km – voert door het eenzame gebied van Jämtland en Härjedalen naar Dalarna. Langs de Storsjö rijden we naar Brunflo en verderop zien we steeds maar akkers en weiden, verspreid liggende huizen met veel seringen, meren, veel bermbloemen, besneeuwde bergtoppen, groepjes stugor en houtzagerijen.
Åsarna heeft een houten hotel. Verder rijdend biedt het landschap: huisjes met rode daken tussen het groen (kamers te huur), begroeide heuvelruggen, veel kraaien en eksters, roestbruin mos, dennenbossen met ontzettend grote stenen erin, mooie boswegen.
In het gehucht *Överhogdal* staat een leuk houten kerkje, net als in *Ytterhogdal*, dat ook een Värdshus, kampeerterrein, tankstation en stugor heeft.

Langs de Ljusnanrivier rijden we naar *Älvros*, waar je echt even moet stoppen: 'Welkom in Älvros församling (kerk)'. Het eerste houten kerkje dat je ziet is beeldig, met gotische raampjes, dakkapellen met vergulde ringen en met een hoge spits. Maar het kerkje dat even verder ligt, overtreft dit nog.
Dit stenen kerkje met houten dak dateert uit 1640. Vóór de deur ligt een stoep van één grote roze granietplaat; op de deur staat in het Latijn: 'Het zijn niet allemaal heiligen die de drempel van de kerk overschrijden.'
Het houten interieur is heel apart: geschilderde bloemen op de banken, wolkjes tegen het gewelf, Cecilia op het orgel, Christus en de apostelen tegen de voorzijde van het zangkoor, alles 18e-eeuwse volkskunst. Beeldjes van de evangelisten sieren de preekstoel, twee spitse piramiden flankeren de ingang tot het koor, twee primitieve engeltjes het kruisbeeld op het altaar.
Naast het kerkje staat de mooiste houten klokkestoel die ik ooit zag: een spits op een bol en met groene luiken en zuiltjes.

Tot *Sveg* blijft alles bos, met zilverachtig mos. Sveg, de hoofdplaats van Härjedalen, heeft grote hallen, een stenen kerkje, sportvelden, enkele hotels, een heemkundig museum en een camping aan de rivier.
Langs een meer rijden we naar Orsa Finnmark, een prachtig bosgebied met een nationaal park en met vele picknickplaatsen langs de weg.
Nu volgt weer een eenzame bosstreek, tot *Orsa*. Dit eenvoudige plaatsje aan het Orsameer heeft een groot spoorwegemplacement, houtindustrie, een 14e-eeuwse kerk – met een opmerkelijke doopvont – en een openluchtmuseum. De weg langs de meeroever brengt ons naar *Mora* aan het Siljanmeer.

Kerkje en klokkestoel in Älvros

4. SILJANMEER, HET OOG VAN DALARNA

We hebben in Dalarna reeds verscheidene steden bezocht, met mijnen en staalfabrieken (bergslag). Verder heeft Dalarna uitgestrekte bossen en mooie meren, vruchtbare akkers, groene weiden en roodhouten boerderijen. Het rijk met natuurschoon gezegende land is erg in trek bij toeristen.

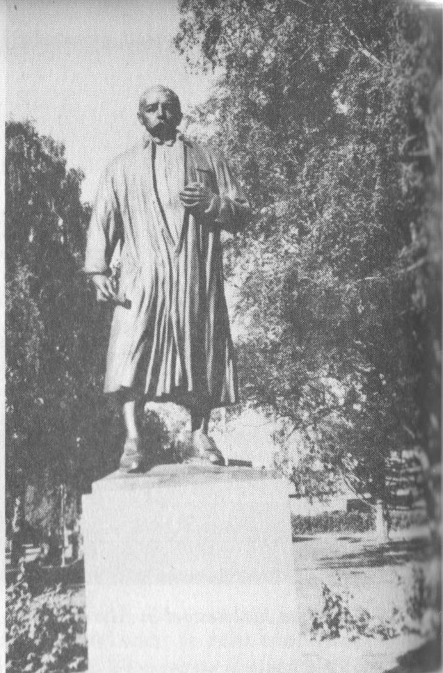
Er zijn tientallen hotels en pensions, campings en vakantiehuisjes. De streek rondom het Siljanmeer is een schatkamer van oude tradities, geschilderd door Zorn en bezongen door Karlfeldt. Er is geen dorp of er is hemslöjd te koop, vaak heel mooi kunsthandwerk. Overal zie je de bontbeschilderde houten Dalarnapaardjes, die je in Nusnäs aan het Siljanmeer kunt zien maken.

Op het Siljanmeer worden kerkbootraces gehouden. Vele kerkjes zijn beschilderd met kleurige bijbelse taferelen, het werk van gewone mensen. De mensen zijn muzikaal; in de zomer zijn er muziekweken en violistenconcoursen, de 'speellieden' treden op, er hebben opvoeringen plaats van de aloude 'Weg naar de hemel'.

In de herfst worden er excursies gehouden om bessen en paddestoelen te plukken. Ten zuiden van Mora, aan de westzijde van het Siljanmeer, gaat een stoeltjeslift naar de 500 m hoge Gesundaberg, 's zomers met toeristen, 's winters met skiërs.

Het midzomerfeest van Dalarna is bekend; velen steken zich dan in de oude kostuums en bij de muziek van viool en accordeon wordt gedanst om de versierde meiboom.

Gustaf Vasa in Mora

Anders Zorn in Mora

Waar is, dat de mensen van Dalarna een beslissende rol hebben gespeeld in de vrijheidsoorlog tegen de Denen, in het begin van de 16e eeuw.

Mora, een geliefd toeristenoord

Mora – 14.000 inwoners – aan het Siljanmeer trekt veel toeristen zonder dat er veel toeristische voorzieningen zijn. We logeerden in het Mora Hotell, gelegen aan een aardig plein met berkebomen. Daar staat het *beeld van Anders Zorn* (1860-1920), gekleed in een lange jas en met een soort verfkwast in de hand. Deze bekende schilder en beeldhouwer uit Mora, onechte zoon van een flessenspoelster, verkeerde onder de groten van Parijs en leefde in Mora als een vorst. Hij is de schilder van het volksleven van Dalarna.
Aan het plein staat de kerk; op het kerkhof langs de straat bevindt zich de roze granieten graftombe van Zorn.
De lange *kerk* (Mora församling) met geelwitte muren en een groen dak heeft een vierkante toren met hoge spits. Op de rand van de toren staat: Carl XI 1673 heeft de toren laten bouwen. Het oudste deel van de kerk stamt uit de 13e eeuw. In de grote ruimte met het gotische gewelf hangen verscheidene schilderijen tegen de witte muren; barok zijn het altaar en de preekstoel.
Naast de kerk staat de brede roodhouten *klokkestoel* met een leuk toren-

tje; op het grasveld ernaast het beeld van een *skiloper* op een groot granietblok.

Even verder zien we op een groene heuvel het *beeld van Gustaf Vasa* – gemaakt door Zorn – met het jaartal 1520 op de sokkel. De jongeman, met de hoed in de hand, kijkt vertwijfeld uit over het meer.
In 1520 trok Gustaf Vasa, als boer verkleed, van dorp naar dorp om de boeren en mijnwerkers aan te sporen een leger te vormen tegen de Denen. Op kerstmorgen 1520 sprak hij in Mora de kerkgangers toe, zonder succes echter. Ontmoedigd wilde hij toen Zweden verlaten en hij vluchtte naar de Noorse grens. Maar de mensen van Mora kwamen tot andere gedachten en stuurden hun beste skilopers uit om Gustaf Vasa terug te halen. In Sälen haalden ze hem in: Kom terug naar Mora, we willen de vrijheidsoorlog beginnen!

Elk jaar, op de eerste zondag van maart, wordt nu de Vasaloop (Vasaloppet) gehouden, een populair wintersportevenement van een marathonrace op ski's over een afstand van 85 km, van Sälen naar Mora; enkele duizenden nemen eraan deel. In 1981 zijn er voor het eerst ook vrouwen toegelaten tot de Vasaloop.
Naast het beeld van Gustaf Vasa is in een roodhouten gebouw een zomertentoonstelling ingericht met foto's en bekers van de Vasaloop.

Achter de kerk ligt de *Zorngården*, het vroegere woonhuis en atelier van Zorn, in een tuin met fruitbomen, bessestruiken en een door hem gemaakt fonteintje. Het huis van roodbruine balken en planken heeft een puntgevel en onder een baldakijn staat een beeldje; in het huis herinnert alles nog aan de tijd dat Zorn er woonde en werkte.
Ernaast staat het *Zornmuseum*: zalen met honderden schilderijen en etsen van Zorn, waaronder vele naakte vrouwen, en verder beeldjes, voorwerpen van been en riet, kostuums, wandtapijten, Dalarnapaardjes, porselein en zilverwerk, bronzen grafvondsten en medaillons. In de hal hangt een schilderij van de vijfenvijftigjarige schilder in rode jas; hij wist wat hij waard was!

Aan de rand van Mora liggen de Zorn Gammelgård en het Vasamonument. De *Zorn Gammelgård* is een door Zorn ingericht openluchtmuseum met boerenhuizen, sommige met heel aparte dakgoten, hoge vierkante schoorstenen en met de originele inboedel van meubels, gebruiksvoorwerpen, vele paardehoofdstellen aan de muren, karren en sleden. De tuin – die me tegenviel – daalt af naar het meer.

De kerkstallen van Rättvik

Aan de weg naar *Sölleron*, in Utmeland, staat in een vredig parkje aan het meer het *Vasamonument*, een grijs gebouwtje met glazen dak en een overstekende rand met houtsnijwerk, en met wapenschilden rondom. Het is gebouwd boven de kelder waarin Gustaf Vasa zich in 1520 verborg voor de Deense soldaten: twee versleten planken als luik, een stenen trapje naar een kleine ruimte, een vierkant gat waardoor de ondergedokene zijn eten kreeg toegeschoven.

Er hangen drie schilderijen in het gebouwtje:

1. Van een huis op een heuvel aan het water in *Ornäs*; daar duikt Gustaf Vasa onder, maar de eigenaar verraadt zijn verblijf aan de Denen; de vrouw des huizes echter helpt Gustaf nog op tijd te ontvluchten.
2. Gustaf Vasa, met een bijl in de hand, gaat de kelder in. De huisvrouw zet een houten waskuip op het kelderluik, met als gevolg dat de door de Denen gezochte niet wordt ontdekt door de soldaten die de kamer doorzoeken.
3. Gustaf Vasa verlaat ontmoedigd *Mora*, trekt naar de Noorse grens, maar wordt in *Sälen* ingehaald door de skilopers van Mora. Hij keert terug en wordt gekozen tot aanvoerder van het leger dat de vrijheid van het land zal bevechten.

De kerkstallen van Rättvik

Langs de oostkant van het Siljanmeer rijden we, via het aardige dorp *Färnäs*, over een mooie bosweg naar Rättvik. Rättvik – 10.000 inwoners – is een leuk vakantieoord, met verscheidene hotels, een strandje, een openluchtmuseum bij de kerk en een uitkijktoren op de 372 m hoge Lerdalshöjden.

Het charmante kerkje van Leksand

De witte kerk, met een zwarte koepel op de vierkante toren, ligt aan het meer; het oudste deel dateert uit de 14e eeuw. We bekijken de houten deur met ijzerbeslag, de beschilderingen die door de boeren in de 18e eeuw zijn gemaakt, het altaar en de preekstoel in barokstijl. De ligging is mooier dan de kerk zelf.
Links, tegen de binnenkant van de kerkpoort, bevindt zich de Monniksteen, een roze steen met een kruis en inschrift; hier zou een priester zijn begraven die in de 16e eeuw tijdens de mis door een soldaat werd gedood.

Aan het water liggen stenen aanlegsteigertjes voor de lange kerkboten waarmee vroeger de mensen naar de zondagse hoogmis kwamen. Ze zagen er dan feestelijk uit: de mannen met gele kousen, blauwe kniebroeken en lange zwarte jassen met rode voering; de vrouwen met rode kousen, hupse mutsjes, kleurige jurken en geborduurde handtassen. Tegenwoordig speelt dit kleurig gebeuren zich nog op een enkele feestdag af.

Opvallend bij de kerk zijn de rijen grijshouten huisjes, de 17e-eeuwse kerkstallen, gebouwd voor de paarden van de kerkgangers van weleer. Iedere boer had zijn eigen stal, waarin zijn paard tijdens de mis een onderkomen vond.

De fraaie kerk van Leksand

Langs de weg van Rättvik naar Leksand zien we enkele houtzagerijen en kunstweverijen. Rechts van de weg ligt *Tällberg* op een heuvel tussen de bossen; hier woonde de dichter Karlfeldt; het uitzicht op het meer is er erg

mooi. In *Hjortnäs* is een museum van tinnen soldaatjes en ook een atelier waar ze gemaakt worden.

Leksand – 8500 inwoners – is een bekende toeristenplaats in een bosrijke streek: ze heeft een jachthaventje, een prachtig gelegen jeugdherberg, een bekend midzomerfeest, in juli openluchtvoorstellingen van het allegorische spel 'De weg naar de hemel (Himlaspelet)'.
De trots van Leksand is de 18e-eeuwse kerk met de 15e-eeuwse toren. Ze staat op een landtong in het meer en is omgeven door berkebomen en een park-kerkhof. Op het kerkhof staat een monument voor de componist Hugo Alfvén en naast de kerk een houten klokkestoel met een wit torentje.
De witgrijze kerk heeft een zwart ui-vormig torentje en een dak van plankjes. Het interieur heeft een barokke preekstoel – met drie zandlopers voor de predikant-, beschilderde galerijen, een altaar met de voorstelling van het laatste avondmaal tussen Korinthische zuiltjes.
Heerlijker plekjes dan rondom deze kerk zullen er weinig te vinden zijn.

Op sommige zomerzondagen, bij goed weer, worden er roeiwedstrijden gehouden tussen diverse dorpen aan het Siljanmeer en wel in lange smalle kerkboten die eeuwenlang gebruikt werden om dorpsbewoners in kleurige klederdrachten – een veertigtal in één boot – naar de kerk van Leksand te brengen. Deze zondagse kerkgang is nu een toeristische attractie van de eerste rang.

IX. Tochten door Noord-Zweden

1. VAN SUNDSVALL NAAR UMEÅ

Deze weg – 280 km – voert door Medelpad en Ångermanland, die samen wel worden aangeduid als Västernorrland. Het is een imponerend landschap: de bergen naderen dicht de kust, het land wordt doorsneden door brede rivieren, de hellingen zijn met bossen begroeid, in de dalen liggen weiden, de waterkrachtcentrales voorzien een groot deel van het land van elektriciteit.
Langs de Botnische Golf liggen vele vissersplaatsjes; vissershuizen doen in de zomer dienst als vakantiewoningen. De zomer heeft lange dagen en veel zon, in juli en augustus kan men er zwemmen, maar eind augustus wordt het 's avonds fris.

Härnösand, hoofdstad van Västernorrland

Langs fabrieken en houtzagerijen, meren en bossen rijden we vanuit Sundsvall Noord-Zweden (Norrland) in.
Härnösand – 17.000 inwoners – is een ruimaangelegde stad met veel moderne gebouwen en overal uitzicht op het water. Er is een grote haven aan de monding van de Ångermanälven, met langs de rivier oude houten visschuren.
Bezienswaardig zijn het raadhuis en de residentie van de landshövding, de witte kathedraal uit 1846 met haar zuilenportaal en haar koepel met spits, het fraaie stadspark, het jachthaventje, het openluchtmuseum Murberg met onder meer het leuke oude raadhuisje en het roodgele Tingshus met de twee ronde torens.

De boogbruggen van Sandö

Langs de stille weg verschijnen steeds meer berkebomen; behalve het roestbruin krijgen de huizen ook frissere kleuren; de lange rijen brievenbussen moeten de postbode de grote afstand naar de verspreid liggende boerderijen besparen.
In Sandö spannen zich twee machtige boogbruggen over de brede Ångermanälven met een eilandje als middenmoot. In de rivier drijven veel boomstammen: er staan aardige vakantiehuisjes; aan weerszijden van de Sandöbron is een klein centrum met een cafeetje en winkels met allerlei lappenspullen, zoals poppen, elandvellen en houtsnijwerk.

Vanuit Sandö gaat een weg het binnenland in door het dal van de Ångermanälven en wel via het houtcentrum *Kramfors* naar *Sollefteå* – 10.000 inwoners – dat om zijn mooie ligging met een rivier, watervallen en

beboste heuvels, in trek is bij de toeristen. Het industrie- en garnizoensstadje heeft een middeleeuwse kerk, een beeld van een houtvlotter in de rivier waarop men een mooi uitzicht heeft vanaf de lange brug.

Örnsköldsvik aan de Moälven

In het glooiende landschap met bossen, akkers, berkebosjes en vakantiehuisjes op de eilandjes in de meertjes, voldoen we aan het uitnodigende bezienswaardigheidsbord en stoppen bij de *Skogs kyrka*, een withouten kerkje aan het meer, met ernaast de witte klokketoren en het pastoorskantoor. Het kerkje heeft typische gewelfribben, een preekstoel en altaar in barokstijl, een poort naar het kerkhof met in het smeedwerk een zon en een koningskroon. Prachtig is de verdere tocht langs het meer, eveneens het uitzicht op het houthaventje van *Vibyggerå*.

Örnsköldsvik – 17.000 inwoners – ligt links van de weg. In deze zomer- en winterverblijfplaats, een jonge en ruime stad, staan kleurige flats tegen de groene heuvelhelling; het scherengebied is in trek bij de watersportliefhebbers. Een mooi gezicht op de haven- en houtstad met haar moderne gebouwen en mooie houten huizen, heb je vanaf de Varvsberg.

Een eenzame streek tot Umeå

Op deze ruim 100 km lange route passeren we slechts een enkel dorpje; we zien er alleen dennen, bergen en lariksen en oversteekplaatsen voor rendieren en elanden. Enkele kilometers vóór Umeå begint een vruchtbare vlakte met akkers, weiden en schuren.

In *Hörnefors* had in 1809 een bloedige veldslag plaats tussen Zweden en Russen; Zweden moest Finland afstaan dat vijf eeuwen Zweeds bezit was geweest. Bij de brug in het dorp staat een gedenkteken.
De kortste verbinding met Finland was tussen Umeå en Vaasa, tussen welke plaatsen nu in de zomer enkele malen per dag een boot vaart; de duur van de overtocht is vier uur, afvaart in *Holmsund*, de haven van Umeå, 18 km ervandaan gelegen.

Umeå, de stad van de zilverberken

Umeå ligt aan de brede, zalmrijke Umeälven, waarover ieder jaar miljoenen boomstammen worden vervoerd. Het sorteren en bundelen ervan kun je zien op de zuidoever; daartoe moet je de weg naar het vliegveld nemen en de borden U.1 en U.2 volgen.

Berken sieren de straten van Umeå

Umeå is een centrum van bestuur, onderwijs, cultuur, handel en van houtbedrijven. Na de stadsbrand van 1888 werd Umeå herbouwd met brede en rechte straten die beplant werden met berkebomen; deze zouden het overslaan der vlammen van het ene houten huis naar het andere wat kunnen tegenhouden. De zilverberken zorgen bovendien voor een bekoorlijk spel van licht en schaduw in de straten.
Umeå heeft een tiental hotels, terwijl in de zomer ook onderdak te vinden is in de jeugdherberg, stugor en op studentenkamers. De zomer, met de lange dagen en korte lichte nachten, is er lekker warm; de winter is er koud, met slechts enkele uren daglicht rond het middaguur en met een sneeuwlaag van november tot mei.

Het centrum van de stad is de *Rådhusesplanaden*, een brede laan van berkebomen, tussen het raadhuis en het station, met prachtige winkels. Vóór de halfronde winkelgalerij bij het station staat een modern monument van groene glazen bladeren. Dwars op de Rådhusesplanaden staan enkele straten, onder meer de Kungsgatan en de lange Storgatan.
De *Kungsgatan* – een gedeelte is alleen voor voetgangers bestemd – heeft naast winkels ook aardige zitjes met bloembakken, boompjes, lantaarns en een beeldengroep van de wagenmenner. Aan de Kungsgatan staat de *Högre Läroverk* (de oude HBS), met ervoor een groot grasveld, waar in 1809 het Zweeds-Finse leger werd ontbonden.

Als we vanaf de brug over de Umeälven de *Storgatan* inslaan, komen we eerst bij het *raadhuis* uit 1892, een gebouw van frisse rode stenen met grijze raamomlijstingen, leuke hoektorentjes en ervoor het borstbeeld van Gustaf II Adolf die in 1622 Umeå stadsrechten schonk, en een parkje dat afdaalt naar het meer.

Schuin tegenover het raadhuis staat de neogotische *kerk* uit 1894, ook van rode stenen, en met een spitse groene toren. In het *Döbelnpark* naast de kerk staat een monument voor het Zweeds-Finse leger uit 1809, met een medaillon van de legeraanvoerder Georg Carl von Döbeln.
Even verder staan we voor de geelrode *Länsresidens*, de residentie van de gouverneur van Västerbotten. Nog verder staan vele kleurige houten huizen tussen de berkebomen.
De Storgatan voert naar de voorstad Ålidhem; daar staan het streekziekenhuis en de *universiteit* uit 1965. Het is een uitgestrekt complex met vele geelgrijze gebouwen, studentenhuizen, een enorm parkeerterrein, vele zitbanken, een grote vijver, grasvelden en een modern monument van witte balken.
Wegens de vele onderwijsinstellingen zijn in Umeå één op de drie inwoners jonge mensen. Het eigenlijke Umeå telt 18.000 inwoners, maar met de voorsteden mee 50.000. Voor het oude moet je in *Gammlia* zijn, een park met typische oude huizen en schuren, een streekmuseum met bezienswaardigheden uit Lapland, een skimuseum, een jeugdherberg en sporthal, een visserskapel, molens, een restaurant in een 18e-eeuws landhuis uit Sävar, in 1809 hoofdkwartier van de Russische generaal Kamenski; dit restaurant tracht de culinaire tradities van Västerbotten in ere te houden.

2. VAN UMEÅ NAAR KIRUNA

De weg van Umeå naar Luleå – 270 km – voert door Västerbotten en Norrbotten; de weg van Luleå via Jokkmokk naar Kiruna – 400 km – door Norrbotten en Lapland.
Na Umeå passeren we eerst *Sävar,* waar in 1809 een hevige slag werd geleverd tussen Zweden en Russen; op een heuvel staat een monument voor de gesneuvelde Zweden. Dan volgen Djäkneboda, Bygdeå, Sikeå en het kaascentrum Ånäset.
Bij de 15e-eeuwse kerk van *Lövanger* ligt een 'kerkstad' van meer dan honderd roodhouten huisjes die vroeger op feestdagen werden gebruikt door kerkgangers die te veraf woonden om dezelfde dag nog naar huis terug te keren of door weersomstandigheden gedwongen waren te overnachten. Nu zijn ze opgeknapt en voor zichzelf verzorgende vakantiegangers ingericht.
Na *Bureå*, waar een fraaie en mooigelegen kerk uit 1920 staat, bereiken we Skellefteå.

Vele rivieren van het noorden worden gebruikt voor houttransport

De 'goudstad' Skellefteå

Skellefteå – 60.000 inwoners – ligt aan de oever van de Skellefteälven. In 1845 stad geworden, ontwikkelde ze zich snel toen in 1924 bij Boliden goud werd ontdekt. De Bolidenmaatschappij ontgint er nu ook zilver, zwavel en arsenicum; aan de monding van genoemde rivier staan de smelterijen en de arsenicummagazijnen.
De dynamische industriestad Skellefteå heeft naast moderne gebouwen ook schilderachtige huizen uit de vorige eeuw; het Nyborgsmuseum bewaart de oudheden van de streek. Bij de grote Landskyrkan treft men, net zoals in Lövanger, een 'kerkstad' van een honderdtal huisjes aan. De Expolaris is een tentoonstelling van industrieprodukten; een researchcentrum doet marktonderzoek en waakt over de kwaliteit.

Piteå in Norrbotten

Via Byske, Pitsund en Bergsviken rijden we naar Piteå en verruilen onderweg Västerbotten voor Norrbotten.
Västerbotten heeft een glooiend kustland, en in het westen bergen. Als de sneeuw nog de bergtoppen bedekt, kun je al zonnen op de zandstranden langs de Botnische Golf. Land- en bosbouw worden er steeds meer overvleugeld door de industrie.
Norrbotten kent het genot van de middernachtzon, heeft een zuivere lucht – wel veel muggen –, vele vakantiehuisjes en volop gelegenheid voor vis-, kano- en wandeltochten.

Piteå is een haven- en industriestad aan de Piteälven. Stadsbranden hebben een gedeelte van de stad gespaard, namelijk oude huisjes aan smalle straatjes en de houten kerk uit 1685 met haar barokinterieur. Het statige raadhuis dateert uit 1830, Kvambacken is het heemkundig museum. De mooie kust met de lange zandstranden kreeg om het milde zomerklimaat de naam van Norrlands Rivièra.

Luleå, de grote ertshaven

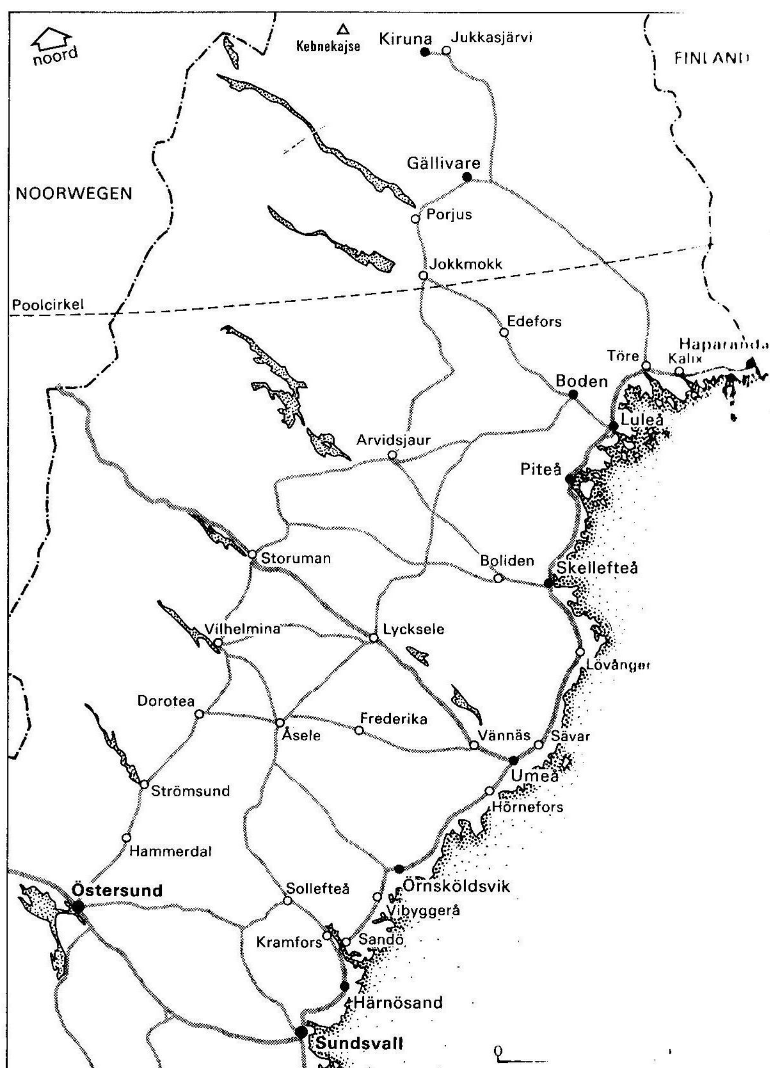
Luleå – 60.000 inwoners – is een mooie en levendige stad aan de monding van de Luleälven. Net als andere kuststeden heeft ze haar havenwerken enkele malen moeten verplaatsen, omdat door het langzaam rijzen van het land de havens ontoegankelijk werden.
Machtig zijn de havenwerken op Svartö, waar hout, maar vooral het ijzererts uit Kiruna en Gällivare wordt verladen; de haven is echter vier tot vijf maanden per jaar dichtgevroren. Op Svartö staan ook de ijzerfabrieken van Norrbottens Järnverk.

Na de stadsbrand van 1887 kreeg het centrum zijn nieuwe gebouwen: het raadhuis, de residentie van de landshövding van Norrbotten, de neogotische domkerk van de bisschop van Luleå. De stad heeft een openluchtmuseum, in het Hermelinspark het Norrbottenmuseum met vele voorwerpen van de Lappencultuur, een scherenarchipel met driehonderd eilandjes en een zandstrand.

Haparanda aan de Finse grens

Vanuit Luleå voert een weg van 130 km naar Haparanda, de oostelijkste stad van Zweden, gelegen aan de Torneälven die hier de grens tussen Zweden en Finland vormt.
Even buiten Luleå passeren we Gammelstad waar bij de 15e-eeuwse kerk een heel grote kerkstad van enkele honderden huisjes ligt; vervolgens rijden we langs Råneå, Töre en Kalix naar Haparanda. In de Kalixälven kan men het sorteren van boomstammen en de zalmvisserij bekijken.

Haparanda – de poort naar het oosten – is een modern aangelegde stad van 4000 inwoners, met een raadhuis in renaissancestijl. Het monument op het kerkhof is opgericht ter herinnering aan de krijgsgevangenen die hier uit Rusland aankwamen op doortocht naar Duitsland, maar tijdens het transport overleden.

19. *Noord-Zweden*

Van Luleå naar Gällivare

Deze weg gaat langs de Luleälven door de provincies Norrbotten en Lapland.
Boden is een aardige stad van 25.000 inwoners, met op de heuvel aan het meer een oude kerk met muurschilderingen. Het is een verkeersknooppunt, heeft een groot garnizoen en een vliegveld voor Rodekruisvliegtuigen die belast zijn met de geneeskundige dienst van Lapland.

We volgen het dal, via het oude dorp Harads, Edefors met zijn zalmvisserij en mooie waterval, naar *Jokkmokk*, een modern Laplands dorp van 2000 inwoners, gelegen aan de poolcirkel. Nog steeds wordt er in februari de door Karl IX in 1605 ingestelde jaarmarkt gehouden voor de verkoop van huiden, geweien en vlees, in het dorp tussen de naaldbomen, meren en het dan dikke pak sneeuw. Uit alle streken trekken de Lappen nu naar de grote jaarmarkt, waar ze dan tevens een soort volksvergadering houden ter bespreking van de gemeenschappelijke problemen. De bezoekers van de jaarmarkt kopen en verkopen er rendierhuiden en -geweien, vlees en vis, bont en ski's, schoenen en textiel, speelgoed, worsten en grammofoonplaten. Ze voeren er volksdansen uit en kijken naar films. De plaatselijke hotels en restaurants zijn overvol; velen slapen in verwarmde caravans en verplaatsen zich op sneeuwscooters, langlaufski's en in loopsleeën met lange glijders. De voetgangers beveiligen zich in de donkere tijd door het dragen van reflecterende strookjes op de kleren.
Jokkmokk heeft een ziekenhuisje, een museum en volkshogeschool, een verwarmd zwembad, zomerhuisjes en een kampeerterrein. Op feestdagen wordt het kerkje druk bezocht door de Lappen die het vullen met hun primitief gezang.

Indrukwekkend natuurschoon

Een toeristische weg voert vanuit Jokkmokk naar het gehucht *Kvikkjokk*, de toegang tot Sareks Nationalpark. Op weg naar Gällivare passeren we Harspänget en Porjus, bekend om hun machtige waterkrachtcentrales met lange dammen en langgerekte stuwmeren. Over het Stora Lulevatten kun je een boottocht maken naar Saltobuokta, waarbij je de imposante waterval Stora Sjöfallet kunt bezoeken.
In het uitgestrekte gebied van Noordwest-Lapland liggen verscheidene nationale parken met een indrukwekkend natuurschoon. In 'Europa's laatste wilde natuur' vindt men langgerekte en glasheldere meren, watervallen, besneeuwde bergtoppen, sneeuwvelden en gletsjers, rotsen en ravijnen, moerassen en heidevelden, heuvelruggen en rivieren.

Lappen en ijzererts in Gällivare

Gällivare – 5000 inwoners – is het centrum van een belangrijk ijzerertsgebied. Eind maart houden er de Lappen hun jaarmarkt; er is ook een school voor hun kinderen. In de zomer zijn er geen Lappen, maar in het museum kun je wel een idee krijgen van hun levenswijze. De kapel bij het Lappendorp heeft de vorm van een tent.
Een autoweg en stoeltjeslift voeren omhoog naar de 823 m hoge Dundret, bekend om zijn goede skiterreinen. Vanaf de top heb je een uitzicht op Lapland en de bergen, terwijl de middernachtzon zich er laat zien van begin juni tot half juli. Een weg en spoorlijn voeren naar Malmberget – 7 km ten noordoosten van Gällivare –, een dorp aan de voet van de gelijknamige ijzerertsberg. Je kunt er de mijnen en het mijnmuseum bezoeken; het altaar in de kerk bestaat uit één brok ijzererts.

Kiruna, grootste gemeente van Europa

Kiruna heeft een oppervlakte van 14.000 km^2, dat is tweevijfden van Nederland; de 2123 m hoge Kebnekajse – 100 km van Kiruna – ligt binnen de stadsgrenzen.
Van een Lappendorp groeide Kiruna uit tot een moderne stad, na de aanleg van de spoorlijn naar de Noorse ijsvrije haven Narvik in 1902. Deze spoorlijn van 168 km dient voor het ertsvervoer, vooral in de tijd dat de haven van Luleå zit dichtgevroren. De lijn stijgt door tunnels en langs meren en lawinegalerijen via Abisko en Björkliden naar Riksgränsen aan de Noorse grens en daalt dan door Noorwegen af naar Narvik aan de Atlantische Oceaan. Toeristen maken graag de reis mee wegens het imposante traject; er loopt geen weg van Kiruna naar het westen, maar de auto kan per trein worden vervoerd.

De schepper van het moderne Kiruna is de geoloog-fabrikant Dr. Hjalmar Lundbohm. Hij heeft alles gedaan om het leven van de arbeiders zo aangenaam mogelijk te maken. Kiruna is nu een stad van 30.000 inwoners, met parken, keurige arbeidershuizen, een verwarmd zwembad en een ziekenhuis, een kindertehuis, goede scholen, een bibliotheek en volkshogeschool, theaters, bioscopen en cafés. De stichter wordt in ere gehouden door een granieten beeld, dat zit op een bank, met de jas aan en de hoed op.

Kiruna is omgeven door mijnen en ertsvelden die eerst in dagbouw, maar nu in schachtbouw worden ontgonnen. Machtig is het silhouet van de ertsberg Kirunavaara; de terrassen zijn ontstaan door afgraving van de

De bossen zijn bezaaid met grote steenblokken

rijke ijzerertslagen. Je kunt een excursie maken door de mijnen en vanaf de Luossavaaraberg uitkijken over Lapland.
Kiruna heeft een monumentaal raadhuis met een klokkenspel. De bruinhouten kerk met de driehoekige gevelvlakken lijkt wat op een Lappententent; hier bevindt zich het graf van Lundbohm; het altaarschilderij is van prins Eugen die graag de zomerlandschappen van Lapland op het doek vastlegde. In september 1984 is na lange voorbereidingen een nieuwe weg geopend, door een imposante natuur, die Kiruna nu rechtstreeks met Narvik verbindt.
Jukkasjärvi aan het meer – 18 km ten oosten van Kiruna – is een Lappendorp voor toeristen met typische tenten en schuurtjes en met winkels die bediend worden door mensen in Lappenkledij. Er is ook een openluchtmuseum en een nomadenschool voor de leergierige Lappenkinderen.

3. LAPLAND EN DE LAPPEN

Over het indrukwekkend natuurschoon van de nationale parken schreven we reeds (blz. 228). Lapland is Zwedens grootste provincie, een land van sneeuw en ijs, bossen, meren en moerassen, machtige rivieren met veel vis en houtvervoer. Je ziet er rotsen en steenblokken, ruige hoogvlakten, een aparte flora, gebieden met schrale sparretjes, kale berken en omgevallen en vergane bomen, vochtig veenmos, maar ook grote stuwmeren, lange stuwdammen en machtige waterkrachtcentrales.

De wintersport begint er in maart, het zomerseizoen loopt van half juni tot eind augustus. Men moet dan wel gewapend zijn tegen de muggen-

plaag. Van begin juni tot half juli gaat de zon in Noord-Lapland niet onder. Vanuit Stockholm kun je dan een nachtvlucht bij vol licht maken naar Kiruna.
De toeristen treffen er goede hotels en wegen, wandelaars kunnen er mooie tochten maken, overnachten in de Turiststations, in de stugor waar slaapplaatsen en een keukentje aanwezig zijn, in tenten van rendierhuiden of in een zomerkamp van de Lappen in de bergen, waar ze het vliesdunne brood met gerookt rendiervlees kunnen eten.

Voor de trekkers zijn er bergpaden, met berghutten langs de trekroutes. Vanaf het Lappendorp Abisko loopt door de bergwereld het Koningspad (Kungsleden) van 225 km naar het zuidelijker gelegen Kvikkjokk. Het water van de beken is zo schoon dat je het gerust kunt drinken. Soms moet je per roeiboot een rivier oversteken. Om de 15 à 20 km staat er een stuga.

De Lappen

In het Zweedse Lapland wonen slechts 7000 tot 8000 Lappen, een oud volk van kleine mensen met een breed hoofd en gewoonlijk donker haar en donkere ogen. Hun rendieren zorgen voor melk en voor het materiaal van schoenen en kleding.
Eeuwenlang hebben ze de rendierkudden gevolgd, in de lente op zoek naar rendiermos de bergen in, waar in mei de kalveren worden geboren; in de herfst terug naar de lagere delen om de winterse bergkoude te ontvluchten.
De Lappen volgden vroeger de kudden op ski's of sleden, maar ook de Lappen worden moderner. Soms worden de rendieren nu per vrachtwagens uit de bergen naar de winterweiden gebracht; Lappen vliegen per helikopter of sportvliegtuig naar de bergen, gebruiken sneeuwscooters in plaats van sleden en staan via radiozendertjes met elkaar in contact.

Ook de traditionele kledij wordt aangetast; jammer, want prachtig waren hun kleren met de kleurig geborduurde banden en de fraaigevormde muts. Velen verlaten ook hun plaggenhut, hun tent die over stokken was gespannen en met huiden afgedekt, berketakken op de grond en een waterketel boven het houtvuur.
Vele Lappen veranderen hun levensgewoonten; ze zoeken een baan als visser, spoorwegarbeider of mijnwerker; steeds kleiner wordt het aantal nomaden. Dit nomadenleven was ook vol gevaren: een lange en strenge winter, aantasting van de kudden door lynx en beer, door aanrijdingen op wegen en spoorbanen. Maar ze houden vast aan hun Lappencultuur, zijn religieus aangelegd door hun gevoel van afhankelijkheid van de natuur,

De 'kerkstad' van het Zuidlaplandse dorp Vilhelmina

zijn familieziek en bezoeken ook daarom graag de bijeenkomsten op markten en in kerken, willen hun kinderen ondanks de moeilijkheden door de grote afstanden onderwijs laten volgen.

4. VAN KIRUNA NAAR VILHELMINA

Deze tocht gaat van noord naar zuid door Lapland; de route Kiruna-Jokkmokk kennen we reeds uit het vorige hoofdstuk.
Circa 8 km ten zuiden van Jokkmokk passeren we de poolcirkel en rijden daarna via de dorpen Stenträsk en Kåbdalis naar *Arvidsjaur*, een industrieplaatsje van 3000 inwoners. Bij de kerk is een 'Lappenstad', een aantal houten huisjes voor het overnachten van de Lappenfamilies die op feestdagen hierheen komen. Dan worden kinderen gedoopt en huwelijken gesloten; in juni en juli worden de rendierkalveren gebrandmerkt.
We vervolgen onze weg – steeds maar door bossen en langs meren en rivieren – via Slagnäs, Sorsele naar Storuman aan de zuidpunt van het gelijknamige meer. Nog 70 km en we rijden Vilhelmina binnen.

Vilhelmina, een aardig dorp in Zuid-Lapland

Vilhelmina ligt op de plaats waar de Ångermanälven uitstroomt in de mooie Volgsjön dat door beboste heuvelruggen is omsloten. Bij dit meer staat het bruinhouten Hotell Wilhelmina. Langs de oever staan caravans en zomerhuisjes, er zijn een zwembadje en een skilift en aardige huizen aan de waterkant.
Vilhelmina wordt in de zomer druk door Zweden bezocht; het mooie

hotel is vol, maar we hebben er geen spijt van onze intrek te moeten nemen in de 'kyrkstad' aan de Storgatan, kerkhuisjes die nu keurig ingericht zijn voor toeristen (blz. 46).
Het aardige dorp heeft veel groen, kleurige huizen, goede winkels, moderne gebouwen, verscheidene bars en kiosken. We maken er een wandeling door de hellende Storgatan.
Aan de rand van een park staan de houten school en de Missionskyrkan; in enkele van de houten huizen zijn aardewerkateliers gevestigd.
De genoemde 'kyrkstad' bestaat uit enkele rijen huisjes van zwarte en rode balken, met een parkeerterrein erbij. Bij de kyrkstad ligt, nog steeds in de Storgatan, het eenvoudige museum, een roodbruin houten gebouw.
De straat eindigt bij de witte houten kerk uit 1840, met een leuke toren van kleine plankjes. Ze staat op een groene heuvel aan het meer, heeft grote ramen in de witte wanden, lichtkronen met kaarsen en lampjes en een reliëf van gekleurde steentjes op het altaar.
Behalve Vilhelmina liggen in deze streek de dorpen Dorotea en Fredrika, volgens mijn zegsman genoemd naar Zweedse koninginnen die bij de bouw van de kerk een klok schonken.

Van Umeå via Lycksele naar Vilhelmina

Wie de weg door het hoge noorden te ver vindt, kan vanuit Umeå via Fredrika en Åsele naar Vilhelmina rijden; mooier echter is de weg via Lycksele.

Na Umeå houden we tot Lycksele het dal van de Umeälven, langs akkers, bossen en watervalletjes en door vele dorpjes. In *Vännäs* passeren we de brede Vindelälven, met heel veel boomstammen erin. Daarna wordt het eenzaam, wel veel bossen, met hoge stapels gezaagd hout langs de weg. Vele meertjes hebben een duiktoren en natuurlijk zomerhuisjes aan de oever.
Na *Bjorfors* volgen we de prachtige weg langs het stuwmeer van de waterkrachtcentrale. De lichtbruine gloed op de bomen geeft een leuk effect aan de bossen die weer vol reusachtige steenblokken liggen.

Een brug over de brede Umeälven brengt ons in *Lycksele*, een stadje van 6500 inwoners, de hoofdplaats van Zuid-Lapland. Het moderne plaatsje heeft houtindustrieën; een skilift en springschans; een dierenpark en openluchtmuseum; een geelwit houten raadhuis; brede straten met aardige winkels en veel houten huizen; het Medborg (MB op de gevel) als een modern complex van theater, bioscoop, dancing en sporthal.

De brug bij Hammerdal

Na Lycksele wijzen verscheidene bordjes langs de weg naar een waterval. Heel stil is de 113 km lange weg naar Vilhelmina; alleen zien we bossen, meren, stapels hout; tijdens onze picknick langs de weg passeerde ons geen mens of geen auto.

5. VAN VILHELMINA NAAR ÖSTERSUND

Deze weg van 230 km gaat door Lapland naar Jämtland, steeds maar door bossen en langs meren, moerassen, rivieren met boomstammen erin en langs zomerhuisjes. In *Meselefors* voert een lange brug over de brede Ångermanälven.
Dorotea is een heel mooi dorp, met een skilift, zomerhuisjes aan het meer, houtzagerijen, kleurige huizen, een aardige buitenwijk, een heemkundig museum en een kerkje met beelden van Carl Milles.

Via Höting en Stornäset rijden we naar *Strömsund*; ondertussen hebben we Lapland verlaten. Het blijft een prachtige route. Rustig loopt een jong rendier naar een waterplas.
Strömsund, de hoofdplaats van Noord-Jämtland, ligt aan een meer; het heeft goede winkels, een Grand Hotell, bars en restaurants, zoals Hörnet op het kruispunt in het centrum.

Over een hefbrug verlaten we Strömsund; in de brede rivier zien we weer veel boomstammen en sorteerlijnen. Een kaarsrechte bosweg brengt ons naar *Hammerdal*. Daar spant zich de brug met drie bogen over het brede

water; bij de brug staan leuke, heel eenzame, stugor. Wie grillig gevormde boomstronken mee naar huis wil nemen, heeft op dit traject keuze volop.
Een schat van bloemen omzoomt de verdere weg. In *Lit* voert een lange en smalle brug over het stuwmeer van de Indalsälven; bij de brug kan men logeren in stugor en op een camping.
Als de sneeuw op de bergtoppen verschijnt, naderen we Östersund in Jämtland. Daar hebben we onze rondreis door het prachtige land van Zweden voltooid.

Nuttige wenken voor toeristen

• Het adres van de Zweedse ambassade in Nederland is: Neuhuyskade 40 te Den Haag; in België: Louizalaan 148 te Brussel.

Het adres van de Nederlandse ambassade in Zweden is: Götgatan 16[a] te Stockholm; van de Belgische ambassade: Villagatan 13a te Stockholm.

Het adres van het Zweeds Nationaal Verkeersbureau voor de Benelux: Zeestraat 71, 2518 AA Den Haag, tel. 070 – 638919; van het Zweedse consulaat: Boomsesteenweg 959, B 2610 Wilrijk (Antwerpen).

• Voor een bezoek aan Zweden heeft men een geldig paspoort of een geldige toeristen- of identiteitskaart nodig; voor de auto het rij- en kentekenbewijs; men doet er goed aan de 'groene kaart', ook al wordt er aan de grens niet naar gevraagd, bij zich te hebben.

• Toeristische informatie en mooie folders zijn verkrijgbaar in bijna alle plaatsen op het 'Turistbyrå'. Ook hengelvergunningen kan men daar aanvragen, soms echter ook bij de hotelportier of bij de beheerder van een camping.

• De stroomspanning in de hotels bedraagt 220 volt (soms komt ook 110 volt voor).

• Goede autokaarten zijn onder meer: Esso Bilkarta, Shell Bilkarta en Bilistens Vägkarta.

• De winkels zijn open van 9.00 tot 18.00 uur, op zaterdag tot 13.00 of 15.00 uur; dat geldt ook voor de postkantoren. De openingstijden van de banken: van 9.30 tot 15.00 uur, in diverse grote steden tot 18.00 uur en soms ook nog van 19.00 tot 21.00 uur; op zaterdag zijn ze gesloten.

• De munteenheid is de kroon (krona, meervoud: kronor), die onderverdeeld is in 100 öre.

• Zweeds geld mag men in- en uitvoeren tot een bedrag van 6000 kronen per persoon. Biljetten van 1000 Zweedse kronen mogen niet worden uitgevoerd.

• Op zaterdag en zondag is het tijdens de zomermaanden erg rustig in de steden; dan kun je de auto overal parkeren en op je gemak rondkijken en fotograferen.

• Er zijn mooie souvenirs te koop: glasprodukten, textiel in fraaie kleuren en patronen, stalen voorwerpen die blinken als zilver, handgebreide

truien, kristal en keramiek, Dalarnapaardjes, goud- en zilverwerk, houtsnijprodukten. In winkels met het opschrift 'Hemslöjd' vind je vaak mooie produkten van handwerkkunst.

• In de vele winkels met een goud-blauwe sticker waarop een T (van taxfree) kunnen buitenlanders op hun verzoek een schriftelijk bewijs van hun aankoop krijgen met vermelding van betaalde B.T.W.
Bij het verlaten van Zweden wordt aan de grensposten op vertoon van dit bewijs het volledige B.T.W.-bedrag contant terugbetaald.

De Zweedse koningen, van 1523 tot heden

Gustaf I Vasa	1523-1560
Erik XIV	1560-1568
Johan III	1568-1592
Sigismund III	1592-1604
Karl IX	1604-1611
Gustaf II Adolf	1611-1632
Kristina	1632-1654
Karl X Gustaf	1654-1660
Karl XI	1660-1697
Karl XII	1697-1718
Ulrike Eleonora	1718-1720
Frederik I	1720-1751
Adolf Frederik	1751-1771
Gustaf III	1771-1792
Gustaf IV Adolf	1792-1809
Karl XIII	1809-1818
Karl XIV Johan	1818-1844
Oscar I	1844-1859
Karl XV	1859-1872
Oscar II	1872-1907
Gustaf V	1907-1950
Gustaf VI Adolf	1950-1973
Karl XVI Gustaf	1973 tot heden

Zweedse woorden die in dit boek voorkomen

(voor eten en drinken: zie blz. 47-53).

aktiebolag – NV
ål – paling
allt – alles
älv – rivier

barn – kind
bergslag – mijndistrict
bil – auto
börs – beurs
bro – brug
bruk – fabriek

cykel – fiets

djur – dier
drottning – koningin

eller – of

fall – waterval
färg – verf
färja – veer
fästning – vesting
fjäll – hooggebergte
fjärd – inham
förbjuden – verboden
fontän – fontein
fors – waterval
fröken – juffrouw
fru – vrouw
frukost – ontbijt

gammal – oud
gård – hofstede
gäst – gast
gata – straat

hamn – haven
hemslöjd – kunstnijverheid
hög – hoog
höger – rechts
holm – eilandje
hus – huis

järnväg – spoorweg

kaffestuga – koffiehuis
kanal – kanaal, gracht
karta – kaart
katolsk – katholiek
kokt – gekookt
kung – koning
kyrka – kerk

läder – leer
landshövding – gouverneur
lax – zalm

norra – noord
nyckel – sleutel

ö – eiland
och – en
öppen – open
östra – oost

polis – politie

rådhus – raadhuis
resebyrå – reisbureau
restaurang – restaurant
rökt – gerookt

sakta – langzaam
sill – haring
självservering – zelfbediening
sjö – meer
sjukhus – ziekenhuis
skog – bos
skola – school
slott – slot, kasteel
smörgås – belegd broodje

södra – zuid
stängt – gesloten
stekt – gebraden
stora – groot
stuga – zomerhuisje
Sverige – Zweden
systembolag – drankwinkel

tack – dank
tåg – trein

torg – plein, markt
torn – toren
trädgård – tuin, park
turistbyrå – toeristenbureau

väg – weg
välkommen – welkom
vänster – links
västra – west
vatten – water, meer

Kaarten en plattegronden

Register

A

B

C

D

Zweden

Zweden, dat betekent rust en ruimte. Het land is dertien keer zo groot als Nederland of België, maar er wonen heel wat minder mensen. Wie erheen gaat met vakantie hoeft zich dus niet met vele anderen te verdringen om een plekje in de zon. Ja, in de zon, want die schijnt er in de zomer warmer dan bij ons. En langer. Die 'middernachtszon' maakt de avonden haast eindeloos en de nachten licht en sprookjesachtig.

Naast rust en ruimte biedt Zweden een overweldigende natuur. Uitgestrekte naaldbossen, tienduizenden meren en een kust met talloze rotseilanden geven de bezoeker van het land een beeld van ongereptheid dat uniek is voor West-Europa. En wie de planten- en dierenwereld in zijn meest zuivere vorm wil zien, kan er terecht in een recordaantal van zestien nationale parken.

Zoals alle Dominicus-reisgidsen is dit een ideaal boek om door te nemen voor u op reis gaat, om te raadplegen tijdens uw verblijf ter plaatse en om nog eens na te slaan wanneer u na uw vakantie de opgedane herinneringen opnieuw wilt beleven.

ISBN 90 257 0241 4

Uitgeverij J.H. Gottmer-Haarlem